

Utenriksminister
Jan Petersen

Utviklingsminister
Hilde Frafjord Johnson

Denne årsrapporten handler om Norges arbeid for menneskerettighetene, både i Norge og internasjonalt. Menneskerettighetene gjelder for alle mennesker. Alle har lik verdi og har krav på den samme beskyttelse uavhengig av hudfarge, kjønn, politisk oppfatning, religiøs tilhørighet og nasjonal eller sosial opprinnelse.

Sentrumsregjeringen la fram stortingsmelding nr. 21 (1999-2000) *"Menneskeverd i sentrum. Handlingsplan for menneskerettigheter"* i desember 1999. Med denne Handlingsplanen ble det satt opp en rekke mål for arbeidet med menneskerettighetene de neste fem årene, både i Norge og i regjeringens arbeid i utlandet. Handlingsplanen skal være nettopp det, en plan for handling, og ikke et dokument som støver ned i skrivebordsskuffen. Dette er noe som forplikter. Regjeringen tar arbeidet med menneskerettigheter alvorlig og prioriterer dette høyt.

Ofte forbindes menneskerettigheter med noe som angår land med andre styreformers og et annet økonomisk utviklingsnivå enn vårt eget. Det pågår imidlertid også et kontinuerlig arbeid for å styrke menneskerettighetene i Norge. Troverdighet i arbeidet for menneskerettighetene internasjonalt forutsetter at ansvaret for oppfyllelse av rettighetene på hjemmebane tas på alvor.

Norge vil bidra til å fremme respekten av menneskerettighetene internasjonalt. Overholdelse av menneskers sivile og politiske, økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter er viktig utfra respekten for menneskeverdet og bidrar til fred, stabilitet og utvikling. Her spiller Norge en aktiv rolle, både gjennom internasjonale fora, som FN, og bilateralt i forhold til enkeltland vi samarbeider med.

Hensikten med å gi ut denne årsrapporten er for det første å gjøre opp status for hvor langt arbeidet med tiltakene i Handlingsplanen har kommet – men minst like viktig er det å påpeke hvilke områder det fortsatt må gjøres en innsats, og inspirere til videre arbeid for fremme av menneskerettighetene såvel her hjemme som ute i verden!

Jan Petersen

Utenriksminister

Hilde Frafjord Johnson

Utviklingsminister

FORORD	3
INNLEDNING	6
SAMMENDRAG	8
Utfordringer i kjølvannet av 11. september	12
DEL 1: Menneskerettighetene i Norge	14
Rapporter fra ombudene og Senter mot	
etnisk diskriminering	16
Sivilombudsmannen	16
Barneombudet	16
Likestillingsombudet	17
Ombudsmannen for forsvaret og Ombudsmannen for sivile vernepliktige	18
Senter mot etnisk diskriminering	19
Tiltak i Handlingsplanen	21
Norsk tilslutning til menneskerettighetskonvensjoner	21
Revisjon av sentral lovgivning innen justissektoren	21
Evalueringsav gjeldende regelverk på Forsvarets områder	21
Kontaktpersoner for menneskerettigheter	22
Adgang til å gjenoppta saken etter at den er prøvd for et konvensjonsorgan	22
Behandling av begjæringer om gjenopptakelse av straffesaker	22
Behovet for rettshjelp	23
Representasjon i domstolene	23
Utprøving av eldreombud og omsorgsombud	23
Informasjon, undervisning og utdanning	24
Grunnskolen og videregående opplæring	24
Høyere utdanning og profesjonsutdanning	24
Kunnskapsgrunnlaget	24
Særskilte satsingsområder	27
Diskriminering og rasisme	27
Det samepolitiske feltet	30
Nasjonale minoriteter	34
Asyl- og utlendingsrett	36
Varetekt og tidsforløp i straffesaker	39
Sosial- og helseomsorg	39
Norges rapport etter Den europeiske sosialpakt	40
Funksjonshemmede	41
Barn	43
Kvinner	46
Familieliv	48
Lesbiske og homofile	49
Psyksisk helse	50
Religions- og livssynsfrihet	51
Ytringsfrihet	51
Voksenopplæring	52
Biotechnologiske spørsmål	52
Retten til miljøopplysninger	53
DEL 2: Norges innsats for menneskerettighetene internasjonalt	54
Innledning	56
Samarbeid med likesinnede land	56
Forhandlingsprosesser	57
Tilleggsprotokoll til FNs torturkonvensjon	57
ILO-konvensjon nr. 182 om de verste former for barnearbeid	57
Valgfri protokoll til FNs barnekonvensjon om salg av barn, barneprostitusjon og barnepornografi	57
Protokoll nr. 13 til Den europeiske menneskerettskonvensjonen om total avskaffelse av dødsstraff	57
FN-erklæring om urfolks rettigheter	57
Multilaterale mekanismer og kontrollordninger	59
FNs menneskerettighetskommisjon	59
FNs høykommissær for menneskerettigheter	63
Overvåkingsorganene	63
Europarådet	63
OSSE	64
Østersjørådet	65
Barentssamarbeidet	66
Aktører i det internasjonale	
menneskerettighetsarbeidet	68
NORDEM	68
Menneskerettighetsfondet	68
Stiftelsen Menneskerettighetshuset	69
Støtte til frivillige organisasjoner	69
Menneskerettighetsdialoger	71
Kina	71
Tyrkia	73
Vietnam	73
Indonesia	73
Menneskerettigheter og utvikling	75
Rettighetsbasert utvikling	75
Retningslinjer	75
Rettighetsbasering av utviklingssamarbeidet	75
Enkelte satsningsområder og eksempler på tiltak	76
Kompetanse	82
Rettighetsbasert humanitær bistand	83
Næringsliv og menneskerettigheter	85
FNs Global Compact	85
KOMpakt	85
Økonomiske drivkrefter i krig og konflikt	85
Arbeidsstandarder i ILO	86
Arbeidsstandarder i WTO	86
OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper	88
Petroleumssektoren	88
Særskilte satsingsområder	91
Barn	91
Dødsstraff	91
Kvinner	93
Rasisme	94
Religions- og livssynsfrihet	95
Urfolk	96
Tortur	97
Lesbiske og homofile	97
Norsk menneskerettighetsinnsats i de enkelte land	99
Europa	99
Sentral-Asia	101
Asia og Oceania	102
Amerika	111
Nord-Afrika og Midtøsten	112
Afrika sør for Sahara	115
DEL 3: Statistikk	124
Tabeller	126
Kilder til mer informasjon	134

Årsrapport

Menneskerettigheter 2001

Årsrapport om norsk innsats for menneskerettighetene

Innledning

Stortingsmelding nr. 21 (1999-2000) *Menneskeverd i sentrum. Handlingsplan for menneskerettigheter* ble fremmet av daværende sentrumsregjering i 1999 og behandlet av Stortinget i november 2000.

Handlingsplanen har et femårsperspektiv. Utarbeidelse av årlige rapporter er først og fremst ment å gi status for oppfølging av Handlingsplanen. Årsrapportens inndeling følger derfor Handlingsplanen. På denne måten vil leseren kunne orientere seg om hvor langt man er kommet i den praktiske gjennomføringen av Handlingsplanen, samtidig som den gir et bredt bilde av de tiltak og initiativ som regjeringen har gjennomført på menneskerettighetsområdet i 2001.

Som Handlingsplanen har rapporten en nasjonal del og en internasjonal del.

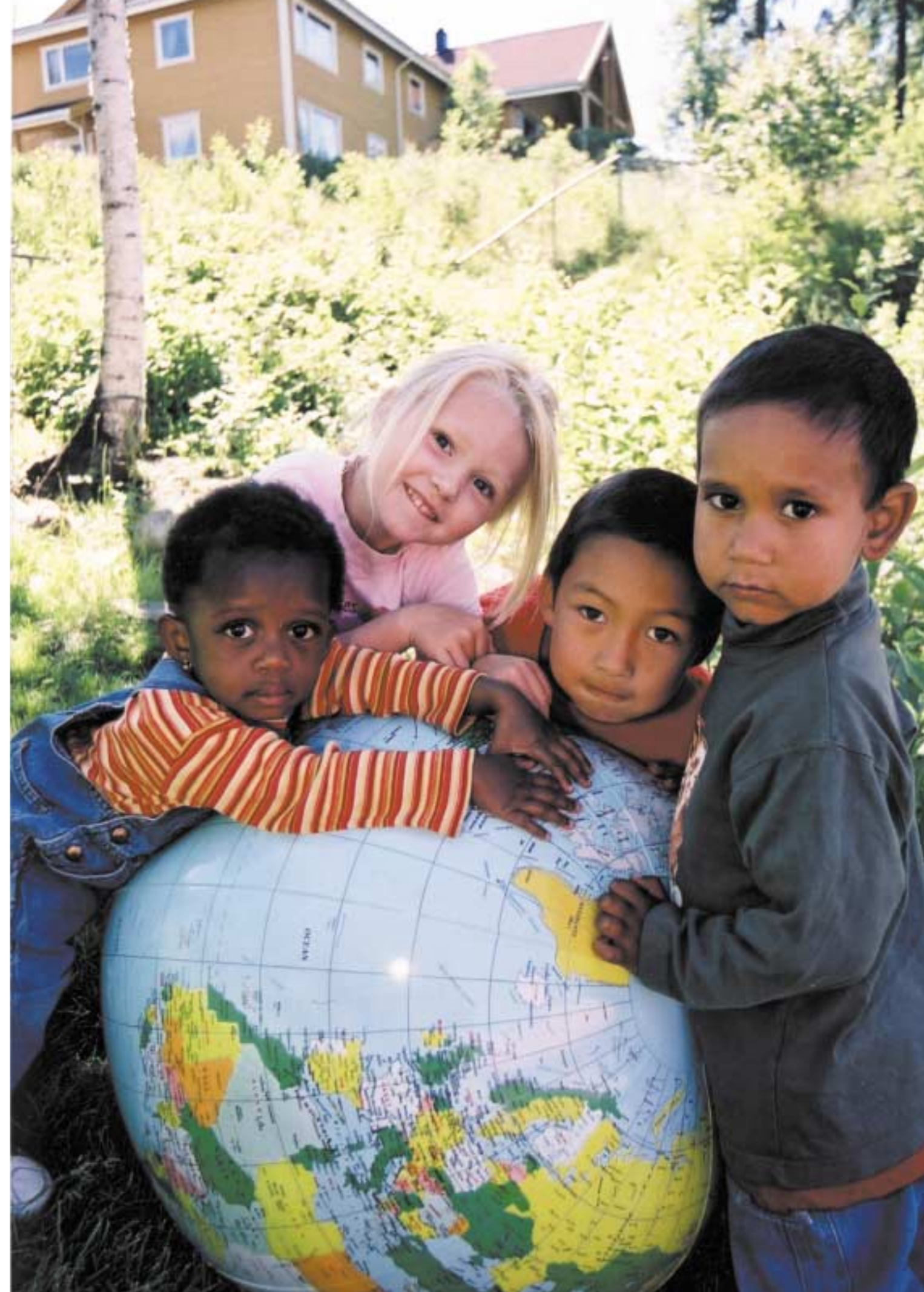
Den nasjonale delen er en gjennomgang av hva som har vært gjort i offentlig regi for å styrke vernet om menneskerettighetene i Norge. Tekstbidragene i denne delen er utarbeidet av de departementer som står ansvarlige for gjennomføringen av tiltakene. I tillegg bidrar Senter mot etnisk diskriminering og de offentlige ombudene som er mest berørt av menneskerettighets-spørsmål med egne avsnitt i rapporten.

Den internasjonale delen handler om Norges arbeid for menneskerettighetene internasjonalt. Norge bidrar til regelutvikling gjennom multilaterale fora, samarbeider direkte med andre land om ulike menneskerettighets-spørsmål og gir økonomisk støtte til menneskerettighetstiltak. I årsrapporten er menneskerettigheter og utvikling viet et eget kapittel.

Det er også lagt inn et innledende avsnitt om utfordringer i kjølvannet av 11. september 2001.

Rapporten fokuserer på tiltak gjennomført i 2001, men har – der det er hensiktsmessig å gi et oppdatert bilde av status – også valgt å omtale gjennomføring av enkelte tiltak og beslutninger foretatt i første halvår 2002.

Årsrapporten skal kunne fungere som et referanse-verktøy for alle som er opptatt av menneskerettighetenes stilling nasjonalt og internasjonalt. Rapporten inneholder også et vedlegg med statistikk og en oversikt over aktuelle organisasjoner.

Sammendrag

Fremme av menneskerettigheter står som en hovedsak i Samarbeidsregjeringens politiske program og verdigrunnlag.

Oppfølging av Handlingsplanen for menneskerettigheter er et sentralt element i denne forbindelse, og regjeringen gir i sitt politiske grunnlagsdokument – Sem-erklæringen av 8. oktober 2001 – eksplisitt uttrykk for at Handlingsplanen for menneskerettigheter skal følges opp.

Handlingsplanen gir en samlet og systematisk framstilling av norsk menneskerettighetspolitikk, og foreslår at mer enn 300 tiltak i Norge og internasjonalt skal gjennomføres innen en femårsperiode.

Oppfølgingen av planen vil i utgangspunktet være at hver enkelt fagstatsråd har ansvaret for å gjennomføre de enkelte tiltak innenfor sine respektive fagområder. For å styrke oppfølgingsarbeidet etablerte Samarbeidsregjeringen kort tid etter sin tiltredelse en ordning med menneskerettighetsansvarlige i samtlige departementer, og disse inngår i en nyopprettet tverrdepartemental koordineringsgruppe ledet av Utenriksdepartementet. Denne embetsmanns-gruppen har igangsatt en systematisk gjennomgang av oppfølgingen av tiltakene i Handlingsplanen. Hvert departement rapporterer til gruppen om framdriften i gjennomføringen av tiltakene på sitt ansvarsområde. Utviklingsministeren er gitt et spesielt koordineringsansvar for dette arbeidet i regjeringen. Handlingsplanen er en oppfølging av en anbefaling fra Verdenskonferansen for menneskerettigheter i 1993. Det er likevel relativt få land som har utformet en slik plan. Planen har en helhetlig tilnærming, og omfatter nasjonale og internasjonalt rettede tiltak. Den tar for seg hele spektret av rettigheter: de politiske og sivile, og de økonomiske, sosiale og kulturelle. Planen er møtt med stor interesse og positive reaksjoner internasjonalt, og er oversatt til engelsk.

a) Oppfølging av handlingsplanen nasjonalt

Gjennom menneskerettsloven av mai 1999 ble de tre sentrale menneskerettighetskonvensjonene inkorporert i norsk rett, nemlig Den europeiske menneskerettighetskonvensjon, FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter og FN-konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter. I stortingsinnstillingen fra Justiskomiteen i denne forbindelse ber Stortinget regjeringen om å fortsette arbeidet med å innarbeide menneskerettighetskonvensjoner i norsk rett. Fremst i

rekken står FNs barnekonvensjon, FNs rasediskrimineringskonvensjon, FNs kvinnekonvensjon og FNs torturkonvensjon.

Forberedelsene til innarbeidelse i norsk lov av FNs barnekonvensjon har pågått gjennom 2001, og en proposisjon forventes framlagt i løpet av vårsesjonen 2002.

Norge undertegnet i 2000, som et av de første land, to valgfrie protokoller til FNs barnekonvensjon, henholdsvis om salg av barn, barneprostitusjon og barnepornografi, samt om barn i væpnet konflikt. Den første ble ratifisert i oktober 2001, og er med dette blitt juridisk bindende for Norge. Protokollen om barn i væpnet konflikt er ennå ikke ratifisert, da denne krever at det først foretas enkelte endringer i norsk lov.

Regjeringen framla videre i november 2001 en stortingsproposisjon om samtykke til ratifikasjon av en valgfri protokoll til FNs kvinnekonvensjon. Protokollen ble ratifisert av Norge 15. mars 2002.

Norge undertegnet videre i mai 2001 den reviderte europeiske sosialpakt. Norge ratifiserte samtidig en rekke nærmere angitte bestemmelser i pakten. Pakten inneholder en rekke sosiale rettigheter i tilknytning til arbeidsforhold, helseforhold, sosiale forhold og familieforhold.

Handlingsplanen legger vekt på en særlig satsing på informasjon, undervisning og utdanning om menneskerettigheter. I planen foreslås det at det opprettes en nasjonal institusjon for menneskerettigheter. Institutt for menneskerettigheter ble under Stortingets budsjettbehandling høsten 2000 gitt en slik status. Institusjonen er nå sikret grunnfinansiering over Utdannings- og forskningsdepartementets budsjett.

Stiftelsen Holocaustsentert ble opprettet av Universitetet i Oslo i april 2001. Det er vedtatt at sentret skal lokaliseres til Villa Grande i Oslo, og det tas sikte på etablering i løpet av 2003. Videre ble det i behandlingen av statsbudsjettet for 2002 vedtatt å bevilge vel 2 mill NOK til Falstadsentret i Nord-Trøndelag, som er et senter for opplæring og dokumentasjon innen områdene krigens fangehistorie, internasjonal humanitærrett og menneskerettigheter.

Arbeidet mot rasisme og diskriminering er gitt høy prioritet, og regjeringen har i 2001 hatt under forberedelse en ny handlingsplan rettet inn mot dette området. Planen forventes fremmet i juli 2002.

Det arbeides videre med ny lovgivning for borettslag for å forhindre rasisme og diskriminering, og Kommunal- og regionaldepartementet har arbeidet med sikte på å ha utformet et forslag til nye borettslover sommeren 2002.

Regjeringen har videre under forberedelse en egen lov mot etnisk diskriminering. Et lovutvalg er nedsatt i denne sammenheng. Utvalget utreder også hvordan FNs rasediskrimineringskonvensjon skal innarbeides i norsk rett. Utvalget skal levere sin innstilling 14. juni 2002.

I tråd med Handlingsplanen for menneskerettigheter er det siden 2001 arbeidet med etablering av et kompetansesenter for urfolks rettigheter. Senteret vil bli lokalisert i Kautokeino, og vil være i drift i løpet av 2002. Senteret skal øke kunnskapen om og forståelse av

Stiftelsen Holocaustsentert ble opprettet av Universitetet i Oslo

i april 2001. Det er vedtatt at sentret skal lokaliseres til Villa

Grande i Oslo, og det tas sikte på etablering i løpet av 2003.

Foto: Åshild Barkved Støylen

urfolks rettigheter og samiske rettigheter.

En stortingsmelding om nasjonale minoriteter i Norge ble behandlet i Stortinget i 2001. Meldingen er den første helhetlige gjennomgangen av prinsippene som skal ligge til grunn for statens politikk overfor jøder, kvener, rom (sigøynere), romanifolket (tatere/de reisende) og skogfinner, og det tas bl.a. et oppgjør med fornorskingspolitikken myndighetene tidligere førte overfor disse gruppene. I forbindelse med Norges ratifikasjon i 1999 av Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter, ble det fastsatt at disse gruppene oppfyller kriteriene for å være nasjonale minoriteter i Norge. Som oppfølging av stortingsmeldingen startet Kommunal- og regionaldepartementet i 2001 forberedelser til en plan med angivelse av tiltak og med en tidsplan for gjennomføring av tiltakene.

Gjeldende utlendingslov er fra 1988 og reflekterer ikke fullt ut de komplekse utfordringene på dette feltet som samfunnet i dag står overfor, herunder behovet for en effektiv saksbehandling. Regjeringen nedsatte på denne bakgrunn et lovutvalg i desember 2001 som vil komme med en innstilling til ny lov innen utgangen av 2003.

Kommunal- og regionaldepartementet har på bakgrunn av en offentlig utredning arbeidet med forberedelse til en ny lov om introduksjonsordning for nyankomne innvandrere. Utredningen foreslår å lovfeste en ordning for nyankomne innvandrere som kombinerer et kvalifiseringsprogram med en introduksjonsstønad. Formålet er å vri inntektssikringen fra passiv sosialstøtte til aktive kvalifiseringstiltak. Et lovforslag planlegges fremmet for Stortinget i vårsesjonen 2002.

FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter slår fast at alle har rett til tilfredsstillende levestandard og sosial trygghet. Samarbeidsregjeringen har således bekjempelse av fattigdom som en prioritert oppgave, og vil legge fram en tiltaksplan i denne forbindelse.

Tiltak for styrking av rettssikkerheten innen sosial- og helseomsorgssektoren er også gitt høy prioritet, herunder utarbeidelse av nye regler for bruk av tvang overfor demente.

Et strategiutvalg for rettigheter, full deltakelse og likestilling for funksjonshemmede avga sin rapport høsten 2001. Utvalget fremmer en rekke tiltak for å bygge ned de institusjonelle og strukturelle barrierer som funksjonshemmede møter i det norske samfunnet.

Handlingsplanen mot kjønnslemlestelse ble lagt fram i desember 2000 og har en varighet på tre år. Den foreligger nå på norsk, engelsk, fransk og somalisk.

■ Illustrasjon: SYDVEST

Barne- og familiedepartementet har koordineringsansvaret for oppfølgingen av FNs barnekonvensjon i Norge, og departementet vil, etter en omfattende høringsprosess, søke å legge fram en lovproposisjon om innarbeidelse i norsk rett våren 2002.

Lov av 19. januar 2001 hevet aldersgrensen for militær tjenestegjøring. Denne loven vil, sammen med en endring i straffelovens § 104 a, innebære at Norge oppfyller kravene i valgfri protokoll 25. mai 2000 til barnekonvensjonen om barn i væpnet konflikt slik at Norge kan ratifisere protokollen.

Berørte departementer har i 2001 videreført iverksettelsen av den norske oppfølgingsplanen mot seksuell utnytting av barn. Tiltak for å øke kunnskapen om barne- og ungdomsprostitusjon i Norge, samt menneskehandel med barn, ble gitt spesiell prioritet i 2001. Statens Helsetilsyn har forberedt en ny generell veileder om arbeid med seksuelle overgrep mot barn med sikte på fremleggelse i første halvår 2002.

Det pågår et arbeid i Barne- og familiedepartementet for å vurdere hvordan FNs kvinnekonvensjon best kan innarbeides i norsk rett, og berørte departementer har i 2001 uttalt seg om spørsmålet, herunder om konvensjo-

nen kan synliggjøres på en bedre måte i dagens lovgivning.

Handlingsplanen mot kjønnslemlestelse ble lagt fram i desember 2000 og har en varighet på tre år. Den foreligger nå på norsk, engelsk, fransk og somalisk. Barne- og familiedepartementet har koordinert en interdepartemental styringsgruppe med ansvar for oppfølging av planen. Lov mot kjønnslemlestelse av kvinner i Norge er oversatt til syv språk og distribuert som en brosjyre.

Det har også vært arbeidet løpende med oppfølging av handlingsplanen rettet mot vold og overgrep som særlig rammer kvinner (2000-2002). Det er opprettet et "Kvinnevoldsforum" ledet av Justisdepartementet. Et eget kvinnevoldsutvalg er også opprettet. Volds- og trusselutsatte kvinner er hovedfokus for utvalgets arbeid, samtidig som det ses på situasjonen for barn som vokser opp i voldsfamilier.

Regjeringen har startet arbeidet med en familiemelding til Stortinget hvor bl.a. forslag fra samboerutvalget av 1999 vil bli behandlet. Samboerutvalget har bl.a. foreslått en endring i barneloven som gir samboende foreldre felles foreldreansvar på bakgrunn av en erklæring om at barnet er deres felles barn og at de vil ta seg av

det i fellesskap. Etter eksisterende lov er det bare ektefeller som automatisk har felles foreldreansvar for felles barn. Det er også bare mannen som moren er gift med ved fødselen som automatisk regnes som far til barnet.

Regjeringens handlingsplan mot tvangsekteskap utløp 31.12.2001, og det har vært arbeidet med fremleggelse av forslag til videre satsing i mars 2002. Oslo Røde Kors Internasjonale Senter har siden 2000 drevet en informasjonstelefon rettet mot tvangsekteskap.

En ny lov om psykisk helsevern trådte i kraft 1. januar 2001. Formålet med loven er å få en klarere regulering av tvangsbruken i det psykiske helsevernet, og dermed styrke pasientenes rettssikkerhet. Et prosjekt i regi av Den norske Lægeforening med vurdering av endrede arbeidsrutiner med sikte på redusert tvangsbruk, har vært støttet over Helsedepartementets budsjett.

Stortingsmelding nr. 25 (2000-2001) "Levekår og livskvalitet for lesbiske og homofile i Noreg" ble lagt fram og behandlet i Stortinget våren 2001. Meldingen foreslår bl.a. endringer i Straffeloven slik at voldsforbrytelser og grovt skadeverk motivert ut fra den seksuelle legning til den personen den straffbare handlingen retter seg mot, kan være et straffeskjerpene element, på samme måte som rasistisk motiverte voldsforbrytelser kan være det. Gjennom et prosjekt for forebygging av selvmord, tas det sikte på forebygging blant spesielle utsatte grupper, herunder lesbiske og homofile.

En samarbeidsgruppe med representanter fra aktuelle departementer for felles oppfølging av forslagene i Stortingsmelding nr. 25 (2000-2001) er etablert.

Ytringsfrihetskommisjonen fremmet i 1999 et forslag til ny utforming av grunnlovens § 100 om ytringsfrihet. På bakgrunn av Ytringsfrihetskommisjonens utredning og regjeringens oppfølging av utredningen gjennom Stortingsmelding nr. 42 (1999-2000), har Justisdepartementet arbeidet med en ny stortingsmelding som etter planen skal fremmes i vårsesjonen 2003. Meldingen vil inneholde en nærmere analyse og vurdering av de problemstillinger som Ytringsfrihetskommisjonen reiser.

Stortinget har vedtatt at voksne med behov for grunnskoleopplæring skal ha en individuell rett til slik opplæring. Retten vil tre i kraft fra og med skoleåret 2002-2003.

Fra august 2000 har voksne personer også lovfestet rett til videregående opplæring. Endringen i forskriften til

opplæringsloven er gjeldende fra februar 2001.

Helsedepartementet har arbeidet med en evaluering av lov om medisinsk bruk av bioteknologi, og en stortingsmelding er planlagt fremmet i mars 2002. For å gi barn som er unnfanget ved kunstig inseminasjon med donert sæd mulighet for informasjon om sin biologiske far, vil det i meldingen bli foreslått å oppheve dagens ordning med anonymitet for sæddonorer.

Europarådets kommissær for menneskerettigheter besøkte Norge i 2001, og framla i etterkant av møtet en rapport om menneskerettighetssituasjonen i Norge. Rapporten konkluderer med at menneskerettighetene i Norge generelt er godt ivaretatt. Likevel er det områder der rettighetene til visse grupper bør forbedres, dette gjelder særlig for varetektsfanger, ungdomskriminelle og utlendinger, særlig asylsøkere.

Den europeiske menneskerettighetsdomstol har i 2001 kun avgitt dom i én sak mot Norge, og dommen gikk i Norges favør.

b) Oppfølging av Handlingsplanen internasjonalt

Menneskerettighetene blir stadig viktigere i Norges internasjonale engasjement. Det internasjonale arbeidet foregår på mange plan, og Norge har i 2001 fulgt opp med et bredt engasjement innen rammen av FNs ulike organer og forsamlinger, innen rammen av ILO (International Labour Organisation) og innen OSSE – organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa.

FNs menneskerettighetskommisjon er sentral i FNs engasjement for menneskerettigheter, og kommisjonen avholdt sin 57. sesjon i 2001. For Norge var sesjonen den siste i denne omgang som fast medlem, og det norske medlemskapet muliggjorde en relativt profilert rolle for Norge i forsamlingen.

Kommisjonens sesjon var imidlertid preget av sterke politiske motsetninger, og "nord – sør" politiseringen kom tydelig frem. Mange resolusjoner som tidligere ble vedtatt ved konsensus, ble gjenstand for lange debatter om formuleringer og prosedyrer uten at det nødvendigvis ble foretatt større endringer i tidligere aksepterte tekster.

Fra norsk side er man særlig tilfreds med resolusjonen om menneskerettighetsforsvarere. Resolusjonen ble framlagt av Norge og vedtatt med konsensus. Dermed

innfridde man målsettingen om å konsolidere FNs generalsekretærs spesialrepresentant for menneskerettighetsforkjemperes mandat og virksomhet. I tillegg ble det gitt en tilføyelse hvor statene ble oppfordret til å iverksette effektive tiltak for å beskytte menneskerettighetsforsvarere.

Det norske hovedinnlegget på sesjonen ble holdt av daværende utenriksminister Thorbjørn Jagland.

FNs Verdenskonferanse mot rasisme, rasediskriminering, intoleranse og annen fremmedfrykt ble avholdt i august-september 2001. Verdenskonferansen var en unik mulighet for verdens land til å samles i kampen mot rasisme og rasediskriminering. På grunn av konferansedokumentenes tekst om Midtøsten-konflikten og kompensasjon for slavehandel og kolonitid, så det lenge ut til at konferansen skulle mislykkes. Man klarte imidlertid til slutt å oppnå enighet om et sluttdokument (erklæring og handlingsplan).

Norge var representert med en bredt sammensatt delegasjon, og det norske hovedinnlegget ble holdt av daværende utviklingsminister Anne Kristin Sydnes.

Norge bidro i 2001 med NOK 25 mill til FNs Høykommissær for menneskerettigheter.

Norge har arbeidet aktivt til fordel for etablering av FNs permanente forum for urfolkssaker. Forumet er nå etablert, og vil ha sin første sesjon i mai 2002. Den tidligere sametingspresidenten, Ole Henrik Magga, er valgt til forumets første leder.

Menneskerettighetsarbeidet innen rammen av OSSE ble også gitt prioritet i 2001, og Norge satte i 2001 spesielt fokus på menneskehandel og likestilling. Det ble gitt støtte til konkrete prosjekter på disse områdene.

Regjeringens arbeid med menneskerettighetsdialoger har vært videreført gjennom 2001 med spesiell vekt på Kina-dialogen. I Handlingsplanen er dialogene beskrevet som et samarbeid om menneskerettigheter med land med menneskerettighetsproblemer, men hvor det samtidig er potensial for forbedring gjennom dialog og kontakt.

Arbeidet med å skape økt bevissthet om næringslivets sosiale ansvar har også vært videreført.

Blant andre viktige tiltak internasjonalt er støtte til ordningen med fristeder for forfulgte forfattere. Uten-

riksdepartementet inngikk i november 2001 en avtale med Norsk P.E.N. om administrasjon av en stipendordning for aktuelle forfattere. Det var i 2001 tre utenlandske forfattere i Norge under fristedsordningen, henholdsvis i Stavanger, i Kristiansand og i Oslo.

Det internasjonale menneskerettighetsarbeidet har i tråd med Handlingsplanen fokusert på enkelte utsatte grupper - barn, internt fordrevne, funksjonshemmede, kvinner, homofile og lesbiske, menneskerettighetsforkjempere, minoriteter og urfolk, samt noen spesifikke temaer – dødsstraff, tortur, grunnleggende humanitære standarder, diskriminering, rasisme, religions- og livssynsfrihet, retten til utvikling, retten til utdanning, rettssikkerhetsstandarder, ytringsfrihet og arbeidsstandarder.

Utvikling av demokrati er også en prioritert oppgave, og Utenriksdepartementet har i denne forbindelse arbeidet nært med Norsk ressursbank for demokratibygging og menneskerettigheter (NORDEM). NORDEMs oppdrag i 2001 omfattet bl.a. valgobservasjon, valgmedarbeidere og opplæring av valgmedarbeidere i Montenegro, Etiopia, Moldova, Peru, Uganda, Kroatia, Kosovo, Bangladesh, Hviterussland, Zambia og Slovakia. Det er også sendt ut personell til diverse OSSE-operasjoner.

Totalt har Norge over Utenriksdepartementets budsjett i 2001 støttet menneskerettighetsrelaterte tiltak med i alt NOK 1,9 milliarder fordelt multilateralt, gjennom norske og utenlandske NGOer og gjennom forskningsorganer/institusjoner, jf. vedlagte statistiske oversikt.

Utfordringer i kjølvannet av 11. september 2001

Enkelte land viser til økte sikkerhetsbehov og kampen mot terrorisme som begrunnelse for inngrep i menneskerettighetene, bl.a. overfor minoriteter, religiøse grupper og politisk opposisjonelle. Etter Norges oppfatning er arbeidet for større respekt for menneskerettighetene en viktig del av arbeidet for økt sikkerhet for alle og en viktig grunnpilar i arbeidet mot terrorisme. Både i bilaterale samtaler og i multilaterale fora understreker man derfor fra norsk side at kampen mot terrorisme må føres i full overensstemmelse med menneskerettighetene og med internasjonal humanitær rett.

I noen grad har man videre sett en tendens til at internasjonal kritikk mot stater som bryter med menneske-

Opprydding etter angrepet på World Trade Center, New York, 11. september 2001.

Situasjonen etter 11. september har med ny styrke satt menneskerettigheter på dagsordenen, både i nasjonal og internasjonal sammenheng.

Foto: Charles Olsen/ The Salvation Army International News

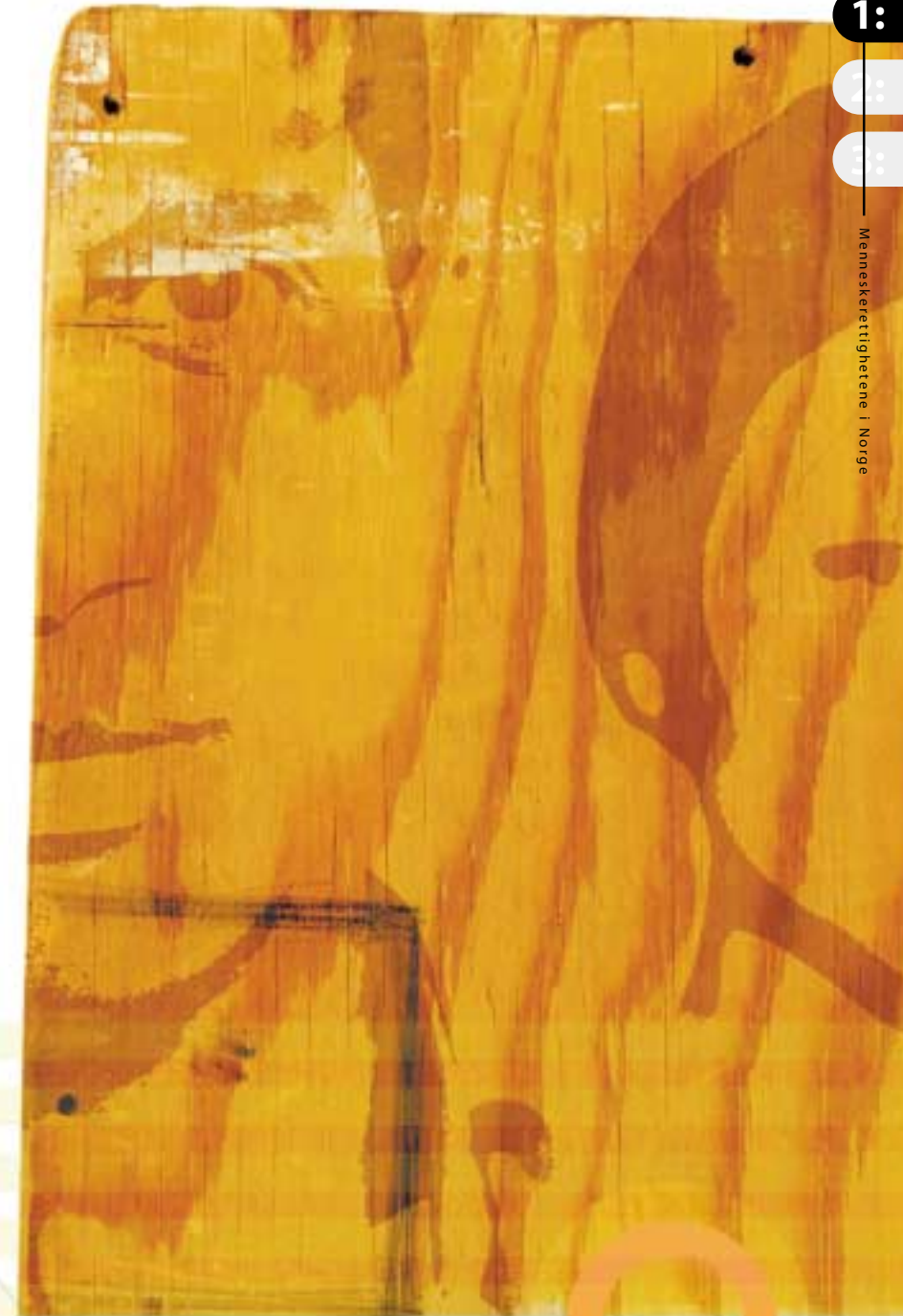
rettighetene er blitt mindre uttalt. Norge ønsker ikke å inngå kompromisser med hensyn til menneskerettighetene og vil derfor ikke endre sin pådriverrolle for å styrke menneskerettighetsbeskyttelsen.

Situasjonen for menneskerettighetsforkjempere er tilspisset og delvis forverret i flere land. FNs spesialrepresentant for menneskerettighetsforkjempere er blant dem som rapporterer om en slik utvikling. Hun uttrykker bekymringer med hensyn til endringer i rammevilkårene for menneskerettighetsforkjempere i kjølvannet av 11. september. Menneskerettighetsforkjemperne er svært viktige i det internasjonale og nasjonale arbeid for fremme av menneskerettighetene. Det er derfor et stort behov for at man sikrer at denne ikke-voldelige innsatsen kan fortsette. Deres rolle er sentral ikke bare for å påvise faktiske og mulige menneskerettighetskrenkelser, men også ved at de bidrar til økt toleranse og forståelse mellom folke-

grupper og mellom myndighetene og befolkningen. Norge har i en rekke år stått sentralt i det internasjonale arbeidet med å styrke beskyttelsen av menneskerettighetsforkjemperne og deres organisasjoner. Dagens situasjon tilsier at man fortsetter dette arbeidet med uforminsket styrke.

Den økte fokus på faren for terror har også i noen grad bidratt til å forsterke fronter mellom ulike befolkningsgrupper. I visse tilfeller har det medført økende rasisme, diskriminering og intoleranse både på grunnlag av religion og etnisk/nasjonal bakgrunn. Spesielt sårbare grupper som flyktninger, asylsøkere og minoriteter er i økende grad blitt målgruppe for slike overgrep. Den norske regjering har ved en rekke anledninger understreket at arbeidet mot rasisme, diskriminering og intoleranse må prioriteres og at arbeidet mot terror må føres med full respekt for menneskerettighetene.

Menneskerettighetene i Norge

Rapporter fra ombudene og Senter mot etnisk diskriminering

Sivilombudsmannen

Sivilombudsmannen, Stortingets ombudsmann for forvaltningen, ser det som viktig å kunne bidra til å fremme gjennomføringen av menneskerettighetene både i norsk forvaltningspraksis og internasjonalt. Stortingets kontroll- og konstitusjonskomité har uttalt seg positivt om Sivilombudsmannens informasjonsvirksomhet innenlands og utenlands, da dette bidrar til å øke kunnskapene om Sivilombudsmannens rolle både nasjonalt og i andre land.

Gjennom arbeidet med enkeltsaker, der menneskerettighetsspørsmål blir reist, bidrar Sivilombudsmannen til å spre kjennskap til og forståelse for betydningen av Norges internasjonale menneskerettighetsforpliktelser. Også gjennom besøk og møtevirksomhet legger Ombudsmannen vekt på å fremme arbeidet for menneskerettighetene.

I 2001 hadde Ombudsmannen møte med den norske avdelingen av Amnesty International og besøk av Institutt for menneskerettigheter. I september måned var medarbeidere hos Ombudsmannen tilstede under avhør av asylsøkere i Utlendingsdirektoratet.

Ombudsmannen har også deltatt på flere seminarer arrangert av Rådet av Baltiske stater, herunder et seminar i København om menneskehandel.

I april hadde Sivilombudsmannen samtaler med Europarådets kommissær for menneskerettigheter. En kinesisk gjesteforsker ved Institutt for menneskerettigheter har også vært på besøk hos Ombudsmannen, i tillegg til en serbisk professor som arbeidet med menneskerettighetsspørsmål. Også menneskerettighetsforbundet fra Honduras har vært på besøk.

Sivilombudsmannen ser det som viktig å bidra med informasjon til land som ønsker å utbygge sitt menneskerettighetsvern. Interessen for ombudsmannsinstitusjonen er stor i utlandet, og i løpet av året mottar Sivilombudsmannen en rekke delegasjoner og representanter fra forskjellige land og informerer om demokrati og menneskerettigheter. I tillegg holder Sivilombudsmannen foredrag og deltar på møter og konferanser i utlandet. På den måten bidrar Ombudsmannen til å spre kunnskap om en demokratisk institusjon som i mange land kan gjøre en viktig innsats for menneskerettighetene.

I året som gikk mottok Sivilombudsmannen parlamentarikere fra en rekke land, blant annet Sri Lanka, Bhutan,

Rwanda, Kroatia og Mongolia. På denne måten utveksles det erfaringer og informasjon om arbeidet med å utbygge menneskerettighetsvernet.

Barneombudet

I følge Barneombudets lov skal Barneombudet følge med om norsk rett og forvaltningspraksis samsvarer med de forpliktelser Norge har etter FNs konvensjon om barnets rettigheter. Dette er den første direkte henvisningen til Barnekonvensjonen i norsk lov, og den har gitt Ombudets arbeid med å overvåke barnets rettstilling en ny dimensjon. Barneombudet arbeider for at barneperspektivet blir ivaretatt i alle beslutninger som gjelder enkeltbarn, og mer generelt med oppvekstvilkårene for aldersgruppen 0 til 18 år.

Statusrapport for 2001 vil bli levert Stortinget snarlig. Et viktig fokus for Barneombudet i 2001 var de ulikheter som eksisterer mellom barn som vokser opp i Norge. I særlig grad har Barneombudet engasjert seg i at barn og unges oppvekstvilkår varierer etter hvilken kommune de vokser opp i. I denne forbindelse har ombudet lansert idéen en kommunal oppvekstlov. En slik lov skal gi forpliktende rammer for en helhetlig ivaretagelse av alle barns oppvekstvilkår. En helhetlig oppvekstlov vil kunne rettighetsfeste minstekrav på alle grunnleggende livsområder. Dette vil Barneombudet følge opp i 2002.

Barneombudet ser på barn som viktige aktører i samfunnet og arbeider for at barn og unges medvirkning i samfunnet blir sett på som en selvfølge og som en naturlig del av et demokrati. I 2001 arbeidet Barneombudet for å få fram ulike prosjekter som gjenspeilet kravet om økt samfunnsmedvirkning fra barn og unge.

Barneombudet har lenge ønsket å finne gode metoder for innhenting av barn og unges meninger og bruke deres stemmer i saker som angår dem. Opplæringsloven sier at barn og unge skal ha mulighet til å si sin mening om saker de er opptatt av. Gjennom Barneombudets Internett-parlament kan barn og unge fortelle Barneombudet hva de mener om saker som angår dem, enten i skolesammenheng eller i samfunnet for øvrig. Internett-parlamentet tar utgangspunkt i elevrådene og kan derved bli en demokratisk plattform der alle barn og unge i vårt land kan bli hørt.

Barneombudet ønsker at Internett-parlamentet skal styrke barns rettigheter og få barn og unge til å bli tatt

Elevers mulighet til å være med å bestemme hva som foregår på skolen er et fokusområde hos Barneombudet.

Foto: Jon Eeg/ Røde Kors

på alvor. Prosjektet starter i første omgang med femte- og niendeklasser på 18 prøveskoler. Hver måned skal elevene stemme over en ny problemstilling.

Elevers mulighet til å være med å bestemme hva som foregår på skolen var et annet fokusområde hos Barneombudet. I tillegg til Elevrådshåndboka, som kommer i 2002, ønsket Barneombudet å styrke elevdemokratiet og gi elevråd på grunnskolenivå med gode ideer støtte til prosjekter som styrker elevenes medvirkning.

Sentralt for Ombudets arbeid i 2001 har vært spørsmålene rundt innarbeiding av FNs barnekonvensjon i norsk lov. En inkorporering av konvensjon vil etter Ombudets mening danne et irreversibelt og sterkt legalt grunnlag for omarbeiding av alt regelverk som angår mindreårige. Barnekonvensjonen vil gjennom inkorporering framstå som et solid og stabilt rammeverk rundt barns interesser og derved sikre et sterkere barneperspektiv på alle relevante livsområder.

Likestillingsombudet

Likestillingsombudet håndhever Lov om likestilling mellom kjønnene. Likestillingsloven forbyr forskjellsbehandling på grunn av kjønn. Det er for eksempel ikke tillatt å gjøre forskjell på kvinner og menn ved anset-

telser, permitteringer, oppsigelser eller forfremmelser. Loven åpner likevel for forskjellsbehandling av kvinner og menn dersom det fremmer likestilling. Likestillingsloven påbyr lik lønn til kvinner og menn som utfører arbeid av lik verdi, lik rett til utdanning for kvinner og menn og minst 40 % representasjon av hvert kjønn i offentlige utvalg, styrever og råd m.m. Håndheving av likestillingsloven innebærer behandling av enkeltsaker og veiledning og informasjon om lovens bestemmelser. I 2001 mottok Ombudet 337 klager. Dette er en økning på 26 % i forhold til året før. Loven gjelder på alle samfunnsområder, men de fleste klagen gjelder forhold i arbeidslivet.

Likestillingsombudet ser fortsatt store utfordringer i det norske likestillingsarbeidet:

- Det er fortsatt forskjeller i kvinners og menns lønn, selv når kvinner og menn utfører samme type arbeid og er like godt kvalifisert.
- Nesten halvparten av dagens arbeidstakere er kvinner, men blant ledere er kvinneandelen fortsatt lav. Særlig er mangelen på kvinner stor i private bedrifters ledelse og styrer.
- Kvinner utgjør over halvparten av studentene ved høyskoler og universiteter, men fortsatt er yrkesvalget blant gutter og jenter svært tradisjonelt.
- Yrkesliv og familieliv henger nøye sammen. Det er derfor viktig å stimulere til en likere fordeling av omsorgsoppgaver mellom kjønnene enn det vi har i dag.
- Det er behov for å styrke likestillingsarbeidet i forhold til minoritetskvinner i Norge.

Det årlige nordiske ombudsmøtet ble holdt på Grønland i april 2001. Disse møtene er viktige for utveksling av erfaringer og synspunkter mellom land med relativt like problemstillinger og kultur. I tillegg er det viktig for det norske ombudet å møte instanser i naboland som kan gi nyttig informasjon om rettsutviklingen innen EU.

Likestillingsombudet er for øvrig medlem av EUs Advisory Committee on Equal Opportunities for Women and

Men og nestleder i en arbeidsgruppe som forbereder utkast til nytt likebehandlings-direktiv.

I 2001 deltok likestillingsombud Kristin Mile i den norske delegasjonen til FNs kvinnekom-misjon, hvor blant annet kvinner og HIV-AIDS og kvinner og rasisme sto på dagsordenen. Likestillingsombudet mottok i 2001 en rekke internasjonale delegasjoner, blant annet fra Sør-Korea, Rwanda, Japan, Kina og Litauen.

Det internasjonale samarbeidet er viktig for å kunne utvikle likestillingsretten i samsvar med Norges internasjonale forpliktelser. Samtidig ser Likestillingsombudet at den internasjonale virksomheten er viktig i utviklingen av likestillingsretten i et globalt perspektiv.

Ombudsmannen for forsvaret og Ombudsmannen for sivile vernepliktige

Stortingets etablering av de to nemnder, Forsvarets Ombudsmannsnemnd i 1952 og Ombudsmannsnemnda for sivile vernepliktige i 1957, var i seg selv et viktig tiltak for sikring av individets rettigheter i forhold til henholdsvis Forsvarets myndigheter og Justisdepartementet som forvaltningsmyndighet for militærnektene (sivile vernepliktige). Etter siste instruks skal begge ombudsmannsordninger sikre rettighetene for henholdsvis det militære personell og sivilarbeiderne.

Med bakgrunn i at soldater og sivilarbeidere skal ha like rettigheter under førstegangstjenesten, har Stortinget hele tiden praktisert personfelleskap i de to nemnder.

Stortinget, statsrådene og forsvarssjefen kan forelegge saker til rådgivende uttalelse for nemndene vedrørende det tjenestepliktige personell og ansatte i Forsvaret.

Nemndenes rolle som beskyttere av personellens rettigheter ligger i det instruksfestede mandat til å behandle saker av generell interesse. Foruten å avgi uttalelser, tar nemndene opp saker etter eget tiltak når dette anses nødvendig. Ombudsmannen skal i tillegg behandle klager fra enkeltmennesker som mener seg lovstridig, regelstridig eller urimelig behandlet av sine respektive forvaltningsmyndigheter. I årenes løp er en rekke saker til beskyttelse og utvidelse av individets rettigheter tatt opp og er blitt løst.

Ombudsmannsordningene skal sikre rettighetene for henholdsvis det militære personell og sivilarbeiderne. Årlig rapporterer Ombudsmannen om ca. 110-150 klagesaker fra enkeltpersonell i Forsvaret eller siviltjenesten.

Foto: Scanpix

Fra det siste året kan særlig nevnes at Forsvarets Ombudsmannsnemnd har tatt opp spørsmålet om fysiske overgrep mot norske soldater som øvelsesmes-sig var tatt til fange under øvelsen Joint Winter 2001. Distriktskommando Nord-Norge (DKN) meddelte at de tok avstand fra at personell som deltar i øvelser og blir tatt til fange, blir utsatt for slik behandling som er fram-kommet. DKN har beklaget hendelsene og vil legge stor vekt på å gi grundige orienteringer om de aktuelle problemstillingene i forkant av øvelsene.

Ombudsmannen har overfor DKN bemerkt at man tar til etterretning at de ansvarlige for regelbruddene vil bli behandlet i samsvar med de råd som måtte komme fra Krigsadvokaten. Ombudsmannsnemnda ønsket også å bemerke sen rapportering av de antatte tilfeller av regel-stridig fangebehandling, og at etterforskningen har tydet på visse mangler vedrørende kunnskaper om gjel-dende regler. Ombudsmannsnemnda mente for øvrig at dersom den endelige etterforskning og undersøkelser skulle bekrefte behovet for en innskjerpelse av reglene, måtte dette forutsettes å finne sted.

Årlig rapporterer Ombudsmannen om ca. 110-150 klage-saker fra enkeltpersonell i Forsvaret eller siviltjenesten. Mellom 30 og 40 % av disse klagesakene medfører en endret avgjørelse i klagers favør.

Ombudsnemnda har også foretatt undersøkelser vedrø-rende Forsvarets behandling av soldater og annet

personell som tilhører minoritetsreligioner. Feltprestene er Forsvarets rådgivere i spørsmål som angår retten til fri religionsutøvelse. Nemnda har kunnet konstatere at det ikke er funnet noen tilfeller av militære myndig-heters brudd på den personlige religionsfrihet.

Ved sin innsikt i rettsutviklingen for personellet i Forsvaret, spiller nemnda og Ombudsmannen også en aktiv overvåkerrolle for å sikre en tilsvarende positiv utvikling av rettighetene for sivilarbeiderne (sivile vernepliktige).

Senter mot etnisk diskriminering

Senter mot etnisk diskriminering ble opprettet ved kongelig resolusjon 11. september 1998. Senterets hovedmål er å sikre individets vern mot diskriminering. Senteret har tre ulike oppgaver:

- Yte rettshjelp til personer som mener seg utsatt for etnisk diskriminering
- Dokumentere art og omfang av etnisk diskrimine-ring i Norge
- Fremme forslag til tiltak som forhindrer diskrimine-ring i samfunnet.

I senterets mandat defineres etnisk diskriminering som negativ forskjellsbehandling på grunnlag av trosbekjen-nelse, rase, hudfarge eller nasjonal eller etnisk opprin-nelse. Arbeidet er forankret i FNs rasediskrimineringskonvensjon.

Senteret arbeider med å styrke den enkeltes vern mot brudd på deres individuelle menneskerettigheter ved å yte rettshjelp. I 2001 behandlet Senter mot etnisk diskri-minering 253 nye enkelthenvelser, totalt 679 siden oppstarten. Rettshjelpsvirksomheten gir førstehånds opplysninger om hvordan diskrimineringen arter seg på ulike områder. Diskriminering på arbeidsmarkedet har hvert år vært det området der senteret får flest henven-delser. Sakene gjaldt blant annet trakassering på arbeidsplassen og diskriminering ved rekruttering, forfremmelse eller oppsigelse. En annen stor gruppe gjaldt forholdet mellom politiet og minoriteter. En del av sakene handler om unødig maktbruk, rasistisk språk-bruk og at innvandrere regnes som mindre troverdige enn etniske nordmenn. Senteret fikk også henvendelser som gjaldt diskriminering på sosial- og trygdeområdet, på boligmarkedet, i skolen og i forhold til forvaltning av utlendingsloven.

Etnisk diskriminering finner sted i Norge i dag og kan

ramme direkte, eller indirekte ved at en gruppe perso-ner ekskluderes ved bruk av tilsynelatende nøytrale vilkår. Flere av senterets saker viser at diskriminering er vanskelig å konkretisere, synliggjøre og bevise. Indikatorer på etnisk diskriminering er usynliggjøring, latterliggjøring, tilbakeholdelse av informasjon, trakassering og generalisering.

2001 var organisasjonens tredje virkeår. Senteret har i tillegg til å yte rettshjelp satt søkelys på diskriminering i samfunnet generelt, i rettsapparatet, ved offentlige kontorer, hos arbeidsgivere, i politiet og hos påtale-myndighetene. Innenfor disse områdene har senteret forsøkt å kartlegge omfanget og arten av diskrimine-ring. Senteret har utfordret alle våre politiske partier til å føre en valgkamp som er fri for rasisme. Det er også laget en oversikt over tiltak mot rasisme og diskrimine-ring som gjennomføres i 16 kommuner.

I 2001 har oppmerksomheten rundt temaet ”rasisme og diskriminering” vært stor. Flere etater, skoler, arbeids-plasser og politidistrikter har startet en prosess for å iverksette tiltak for å forebygge og bekjempe diskrimi-nering. Utviklingen i år 2001 er positiv. Skal vi bekjempe diskriminering trenger vi en langsiktig innsats for å finne løsninger og invitere til samarbeid.

Norge har ingen generell lov som beskytter mot etnisk diskriminering. I juni 2002 vil et utvalg som utreder en lov for å motvirke etnisk diskriminering framlegge sin innstilling. Kunnskapen om omfanget av diskriminering i Norge er oppstykket og utilstrekkelig. Senter mot etnisk diskriminering arbeider for at myndighetene skal styrke sitt arbeid for å utvikle barometre for ulike samfunnsområder som f. eks. arbeidslivet, utdannings-sektoren, bolig og politisk deltakelse. Dokumentasjon er en forutsetning for å lykkes i arbeidet for etnisk like-stilling og likebehandling.

Tiltak i Handlingsplanen

Norsk tilslutning til menneskerettighetskonvensjoner

I mai 2001 undertegnet Norge den reviderte europeiske sosialpakt. Norge ratifiserte samtidig en rekke nærmere angitte bestemmelser i pakten. I likhet med den opprinnelige europeiske sosialpakten av 1961, inneholder den reviderte pakten standarder for en rekke sosiale rettigheter for borgerne, blant annet i tilknytning til arbeidsforhold, helseforhold, sosiale forhold og familieforhold.

I oktober 2001 ratifiserte Norge en valgfri protokoll om salg av barn, barneprostituasjon og barnepornografi til FNs barnekonvensjon. Barnekonvensjonen inneholder flere bestemmelser som skal verne barn mot utnyttning. Den valgfrie protokollen supplerer barnekonvensjonen, og pålegger statene å gjøre en rekke handlinger knyttet til salg av barn, barneprostituasjon og barnepornografi straffbare i lovgivningen. Protokollen definerer salg av barn, barneprostituasjon og barnepornografi. Behovet for internasjonalt samarbeid, blant annet i form av gjensidig juridisk bistand, framheves. Statspartene skal rapportere til FNs barnekomité om gjennomføringen av forpliktelsene etter protokollen.

I juni 2000 undertegnet Norge også en annen valgfri protokoll til FNs barnekonvensjon, om barn i væpnet konflikt. Norsk ratifikasjon av denne protokollen, som hever aldersgrensen for rekruttering og bruk av barn i væpnet konflikt, krever imidlertid lovendringer. I tilknytning til arbeidet med innarbeiding av barnekonvensjonen i norsk rett, ble et forslag til endring av straffeloven sendt på høring i 2001.

I november 2001 framla Regjeringen en stortingsproposisjon om samtykke til ratifikasjon av valgfri protokoll til FNs kvinnekonvensjon. Protokollen etablerer en ordning med individuell klagerett til FNs kvinnekomité for påståtte brudd på kvinnekonvensjonen, og gir også komiteen kompetanse til å foreta visse undersøkelser av om det i en stat foregår alvorlige eller systematiske brudd på konvensjonen.

Revisjon av sentral lovgivning innen justissektoren

Etter forslag fra Justisdepartementet er det vedtatt en ny lov om gjennomføring av straff (lov 18.05.2001 nr. 21). Loven blir iverksatt våren 2002. Hensynet til

menneskerettighetene og barns rett til samvær med sine foreldre, også om de sitter i fengsel, er punkter som er særlig vektlagt. Det har også vært viktig å finne fengselsfaglige virkemidler som hindrer skadevirkninger av isolasjon.

Forslag om nye regler på sivilprosessens område vil komme i forbindelse med oppfølgingen av utredningen fra Tvistemålsutvalget. Utredningen ble avgitt til Justisdepartementet i desember 2001, og ble sendt på høring i februar 2002.

I henhold til Handlingsplanen skal det også foretas en gjennomgåelse av straffeprosessloven for å vurdere behov for endringer i lys av Norges menneskerettsforpliktelser. Det er foreløpig ikke lagt noen plan for oppfølging av dette tiltaket.

Evaluerings av gjeldende regelverk på Forsvarets områder

Arbeidsgruppen for menneskerettigheter i Forsvaret, nedsatt i 1999, bestående av representanter for Forsvarsdepartementet, Forsvarets overkommando og Generaladvokaten, har vurdert enkelte problemstillinger knyttet til regelverket på Forsvarets område. Blant annet som en følge av dette er en i ferd med å slutføre enkelte endringer i forskrift om militær disiplinærmyndighet.

Arbeidsgruppen har også, etter innspill fra de vernepliktiges tillitsmannsorganisasjon og Ombudsmannen for Forsvaret, besluttet å se nærmere på enkelte andre problemstillinger. Herunder kan nevnes en vurdering av adgangen til militær ransaking av private effekter hos vernepliktige soldater og spørsmålet om rettmessigheten av bruk av arrest som refselsmiddel i forhold til Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK).

Styrking av Forsvarets kunnskaper om menneskerettigheter

Det ble i 2001 påbegynt en vurdering av hvordan en kan øke kunnskapene om menneskerettigheter i Forsvaret, hvilke rettigheter som bør stå sentralt i undervisningen samt hvilke personellgrupper som bør få undervisning om menneskerettigheter. Det ble videre besluttet å se dette tiltaket i sammenheng med en planlagt gjennomgang av den undervisning som gis innen humanitær rett.

Justisdepartementet har iverksatt utredningsarbeid om lekdommerordningen. En nærmere vurdering av bruk av personer med ulik etnisk bakgrunn som lekdommere vil bli inkludert i denne utredningen.

Foto: SYDVEST

Aldersgrensen for soldater

I forbindelse med arbeidet for å legge til rette for norsk ratifikasjon av en tilleggsprotokoll til FNs barnekonvensjon om barn i væpnet konflikt (som ble undertegnet i mai 2000), ble det i 2000 vedtatt visse lovendringer i heimevernsloven og vernepliktsloven. Disse lovendringene hever aldersgrensen for militær tjenestegjøring og sikrer at personer under 18 år ikke kan delta under en eventuell væpnet konflikt. Arbeidet med de nødvendige forskriftsendringer for å kunne sette lovendringene i kraft ble påbegynt i 2001, og ventes ferdigstilt innen kort tid.

Kontaktpersoner for menneskerettigheter

Ordningen med kontaktpersoner/menneskerettsansvarlige i de enkelte departementer ble reetablert høsten 2001. Kontaktpersonene har et opplysningsansvar/koordineringsansvar for departementets menneskerettighetsarbeid, og deltar i en tverrdepartemental koordineringsgruppe ledet av Utenriksdepartementet. Denne koordineringsgruppen er opprettet fordi utviklings-

ministeren er gitt et spesielt koordineringsansvar nasjonalt for menneskerettigheter i Samarbeidsregjeringen.

Adgang til å gjenoppta saken etter at den er prøvd for et konvensjonsorgan

Stortinget vedtok ved lov 15. juni 2001 blant annet at også uttalelsene fra FNs menneskerettighetskomité kan gi grunnlag for gjenopptakelse. Det fulgte allerede av gjeldende rett at dommer fra Den europeiske menneskerettighetsdomstol kunne gi grunnlag for gjenopptakelse. Det ble videre fastslått at gjenopptakelsene skal kunne kreves også dersom saksbehandlingen har vært traktatstridig. Endringene settes i kraft i 2003.

Behandling av begjæringer om gjenopptakelse av straffesaker

Stortinget vedtok ved lov 15. juni 2001 at det skal opprettes en egen kommisjon for å behandle begjæringer om gjenopptakelse av straffesaker. Kommisjonen selv skal ha ansvar for å utrede sakens faktiske og retts-

lige sider før den avgjør om gjenopptakelse skal tillates. Dersom kommisjonen beslutter at saken skal gjenopptas, skal saken behandles av en annen domstol enn den som avsa den angrepne dommen.

Behovet for rettshjelp

De internasjonale menneskerettighetskonvensjonene pålegger ikke statene uttrykkelig en plikt til å yte fri rettshjelp i sivile saker, men under visse konkrete forutsetninger vil stater kunne være forpliktet til å sørge for at en person som selv ikke har midler til å anlegge sak, får fri rettshjelp.

I 2001 ble rettshjelpslovens inntektsgrenser hevet slik at nærmere 40% av befolkningen nå omfattes av ordningen. I tillegg iverksatte departementene informasjonstiltak overfor publikum. Målsettingen var å gjøre rettshjelpsordningen bedre kjent.

Som et ledd i oppfølgingen av Stortingsmelding nr.25 (1999-2000) om fri rettshjelp, arbeider Justisdepartementet med å forenkle regelverket rundt ordningen slik at folk flest lettere skal kunne se når de har rett til fri rettshjelp. Det vurderes også å foreslå en utvidelse av rettshjelpslovens saklige dekningsområde slik at flere saker mot det offentlige blir omfattet av ordningen. I tillegg vil ventelig adgang til å få fri rettshjelp til å fremme klager overfor internasjonale klageorganer bli foreslått lovfestet.

Representasjon i domstolene

Justisdepartementet har iverksatt utredningsarbeid om lekdommerordningen. En nærmere vurdering av bruk av personer med ulik etnisk bakgrunn som lekdommere vil bli inkludert i denne utredningen.

Utprøving av eldreombud og omsorgsombud

Med bakgrunn i vedtak i Stortinget er det igangsatt et utviklingsprogram med utprøving av eldreombud og omsorgsombud. Primæroppgavene til ombudene er å bistå enkeltpersoner i deres møte med helse- og sosialtjenesten i kommunene, etter eget initiativ ta opp enkelt saker, informere både kommuner og enkeltmennesker og å drive oppsøkende virksomhet om forhold som kan svekke enkeltindividers sak i kommunen. Det er etablert et samarbeid med Kommunenes Sentralforbund for utprøving av ordningen i perioden 1999-2002. Basert på erfaringer vil en eventuell fast ordning bli vurdert. En midtveisrapport ble utgitt sommeren 2001. Erfaringsgrunnlaget var noe tynt og varierende til å trekke klare konklusjoner om ordningen. Det er ventet en mer utfyllende rapport i juni 2002.

Informasjon, undervisning og utdanning

Utdannings- og forskningsdepartementet prioriterte også i 2001 kurstilbud om menneskerettighetene til lærere i skolen og fagpersonalet i lærerutdanningen.

Foto: Erik M. Sundt

tasjonssenter på menneskerettighetsområdet. Tidspunktet for åpningen av biblioteket er endret flere ganger, men tidspunktet for offisiell åpning er nå fastsatt til 23. april 2002.

Det finnes i dag intet bibliotek i verden som har en fullgod, internasjonal oversikt over sensurerte bøker og aviser. Dokumentasjon om brudd på ytringsfriheten fra menneskerettighetsorganisasjoner er normalt ikke tilgjengelig for publikum gjennom bibliotekene. En omfattende, oppdatert og generelt tilgjengelig database om sensur, inkludert bibliografisk informasjon om litteratur om ytringsfrihet, vil derfor kunne bidra til å styrke kunnskapen om og videre forskning på menneskerettigheter og ytringsfrihet. En kunnskapsbase om sensur og ytringsfrihet vil komme norske miljøer til gode ved å tilføre kunnskap som kan brukes i undervisnings- og informasjonssammenheng, og som grunnlag for forskning.

Regjeringen vil på denne bakgrunn gi en database om sensur og ytringsfrihet, "Bibliotheca Alexandrina", til åpningen av Alexandria-biblioteket i Egypt i 2002. Databasen er en bibliografisk database med to hovedområder:

- Publikasjoner om sensur og ytringsfrihet
- Dokumentasjon av sensurerte enkelttitler (bøker og aviser) i utvalgte land og historiske perioder. Tilgjengeligheten skal sikres gjennom nettstedet "Beacon for freedom of expression". Regjeringen

finansierer databasen over Kultur- og kirkedepartementets budsjett. Det er gitt tilsagn om delfinansiering fram til 2005.

Journalistpriser

I Handlingsplanen ble det foreslått å opprette to menneskerettighetspriser, en for journalister og en for filmsektoren. Prisene skal tildeles journalister og kortfilmer som i særlig grad har satt søkelys på aktuelle menneskerettighets-spørsmål i Norge. Prisene er ennå ikke opprettet, men Kultur- og kirkedepartementet er i ferd med å utarbeide statutter for prisene.

Holocaustsenteret

I forbindelse med Stortingets behandling av Stortingsproposisjon. nr. 82 (1997-1998) Om jødeoppkjøret ble det vedtatt å bevilge 40 mill. NOK til et senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteters stilling i Norge. Stiftelsen Holocaustsenteret ble opprettet av Universitetet i Oslo i april 2001. Stortinget vedtok høsten 2000 at senteret skal etableres i Villa Grande på Bygdøy.

En styringsgruppe med representanter fra de berørte departementer har arbeidet med å finne en hensiktsmessig modell for finansiering og organisering av senteret, samt å finne leietakere til det overskytende arealet i Villa Grande. Det er en uttrykt politisk målsetning at øvrige leietakere i villaen sammen med Holocaustsenteret skal framstå med en helhetlig profil utad, med arbeid i forhold til menneskerettighets- og minoritets-spørsmål som fellesnevner. Aktiviteten i Villa Grande skal ha et sterkt innslag av aktiviteter knyttet til forskning og utdanning, spesielt rettet mot barn og unge. Det tas sikte på at senteret kan etableres i løpet av 2003.

Falstadsenteret

I statsbudsjettet for 2002 er det bevilget 2,06 mill. kr. til Falstadsenteret som et senter for opplæring og dokumentasjon innen temaene krigens fangehistorie, humanitær folkerett og menneskerettigheter. Sentret samarbeider med Høgskolen i Nord-Trøndelag, som i 2001 er tildelt en stipendiatstilling for arbeid med menneskerettighetsspørsmål.

Grunnskolen og videregående opplæring

Kartlegging av menneskerettighetsopplæring

Ifølge Handlingsplanen skulle undersøkelsen i første omgang rette seg mot videregående opplæring, og i utgangspunktet gjennomføres i perioden 2000/2001. Mot slutten av 5-årsperioden skulle en så vurdere behovet for en tilsvarende undersøkelse rettet mot grunnskolen. Dette tiltaket er dessverre blitt forsinket i forhold til intensjonen i Handlingsplanen.

Valgfagkurs i demokrati og menneskerettigheter

Også arbeidet med en læreplan for valgfagkurset i demokrati og menneskerettigheter har tatt noe lenger tid enn opprinnelig forutsatt. Det tas nå sikte på at planen skal være klar til skolestart høsten 2002.

Etablering av nettsted om menneskerettigheter på skolenettet

Læringssenteret opplyser at det på Skolenettet er utviklet en rekke ressurser og linker om menneskerettighetene, blant annet som et eget tema under emnet "Samfunn og politikk/internasjonale spørsmål". Læringssenteret har i den forbindelse et løpende samarbeid med blant annet Menneskerettighetshuset om utforming av undervisningsopplegg som på en pedagogisk egnet måte kan sette fokus på menneskerettighetene. Skoleverket har derved via Skolenettet tilgang til bred informasjon om menneskerettighetene og til ulike undervisningsopplegg på området. Senest i desember 2001 lanserte Skolenettet i samarbeid med Menneskerettighetshuset en adventskalender med fokus på menneskerettighetene.

Høyere utdanning og profesjonsutdanning

Prioritering av etterutdanning for lærere og fagpersonalet i lærerutdanningen

Norgesnettrådet har også i 2001 lagt til rette for etterutdanningstilbud rettet mot menneskerettigheter for lærere og fagpersoner i lærerutdanningen.

Stipendiatstilling i lærerutdanningen innenfor fagområdet menneskerettigheter

Som oppfølging av Stortingsmelding nr. 21 (1999-2000) er to av høgskolene tildelt stipendiatstillinger for å arbeide med menneskerettighetsspørsmål i opplærings-systemet. Den ene av disse stillingene er lagt til Høgskolen i Nord-Trøndelag i et samarbeid med Falstadsenteret. Den andre stillingen er lyst ledig ved Høgskolen i Oslo, og vil organisatorisk bli lagt til hovedfaget i flerkulturell og utviklingsrettet utdanning. Stillingene er rekrutteringsstillinger som skal føre til doktorgrad.

Prioritering av etterutdanning i menneskerettigheter

Utdannings- og forskningsdepartementet prioriterte også i 2001 kurstilbud om menneskerettighetene til lærere i skolen og fagpersonalet i lærerutdanningen, gjennom en bevilgning på kr. 600.000 til Statens lærerkurs.

Kunnskapsgrunnet

Styrking av grunnbevilgningen til Institutt for menneskerettigheter ved Universitetet i Oslo og oppgradering av dette til nasjonal institusjon

I statsbudsjettet for 2001 er grunnbevilgningen til Institutt for menneskerettigheter økt med 0,5 mill. kr. Oppgraderingen av instituttet til nasjonal institusjon er iverksatt ved kgl. resolusjon av 21. september 2001. For dette formål er det i statsbudsjettet for 2001 bevilget 3,5 mill. kr. For å oppfylle Stortingets intensjon er budsjett-rammen for instituttet økt med ytterligere 1,5 mill. kr. i 2002, jf. Stortingsproposisjon nr. 1 Tillegg nr. 4 (2001-2002).

Database om sensur og ytringsfrihet

Biblioteket i Alexandria i Egypt var i oldtiden et unikt senter for utveksling av kunnskap, tanker og idéer. UNESCO står sammen med egyptiske myndigheter bak gjenreisningen av biblioteket, som forventes å utvikle seg til et internasjonalt ledende informasjons- og dokumen-

Særskilte satsingsområder

Diskriminering og rasisme

Ny lov om etnisk diskriminering

Den 3. mars 2000 oppnevnte Kongen i statsråd et lovutvalg som fikk i oppdrag å utrede forslag til en lov mot etnisk diskriminering. Utvalget skal levere sin utredning til Kommunal- og regionaldepartementet innen 15. juni 2002. Utvalget leverte et midtveisnotat 1. september 2001, hvor det redegjør for status for arbeidet så langt. Kommunal- og regionaldepartementet vil i nært samarbeid med Justisdepartementet og Utenriksdepartementet ha ansvaret for å fremme forslag til en lov mot etnisk diskriminering for Stortinget.

Tolv nye tiltak mot rasisme og diskriminering

I juni 2001 presenterte regjeringen Stoltenberg tolv nye tiltak mot rasisme og diskriminering. Tiltakene fokuserer særlig på oppvekst, barn og unge og på statens rekrutteringspolitikk. Andre tiltak retter seg mot utestedsdiskriminering og diskriminering på boligmarkedet. Flere av tiltakene følger opp innspill og forslag som kom inn på et samrådsmøte som daværende statsminister Jens Stoltenberg holdt etter drapet på Holmlia i Oslo. På møtet inviterte statsministeren personer med erfaring fra arbeid på området til å foreslå tiltak for å bekjempe rasisme og diskriminering.

Ekstrabevilgning til arbeid mot rasisme og diskriminering

Regjeringen bevilget i juni 2001 to millioner NOK i ekstraordinære midler til arbeid mot rasisme og diskriminering. Målsettingen med tilskuddet var å fremme kontakt og dialog mellom ungdomsgrupper med ulik bakgrunn i lokalsamfunnet, og på den måten motvirke og hjelpe til å løse konflikter. Nesten 40 tiltak og prosjekter fikk støtte gjennom bevilgningen, blant annet kulturtiltak (konserter, bøker, teater og film), tiltak som øker deltakelse i frivillige organisasjoner og idrett, holdningsskapende tiltak som gjelder skole og fritid, møter og konferanser, og noen utviklingstiltak – særlig i skolen.

Handlingsplan mot rasisme og diskriminering

Handlingsplanen mot rasisme og diskriminering ble lagt fram 15. juni 1998 og gjelder for perioden 1998 - 2001. Handlingsplanen inneholder tiltak innenfor sentralforvaltningens område. Planen inneholder 32 tiltak på følgende innsatsområder:

- politi og rettsapparat
- arbeidsmarkedet
- boligmarkedet
- grunn- og videregående skole

- offentlige nøkkelsektorer
- lokalsamfunnet.

Det er utarbeidet to statusrapporter, i 2000 og 2001, som viser at de fleste tiltakene er blitt fulgt opp. Planen blir nå evaluert, og sluttrapporten fra evalueringen vil bli levert i september 2002.

Ny handlingsplan mot rasisme og diskriminering

I juni 2001 arrangerte Utenriksministeren og Kommunal- og regionalministeren en nasjonal konferanse om rasisme og diskriminering. En rekke frivillige organisasjoner deltok på konferansen, sammen med representanter fra arbeidslivets parter, forvaltningen og forskningsmiljøer. Formålet med konferansen var å markere starten for arbeidet med å lage ny handlingsplan mot rasisme, og å få innspill fra deltakerne til tiltak i Handlingsplanen. På konferansen ble det også formidlet informasjon om Norges deltakelse og strategi på FNs verdenskonferanse om rasisme i Sør-Afrika.

Regjeringen tar sikte på å legge fram en ny handlingsplan mot rasisme og diskriminering i løpet av juli 2002. Denne vil bygge på erfaringene fra den forrige Handlingsplanen.

Forslag om forbud mot diskriminering i nye borettslover

I NOU 2000:17, Borettslovene, er det foreslått bestemmelser som forbyr diskriminering på grunnlag av rase, nasjonalitet, hudfarge, etnisk opprinnelse med videre. Utredningen som ble lagt fram i juni 2000, har vært ute på høring. Kommunal- og regionaldepartementet arbeider med forslag til nye borettslover. Dette arbeidet forventes å være ferdig i 2002.

Lokalsamfunnsarbeid og holdningsskapende tiltak

Utlendingsdirektoratet er i gang med arbeidet med sin andre rapport om art og omfang av rasisme og diskriminering. Rapporten skal ferdigstilles innen utgangen av 2002. Utlendingsdirektoratet videreførte i 2001 samarbeidet med frivillige organisasjoner og fagbevegelsen om holdningsskapende tiltak.

Deltakelse og dialog

Det er et mål å øke samfunnsdeltakelse blant personer med innvandrerbakgrunn og videreutvikle og styrke dialogen mellom personer med innvandrerbakgrunn og myndighetene.

Utlendingsdirektoratet gir støtte til lokale innvandrerorganisasjoner og frivillig virke som bidrar til mangfold,

dialog og samhandling i lokalsamfunn. Målsettingen er blant annet å fremme toleranse mellom ulike grupper av befolkningen gjennom lokale frivillige aktiviteter. I 2001 ble det fordelt 11,8 mill. kr til fylkeskommunene til videreforvaltningen av ordningen. Midlene gis som tilskudd til drift av lokale innvandrerorganisasjoner og som tilskudd til frivillig virksomhet. Av totalsummen gikk 1,9 mill. kr til fylkeskommunenes administrasjon av ordningen.

Det gis også tilskudd til landsdekkende organisasjoner på innvandrerfeltet. Hensikten er å støtte landsdekkende organisasjoner som bidrar til reell likestilling mellom innvandrere og nordmenn, aktiv samfunnsdeltakelse og selvhjelpenhet. De landsdekkende organisasjonene spiller en sentral rolle i å formidle synspunkter og behov sett fra innvandrerbefolkningens synsvinkel overfor myndighetene og offentligheten. I 2001 ble det fordelt totalt 8,9 mill. kr på 9 organisasjoner.

Kontaktutvalget mellom innvandrere og myndighetene

Kontaktutvalget mellom innvandrere og myndighetene (KIM) er et rådgivende organ for myndighetene. Utvalget består av representanter med innvandrerbakgrunn og representanter for offentlige myndigheter og de politiske partiene på Stortinget, og oppnevnes av regjeringen for en fireårsperiode. Utvalget møtes fire ganger i året og arbeidsutvalget har åtte møter i året. Utvalget skal, i tillegg til å være et rådgivende organ, også være et forum for dialog og kontakt mellom representanter for innvandrerbefolkningen, politiske partier og myndighetene. Medlemmer med innvandrerbakgrunn nomineres som kandidater til Kontaktutvalget av innvandrerorganisasjoner. Et aktivt organisasjonsliv er en forutsetning for at Kontaktutvalgets medlemmer med innvandrerbakgrunn kan fungere som talerør for interesser og synspunkter blant innvandrere. KIM ledes for tiden av Bernt Bull. En ekstern evaluering av KIM, foretatt av NIBR, ble avsluttet juni 2001. Evalueringen gir et positivt inntrykk av KIM, samtidig som det pekes på endel viktige problemområder. Den nåværende utvalgsperioden ble forlenget ut 2002 med tanke på en gjennomgang av behovet for endringer i utvalgets struktur og sammensetning. Ny organisering av Kontaktutvalget skal foreligge før nytt utvalg nedsettes for perioden 2003 - 2006.

Opprettelse av statssekretærgruppe for barn og unge

En statssekretærgruppe ble nedsatt høsten 2001 for å

diskutere utfordringer i arbeidet med å øke deltagelsen i samfunnet for barn og unge med innvandrerbakgrunn. Gruppen har særlig drøftet situasjonen på områdene barnehage, skole, familie, fritid og hvordan forebygge kriminalitet, og drøftet hvordan en kan få en bedre integrering av barn og unge med innvandrerbakgrunn på disse områdene. Gruppen hadde sitt siste møte februar 2002. Gruppen skal framlegge en rapport med forslag til tiltak i juni 2002.

Kunnskapsutvikling

Kunnskapsarbeidet i forhold til temaet diskriminering og rasisme har i 2001 vært knyttet til Handlingsplanen mot rasisme og diskriminering. Det er framskaffet kunnskap om prosesser, arbeidsmetoder og konkrete tiltak som må til for å få en virksomhet til å fjerne innebygde barrierer og å nyttiggjøre seg potensialet som ligger i en flerkulturell arbeidsstokk. Denne handlingsrettede kunnskapen har kun verdi dersom den omsettes i praksis og tas i bruk innenfor flere områder av arbeidsmarkedet. Det satses derfor på kunnskaps-spredning og erfaringsformidling.

Det er i 2001 også iverksatt forskning og utredninger som gir økt kunnskap om hvilke barrierer rasisme og diskriminering representerer for personer med innvandrerbakgrunn. Flere rapporter dokumenterer at personer med innvandrerbakgrunn og nasjonale minoriteter opplever diskriminering og andre former for utestengning i samfunnet. Situasjonen oppleves som særlig vanskelig på bolig- og arbeidsmarkedet. Funnene viser blant annet at manglende godkjenning av kompetanse fra utlandet og holdninger hos arbeidsgiverne er barrierer for deltagelse i arbeidsmarkedet. Norsk institutt for studier av forskning og utdanning (NIFU) foretok i 2001 en undersøkelse om situasjonen for ungdom med minoritetsbakgrunn som søkere til lærlingplasser i arbeidslivet. Rapporten konkluderer blant annet med at det forekommer diskriminering av søkere med minoritetsbakgrunn i bedrifter. Unge menn med innvandrerbakgrunn har større problemer med å skaffe lærlingeplass enn unge kvinner med innvandrerbakgrunn og etnisk norsk ungdom.

Det vil bli satt i gang forskning som ser spesielt på barrierer mot deltagelse på arbeidsmarkedet for kvinner med innvandrerbakgrunn. Det er videre behov for forskning om barrierer på andre arenaer for deltagelse.

Kommunal- og regionaldepartementet har tatt initiativ til et prosjekt for å belyse hvilke muligheter for innfly-

Bedre integrering av barn og unge med innvandrerbakgrunn i barnehage, skole, familie og fritid er en sentral oppgave.

Foto: Erik Burås/ Røde Kors

telse personer med innvandrerbakgrunn har, og hvilke faktorer som er utslagsgivende for å oppnå innflytelse i sentrale beslutningsprosesser. Prosjektet vil også se på innflytelse og makt vurdert ut fra et kjønnsperspektiv. Oppdraget utføres av Institutt for samfunnsforskning. En tilsvarende rapport om innflytelse i lokale beslutningsprosesser fra Senter for samfunnsforskning (SEFOS) er under arbeid og forventet framlagt våren 2002.

Diskriminering i arbeidslivet

Endringer i arbeidsmiljølovens § 55 A som vil hindre at funksjonshemmede diskrimineres ved ansettelser i arbeidslivet, trådte i kraft 1. juli 2001. Samtidig ble vernet mot diskriminering av arbeidssøkere på grunn av rase, hudfarge, nasjonal eller etnisk opprinnelse, homofil legning eller homofil samlivsform styrket, ved at det ble innført regler om delt bevisbyrde og erstatning.

Regjeringen har nedsatt et bredt sammensatt utvalg med oppdrag å utrede en ny arbeidslivslov som skal erstatte den nå gjeldende arbeidsmiljøloven. Et tema i lovarbeidet vil være bestemmelser for å hindre diskriminering i arbeidslivet. Utvalget skal legge fram sin innstil-

ling innen 1. desember 2003.

Evaluering av handlingsplan for rekruttering av personer med innvandringsbakgrunn i statlig sektor

Handlingsplanen for rekruttering av personer med innvandringsbakgrunn skal evalueres innen utgangen av 2002.

Evaluering av tilskuddsordningene til frivillig virksomhet som arbeider mot rasisme og diskriminering

Statskonsult la i 2000 fram en rapport om evaluering av tilskuddsordningen til landsdekkende organisasjoner på innvandrerfeltet. På bakgrunn av denne evalueringen nedsatte Kommunal- og regionaldepartementet en arbeidsgruppe som har gjennomgått tilskuddsordningens formål og kriterier med sikte på en forvaltning som best mulig fremmer ordningens målsetting. Blant annet ble forholdet mellom medlemsbaserte organisasjoner og stiftelseslignende organisasjoner sett nærmere på, med henblikk på hvordan de ulike organisasjonene formidler og ivaretar innvandrerbefolkningens syn og interesser overfor myndighetene og i den offentlige debatten. Arbeidsgruppen avsluttet sitt arbeid i januar

2002. På bakgrunn av arbeidsgruppens anbefalinger vil det utarbeides nye retningslinjer for tildeling av støtte, med presiseringer når det gjelder formål, kriterier og rapporteringsrutiner.

Evalueringsav Senter mot etnisk diskriminering

Senter mot etnisk diskriminering (SMED) er underlagt en løpende evaluering for perioden fra opprettelsen fram til utgangen av 2002. Det er et overordnet mål for prosjektet å evaluere alle sider av virksomheten ved Senter mot etnisk diskriminering, herunder om målsettingene om å gi et styrket rettshjelpstilbud og bedre dokumentasjon om art og omfang av etnisk diskriminering har blitt fulgt opp. Evalueringen gjennomføres av Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR) og Institutt for kriminologi og retts sosiologi ved Universitetet i Oslo. Sluttrapporten skal legges fram ved årsskiftet 2002/2003.

Senter mot etnisk diskriminering ble opprinnelig opprettet for en prøveperiode fram til utgangen av 2002. Regjeringen foreslo imidlertid i statsbudsjettet for 2002 å videreføre virksomheten ved senteret i sin nåværende form inntil regjeringen legger fram forslag til lov om etnisk diskriminering der en vil ta endelig stilling til hvordan senteret skal videreføres på permanent basis. Stortinget har sluttet seg til dette i tråd med innstillingen fra Kommunkomiteen. Resultatene fra evalueringen vil tillegges vekt i vurderingen av hvordan SMED bør videreføres.

Rapportering

Norge overga sin 16. rapport til FNs rasediskrimineringskomité i februar 2002. Dette er myndighetenes rapport om tiltak truffet for å følge opp FNs rasediskrimineringskonvensjon. De ulike punktene i rapporten er oppdateringer og tilsvar til komitéens merknader til de forutgående rapportene. Den 16. rapporten omhandler nye lovendringer og tiltak iverksatt for å motarbeide rasisme og diskriminering på områder som utdanning, arbeid, bolig, helse, kultur, utesteder og rettsapparat. Tiltakene rettes for en stor del mot personer med innvandrerbakgrunn, men også samer og nasjonale minoriteter omfattes av rapporten.

Noen av utfordringene som kan leses ut av rapporten er opparbeiding av et registreringssystem for tilfeller av rasisme og diskriminering, styrking av rettsvernet mot diskriminering og bedring av situasjonen for personer med innvandrerbakgrunn på arbeidsmarkedet.

Det samepolitiske feltet

Grunnlaget for norske myndigheters politikk overfor den samiske befolkningen er nedfelt i Grunnlovens § 110 a og i Sameloven. Norge har også sluttet seg til flere internasjonale konvensjoner som har betydning for samene. ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater er foreløpig det eneste internasjonale, rettslig bindende instrumentet som direkte retter seg mot vern av urfolk, men Europarådets språkcharte, FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter og FNs barnekonvensjon er også viktige i forhold til samene. Menneskerettsloven, som ble vedtatt i 1999, innebærer blant annet at FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter er blitt en del av norsk lov.

Nasjonal politikk og tiltak overfor samene

Et viktig prinsipp i norsk lovgivning som regulerer myndighetenes forpliktelser overfor den samiske befolkning, er at samene skal ha en aktiv rolle i saker som berører samiske interesser. Dette samsvarer også med bestemmelser i ILO-konvensjon nr. 169.

Dette innebærer følgende hovedforpliktelser for myndighetene:

- Legge til rette for, gjennom lovgivning og tiltak, at samene selv skal være den aktive parten i å sikre og utvikle samisk språk, kultur og samfunnsliv.
- Avsette tilstrekkelige midler til Sametinget slik at de selv kan foreta prioriteringer i forhold som angår det samiske folk.
- Fastsette rutiner for samarbeid mellom regjeringen og Sametinget når det gjelder utformingen av norsk samepolitikk, Sametingets budsjett og utviklingen av generelle politikkområder som vil sette rammer for det samiske samfunnet.

Det legges hvert fjerde år fram en melding til Stortinget om hovedprinsippene i statens samepolitikk. Den siste prinsippmeldingen ble lagt fram i august 2001. En tilleggs melding vil bli lagt fram i mai 2002.

I tillegg legges det hvert år fram en årlig stortingsmelding om Sametingets virksomhet, der Sametingets årsmelding inngår som et kapittel. Denne årlige meldingen er et viktig dokument i kontakten mellom Sametinget og regjeringen, fordi regjeringen i meldingen gir respons på saker som Sametinget tar opp i sin årsmelding.

Sametinget er regjeringens viktigste premissleverandør i samepolitikken, og det legges vekt på at Sametinget

Det fjerde Sametinget offisielt åpnet, for første gang i egen bygning. Sametingspresident Sven-Roald Nystø på talerstolen under åpningen.

Foto: Jan-Morten Bjørnbakk/ SCANPIX/ POOL

kommer inn i politikktutformingen så tidlig som mulig. Dette skjer blant annet i møter mellom den politisk ledelse i departementene og Sametinget. Det er også kontakt på administrativt plan mellom fagdepartementene og Sametinget om oppfølging av samiske spørsmål på de ulike politikkområdene.

Samiske rettigheter til land og vann

Departementene satte i 1999 i gang arbeidet med oppfølging av NOU 1997:4 Naturgrunnlaget for samisk kultur. Målet er å foreslå ny lovgivning om grunnforvaltning i Finnmark fylke i løpet av innværende stortingsperiode (2001-2005).

Et nytt samerettsutvalg ble oppnevnt i statsråd 1. juni 2001. Justisdepartementet har utformet mandatet til og oppnevnt medlemmer til utvalget. Utvalget skal nå utrede bruk og forvaltning av grunn og naturgoder i samiske bruksområder utenfor Finnmark fylke. Det vil i hovedsak gjelde fylkene Troms, Nordland, Trøndelagsfylkene og Hedmark. Justisdepartementet har hatt en god dialog med Sametinget om utformingen av mandatet til og sammensetningen av utvalget.

Nordisk samesamarbeid

Ministrene med ansvar for samiske saker i Norge,

Sverige og Finland har etablert et samarbeidsforum om samiske spørsmål i tilknytning til Nordisk Ministerråd. Forumet har etablert kontakt med sametingspresidentene i de tre landene, og vil ha regelmessige møter med dem. De felles samarbeidsmøtene mellom ministrene og sametingspresidentene skal ha som oppgave å behandle aktuelle samiske saker av felles nordisk interesse.

Ministrene og sametingspresidentene besluttet i fellesmøte 7. november 2001 å opprette en ekspertgruppe med representanter fra Finland, Sverige og Norge til å utarbeide utkast til en nordisk samekonvensjon med utgangspunkt i rapporten "Behov og grunnlag for en nordisk samekonvensjon". Gruppen skal bestå av to medlemmer fra hvert land, hvorav den ene utpekes av de respektive sameting.

Kompetansesenter for urfolks rettigheter

I 2001 har Kommunal- og regionaldepartementet arbeidet med etableringen av kompetansesenteret for urfolks rettigheter. Senteret skal være i drift i løpet av 2002. Opprettelsen er en oppfølging av Handlingsplanen for menneskerettigheter. Senteret skal øke kunnskapen om og forståelsen for urfolks rettigheter og samiske rettigheter. Kompetansesenteret skal blant annet samle inn

og formidle relevant informasjon og dokumentasjon om urfolks rettigheter nasjonalt og internasjonalt. Kompetansesenteret kan også påpeke behovet for forskning på aktuelle områder.

Målgrupper for kompetansesenterets virksomhet er alle som søker kunnskap om urfolks rettigheter nasjonalt og internasjonalt. Kompetansesenteret skal primært tilrettelegge og formidle informasjon overfor målgrupper i Norge. Senteret lokaliseres til Kautokeino.

Samisk språk og informasjon

Reglene i samelovens kapittel 3 bygger på et grunnsyn om at samisk og norsk er likeverdige språk og skal være likestilte i nærmere angitte områder. Formålet er å legge til rette for videreutvikling og økt bruk av samisk. Loven skal videre sikre innbyggerne grunnleggende rettigheter vedrørende bruk av samisk.

De fleste bestemmelsene i samelovens språkkapittel er begrenset til forvaltningsområdet for samisk språk, og legger i hovedsak forpliktelser på ulike offentlige organer. For eksempel vil den som henvender seg til et lokalt offentlig organ i forvaltningsområdet ha rett til svar på samisk, og lover og forskrifter av særlig interesse for hele eller deler av den samiske befolkningen skal oversettes til samisk.

I forbindelse med Stortingets behandling av St.prp. nr. 62 (1999-2000) Om kommuneøkonomien i 2001, ba et flertall i kommunalkomiteen Regjeringen om å se nærmere på om de berørte kommunene og fylkeskommunene får dekket sine faktiske utgifter knyttet til tospråklighet. Kommunal- og regionaldepartementet nedsatte i januar 2001 en arbeidsgruppe der kommunene i forvaltningsområdet for samisk språk, Troms og Finnmark fylkeskommuner, Sametinget, Statens utdanningskontor i Finnmark og Utdannings- og forskningsdepartementet har deltatt. Arbeidsgruppen la fram sin rapport i mai 2002. Arbeidsgruppens gjennomgang viser at selv om dagens utgifter vil bli dekket, så er ikke det tilstrekkelig til å oppfylle samelovens krav. Det er derfor nødvendig med ytterligere satsning i framtiden på arbeidet med å styrke og utvikle samisk i kommunal og fylkeskommunal saksbehandling og tjenesteyting. Som oppfølging av arbeidsgruppens rapport foreslår Regjeringen at Sametingets tilskuddsordning til tospråklighet styrkes med 5 millioner NOK fra 2003.

Bestemmelsene i samelovens språkkapittel er minimumskrav. Dette innebærer at alle offentlige organer oppfordres til å ta hensyn til brukere av samisk språk,

også ut over lovens regler. Regjeringen vil sette i verk informasjonstiltak med sikte på å bedre kunnskapen om regelverket knyttet til samisk språk og om språklikestilting i offentlige organer.

Samisk språkråd la i oktober 2000 fram en rapport om bruken av samisk språk. Rapporten bygger på en språkbbruksundersøkelse gjennomført i løpet av 1999 og 2000 i Finnmark og utvalgte kommuner i Troms, Nordland, begge Trøndelags-fylkene og Hedmark. Undersøkelsen omhandler bruken av samisk språk blant privatpersoner, offentlige institusjoner, samiske organisasjoner og samiske bedrifter. Resultatene viser at det i de områdene undersøkelsen gjelder er 17 prosent, dvs. ca. 25 000 personer, samiskspråklige. 53 prosent av de samiskspråklige både snakker, leser og skriver samisk. Det vil si at mer enn 10 000 samiskspråklige ikke kan lese og skrive samisk. I Karasjok og Kautokeino er andelen samiskspråklige henholdsvis 94 og 96 prosent, Nesseby 75 prosent, Tana 53 prosent, og Porsanger 35 prosent. Ifølge undersøkelsen er noe over 20 prosent av befolkningen i Finnmark samiskspråklige. Rapporten viser at undervisningen i samisk i grunnskolen er blitt utvidet, og tallet på barnehager med samiskspråklige tilbud har økt. Likevel er det et meget stort behov for å gi tilbud til dem som ønsker å lære å lese og skrive samisk. Rapporten foreslår tiltak i den forbindelse, blant annet språkutviklingsprogram.

Samisk kirkeråd for Den norske kirke ble opprettet i 1992 og er Kirkemøtets organ for samisk kirkeliv. I løpet av 2001 ble fornyelsen av både sørsamisk og nord-samisk høymesseliturgi nær ferdigstilt. En salmebok på lulesamisk og nordsamisk er under arbeid.

Det ble under budsjettbehandling høsten 2001 avsatt 2,5 mill. kr for budsjettåret 2002 til satsing på samisk språk og informasjon. Satsingen innebærer både informasjon på samisk fra norske myndigheter, og informasjon om samiske forhold til allmennheten. Regjeringen samarbeider nært med Sametinget om forslag til informasjonstiltak.

En undersøkelse utført av Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR) viser at det er store forskjeller kommunene i mellom når det gjelder tospråklig service til innbyggerne i forvaltningsområdet for samisk språk, kommunene Karasjok, Kautokeino, Nesseby, Porsanger og Tana i Finnmark, og Kåfjord kommune i Troms. Det er også store variasjoner fra etat til etat innen kommunene.

Kommunal- og regionaldepartementet gjennomførte i 2000 en kartlegging av statlig informasjon til samer og om samer i statlig forvaltning. Kartleggingen viser at det er behov både for bedre informasjon om samiske forhold og for statlig informasjon på samisk. Kommunal- og regionaldepartementet følger opp undersøkelsen ved blant annet å ansette en språk- og informasjonsmedarbeider i 2002 og ved å utgi et eget informasjonsbrev. Det ble utgitt ett nummer av informasjonsbrevet i 2001.

På oppdrag fra Kommunal- og regionaldepartementet har Nordisk samisk institutt foretatt en omfattende undersøkelse om informasjon til og om samer. Resultatet ble oversendt departementet våren 2001. Denne undersøkelsen omfatter også kommunene i forvaltningsområdet.

Videre har Universitetet i Tromsø i 2001 undersøkt holdninger til det samiske og samiske forhold. Undersøkelsen er gjort ved å gjennomgå det redaksjonelle innholdet i en del nordnorske aviser og Aftenposten i perioden januar 1996 til desember 1999.

Resultatene fra disse undersøkelsene vil bli brukt som grunnlag i Kommunal- og regionaldepartementets videre arbeid med samisk språk og informasjon.

Det offentlige har en særlig oppgave i forhold til å legge til rette for ytringsfrihet og demokratisk deltakelse for minoriteter. Tilskuddsordningen til samiske aviser over Kultur- og kirkedepartementets budsjett har bakgrunn i pressens betydning for ytringsfrihet og demokrati og har som mål å opprettholde grunnlaget for utgivelse av samiske aviser. I 2001 utgjorde tilskuddet 10 mill. NOK.

Samisk kultur

Fra og med budsjettåret 2002 er midler til en rekke samiske kulturinstitusjoner og tiltak på kulturområdet overført til Sametinget. Hensikten er å gi Sametinget en mer direkte innflytelse på forvaltningen av midler til samiske kulturtiltak og institusjoner som har samisk kunst og kultur som sitt arbeidsområde. En slik nærhet i beslutningsprosessen vil være til gagn for utviklingen av samisk kultur.

Følgende institusjoner og tiltak ble overført med virkning fra årsskiftet 2001/2002:

- Samisk spesialbibliotek
- Mobil bibliotekjeneste
- Samiske samlinger
- Samiske museer på tilskuddsordningen for museer
- Beaivvas Sami Teahter

- Samiske musikkfestivaler
- Samiske kunstnerstipend og stipendkomitévederlag
- Utstillingsvederlag for samiske kunstnere
- Samisk arkiv
- Arbeid med samiske stedsnavn og midler til fylkesmann i Finnmark til oppfølging av samisk språklov

Mens statsmidler til de overførte institusjoner og tiltak tidligere ble gitt som øremerkede bevilgninger fra departementet direkte til institusjonen eller ansvarlige organ, er midlene nå bevilget som en samlet sum under én post på statsbudsjettet. Bevilgningen overføres samlet til Sametinget. Hensikten med dette er å gi Sametinget større frihet og direkte innflytelse over fordelingen av midlene.

Spørsmålet om overføring av forvaltningsansvaret for tilskuddsordningen for samiske aviser fra Statens medieforvaltning til Sametinget er blitt reist ved flere anledninger. Regjeringen vil komme tilbake til spørsmålet i tilleggsmeldingen til Stortingsmelding nr. 55 (2000-2001) Om samepolitikken.

Kulturminneområdet

Med virkning fra årsskiftet 2000/2001 ble ansvaret for samisk kulturminneforvaltning lagt direkte til Sametinget. Begrunnelsen var å sikre samiske organer ansvaret for forvaltningen av egen kulturarv, blant annet som ledd samisk identitetsbygging og selvforståelse.

21. desember 2001 mottok Miljøverndepartementet kulturminneutvalgets utredning NOU 2001:1, Fortid former fremtid. Utredningen belyser utfordringer og muligheter for samisk kulturminneforvaltning og samiske rettighetshavere og brukere. Utredningen drøfter også utfordringer og mulighet for ivaretagelsen av kulturarven knyttet til nasjonale minoritetsgrupper, blant annet tatere og kvener. Hensikten er blant annet å gi disse gruppene et bedre grunnlag for en kulturell forankring. Utredningen sendes på høring våren 2002 og vil legge grunnlaget for ny kulturminnepolitikk.

Handlingsplan for helse- og sosialtjenester for den samiske befolkningen i Norge

Regjeringen la høsten 2001 fram en handlingsplan for helse- og sosialtjenester for den samiske befolkningen i Norge.

Fastlege for samer

Ved gjennomføring av fastlegeordningen får samisktalende pasienter i det samiske forvaltningsområdet fortrinnsrett til listeplass hos samisktalende leger. Rein-

driftssamer skal prioriteres som om de var listepasienter når de går til annen fastlege. Departementet har bedt Den norske lægeforening åpne for å finansiere samiskopplæring i forbindelse med tilskuddsordning til videre- og etterutdanning i allmenn- og samfunnsmedisinske fag.

Senter for samisk helseforskning

Senter for samisk helseforskning ved Universitetet i Tromsø ble etablert i 2001. Senteret ligger i Karasjok. Senteret skal drive helse- og sosialforskning med sikte på å nå målet om likeverdige tjenester til den samiske befolkning.

Kvinnerettete tiltak i reindriften

Landbruksdepartementet har opprettet en fast stilling som kvinnekonsulent ved Reindriftsforvaltningen i Alta. Kommunal- og regionaldepartementet hadde en satsing på kvinneverttete tiltak i reindriften i 1999 og 2000, og bevilget 1 mill. NOK årlig for å styrke kvinners posisjon i næringen. I 2001 og 2002 blir denne satsningen fulgt opp av Landbruksdepartementet gjennom reindriftsavtalen.

Nasjonale minoriteter

Den mest grunnleggende bestemmelsen i det internasjonale minoritetsvernet er artikkel 27 i FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter. Her blir det slått fast at personer som tilhører etniske, religiøse eller språklige minoriteter har rett til, sammen med andre medlemmer av sin gruppe, å dyrke sin egen kultur, bekjenne seg til og utøve sin egen religion og å bruke sitt eget språk.

Minoriteter med langvarig tilknytning til den staten de bor i, blir regnet som nasjonale minoriteter. Slike minoriteter er gitt et særlig vern i Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter. Denne ble ratifisert av Norge 17. mars 1999. I forbindelse med ratifikasjonen ble det fastslått at samer, kvener, romani-folket (taterne/de reisende), rom (sigøynere), skogfinner og jøder oppfyller kriteriene for å være nasjonale minoriteter i Norge. Sametinget har imidlertid uttalt at samene ikke ser seg tjent med å omfattes av konvensjonen, da samenes rettigheter etter ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater går lenger enn de rettigheter som følger av rammekonvensjonen.

Norge leverte sin første rapport om oppfølgingen av

rammekonvensjonen i mars 2001.

Stortingsmelding nr. 15 (2000-2001) Nasjonale minoriteter i Norge

Denne stortingsmeldingen ble lagt fram i 2000 og er den første helhetlige gjennomgangen av prinsippene som skal ligge til grunn for statens politikk overfor jøder, kvener, rom, romanifolket og skogfinnene. Meldingen ble behandlet av Stortinget i 2001.

Meldingen synliggjør at Norge har hatt minoriteter i lang tid. I meldingen tas det et oppgjør med fornorskningspolitikken myndighetene tidligere førte overfor alle de nasjonale minoritetene. Regjeringen tar sterkt avstand fra overgrepene som har vært gjort mot romanifolket.

Norsk politikk overfor nasjonale minoriteter har som utgangspunkt at Norge skal være et mangfoldig og tolerant samfunn som er godt å leve i. Alle, uansett bakgrunn, skal ha like muligheter, rettigheter og plikter til å delta i samfunnet og bruke sine ressurser. Behovene til de nasjonale minoritetene bør så langt som mulig ivaretas gjennom generelle tiltak og velferdsordninger.

Samtidig understrekes det i meldingen at det bør arbeides for et samfunn som gjør at personer som tilhører nasjonale minoriteter, skal kunne uttrykke, opprettholde og videreutvikle sin identitet, sitt språk og sin kultur. Derfor fremmer regjeringen ulike tiltak for å opprettholde minoritetenes kultur og språk, tiltak for barn og unge, tiltak på utdanningsområdet og tiltak for å fremme deltakelse i samfunnet. Det er også åpnet for å godkjenne trespråklige kommunenavn - på samisk, kvensk/finsk og norsk - noe som kan bidra til å synliggjøre det lokale kulturelle mangfoldet. Det har vært lagt vekt på å involvere de nasjonale minoritetene i arbeidet med meldingen. Det er et viktig prinsipp i minoritetspolitikken at minoritetene deltar og blir hørt i saker som er viktige for dem. Dette prinsippet gjelder også på det kommunale og det fylkeskommunale nivået. Dialogen med representanter for nasjonale minoriteter som ble etablert under utarbeidelse av Stortingsmelding nr. 15 er videreført.

Som oppfølging av Stortingsmelding nr. 15 og i tråd med Kommunalkomiteens merknader, startet man i 2001 forberedelser til en plan med oversikt over tiltak og med en tidsplan for gjennomføringen av tiltakene. I oppfølgingsarbeidet inngikk også planlegging av en forskningskonferanse om behov for dokumentasjon og

Den planlagte utstillingen om taterkulturen på Glomdalsmuseet vil ikke bare vise overgrep og forfølgelse, men også den positive og kreative siden.

Foto: Tom Kolstad/ Scanpix

kunnskap om situasjonen til nasjonale minoriteter. Konferansen vil finne sted i 2002 i samarbeid med Norges forskningsråd og med representanter for nasjonale minoriteter.

Synliggjøring av minoritetene er viktig. Det kan være med på å formidle positive bilder av minoriteter, og det gir kommuner og andre institusjoner kunnskap som setter dem i stand til å tilpasse sitt tilbud til gruppene. Informasjonsbrevet om nasjonale minoriteter som Kommunal- og regionaldepartementet gir ut, er en del av dette arbeidet.

Tilskudd til nasjonale minoriteter

Kommunal- og regionaldepartementet forvalter en tilskuddsordning for nasjonale minoriteter. Målsettingen for tilskuddsordningen er å støtte virksomhet som bidrar til aktiv samfunnsdeltakelse, som sikrer alle like muligheter og som motvirker diskriminering av nasjonale minoriteter. Tilskuddsordningen skal bidra til å følge opp prinsippene som er nedfelt i Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter.

Romaniavdeling ved Glomdalsmuseet

Det skal etableres et senter for dokumentasjon og

formidling av romani-folkets kultur og historie som en egen avdeling ved Glomdalsmuseet på Elverum. Siktemålet er å bidra til forståelse for hva en minoritet er, til bevissthet omkring overgrep og undertrykkelse samt bidra til økt toleranse. Dette er i tråd med Europarådets rammekonvensjon om vern av minoriteter. Statsbygg skal utarbeide byggeprogram med kostnadsanslag.

Kvæntunet

I bygda Børselv i Porsanger skal det etableres et senter for kvensk språk og kultur. De kvenske røttene er sterke i dette området, og senter-

ret skal bidra til å dokumentere, gjenreise og videreføre kvenske tradisjoner og kvensk kultur ved å aktivisere lokalsamfunnet til å ta vare på og videreutvikle egen bakgrunn og eget særpreg. I 2002 er det avsatt midler over statsbudsjettet til nytt administrasjonsbygg ved Kvæntunet i Porsanger.

Vadsø museum

Vadsø museum – Ruija kvenmuseum har kvenkultur som ansvarsfelt. Museet har fylket som ansvarsområde og har i 2002 fått en særskilt styrking av sitt driftsbudsjett som ledd i oppfølging av museumsreformen (på bakgrunn av Stortingets behandling av St. meld. nr. 22 *Kjelder til kunnskap og oppleving*). Midlene skal stimulere prosessen i retning av regional konsolidering og nasjonal nettverksbygging, og fokus og innretting er ment å følge de signaler som er gitt i nevnte stortingsmelding: den flerkulturelle utfordringen, forskning og formidling av minoritetskulturer og samspillet mellom majoritets- og minoritetskulturer, urfolk, nasjonale minoriteter og nye minoritetsgrupper.

De samme premisser og føringer er lagt til grunn for den tilsvarende budsjettstyrkingen som er gitt Nord-Troms museum.

Når barn søker asyl sammen med sine foreldre eller andre med foreldreansvar for barnet, er hovedregelen at barnet er omfattet av søknaden til foreldrene.

Foto: Jon Eeg/ Røde Kors

Asyl- og utlendingsrett

Retten til å søke og å ta imot asyl er omtalt i artikkel 14 i Verdenserklæringen om menneskerettighetene og internasjonalt regulert blant annet gjennom FNs konvensjon om flyktningers stilling av 28. juli 1951, med protokoll. Praktiseringen av utlendingsloven må være human og rettferdig og sikre at Norge tar sin del av ansvaret for mennesker på flukt.

For å få asyl i Norge må man være flyktning i flyktningkonvensjonens forstand. Det innebærer blant annet at det må foreligge forfølgelse, og forfølgelsen må ha sin årsak i rase, religion, nasjonalitet, politisk oppfatning eller medlemskap i en spesiell sosial gruppe. Forfølgelse på grunn av kjønn eller seksuell orientering er omfattet av konvensjonens flyktningbegrep og kan danne grunnlag for anerkjennelse som flyktning. Asyl kan gis uavhengig av hvem forfølgeren er. Det kan være hjemlandets myndigheter, grupper utenfor myndighetenes kontroll eller enkeltpersoner. Det avgjørende for å få asyl er at hjemlandets myndigheter ikke kan eller vil gi tilstrekkelig beskyttelse mot forfølgelse.

Kvotestørrelse for overføringsflyktninger

De fleste flyktninger i verden får beskyttelse i et land i

nærheten av sitt eget. Dersom det landet de først søkte til ikke kan gi tilfredsstillende beskyttelse, og de ikke kan vende tilbake til hjemlandet, ber UNHCR (FNs høykommissær for flyktninger) et tredje land om å gjenbosette flyktningene. Kvoten for uttak av slike overføringsflyktninger for år 2001 var på 1 500 plasser. I vurderingen av hvilke enkeltflyktninger som skal overføres til Norge, legges det i første rekke vekt på behovet for beskyttelse. I tillegg vurderes flyktningenes muligheter for å finne seg til rette i det norske samfunnet. I samråd med UNHCR har Norge lagt opp til en fleksibel disponering av kvoten over en treårsperiode. Innenfor perioden kan ubrukte plasser ett år overføres til de etterfølgende år. Videre kan plasser fra etterfølgende års kvoter forskutteres, dersom behovet skulle tilsi det.

Opphold på humanitært grunnlag

Dersom en asylsøker ligger an til å få avslag på søknaden om asyl, pålegger utlendingsloven forvaltningen å vurdere om tillatelse skal gis etter lovens § 8 annet ledd. Begrepet «sterke menneskelige hensyn» i utlendingslovens § 8 annet ledd favner et vidt spekter av både beskyttelsesgrunner og velferdsgrunner. Dette kan for eksempel være søkerens sikkerhetssituasjon i hjemlandet, forfølgelse av flyktningliknende grunner, helsemes-

sige forhold, hensynet til mindreåriges situasjon eller den faktiske tilknytning til Norge.

Lovutvalg for revisjon av utlendingsloven

Dagens utlendingslov ble vedtatt i 1988 og trådte i kraft 1. januar 1991. Siden vedtakelsen har det skjedd store endringer på utlendingsfeltet. På denne bakgrunn er det bred politisk enighet om at det er behov for en omfattende gjennomgang av utlendingslovgivningen, herunder utrede grensdragningen mellom asyl- og oppholdstillatelse på humanitært grunnlag. Dagens lov reflekterer ikke de komplekse utfordringene som samfunnet i dag står ovenfor, heller ikke behovet for effektiv saksbehandling. Nye internasjonale forpliktelser, økende mobilitet over landegrensene og en større del av befolkningen med innvandrerbakgrunn er faktorer som gjør det nødvendig å rette søkelyset på hvordan utlendingslovgivningen kan tjene sitt formål i dagens samfunn. Også behovet for å rekruttere arbeidskraft utenfor EØS-området aktualiserer behovet for ny lovgivning. Lovutvalget ble utnevnt i Statsråd 14. desember 2001 og ledes av sorenskriver Bjørn Solbakken. Utvalget skal komme med innstilling til ny lov innen utgangen av 2003.

Lov om introduksjonsordning

Et regjeringsoppnevnt utvalg har utredet og laget forslag til ny lov om introduksjonsordning for nyankomne innvandrere (Introduksjonsloven), NOU 2001:20. Utredningen foreslår å lovfeste en ordning for nyankomne innvandrere som kombinerer et kvalifiseringsprogram med en introduksjonsstønad. Formålet er å vri inntektssikringen fra passiv sosialstøtte til aktive kvalifiseringstiltak. På bakgrunn av forslagene i NOU 2001:20 og høringsuttalelser, tar Kommunal- og regionaldepartementet sikte på å fremme et lovforslag før sommeren 2002.

Arbeidsinnvandring

Det ble i 2001 foretatt en rekke endringer av utlendingslovgivningen for at utlendinger med fagutdanning som kommer utenfra EØS-området lettere skulle få arbeidstillatelse i Norge. Det ble iverksatt ulike tiltak for å effektivisere saksbehandlingen, blant annet ble flere utenriksstasjoner gitt vedtakskompetanse til å gi arbeidstillatelser, det ble åpnet for større adgang til å søke om arbeidstillatelser fra riket og det ble innført en kvote på 5000 arbeidstillatelser, hvor det ikke skal foretas noen individuell arbeidsmarkedsmessig vurdering i hvert enkelt tilfelle. Det ble dessuten innført såkalt jobbsøkervisum, hvor arbeidssøkende spesialister kan innvilges visum for å komme til Norge og sondere

arbeidsmarkedet. Regjeringen vil i 2002 fortsette med arbeidet med oppmyking av regelverket om arbeidsinnvandring.

Statsborgerrettslovgivningen

Lov 8. desember 1950 nr. 3 om norsk riksborgarrett ble endret med virkning fra 1. oktober 2001, slik at en norsk statsborgers barn som er født og oppvokst i utlandet ikke mister sitt norske statsborgerskap ved fylte 22 år, dersom vedkommende i så fall blir statsløs. NOU 2000:32 Lov om erverv og tap av norsk statsborgerskap ble sendt på høring. Høringsfristen var 1. november 2001. I forslaget foreslås det blant annet at prinsippet om dobbelt statsborgerskap skal legges til grunn for framtidig lovgivning. Kommunal- og regionaldepartementet vil arbeide videre med forslaget i 2002 med sikte på å legge fram et endelig forslag til ny statsborgerlov i 2003.

Barns stilling i asylsaker

Når barn søker asyl sammen med sine foreldre eller andre med foreldreansvar for barnet, er hovedregelen at barnet er omfattet av søknaden til foreldrene. For å avdekke om barnets situasjon tilsier at tillatelse gis, skal den totale livssituasjonen til medfølgende barn klarlegges under intervjuet. Hovedregelen er at Utlendingsdirektoratet (UDI) skal ha en samtale med barn som søker asyl sammen med foreldrene. Dette kan unnlates dersom en slik samtale åpenbart er unødvendig eller hvis foreldrene motsetter seg det. Hvor stor vekt en skal legge på utsagnene til barnet vil avhenge av barnets alder og evne til å forstå situasjonen.

Enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere

Barn under 18 år som er i Norge uten foreldre eller andre med foreldreansvar, blir registrert som enslige mindreårige asylsøkere. Asylintervju skal gjennomføres snarest mulig, og helst innen 14 dager etter ankomst. Advokaten oppfordres til å være tilstede under intervjuet. I tillegg skal en voksen person være tilstede for å støtte den mindreårige. Dette kan være verge eller hjelpeverge. Justisdepartementet har satt ned et lovutvalg som skal revidere vergemålsloven innen 2003. Utvalget skal blant annet vurdere om verger for enslige mindreårige asylsøkere bør stå i en særskilt stilling. Målsettingen er at enslige mindreårige asylsøkere skal bosettes så raskt som mulig, og senest tre måneder etter at de eventuelt har fått innvilget oppholdstillatelse. Det er mulig å bosette enslige mindreårige asylsøkere før de har fått vedtak om at de får tillatelse til å oppholde seg i Norge.

Prosjekt for å utvikle modeller for kommunalt arbeid for enslige mindreårige

Regjeringen igangsatte i 1999 et forsknings- og utviklingsprosjekt for å utvikle modeller for kommunalt arbeid med enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere. SINTEF/IFIM la fram sin rapport i februar 2002. Den oppsummerer seks kommuners erfaringer gjennom to år, og foreslår flere tiltak både på kommunalt og statlig nivå for å bedre oppvekstvilkårene for enslige mindreårige. Blant annet anbefaler forskerne at det alltid ved ankomst til en kommune foretas en barnevernsmessig vurdering av den enslige mindreåriges behov før tiltak settes opp. De anbefaler også at staten gir klarere signaler til kommunene om å få hjelpevergeordningen til å fungere. Det oppfordres til å involvere lokale frivillige organisasjoner og privatpersoner for å bidra til at den mindreårige kan skape et sosialt nettverk. Myndighetene bør også intensivere sitt arbeid med å få kontakt med eventuelle foreldre i opprinnelseslandet, med tanke på en eventuell familiegjenforening. Regjeringen vil ta forslagene til tiltak med i det arbeid som pågår for å bedre situasjonen for de enslige mindreårige. For øvrig arbeider Utlendingsdirektoratet med oppsporing av foreldre eller andre omsorgspersoner for enslige mindreårige asylsøkere.

Rapport om oppvekst og levekår for enslige mindreårige flyktninger

Høgskolen i Telemark ved Ketil Eide gav i desember 2000 ut rapporten "Barn i bevegelse – om oppvekst og levekår for enslige mindreårige flyktninger". Rapporten er et resultat av forskningsprosjektet om hvordan det har gått med enslige mindreårige som kom til Norge for ca. 10 år siden. Rapporten peker på at omsorgssituasjonen må vurderes og følges opp, vergeordningen må fungere, og det må etableres tiltak for mestring i skolen og sosial tilknytning.

Prosjekt for å kartlegge personer som ankom Norge som enslige mindreaårige asylsøkere

Høgskolen i Telemark har på oppdrag fra UDI gjennomført et prosjekt som følger enslige mindreårige som kom til Norge i årene 1989 – 1992, og omfatter både en kvalitativ studie av 25 enslige mindreårige, samt en kvantitativ studie som omfatter hele gruppen, 511 enslige mindreårige. Rapporten ble lagt fram februar 2001. Studien er viktig fordi den er den første av sitt slag som undersøker hvordan det har gått med enslige mindreårige som er bosatt i Norge. Den viser at erfaringene er svært ulike, og at disse barna har ulike behov for omsorg, oppfølging og veiledning. Videre viser den at følgende tiltak har stor betydning:

Forebyggende tiltak i forhold til mestring og tilknytning, vurdering og oppfølging av omsorgssituasjonen og vergefunksjonen.

Gjennomgå det administrative og økonomiske konsekvensene ved det særskilte tilskuddet til kommunene for bosetting av enslige mindreårige

Barne- og familiedepartementet (BFD) gav i 1999 Econ senter for økonomisk analyse i oppdrag å kartlegge kommunenes utgifter ved bosetting av enslige mindreårige. Econ konkluderte med at de gjennomsnittlige årlige kostnadene per enslige mindreårige, tilsvarte om lag summen av satsene for integreringstilskudd og det særskilte tilskuddet ved bosetting av enslige mindreårige. Ordningen med et særskilt tilskudd til kommunen ved bosetting av enslige mindreårige videreføres.

Håndbok for ansatte i kommunene

For å styrke den lokale kompetansen i arbeidet med enslige mindreårige har BFD i mars 2001 gitt ut en håndbok for kommunalt ansatte, som skal brukes som veileder i arbeidet med enslige mindreårige.

Vurdering av asyl og flyktningretten

Regjeringen la fram stortingsmelding nr. 17 (2000–2001) Asyl- og flyktningpolitikken i Norge den 15. desember 2000. Meldingen understreker at regjeringen blant annet skal ha fokus på kjønnsbasert forfølgelse og at kvinner som kommer i følge med ektefelle må få kartlagt sin situasjon i asylintervjuet. Kommunal- og regionaldepartementet utreder forslag til endring i forskrifter om saksbehandlingsreglene i asylsaker. Formålet er å sikre at relevante opplysninger om asylgrunnlaget kommer fram så tidlig som mulig i asylprosessen. Videre har Kommunal- og regionaldepartementet foreslått at det gis hjemmel i utlendingsloven til å forskriftsfeste vilkårene for å anses som flyktning. Departementet skal sende forskriftsbestemmelser om dette på høring i løpet av 2002.

Kunnskapsutvikling på asylfeltet

Kommunal- og regionaldepartementet lyste i februar 2002 ut prosjekt om utlendingslovens regler om vern mot forfølgelse. Formålet med prosjektet er å belyse grensdragningen mellom kriterier for å få asyl og kriterier for opphold på humanitært grunnlag av beskyttelsesgrunner. Utgangspunktet er at svært få spontane asylsøkere får asyl i Norge. En sentral problemstilling er om dette skyldes regelverk, praksis, asylsøkernes grunnlag for å søke asyl i Norge eller at mange gis avslag begrunnet med at forklaringen ikke er troverdig. Prosjektet vil bli satt i gang i år og avsluttet i 2003.

Omorganisering av utlendingsforvaltningen

På bakgrunn av den massive kritikken Utlendingsdirektoratet har møtt på grunn av lange saksbehandlingstider, ble det besluttet at et eksternt konsulentbyrå skulle foreta en gjennomgang av direktoratet. I august 2001 fikk Kommunal- og regionaldepartementet overlevert en rapport fra dette arbeidet, hvor flere effektiviserings tiltak ble foreslått. På bakgrunn av denne rapporten er det iverksatt ulike tiltak for å effektivisere direktoratet. Det er blant annet etablert et restansenedbyggingsprosjekt, som skal behandle alle gamle saker som er blitt liggende i direktoratet. Målsetningen er at direktoratet innen 1. juli 2002 ikke skal ha noen saker som er eldre enn seks måneder.

Varetekt og tidsforløp i straffesaker

I desember 2000 sendte Justisdepartementet på høring "Forslag om endringer i straffeprosessloven med videre". De fleste forslagene bygger på forslag som to arbeidsgrupper utredet for departementet i "Prosjekt hurtigere straffesaksbehandling". Formålet med arbeidet er å korte ned behandlingstiden i straffesaker. I høringsnotatet foreslås det blant annet frister for å treffe påtaleavgjørelse og for å påbegynne hovedforhandling i saker mot lovbrøyttere under 18 år. Departementet mener dessuten at det bør gjøres flere endringer i reglene om varetektsfengsling. Det foreslås en egen bestemmelse om varetektsfengsling med isolasjon og maksimumsfrister for hvor lenge en person kan sitte varetektsfengslet med restriksjoner. Justisdepartementet tar sikte på å fremme proposisjonen våren 2002.

Sosial- og helseomsorg

Generelt om trygderettigheter

Etter FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter, artikkel 9, har alle rett til sosial trygghet, herunder tryggedekning. Alle som bor i Norge og som ikke er spesielt unntatt, er medlemmer av den norske folketrygden og denne er det fremste middel vi har til å skape sosial trygghet og fordeling i Norge. Sammen med barnetrygden tilfredsstiller folketrygden kravet i FN-konvensjonens artikkel 9 om tryggedekning for alle. Folketrygden er bevart og videreutviklet i 2001.

Norge oppfyller ILOs minstestandarder for sosial sikkerhet (ILO-konvensjon nr. 102), og også kravene i flere ILO-konvensjoner som setter strengere krav, herunder ILO-konvensjon nr. 128 (alders-, uføre- og

etterlattepensjoner) og ILO-konvensjon nr. 130 (syke-trygd). Norge oppfyller også standardene i Den Euro-peiske kodeks om sosial sikkerhet, og oppfyller også kravene i flere deler av protokollen til kodeksen som gir bedre dekning.

For å sikre enkeltpersoners trygderettigheter har Norge inngått en rekke bi- og multilaterale trygdeavtaler med land i og utenfor Europa, som sikrer likebehandling og sammenlegging av trygdetid for personer omfattet av avtalelandenes trygdeordninger.

Tiltak for å bedre levekårene for de vanskeligst stilte

Utjamningsmeldinga ble behandlet av Stortinget våren 2000. Et samlet Storting sluttet opp om analysene og strategiene for utjamning av levekår som ble presentert i meldingen. Stoltenberg-regjeringen la våren 2001 fram en handlingsplan for sosial og økonomisk trygghet, som en del av Langtidsprogrammet for 2002-2005. Handlingsplanen var en direkte oppfølging av Stortingets behandling av Utjamningsmeldinga, og har hatt som mål å bidra til økt utjevning og bedring av levekårene for de vanskeligst stilte.

Utjamningsmeldinga - oppfølging

Planen fokuserte på et inkluderende arbeidsliv, hvor det ble foreslått tiltak for at flest mulig skal få muligheten til å forsørge seg gjennom eget arbeid. Videre har boligtiltak for vanskeligstilte en sentral plass. I tillegg ble det foreslått enkelte målrettede forbedringer i tilbudet av helsetjenester og i det sosiale sikkerhetsnettet for de som i dag er dårlig fanget opp av det universelle velferdssystemet.

Følgende tiltak ble fulgt opp i statsbudsjettet for 2002:

- Økning i barnetillegget for uføre- og alderspensjonister
- Bedre stønad til barnetilsyn for enslige forsørgere med syke/funksjonshemmede barn
- Dekning av arbeids- og utdanningsreiser for funksjonshemmede
- Bedre økonomisk trygghet for unge som blir syke under utdanning

- Andre tiltak innenfor innsatsområdet Økt sosial og økonomisk trygghet:

- Alle ledd i trygdestaten og trygderetten har innført serviceerklæringer i alle fylker. Målsettingen er kortere saksbehandlingstid og bedre service i trygdestaten/trygderetten.
- Regjeringen vil fremme forslag om ny stønadsord-

- Regjeringen vil fremme forslag om ny stønadsord-

ning for personer som ikke har lang nok botid til å opparbeide trygderettigheter i løpet av 2002.

- Det er satt ned en arbeidsgruppe som arbeider med å gjennomgå grunnstøndsordningen med tanke på å foreslå forbedringer for de med høyest utgifter og lave inntekter.
- Sosialdepartementet har rettet en henvendelse til Rikstrygdeverket, som er bedt om å vurdere problemstillinger knyttet til tilgang til trygdeytelser for kvinner og barn som er utsatt for vold og lever under spesielle beskyttelsestiltak.

Utmåling av økonomisk sosialhjelp

FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter slår fast at alle har rett til tilfredsstillende levestandard (artikkel 11) og sosial trygghet (artikkel 9). I Stortingsmelding nr. 50 (1998-99) Utjamningsmeldinga, varslet Regjeringen at den gikk inn for at det skulle utarbeides veiledende statlige normer for utgifter til livsopphold. Slike retningslinjer ble utarbeidet tidlig i 2001. Satsene i de veiledende retningslinjene er blitt prisjustert i år 2002. I tillegg er det foretatt heving av satsene for barns livsopphold utover det som følger av prisjusteringen. Disse retningslinjene skaper et felles utgangspunkt for kommunenes saksbehandling og vil bidra til å minske tilfeldige forskjeller i stønadsnivået mellom kommuner.

Regjeringen har varslet, blant annet i Handlingsplan for menneskerettigheter, at den ønsker å styrke veiledning og opplæring i bruk av vilkår med sikte på å styrke rettsikkerheten for den enkelte, og stimulere til økt bruk av vilkår med sikte på at flere sosialhjelpsmottakere blir aktivisert og på sikt selvhjulpne. Nytt rundskriv med merknader til kapittel 5 i sosialtjenesteloven ble sendt ut sommeren 2001. Rundskrivet inneholder retningslinjer for bruk av vilkår i tråd med ovennevnte mål.

Tiltaksplan mot fattigdom

Samarbeidsregjeringen har bekjempelse av fattigdom som en prioritert oppgave, og vil legge fram en tiltaksplan mot fattigdom. Planen vil inneholde målrettede tiltak for den enkelte, som trenger det, for å hjelpe flest mulig ut av fattigdom og for å bedre levekårene til barnefamilier som opplever fattigdom. Viktige innsatsområder vil være tiltak som hindrer at folk blir fattige, tiltak som bidrar til å styrke evnen til egenforsørgelse og arbeid, og tiltak for å forbedre velferdstjenestene.

Dementes rettssikkerhet

Sykdommen demens kjennetegnes av en gradvis svikt av intellektuelle, følelsesmessige og motoriske funksjo-

Demente hjelpes i stor grad av tiltak den demente selv

samtykker i. For å unngå skade er det i enkelte tilfeller

nødvendig med tiltak uten den dementes samtykke

Foto: Morten Brakestad

ner, slik at personen gradvis mister evnen til å ta vare på seg selv og innsikt i eget behov for hjelp. Demente hjelpes i stor grad av tiltak den demente selv samtykker i. For å unngå skade er det i enkelte tilfeller nødvendig med tiltak uten den dementes samtykke, og også mot vedkommendes uttrykkelige vilje. Dette krever rettslig grunnlag. Dagens regelverk er både uklart og mangelfullt.

Rettsikkerhetsspørsmål ble drøftet i Stortingsmelding nr 28 (1999-2000). Et flertall i sosialkomiteen var enige i at det var behov for klarere regler på dette område, jf. Innst.S. nr. 99 (2000-2001). Sosialdepartementet har til hensikt å legge fram et høringsnotat om nye regler for bruk av tvang overfor demente våren 2002.

Norges rapport etter Den europeiske sosialpakt

Norge ratifiserte Den reviderte europeiske sosialpakt den 7. mai 2001.

Den reviderte europeiske sosialpakt som ble lagt ut for

undertegning og ratifisering i 1996, er en revisjon og videreutvikling av Den europeiske sosialpakt av 1961. Den inneholder regler og rettslige standarder innenfor områdene arbeidsmarked og arbeidsmiljø, helse- og sosiale spørsmål samt trygd. Den reviderte sosialpakt er bygget opp slik at den omfatter Den europeiske sosialpakt av 1961 og tilleggsprotokollen av 1988. I tillegg kommer 7 nye artikler.

Socialpakten er den viktigste sosiale konvensjon i Europa. Det revisjonsarbeid som nå er fullført har på en rekke områder tatt hensyn til de grunnleggende sosiale endringer og den utvikling som har funnet sted siden Den europeiske sosialpakt ble utarbeidet i 1961. Ved revisjonen er socialpakten ajourført og modernisert, samtidig som en del nye sosiale spørsmål og rettigheter er kommet til. Blant annet er barn og ungdoms rettigheter, likestillingsspørsmål og familiens rettigheter styrket. Nye artikler i Den reviderte europeiske sosialpakt er blant annet bestemmelser om arbeidstakers vern ved opphør av arbeidsforhold og arbeidsgivers konkurs, rettigheter for arbeidstakere med familieforpliktelser, vern av arbeidstakerrepresentantene i foretak, sikkerhet mot sosial utestengning og rett til bolig.

Enkelte artikler og paragrafer i Den reviderte Sosialpakt krever endring av norsk lovgivning og praksis. Norge har valgt å slutte seg til Den reviderte sosialpakt ved å ratifisere de artikler og paragrafer som vi allerede oppfyller etter vår lovgivning og praksis. Det ligger innebygget i pakten en forventning om at land som ikke har ratifisert alle artikler i denne fullt ut, skal arbeide videre for på sikt også kunne ratifisere disse bestemmelse. Norge har som målsetting å ratifisere også de artikler og paragrafer som ikke ble ratifisert i denne omgang.

I forbindelse med revisjonsarbeidet av Den europeiske sosialpakt ble det også utarbeidet en tilleggsprotokoll som etablerer en klageordning der arbeidslivets parter og frivillige organisasjoner kan innklage medlemslandene for mangelfull gjennomføring av ratifiserte artikler i sosialpakten. Protokollen trådte i kraft i 1998, og Norge ratifiserte denne protokollen samme år.

Det skal rapporteres på Den reviderte sosialpakt etter samme syklus som for sosialpakten av 1961. Første rapport skal innsendes i juni 2003, og inntil det tidspunkt skal Norge fortsatt rapportere på Sosialpakten av 1961.

I 2001 behandlet Regjeringskomiteen rapportrunde 15

(2) som omfattet Sosialpaktens artikler 7, 11, 14 og 17 samt artikkel 1 og 4 av tilleggsprotokollen av 1988. Rapportperioden var 1997 og 1998. Committee of Social Rights (den uavhengige ekspertkomité) kritiserte Norge for praktiseringen av artikkel 7 (Retten for barn og ungdom til vern). Kritikken bygget på at det ikke var klare regler som ga ungdom som arbeidet i skoleferien ferie i minst halve skoleferien (artikkel 7 nr. 3). Med 8 ukers skoleferie skal norsk skoleungdom etter fortolkning av Sosialpakten ha minst 4 ukers sommerferie. Norske regler sier at ungdom skal ha fire ukers ferie i alt, hvor minst 2 uker skal tas om sommeren. Siden dette var første gang denne kritikk framkom, ble Norge bedt om å gi en nærmere orientering i neste rapport.

Funksjonshemmede

Handlingsplanen for funksjonshemmede

Stortingsmelding nr.8 (1998-1999) Om Handlingsplanen for funksjonshemma (1998-2001), som senere er utvidet ett år, igangsatte en rekke tiltak. Det er utarbeidet et rundskriv med oppdatert status for 2001.

Funksjonshemmedes rettigheter

Strategiutvalget for rettigheter, full deltagelse og likestilling for funksjonshemmede avga sin rapport NOU 21:2001 "Fra bruker til borger- en strategi for nedbygging av funksjonshemmende barrierer" høsten 2001. Rapporten beskriver de institusjonelle og strukturelle barrierene som funksjonshemmede møter i det norske samfunnet. Utvalget redegjør for hvordan norsk lovgivning, praktiseringen av denne og oppfølgingen av internasjonale forpliktelser tar hensyn til de funksjonshemmedes situasjon og behov. Utredningen kommer med ulike forslag til å bedre de funksjonshemmedes rett til deltagelse og likestilling i samfunnet.

Justisdepartementet har i samarbeid med Sosial- og Helsedepartementet opprettet to prøveprosjekter for å bedre veiledningen og informasjonen om funksjonshemmedes rettigheter. Prosjektene er et ledd i den norske oppfølgingen av FNs standardregler for funksjonshemmede. Det ene prosjektet er forankret i Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon, og det andre i Norges Handikapforbund. Målet for begge prøveprosjektene er å gi funksjonshemmede veiledning om hvilke rettigheter de har, og å samle informasjon.

Bedring av opplæringstilbudet

Utdannings- og forskningsdepartementet har i 2001 utarbeidet en veiledning for grunnskolen og videregående

Et brukerforum for funksjonshemmede og høgre utdanning ble opprettet i 2000 som et prøveprosjekt over tre år, med bl.a. funksjonshemmedes organisasjoner, studentorganisasjoner, lærestedene og flere ulike departementer representert.

Foto: Lise Åserud/ Scanpix

ende opplæring med tittelen “Spesialundervisning i grunnskole og videregående opplæring”. Dette er et hefte om regelverk, prosedyrer og prosesser. Heftet tar sikte på å være til hjelp for å videreutvikle samarbeidet mellom skole, PP-tjenesten og andre for å forbedre kvaliteten på dette opplæringstilbudet.

Funksjonshemmedes mulighet for høyere utdanning

I St. meld nr. 8 (1998-99) ble universiteter og høyskoler pålagt å utarbeide handlingsplaner for funksjonshemmede. Slike handlingsplaner er nå utarbeidet ved et betydelig antall læresteder.

Et brukerforum for funksjonshemmede og høgre utdanning ble opprettet i 2000 som et prøveprosjekt over tre år. I brukerforumet er blant annet funksjonshemmedes organisasjoner, studentorganisasjoner, lærestedene og flere ulike departementer representert. Forumet skal legge til rette for at synspunkter fra de aktuelle brukergruppene blir ivaretatt. I 2001 avsatte Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet og Sosial- og helsedepartementet 2 mill. NOK til prosjekt og tiltak ved lærestedene. Hensikten er å få til en bedre studiesituasjon for funksjonshemmede studenter. Midlene ble fordelt i 2001.

Funksjonshemmede og kommunal planlegging

Innenfor Handlingsplanen for funksjonshemma (1998 - 2001) har Miljøverndepartementet gjennomført satsingsområdet Planlegging for alle - tilgjengelighet for funksjonshemmede i kommunal planlegging. Det er gjennomført en rekke prosjekter og tiltak og lagt stor vekt på kurs og opplæring med politikere, planleggere og brukere. Miljøverndepartementet vil fortsette sitt engasjement i samarbeid med 6 departementer.

Brukerstyrt personlig assistanse

Stortinget vedtok en endring i lov om sosiale tjenester som trådte i kraft 1. mai 2000. Lovendringen innebar en plikt for kommunene til å opprette en ordning med brukerstyrt personlig assistanse som en alternativ organisering av praktisk bistand og personlig hjelp for sterkt funksjonshemmede som har behov for bistand i dagliglivet. Staten bevilget tilskudd til de kommuner som har gitt et slikt tjenestetilbud. Tilskuddet var ment å stimulere kommunene til å vedta denne form for tjenester. 2002 er siste år for ordningen med stimuleringstilskudd. Fra 2003 må utgiftene til ordningen dekkes innenfor den ordinære inntektsrammen.

Barn

Om arbeidet med barnekonvensjonen i Norge

Barne- og familiedepartementet har koordineringsansvaret for oppfølgingen av FNs barnekonvensjon i Norge. Arbeidet pågår i samarbeid med andre departementer, kommuner og frivillige organisasjoner. FNs barnekomité fremmet en rekke anbefalinger til norske myndigheter i forbindelse med eksaminasjonen av Norges andre rapport til FN i 2000. Barne- og familiedepartementet har innhentet kommentarer og tilbakemelding om oppfølging fra berørte departementer (2000/2001). FNs barnekomité anbefalte blant annet å innarbeide barnekonvensjonen i norsk lovgivning. Våren 2001 ble det lagt fram et høringsnotat med forslag til hvordan slik innarbeiding best kan gjøres. Etter planen vil det bli fremmet en lovproposisjon i løpet av våren 2002. Komiteen anbefalte også en styrking av kommunenes oppfølging av barnekonvensjonen. Det planlegges kompetanseoppbygging og informasjonsvirksomhet.

FNs Spesialsesjon om barn skulle vært holdt i september 2001, men ble utsatt til mai 2002 pga. terrorangrepet i New York 11. september. Forberedelsene har pågått i 2001, og Barne- og familiedepartementet har hatt ansvaret for den norske delen av forberedelsesprosessen. Landets kommuner ble invitert til å komme med innspill i forbindelse med forberedelsene. Det ble dessuten bevilget midler til medvirkningsprosesser blant barn i vanskelige livssituasjoner; unge i barnevernet, unge med funksjonshemming, unge i asylmottak og unge fra utekontakten har fortalt om sine liv og sine ønsker for framtida. Dette er beskrevet i boka ”Hallo – er det noen der?”. Boka er oversatt til engelsk og skal legges fram på Spesialsesjonen.

Barns rett til å bli hørt

Trygghet og kompetanse i hjelpeapparatet knyttet til å samtale med barn og unge er viktig for å skape tillit mellom fagpersoner og barnet og for at fagpersoner skal få større innsikt i barnets liv. Barne- og familiedepartementet har gitt midler til forskningsprosjektet ”Barn som blir plassert utenfor hjemmet – risiko og utvikling” hvor hovedsatsing har vært gjennomføring av samtaler med barn. Erfaringene fra prosjektet formidles til fagfeltet gjennom artikler i ulike tidsskrifter, som artikkel i en bok om barnevernets plasseringer og gjennom muntlig formidling på møter og konferanser. Departementet vil vurdere behovet for utvikling av et eget temahefte/veileder vedrørende samtaler med barn, basert på tilgjengelig litteratur/forskning.

Talspersonsordningen i barnevernsaker er evaluert av Barnevernets utviklingssenter Vestlandet, og arbeidet med å revidere forskriften til barnevernloven § 7-4 om talspersonsordningen er startet opp. Spørsmålet om forskriften i større grad enn i dag skal sikre at talspersonen kun er barnets talerør er til vurdering. Barne- og familiedepartementet har i forbindelse med innarbeiding av barnekonvensjonen i norsk lov foreslått å endre barnevernloven § 6-3 slik at aldersgrensen for barnets rett til å si sin mening i barnevernsaker senkes fra 12 år til 7 år.

Utviklingsprogram for styrking av oppvekstmiljøet

Som et ledd i arbeidet med å bedre oppvekstmiljøet ble det høsten 1998 igangsatt et utviklingsprogram for styrking av oppvekstmiljøet. Målet er å styrke og videreutvikle de lokale oppvekstmiljøene gjennom et bredt samarbeid mellom offentlige og frivillige krefter. Å bedre barn og ungdom sine muligheter til deltakelse, medvirkning og mestring står sentralt. Samtidig skal innsatsen mot vold, mobbing, rus, kriminalitet og rasisme i barne- og ungdomsmiljøene styrkes.

Lokal mobilisering og frivillig innsats er viktige stikkord for satsingen. Det er de lokale ideene og initiativene som skal være grunnlaget og utgangspunktet for det arbeidet som skal gjøres. Ti kommuner har deltatt i programmet i en tre-års periode fra høsten 1998 (Kristiansand, Tromsø, Drammen, Sandnes, Bøler bydel i Oslo, Stord, Lørenskog, Tjeldsund, Eidskog og Tana). Alle kommunene har fått tildelt midler til lokalt arbeid for å styrke oppvekstmiljøet. Videre har Landsrådet for Norges barne- og ungdomsorganisasjoner fått tildelt midler til arbeid og innsats i regi av lokale frivillige barne- og ungdomsorganisasjonene og ungdomsgrupper i alle kommunene. Det vil bli utgitt en erfaringsamling fra arbeidet i disse kommunene våren 2002. Åtte nye kommuner (Skedsmo, Fauske, Time, Nedre Eiker, Askim, Verdal, Kautokeino og Lillesand) er valgt ut til å delta i programmet i en ny tre-års periode (2002-2004).

Gjennom å få til en kobling mellom innsats gjennom kommunen og dens ulike etater, deriblant skolen, foreldrene og barne- og ungdomsorganisasjoner og ungdomsgrupper, vil en få nyttige erfaringer som kan danne grunnlag for innsats og arbeid på mer permanent basis i andre kommuner. Målet er å få til en samordnet satsing for å bedre oppvekstmiljøet i alle landets kommuner.

Barn og medier

Barne- og familiedepartementet la i 2001 fram tiltaksplanen "Barn, ungdom og Internett". Planen er igangsatt for at barn og foreldre skal kunne bruke Internett med større trygghet for at bruken er til glede og nytte. Barne- og familiedepartementet har tatt initiativet til å opprette et koordineringsorgan for tiltak for tryggere internettbruk. Koordineringsorganet vil ha deltakelse fra det offentlige, bransjeorganisasjoner og organisasjoner som er opptatt av Internett. Enheten skal være et ressurscenter for ulike målgrupper og koordinere tiltak og informasjonsflyt. Det blir etablert et ressurscenter på Internett hvor ulike målgrupper kan finne relevant informasjon, og få hjelp til å gi barn og unge en sikker bruk av Internett.

I forbindelse med behandlingen av St.meld. nr. 57 (2000-2001) *I ytringsfrihetens tjeneste. Mål og virkemidler i mediepolitikken* bad Stortinget Kultur- og kirkedepartementet om å ta initiativ til forskning på barn og unges nettvaner.

Barn og medvirkning

Ungdommens demokratiforum avsluttet sitt arbeid 1. juni 2001. Forumet ble opprettet i desember 1998 for å gi innspill til hvordan barn og ungdom kan få større innflytelse på samfunnsutviklingen. Forumet har fremmet godt og vel 70 forslag som er lagt fram for barne- og familieministeren og videre oversendt til andre aktuelle departementer og myndigheter, sentralt og lokalt. Forumet har blant annet fremmet forslag som skal føre til større elevmedvirkning, økt representasjon av ungdom i råd og utvalg, skolerte politikere, økt valgdelaktelse og styrking av lokaldemokratiet. Ungdommens demokratiforum oppsummerte ved sin avslutning at det er langt igjen før barn og ungdom får reell innflytelse i saker som angår dem.

Vel halvparten av landets kommuner har opprettet et innflytelsesorgan for barn og ungdom; barne- og ungdomsråd, ungdommens kommunestyre eller liknende, og i noen fylker er det opprettet Ungdommens fylkesting. Det er store forskjeller mellom kommunene når det gjelder hvor stor innflytelse barn og ungdom har, og hvilke saker de får anledning til å uttale seg om. Den store medvirkningskonferansen for 500 ungdom og voksne fra kommune-Norge våren 2001 satte spesielt fokus på hvordan få til en god dialog mellom ungdom og de som sitter med makt i kommunene. Gamle maktstrukturer, tungt og byråkratisk språk og uoversiktlig saksgang utgjør effektive stoppere for innspill og initiativ fra barn og ungdom. Det er behov

for flere møtearenaer og nye arbeidsformer i kommunene som legger til rette for at barn og ungdom kan delta ut fra egne premisser.

Bekjempelse av vold og kriminalitet i skolen

Den viktigste innsatsen rettet mot vold og kriminalitet i skolen er innarbeidet i "Handlingsplan mot barne- og ungdomskriminalitet" (Stortingsmelding nr. 17 (1999-2000)). Etter forslag i handlingsplanen ble det nedsatt en faggruppe for å gjennomføre en forskningsbasert vurdering av aktuelle tiltak og program som benyttes i norsk skole for å forebygge og mestre problematferd. Utvalget konkluderer med at det for tiden kun finnes ett program som uten nærmere evaluering kan anbefales til videre bruk i skolen; Olweus' program mot mobbing. I tillegg karakteriseres åtte andre program som lovende i den forstand at de bør videreutvikles og evalueres bedre.

Med midler fra Barne- og familiedepartementet og Utdannings- og forskningsdepartementet (1 mill. kr. fra hvert departement pr. år) vil samtlige norske kommuner i løpet av 4-5 år få tilbud om å delta i et tiltaksprogram mot mobbing og antisosial atferd i regi av HEMIL-senteret ved Universitetet i Bergen, det såkalte Olweus-programmet. Tiltaksprogrammet fokuserer på hva som må gjøres for å få stoppet mobbing og hverdagsdiskriminering.

To andre tiltak kan nevnes i denne forbindelse:

- *Skolemekling* er et tiltaksprogram for å ta tak i konflikter på skolen på en konstruktiv måte gjennom å benytte elever som meklere. Prosjekt skolemekling i grunnskolen ble avsluttet i 2001. Alle landets grunnskoler har fått tilbud om å delta i opplæringen av programmet. Prosjektet rettet mot videregående skoler vil bli avsluttet i 2002. Programmet har gjort noe med miljøet på mange skoler som har prøvd det, og har bidratt til utvikling av erfaring og tro på at konflikter kan løses på en konstruktiv måte.
- Norge har deltatt i EU-prosjektet *Connect: Tackling Violence in Schools*. Senter for atferdsforskning ved Høgskolen i Stavanger har hatt det faglige ansvaret for prosjektet. Departementet har deltatt i en styringsgruppe. På en avsluttende konferanse i London i april 2002 ble det norske rapportutkastet kåret til ett av tre vinnerprosjekter sammen med Italia og England. Det norske opplegget viser en bred tilnærming til forebygging og tiltak mot

Norge har deltatt i EU-prosjektet Connect: Tackling

Violence in Schools, og det norske rapportutkastet ble

kåret til ett av tre vinnerprosjekter.

Foto: Rune Eraker

problematferd og fysisk vold i skolen, og det påvises at denne tilnærmingen virker positivt på elevenes atferd og læringsmiljøet generelt.

Som et resultat av Handlingsplanen er det også opprettet et senter ved Universitetet i Oslo som blant annet skal prøve ut metoder for å dempe problematferd i skolen.

Rapporten "Vurdering av program og tiltak for å redusere problematferd og utvikle sosial kompetanse", vil sammen med Handlingsplanen mot barne- og ungdomskriminalitet danne grunnlag for videre strategi og tiltak overfor skolene. Rapporten har vært på høring, og Justisdepartementet vil i 2002 vurdere i hvilken utstrekning arbeidsgruppens forslag til lovendringer og andre tiltak skal følges opp videre.

Seksuelle overgrep mot barn

Prioriterte tiltak i arbeidet mot seksuelle overgrep mot barn var i 2001 oppbygging av tverrfaglige nettverk i landets helseregioner og kompetanseheving om temaet. Et prosjekt (2000 – 2002) under ledelse av Statens Helsetilsyn hadde hovedansvaret for dette arbeidet.

Etter initiativ fra Barne- og familiedepartementet og Utdannings- og forskningsdepartementet har en arbeidsgruppe rundt fylkesmannen i Vest-Agder arbeidet med informasjonsmaterieell om rutiner ved mistanker om seksuelle overgrep mot barn begått av ansatte. Materiellet har primært barnehager, skoler og barneverninstitusjoner som målgruppe. Materiellet har blitt

forelagt berørte departementer og er revidert. Statens Helsetilsyn har det administrative ansvaret for en ny generell veileder om arbeid med seksuelle overgrep mot barn. Begge veilederne forventes publisert i 2. halvår 2002.

Berørte departementer har i 2001 videreført iverksettingen av den norske oppfølgingsplanen mot seksuell utnyttning av barn. De viktigste nye tiltakene i 2001 var støtte til en kunnskapsstatus om barne- og ungdomsprostitusjon i Norge, støtte til en rapport om menneskehandel med barn (utgitt av ECPAT – Norge) og

støtte til tverretatlige kurs om mindreårige som selger sex og barnepornografi.

Med *seksuell utnyttning* av barn menes barnepornografi og barneprostitusjon, eventuelt i tilknytning til menneskehandel med barn eller såkalt barnesexturisme. I samarbeid mellom norske og litauiske myndigheter og med økonomisk støtte fra Utenriksdepartementet, ble det arrangert et tre dagers norsk-litauisk seminar om seksuell utnyttning av barn. Innenfor rammene av Østersjørådet, ble det norsk-svenske initiativet om et IT-hus for barn i risikosonen realisert i 2001. IT-huset danner et nettverk mellom myndigheter, kompetansesentra, ulike fagmiljøer, organisasjoner og andre som er engasjert i problemstillingene. Fokus for arbeidet var opprinnelig konsentrert om seksuell utnyttning og seksuelle overgrep mot barn, men retter seg gradvis også mot andre kategorier utsatte barn og unge i denne regionen.

Arbeidet med en revidert anbefaling fra Europarådet om beskyttelse av barn mot seksuell utnyttning ble ledet av en norsk representant. Europarådet vedtok anbefalingen i oktober 2001. I tillegg til representanter fra sentrale fagmiljøer og frivillige organisasjoner, deltok Norge med en offisiell delegasjon ledet av Barne- og familieministeren på den andre verdenskongressen mot seksuell utnyttning av barn i Yokohama i desember 2001. Norge sluttet seg der til Yokohama-erklæringen mot seksuell utnyttning av barn ("The Yokohama Global Commitment").

Barne- og familiedepartementet har hatt koordineringsansvar for en arbeidsgruppe som har arbeidet med å utvikle konkrete tiltak for å bidra til å bekjempe handel med kvinner.

Foto: Olav Olsen/ Scanpix

seres, er det også opprettet et kvinnevoldsutvalg. Situasjonen for volds- og trusselutsatte kvinner skal utgjøre hovedfokus for kvinnevoldsutvalgets arbeid. I tillegg skal utvalget, som et viktig ledd i å forbedre det forebyggende arbeidet, se på situasjonen for barn som vokser opp i voldsfamilier. Utvalget skal foreta en gjennomgang av barnas behov for hjelp samt foreta en vurdering av hvordan tilbudet kan forbedres gjennom henholdsvis krisesentrene og hjelpeapparatet for øvrig.

Utvalget skal kartlegge hvordan det offentlige apparatet møter kvinner som har vært utsatt for vold og overgrep, herunder gi en vurdering av i hvilken grad dagens tilbud ivaretar det samlede behov for bistand denne gruppen har, også med sikte på om det dekker behovet til særlig utsatte grupper; minoritetskvinner, funksjonshemmede kvinner og eldre kvinner. Kartleggingen skal kunne ut i en vurdering av behovet for å styrke de praktiske hjelpetilbudene og inneholde forslag til eventuelle endringer som bidrar til at det offentlige kan forbedre sine rutiner. Krisesentrenes rolle skal vurderes særskilt i denne sammenheng, med sikte på å styrke kvaliteten på tilbudet til brukerne, inkludert til barn. Utvalget må vurdere om det i forbindelse med endring av tilskuddsordningen er behov for en lovfesting av

krisesentrene, og om det i den forbindelse avdekkes andre problemstillinger som bør løses. Veileder for oppfølging av situasjonen for barn på krisesentre er under utarbeidelse.

Utvalget bør også se nærmere på hvordan det forebyggende arbeidet kan styrkes gjennom tilbud til menn som utøver vold. Vurderingene skal bygge på de erfaringer som innhentes i formidlingsprosjektet under Handlingsplanen "Vold mot kvinner", der målsettingen er å systematisere og bearbeide den kunnskap som er utviklet i de ulike behandlingstilbudene til menn med voldsproblemer.

Prostitusjon

Norge deltar i EU-prosjektet Daphne, som er en del av EUs rammestrategi for å bekjempe alle former for vold mot barn, unge og kvinner.

Gjennomføring av en kampanje mot handel med kvinner i de nordiske og baltiske landene i 2002 ble vedtatt på det uformelle nordisk-baltiske likestillingsministermøtet i Vilnius 15. juni 2001. Det nordiske justisministermøtet, 16. august 2001, besluttet å delta i kampanjen. Kampanjen skal blant annet omfatte bevisstgjøring av allmennheten om denne formen for kriminalitet, opplysnings-

Den norske planen for oppfølging av verdenskongressen i 1996 mot kommersiell seksuell utnytting av barn er nå gjennomført.

Kvinner

Kvinnekonvensjonen

Norge er som konvensjonspart i Kvinnekonvensjonen forpliktet til å avgi rapporter om de tiltak av rettslig, administrativ eller annen art som Norge har vedtatt for å iverksette bestemmelsene i konvensjonen, og om den framgang som er gjort i dette arbeidet. Norge avla sin femte rapport i mars 2000. Rapporten gjelder for perioden 1994-1997. Norge har startet arbeidet med utarbeidelsen av 6. rapport, som har frist for innlevering innen utløpet av mai 2002. Norge skal eksamineres for 5. og 6. rapport i januar 2003.

I 1999 vedtok FNs generalforsamling en tilleggsprotokoll til kvinnekonvensjonen. Protokollen gir kvinner en adgang til å klage til FNs kvinnekomité ved påstand om at deres rettigheter etter konvensjonen er krenket. I tillegg gis Kvinnekomiteen kompetanse til å foreta undersøkelser av om det i en stat foregår systematiske og alvorlige brudd på konvensjonen. Stortingsproposisjon nr. 31 (2001-2002) "Om Samtykke til ratifikasjon av valgfri protokoll av 6. oktober 1999 til FN-konvensjonen om å avskaffe alle former for diskriminering av kvinner 18. desember 1979" gir nærmere informasjon om protokollen. Norge ratifiserte protokollen 15. mars 2002.

Det pågår et arbeid i Barne- og familiedepartementet for å vurdere hvordan kvinnekonvensjonen best kan innarbeides i norsk rett. De ulike departementene har i 2001 uttalt seg om spørsmålet, herunder om forholdet mellom lovgivningen på deres respektive områder og konvensjonens bestemmelser, og om konvensjonen kan synliggjøres på en bedre måte i dagens lovgivning. Barne- og familiedepartementet vil utarbeide et høringsnotat som planlegges sendt ut i 2003.

Endringer i likestillingsloven

Ot.prp.nr. 77 (2000-2001) om lov om endringer i likestillingsloven er fremmet for Stortinget 27. april 2001. Proposisjonen ble ikke ferdigbehandlet av Stortinget i vårsesjonen, og ble derfor framsatt på nytt 5. oktober 2001 (Odelstingsproposisjon nr. 6 (2001-2002)). Den skal behandles av Odelstinget 18. april 2002. Likelønnsbestemmelsen skal klargjøre og presisere at kravet om lik lønn for arbeid av lik verdi gjelder på tvers av fag- og tariffgrenser. I tillegg er det inntatt i loven sentrale

momenter som skal inngå i vurderingen av om arbeidene er av lik verdi. I proposisjonen har man foreslått å fjerne begrensningen "på ellers tilnærmet like vilkår". Adgangen til positiv særbehandling ved opptak til utdanning likestilles med regelverket ellers på dette området. Det åpnes med andre ord for "radikal kjønnskvolter" for kvinner, mens adgangen fortsatt vil være begrenset til moderat kvotering for menn. Det er videre foreslått at Klagenemnda skal kunne uttale seg om hvorvidt en tariffavtale er i strid med likestillingsloven, uavhengig av om spørsmålet er knyttet til en konkret enkeltsak. Når det gjelder objektivt ansvar for arbeidsgivere som bryter bestemmelsen om likestilling, er det foreslått at det ikke skal være et vilkår for erstatning at det påvises økonomisk tap.

I Ot.prp. nr. 77 (2000-2001) er det foreslått en bestemmelse som pålegger arbeidsgivere, ledelsen i organisasjoner og utdanningsinstitusjoner å forebygge at seksuell trakassering skjer innenfor deres ansvarsområde. Denne bestemmelsen kan håndheves av ombudet/nemnda. I tillegg er det foreslått en forbudsbestemmelse som håndheves overfor den som trakasserer. Slik håndheving må av rettssikkerhetshensyn skje for domstolene. Ombudet kan bistå og veilede klager.

Alternative forslag til regler som sikrer en viss minsterepresentasjon av begge kjønn i styrer, både i offentlig og privat virksomhet, ble sendt på høring sommeren 2001, med frist for uttalelse 1. oktober 2001. Det er ennå ikke tatt endelig stilling til forslagene.

Likestilling – kunnskapsutvikling

Nytt program for kjønnsforskning i Norges Forskningsråd er under etablering. Det legges vekt på grunnforskning, og oppdrag knyttes fortløpende til særskilte problemstillinger i tråd med politiske satsningsområder. Statistisk Sentralbyrå utgir årlig publikasjonen Likestillingsbarometeret, som skal måle trykket på likestillingen mellom kvinner og menn i Norge.

Vold og seksuelle overgrep mot kvinner og barn – krisesentrenes rolle

Det har vært arbeidet løpende med oppfølging av Handlingsplanen rettet mot vold og overgrep som særlig rammer kvinner (2000-2002). Justisdepartementet koordinerer arbeidet. Det er også opprettet et "Kvinnevoldsforum" som ledes av Justisdepartementet.

Som ledd i arbeidet for å synliggjøre vold mot kvinner som et alvorlig kriminalitetsproblem og stimulere til debatt om hvordan omfanget av denne volden kan redu-

melding til Stortinget, hvor blant annet Samboerutvalgets forslag vil bli behandlet. I denne forbindelse vil det bli vurdert om det kan være hensiktsmessig å lage en registreringsordning for samboere. Spørsmålet om felles foreldreansvar for samboende foreldre vil bli diskutert i denne sammenheng.

Tiltak mot tvangsekteskap

Regjeringens handlingsplan mot tvangsekteskap ble lagt fram i desember 1998 og utløp 31.12.01. Arbeidet på dette området er langsiktig og vil ikke bli avsluttet nå selv om Handlingsplanen er utløpt. Det er blant annet utarbeidet informasjonsmateriell, iverksatt tiltak for å styrke vigslers kjennskap til ekteskapsloven, informasjon er sendt alle ungdomsskoler og videregående skoler og lagt inn i veileder for likestilling. Gjennom Handlingsplanen har Barne- og familiedepartementet blant annet tildelt midler til en rekke prosjekter mot tvangsekteskap i regi av frivillige organisasjoner. Dette arbeidet har Forskningsinstituttet Fafo evaluert med en gjennomgang av de 8 største mottakerne. Rapporten ble levert i februar 2002 og er til vurdering i departementet. Samtidig blir de øvrige tiltakene i Handlingsplanen oppsummert av den interdepartementale samarbeidsgruppen som har fulgt arbeidet hele tiden. Forslag til videre satsing med 30 nye tiltak ble presentert i april 2002. Informasjonstelefonen mot tvangsekteskap ble opprettet våren 2000 for en treårsperiode. Den drives av Oslo Røde Kors Internasjonale Senter, ORKIS, og vil bli evaluert før det tas stilling til videre drift.

Lesbiske og homofile

Stortingsmelding nr. 25 (2000-2001) "Levekår og livskvalitet for lesbiske og homofile i Norge" ble lagt fram og behandlet i Stortinget våren 2001. Meldingen viser til at en rekke samfunnsendringer de siste 20-30 årene har bidratt til å endre folks holdninger til homofili i positiv retning. Men det finnes fortsatt for lite kunnskap om dagens situasjon for homofile og lesbiske. I den videre forskningen om homofili bør en satse på å kartlegge både dagens situasjon og historien om homofili i Norge. Når det gjelder homofiles rettsstilling foreslår stortingsmeldinga blant annet at straffelovens §§ 232 og 292 skal vurderes endret, slik at voldsforbrytelser og grovt skadeverk motivert ut fra seksuell orientering hos en person, kan være et straffeskjerpene moment, på samme måte som rasistisk motiverte voldsforbrytelser kan være det. Det foreslås videre informasjonsvirksomhet om homofili rettet mot unge, foreldre, og personer som arbeider med ungdom. Gjennom opptappings-

Barnetrygden har vært automatisk til moren, men etter den nye loven vil det imidlertid ikke være noe hinder for at barnetrygden utbetales til faren hvis foreldrene ønsker det.

Foto: Photodisc

Likestilling av samboere og gifte med hensyn til farskap og foreldreansvar

I NOU 1999:25 Samboerne og samfunnet ble det foreslått en endring i barneloven som gir samboende foreldre felles foreldreansvar på bakgrunn av en erklæring om at barnet er deres felles barn og at de vil ta seg av det i fellesskap. Etter eksisterende lov er det bare ektefeller som automatisk har felles foreldreansvar for felles barn. Det er også bare den mannen som moren er gift med ved fødselen som automatisk regnes som far til barnet. Regjeringen har startet arbeidet med en familie-

behandlingsmetoder i et kjønnsperspektiv - et pilotprosjekt" var ferdig 2001.

- Den nasjonale forskningsetiske komité for medisin har utarbeidet retningslinjer for klausuler og kriterier som inkluderer kvinner i medisinsk forskning.
- Det er etablert rutiner for statusrapportering om arbeidet med å ivareta kjønnsperspektiv og likestilling på Sosialdepartementets og Helsedepartementets ansvarsområder. Det skal legges vekt på å ivareta likestilling og kjønnsperspektiv i rutiner for saksbehandling, utredning og evaluering på departementenes saksområder.
- Det er etablert et prosjekt for integrering av likestilling og kjønnsperspektivet på rehabiliteringsfeltet.

Kartlegging og oppfølging av opplæringsbehov for innvandrerkvinner

Oslo kommune fikk i 2000 og 2001 tildelt ekstra midler for å fullføre norskopplæringstiltak for innvandrerkvinner med særskilte behov. Tiltakene rettet seg mot kvinner som hadde brukt opp timerammen og som i tillegg hadde behov for barnepass. Rapport fra dette prosjektet ventes å foreligge i løpet av våren 2002.

Kartleggingen av innvandrerkvinnens opplæringsbehov inngår i et samarbeidsprosjekt mellom Utdanningskontoret i Oslo/Akershus, Oslo kommune og FAFO, og videreføres i 2002. Første del av kartleggingen har avdekket et stort frafall blant innvandrerkvinner, og departementet har bedt om at en nå går videre med kartleggingen for å få fram årsakene til at mange kvinner faller fra og synes å ha problemer med å fullføre opplæringsløpet. En vil også søke å få fram kvinnes vurderinger av egne opplæringsbehov.

Familieliv

Likestilling mellom foreldre med hensyn til offentlige overføringer

Barne- og familiedepartementet la 6. april 2001 fram et forslag til en ny barnetrygdlov som ble behandlet i Odelstinget 7. februar 2002. Den nye barnetrygdloven er utformet på en mer kjønnsnøytral måte enn den gamle loven, der barnetrygden i høy grad framstår som en morsordning. Barnetrygden tilstås automatisk til moren, men etter den nye loven vil det imidlertid ikke være noe hinder for at barnetrygden utbetales til faren hvis foreldrene ønsker det.

arbeid for å hjelpe ofrene og hindre at nye kvinner involveres i handel. Vidre skal kampanjen omfatte tiltak/initiativ for å øke bevisstheten/kunnskapen i institusjoner og organisasjoner som finansierer ulike samarbeidsprogram og prosjekter, om behovet for å sikre arbeidsmuligheter for kvinner.

Barne- og familiedepartementet har hatt koordineringsansvar for en arbeidsgruppe som har arbeidet med å utvikle konkrete tiltak for å bidra til å bekjempe handel med kvinner.

Kjønnslemlestelse

Regjeringens handlingsplan mot kjønnslemlestelse ble lagt fram i desember 2000 og har en varighet på tre år. Den foreligger nå på norsk, engelsk, fransk og somalisk. Det er opprettet en interdepartemental styringsgruppe som har ansvar for oppfølgingen av planen. Barne- og familiedepartementet koordinerer arbeidet.

Våren 2001 gjennomførte Barne- og familiedepartementet en stor nasjonal konferanse. Dette arrangementet markerte starten på implementeringen av Handlingsplanen. Utenriksdepartementet har et bredt internasjonalt engasjement på området med støtte til en rekke tiltak multilateralt og bilateralt. Det ble også holdt en workshop høsten 2001 om temaet overfor norske samarbeidsorganisasjoner. Helsetilsynets veileder for helsepersonell i Norge ble lagt fram høsten 2000 og er fulgt opp med rundskriv til landets helsepersonell om rettslige problemstillinger i forhold til kvinnelig omskjæring. Lov mot kjønnslemlestelse av kvinner i Norge er oversatt til 7 språk og distribuert som brosjyre. De fleste av tiltakene i planen skal gjennomføres som et nasjonalt prosjekt mot kjønnslemlestelse. Denne delen av Handlingsplanen startet opp i september 2001 og gjennomføres i nært samarbeide med Oslo kommune. Tiltakene i prosjektet finansieres av 5 departementer. Det er ansatt nasjonal prosjektleder, opprettet en ressursgruppe og ansatt medarbeidere som skal gjennomføre et lokalt prosjekt for somaliere i Oslo-området. I det lokale prosjektet vil arbeidet mot kjønnslemlestelse inngå i en videre målsettingen der kvinners og barns helse generelt og barn og unges behov blir trukket inn.

Kvinnens helse

Som ledd i oppfølgingen av NOU 1999:13 Kvinnens helse i Norge, er det også satt i gang noen tiltak som angår menneskerettighetsspørsmål, blant annet:

- Tiltak for kvalitetssikring av behandlingsmetoder i et kjønnsperspektiv. Rapporten "Kvinnens helse –

Stortingsmelding nr. 25 (2000-2001) "Levekår og livskvalitet for lesbiske og homofile i Noreg" ble lagt fram og behandlet i Stortinget våren 2001.

Foto: Photodisc

Bedre behandlings-tilbud til mennesker med spiseforstyrrelser gjennom oppfølging av en egen *Strategi-plan mot spiseforstyrrelser*. Blant annet er det satset på kompetanseheving for både primær- og spesialisthelsetjenesten, samt oppbygging av et spesialisert behandlingstilbud til mennesker med alvorlige spiseforstyrrelser ved Haukeland sykehus.

Brukerperspektivet er blitt styrket i 2001. Det er bevilget til sammen 9 mill NOK til styrking av bruker-

organisasjonene innen psykisk helses arbeid i tillegg til at det er bevilget 4 mill til ulike prosjekter som skal bidra til økt brukermedvirkning både for barn, unge og voksne innen alle tjenestetilbud innen psykisk helse. I tillegg er det lovfestet at de Statlige Helseforetakene har ansvar for å ta brukermedvirkning i bruk i utvikling og gjennomføring av tjenestetilbudene.

Arbeid til psykisk syke er en viktig prioritering. Det er et mål å utvikle mest mulig fleksible arbeidstilbud som gjør det mulig for psykisk syke å være i arbeid. Dette er for de fleste en viktig betingelse for opplevelsen av egenverdi og livskvalitet.

Barn og unges psykiske helse er et viktig satsingsområde. Dette er blant annet viktig for å bedre barn og unges livs- og oppvekstvilkår og for å forebygge senere lidelser. I 2001 ble det i tillegg til utvikling av behandlingstilbud, lagt vekt på at kommunene skulle prioritere barn og unge sterkere. Det ser ut til å skje en positiv utvikling i kommunenes prioriteringer i så måte.

Tvang innen det psykiske helsevern

Den nye lov om psykisk helsevern trådte i kraft 1. januar 2001. Formålet med det nye regelverket er å få en klarere regulering av tvangsbruken i det psykiske helsevernet, og dermed styrke pasientenes rettssikkerhet. Departementet arbeider med å få bedre sammenlignbar statistikk over bruken av tvang innen det

psykiske helsevernet. Departementet har bevilget 1,1 millioner NOK til det såkalte "gjennombruddsprosjektet" som har vært forsøkt ved institusjoner innen det psykiske helsevern i regi av Den Norske Legeforening. Prosjektet innebærer endrede arbeidsrutiner med sikte på redusert tvangsbruk.

Religions- og livssynsfrihet

Evalueringsav KRL-faget

Kristendoms-kunnskap med religions- og livssynsorientering (KRL-faget) ble innført som obligatorisk fag i grunnskolen fra 1. juli 1997. Det ble da gitt en lovfestet rett til avgrenset fritak fra deler av faget.

Innføringen av faget ble i sin tid møtt med kritikk fra blant annet Human-Etisk Forbund og Islamsk Råd i Norge. Disse organisasjoner valgte å gå til sak mot den norske stat med påstand om fullt fritak fra faget. Organisasjonene tapte i Oslo byrett våren 1999. Humanetisk Forbund anket saken inn for Borgarting lagmannsrett og Høyesterett, men tapte i begge instanser, senest høsten 2001.

Stortinget bad i utgangspunktet Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet om å gjennomføre en evaluering av faget og retten til delvis fritak innen tre år etter at faget ble innført. Evalueringsrapporten forelå oktober 2000. På bakgrunn av blant annet to evalueringsrapporter og uttalelser fra aktuelle organisasjoner og tro- og livssynssamfunn, utarbeidet Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet Stortingsmelding nr. 32 (2000-2001) Evaluering av faget Kristendoms-kunnskap med religions- og livssynsorientering. Stortinget behandlet meldingen våren 2001, jf. Innst. S nr. 240 (2000-2001).

Stortinget vedtok å videreføre faget som et obligatorisk fag under betegnelsen Kristendom, religions- og livssynskunnskap, og understreket samtidig at opplæringen skal foregå på en objektiv, kritisk og pluralistisk måte, uten forkynnelse. Faget skal gi kunnskaper om ulike religioner og livssyn, ikke opplæring til en bestemt tro. Den delvise fritaksretten skal sikres bedre i praksis ved en enkel meldingsprosedyre.

Departementet har fulgt opp stortingsbehandlingen med følgende tiltak:

- Rundskriv til skoler og kommuner med videre, om faget og informasjonsskriv til foreldre, med standard meldingsskjema om delvis fritak på 12 språk

- Utarbeiding av forslag til revidert læreplan for KRL-faget i en bredt sammensatt arbeidsgruppe, der blant annet Islamsk Råd, Buddhistforbundet og Humanetisk Forbund har vært representert.
- Utarbeiding av ny lærerveiledning
- Gjennomgang av lærebøkene/læremidlene i faget
- Etterutdanning av lærere og skoleledere - kompetanseutvikling
- Nytt navn på faget - lovendring, jf. Ot.prp. nr. 30 (2001-2002)

Gjennomgang av forvaltningen av trossamfunnsloven og livssynssamfunnsloven med henblikk på å ivareta minoritetenes rettigheter

Rapporten fra arbeidsgruppen som har gjennomgått forvaltningen av trossamfunns- og livssynssamfunnsloven med henblikk på å ivareta minoritetenes rettigheter har vært sendt ut på høring i 2001. Høringsuttalelsene er i all hovedsak positive. Rapporten fra arbeidsgruppen vil bli fulgt opp av Kultur- og kirke departementet, som overtok forvaltningsansvaret for de to lovene fra 1. januar 2002.

Ytringsfrihet

Ytringsfrihetskommisjonen fremmet i NOU 1997:27 i september 1999 et forslag til ny utforming av grunnlovens § 100 om ytringsfrihet. I tillegg til å foreslå en ny grunnlovsbestemmelse om vern av ytringsfriheten, anbefaler kommisjonen en rekke lovendringer. Justisdepartementet sendte kommisjonens utredning på høring 12. november 1999.

Fristen etter Grunnlovens § 112 for å sette fram grunnlovsforslag for behandling i neste stortingsperiode, løp ut da Stortinget ble oppløst 28. september 2000. Regjeringen la derfor fram stortingsmelding nr. 42 (1999-2000) om endring av Grunnlovens §100 1. september 2000. Stortingsmeldingen gir en presentasjon av Ytringsfrihetskommisjonens forslag til ny grunnlovsbestemmelse i § 100, og inneholder en rekke ulike utkast til ny grunnlovsbestemmelse om ytringsfrihet med bakgrunn i kommisjonens utredning. Formålet med meldingen var å gi Stortingets representanter en mulighet til å vurdere forslagene og eventuelt å framsette alternative grunnlovsforslag. Det ble ikke gitt uttrykk for hvilket utkast som burde velges.

De alternative variantene av Grunnlovens § 100 som er utformet i vedlegget til stortingsmeldingen, ble framsatt som grunnlovsforslag av en gruppe enkeltrepresentan-

ter i Stortinget 28. september 2000. Det ble også fremmet et forslag om å nedfelle offentlighetsprinsippet i en Grunnlovens § 100 a.

På bakgrunn av Ytringsfrihetskommisjonens utredning og stortingsmelding nr. 42 (1999-2000), arbeider Justisdepartementet med en ny stortingsmelding som vil inneholde en nærmere analyse og vurdering av de problemstillinger som Ytringsfrihetskommisjonens utredning reiser. I meldingen vil også de ulike forslag og alternativer som ble framsatt i den forrige stortingsmeldingen bli grundigere utredet, slik at Stortinget får bedre grunnlag for å velge mellom de ulike alternativene. Det tas sikte på å fremme meldingen i løpet av første halvår 2003.

Mediepolitikk

Mediene arbeider blant annet gjennom det felles bransjeetiske regelverket "Vær Varsom-plakaten" med å ivareta ytrings- og informasjonsfriheten. Myndighetene har et positivt ansvar for å legge til rette for ytringsfrihet og fri kommunikasjon i samfunnet. Det er et hovedmål å sikre ytringsfriheten som en forutsetning for et levende folkestyre. Virkemidler som eierskapsregulering, pressestøtte og allmennkringkasting skal bidra til mediemangfold og innholdsmangfold i mediene. Mål og virkemidler i mediepolitikken i relasjon til ytringsfriheten er omtalt i Stortingsmelding nr. 57 (2000-2001), I ytringsfrihetens tjeneste. Meldingen ble behandlet i Stortinget 25. april 2002. Stortinget sluttet seg i det alt vesentlige til forslagene i meldingen.

Voksenopplæring

Lovproposisjon om voksnes rett til grunnskole og videregående opplæring

Stortinget har vedtatt at voksne med behov for grunnskoleopplæring skal ha individuell rett til slik opplæring. Retten vil tre i kraft fra skoleåret 2002/2003. Opplæringen skal tilpasses den enkeltes behov. 37 kommuner har deltatt i et prosjekt for å kartlegge behovet for grunnskoleopplæring og utvikle undervisningsmodeller tilpasset voksne. Kartleggingen ble avsluttet i 2000. Kommunene har på dette grunnlaget utviklet undervisningsmodeller som utprøves og videreutvikles.

Fra august 2000 har voksne (personer født før 1978 som ikke har vært omfattet av Reform 94) også lovfestet rett til videregående opplæring. Endringer i forskriften til opplæringsloven gjelder fra 1. februar 2001.

Bevilgninger til utvikling av undervisningsmodeller som er fleksible og tilpasset voksne, er fulgt opp i statsbudsjettet for 2001 med henholdsvis 10 mill. kr. og 18 mill. kr. for grunnskoleopplæring og videregående opplæring.

Biotechnologiske spørsmål

Evaluerings av lov om medisinsk bruk av bioteknologi

Helsedepartementet arbeider med evaluering av lov 5. august 1994 nr. 56 om medisinsk bruk av bioteknologi. Resultatet av evalueringen ble lagt fram for Stortinget i en stortingsmelding i mars 2002. For å gi barn som er unnfanget ved kunstig inseminasjon med donert sæd mulighet til å få informasjon om sin biologiske far, vil det i meldingen bli foreslått å oppheve dagens ordning med anonymitet for sæddonorer.

Utnyttelse av humant biologisk materiale

Forslaget i Ot. prp. nr. 77 (1999-2000) om endringer i lov 9. februar 1973 nr. 6 om transplantasjon, sykehusobduksjon og avgivelse av lik m.m. om å forby kommersiell utnyttelse av humant biologisk materiale, herunder celler og vev fra aborterte fostre er vedtatt av Stortinget og trådte i kraft fra 1. juli 2001. Det samme gjelder forslaget i samme proposisjon om midlertidig forbud mot overføring av levende biologisk materiale fra dyr til mennesker (xenotransplantasjon) fram til 1. januar 2003.

Innhenting, oppbevaring og bruk av humant biologisk materiale (biobanker)

Sosial- og helsedepartementet nedsatte i 28. januar 2000 et utvalg som skulle vurdere ulike sider ved innhenting, oppbevaring og bruk av humant biologisk materiale. Utvalget avga sin innstilling 20. juni 2001 (NOU 2001:19) med forslag til en lov om biobanker. Formålet med loven skal være å sikre at biobankvirksomhet skjer på en måte som er i individets og samfunnets interesse og som sikrer ivaretagelsen av respekt for den enkeltes menneskeverd, samtidig som menneskelig variasjon og personlig integritet ivaretas og vernes.

Innstillingen har vært på høring, og Helsedepartementet fremmet forslag til lov om biobanker for Stortinget i mars 2002 (Ot. prp. nr. 56 (2001-2002)).

Oppsøkende genetisk virksomhet

Helsedepartementet arbeidet i 2001 videre med å utarbeide forslag til forskrifter om hvilke sykdommer som kan gjøres til gjenstand for oppsøkende genetisk virksomhet. I januar 2002 ble forslag til forskrifter sendt på høring med høringsfrist april 2002.

Bruk av genetiske helseopplysninger

Oppfølgingen av NOU 2000:23 om forsikringsselskapers innhenting, lagring og bruk av genetiske opplysninger vil, når det gjelder bruk av genetiske opplysninger, skje i forbindelse med evalueringen av bioteknologiloven. Utredningsutvalgets forslag når det gjelder bruk av genetiske opplysninger vil bli vurdert som en del av denne evalueringen.

Retten til miljøopplysninger

Retten til informasjon om forhold som har betydning for helse - og miljø, samt deltakelse i beslutningsprosesser som gjelder slike forhold, er framhevet i mange FN-sammenhenger. Grunnlovens § 110 b fastslår at borgerne er "berettiget til Kundskap om Naturmilieuets Tilstand og om Virkningerne af planlagte og iverksatte Indgrep i Naturen". Det framgår av bestemmelsen at det skal gis nærmere bestemmelser for å gjennomføre denne grunnsetningen. Blant annet på denne bakgrunn ble det nedsatt et bredt sammensatt utvalg for å

gjennomgå dagens rettstilstand og vurdere behov for lovendringer. Utvalget avga sin innstilling i januar 2001 (NOU 2001:2 Retten til miljøopplysninger). På bakgrunn av utvalgets innstilling arbeider Miljøverndepartementet med et forslag til ny lov, som skal legges fram for Stortinget våren 2002.

Den nye loven er også et ledd i arbeidet for norsk ratifikasjon av den europeiske Aarhus-konvensjonen av 1998 om tilgang til miljøinformasjon og allmennhetens deltakelse i beslutningsprosesser. Utvalget foreslår imidlertid regler som på flere områder går lenger enn de krav som følger av konvensjonen.

Det gis fra norsk side prioritet til internasjonale aktiviteter som bidrar til gjennomføring av Aarhus-konvensjonens bokstav og ånd, særlig i øst - og sentraleuropeiske land hvor behovet for kompetanse - og kapasitetsbygging på disse områdene er betydelig.

Norges innsats for menneskerettighetene internasjonalt

Innledning

Årsrapportens internasjonale del handler om Norges arbeid for menneskerettighetene internasjonalt. Selv om menneskerettighetene først og fremst er forpliktelser regjeringene har overfor sine egne innbyggere, innebærer de også et universelt ansvar.

Menneskerettighetene blir stadig viktigere i Norges internasjonale engasjement. Det internasjonale arbeidet for økt respekt for menneskerettighetene foregår på mange plan. Norge deltar i ulike multilaterale fora, hvor særlig FN er viktig som standardsetter og utøver på menneskerettighetsområdet. Menneskerettighetsarbeidet skjer i Generalforsamlingens 3. komité, i Menneskerettighetskommisjonen, i Kvinnekommisjonen og i de forskjellige forhandlingene i FN-regi som har som mål å styrke menneskerettighetsvernet. Norge har også gitt bidrag til FNs høykommissær for menneskerettigheter. Norge deltar videre aktivt i menneskerettighetsarbeidet som skjer i ILO-sammenheng (International Labour Organisation).

Tradisjonelt er fremme av menneskerettighetene blitt sett på som adskilt fra utviklingssamarbeidet. I dag ser man at utviklingsarbeid i stor grad dreier seg om bistand til å realisere menneskerettigheter. Dette gjelder alle grupper av rettigheter, både sivile og politiske og økonomiske, sosiale og kulturelle.

Gjennomgangen av Norges internasjonale menneskerettighetsengasjement følger Handlingsplanen for menneskerettigheter. I tillegg gis en oversikt over norsk innsats i utvalgte land.

Samarbeid med likesinnede land

I det internasjonale arbeidet for menneskerettigheter er samarbeidet med likesinnede land nødvendig for å få den nødvendige tyngde bak de tiltak man vil sette inn. Dette samarbeidet er ofte uformelt, grodd fram av en felles forståelse for menneskeverdet og menneskerettighetene. Alliansepartnere og samtalepartnere varierer avhengig av hvilke typer menneskerettigheter det dreier seg om. I denne forbindelse har særlig samarbeidet mellom de nordiske land vært framtreddende. Også andre europeiske land, i særlig grad Nederland, Tyskland og Storbritannia har i mange forbindelser vært nære samarbeidspartnere. I denne forbindelse bør det

såkalte Lysøen-samarbeidet, ”Human Security Network”, nevnes. Dette nettverket har deltagelse fra tretten land, og oppstod som et bilateralt samarbeid mellom Norge og Canada i 1998. Nettverket er en uformell og fleksibel mekanisme som skal identifisere mulige konkrete områder for kollektiv handling innenfor begrepet ”human security” (menneskelig sikkerhet/frihet fra frykt). Nettverket ønsker å sette internasjonalt søkelys på aktuelle og kommende humanitære saksfelt. Medlemmer av nettverket er Norge, Canada, Sveits, Nederland, Irland, Hellas, Østerrike, Slovenia, Chile, Mali, Jordan, Thailand og Sør-Afrika (observatør). Siden etableringen har Nettverket avholdt fire ministermøter.

Handlingsplanen dekker et mangfold av tiltak for internasjonalt menneskerettighetsarbeid.

Foto: Håkon Listerud/ Kirkens Nødhjelp

Forhandlingsprosesser

Tilleggsprotokoll til FNs torturkonvensjon

Arbeidet med å utarbeide en tilleggsprotokoll til FNs torturkonvensjon ble påbegynt i 1994. Hensikten er at det skal opprettes en underkomité til FNs torturkomité, med videre undersøkelsesfullmakter enn det torturkomiteen har. Det er meningen at underkomiteen skal ha fullmakt til å besøke medlemsstatene og inspisere fengsler og andre institusjoner der personer er berøvet sin frihet. Underkomiteen skal undersøke om tortur eller annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling finner sted. Ordningen er ment å supplere det arbeidet FNs torturkomité i dag gjør.

Forhandlingene om tilleggsprotokollen har vært vanskelige. Spesielt visse restriktive staters ønske om at underkomiteen må innhente mottakerstatens samtykke før besøk kan gjennomføres, og at mottakerstaten skal ha anledning til å utføre omfattende kontroll av den nærmere gjennomføringen av besøket, har vært problematisk.

Arbeidsgruppen gjennomførte sin niende sesjon i februar 2001. Det ble ikke oppnådd særlig framgang i forhandlingene. Enkelte alternative tekstutkast ble presentert, uten at det ble oppnådd enighet om disse. Under den 58. menneskerettighetskommisjonen i 2002 ble imidlertid det foreliggende utkastet til tilleggsprotokoll vedtatt. Norge støttet vedtakelsen av protokollen. Dette ble også nevnt i utenriksministerens hovedinnlegg under kommisjonen. Utkastet vil bli framlagt for FNs Generalforsamling høsten 2002 for avstemning.

ILO-konvensjon nr. 182 om de verste former for barnearbeid

Norge ratifiserte i 2001 ILOs konvensjon om de verste formene for barnearbeid. Konvensjonen pålegger de som ratifiserer den til så snart som mulig å forby de verste formene for barnearbeid, så som slavearbeid og andre former for tvangsarbeid, kommersiell seksuell utnyttelse og arbeid som utsetter barn for ulykkes- eller helsefare. Pr. 1. mars 2002 har 156 av ILOs medlemsstater ratifisert denne konvensjonen. Fra juni 2002 vil Norge bli medlem av ILOs styre og dermed få økte muligheter for innflytelse i organisasjonen.

Valgfri protokoll til FNs barnekonvensjon om salg av barn, barneprostitusjon og barnepornografi

Norge ratifiserte i 2001 som et av de første landene tilleggsprotokollen til Barnekonvensjonen om salg av barn, barneprostitusjon og barnepornografi. Tilleggsprotokollen innebærer en styrking av Barnekonvensjonen, særlig fordi den pålegger statene å gjøre en lang rekke handlinger knyttet til salg av barn, barneprostitu-

sjon og barnepornografi straffbare i sin lovgivning. Protokollen definerer salg av barn, barneprostitusjon og barnepornografi. Behovet for internasjonalt samarbeid, herunder i form av gjensidig juridisk bistand, framheves. Statspartene skal rapportere til FNs barnekomité om gjennomføringen av forpliktelsene etter protokollen. Protokollen trådte i kraft etter at ti land hadde ratifisert den. Pr. 10 mai 2002 har 27 stater ratifisert protokollen.

Protokoll nr. 13 til Den europeiske menneskerettskonvensjonen om total avskaffelse av dødsstraff

Norge har deltatt i forhandlinger om utarbeidelse av protokoll nr. 13 til Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK), som påbyr statene total avskaffelse av dødsstraff, også i krigstid.

Protokoll nr. 13 går lengre enn protokoll nr. 6 til EMK, som ble vedtatt 28. april 1983. Protokoll nr. 6 har som utgangspunkt at dødsstraffen skal avskaffes. Artikkel 2 i denne protokollen tillater imidlertid at statene har dødsstraff for handlinger som er foretatt i krigstid eller under krigstrussel. Etter den nye protokoll nr. 13 vil det heller ikke være tillatt å idømme dødsstraff for handlinger begått i krigstid eller under krigstrussel. Tilslutning til protokollen vil på ny gi et viktig politisk signal om at dødsstraff anses som en uakseptabel form for straff. Protokollen ble undertegnet av Norge og 32 andre land 3. mai 2002. Tre land ratifiserte samtidig protokollen, som må ratifiseres av ti stater før den trer i kraft.

FN-erklæring om urfolks rettigheter

Arbeidet med å utarbeide en FN-erklæring om urfolks rettigheter ble påbegynt i Menneskerettighetskommisjonen i 1995. Menneskerettighetskommisjonen har opprettet en egen arbeidsgruppe som har fått i oppgave å utarbeide utkast til erklæring med basis i underkomisjonens tekstforslag.

Forhandlingene om erklæringen har vært og er fremdeles vanskelige. Spesielt har det vært vanskelig å oppnå enighet i forhold til spørsmål vedrørende urfolks rett til selvbestemmelse, landrettigheter og kollektive rettigheter. Generalforsamlingens uttalte målsetting er at en slik erklæring bør vedtas innen utgangen av det internasjonale urfolkstiåret (2004). På grunn av den manglende framdriften i forhandlingene er det usikkert om man vil være i stand til å slutføre før utløpet av urfolkstiåret. Arbeidsgruppen skulle ha gjennomført sin 7. sesjon høsten 2001, men den ble av praktiske årsaker utsatt til januar 2002.

Norge deltar aktivt i denne prosessen og forsøker å bidra til at Generalforsamlingens målsetting oppnås.

Multilaterale mekanismer og kontrollordninger

FNs menneskerettighetskommisjon

Menneskerettighetskommisjonens 57. sesjon var preget av sterke politiske motsetninger. Motsetningene kom til uttrykk under plenumsdebatten, i resolusjonsforhandlingene og under voteringene. Det var langt flere voteringer og prosedyredebatte under den 57. sesjonen enn det som har vært vanlig. Mange resolusjoner som tidligere ble vedtatt ved konsensus, ble gjenstand for lange debatter som resulterte i votering uten at det nødvendigvis ble foretatt vesentlige endringer i forhold til tidligere aksepterte formuleringer. Terskelen for å be om votering var lavere enn tidligere. Delavstemninger ble i større grad brukt til å markere reservasjoner der det tidligere ville vært naturlig med stemmeforklaring. “Nord-sør” politiseringen var relativt tydelig. En rekke resolusjoner om makroøkonomiske forhold og med lite menneskerettighetsinnhold bidro sterkt til polariseringen.

Det må imidlertid registreres som positivt at oppmerksomheten rundt menneskerettighetene er økende, og at denne oppmerksomheten synes å spre seg til stadig større deler av verden. Deltakelsen av politiske ledere har aldri vært større og inkluderte både FNs Generalsekretær, fem statsledere og en lang rekke utenriksministre. Mer enn 3600 delegater deltok under sesjonen og mer enn 250 frivillige organisasjoner var representert.

Fra norsk side er man særlig tilfreds med behandlingen av resolusjonen om menneskerettighetsforsvarere, som ble framlagt av Norge. Spesialrepresentantens rapport ble godt mottatt og resolusjonen, som klart støtter opp om og konsoliderer spesialrepresentantens mandat og virksomhet, ble vedtatt ved konsensus. At man fikk gjenopprettet konsensus, etter opprivende debatt i ECOSOC sommeren 2000 om resolusjonen om internt fordrevne, registreres også som positivt.

Landdebattene og –resolusjonene

Behandlingen av landsituasjonene ble som vanlig viet stor oppmerksomhet. Man forventet på forhånd vanskelige forhandlinger om flere situasjoner, spesielt Midtøsten, Tsjetsjenia og Iran. Framleggelsen av resolusjonene om Kina og Cuba ble omfattet med stor interesse.

Nytt av året var at Afrikagruppen framsto som godt koordinerte og aktive i “egne” landresolusjoner. Dette førte til en generell svekkelse av tekstene. Det resulterte også i at man etter votering mistet spesialrapportøren om Rwanda.

Av i alt 16 landresolusjoner under dagsordenspunkt 9 ble åtte vedtatt ved konsensus, sju vedtatt etter votering og én avvist. Under dagsordenspunkt 5 ble de to Midtøsten-resolusjonene vedtatt etter votering. I tillegg ble formannsteksten om situasjonen i Colombia vedtatt under dagsordenspunkt 3 og resolusjonene om Haiti, Kambodsja og Somalia vedtatt under dagsordenspunkt 19 (rådgivningstjenester og teknisk bistand på menneskerettighetsområdet).

Behandlingen av Midtøsten-resolusjonene bar preg av den aktuelle situasjonen på Vestbredden og i Gaza, samt det mislykkede utfallet av Spesialsesjonen om Palestina høsten 2000. EU-formannskapet la meget arbeid i å komme fram til tekster om menneskerettighetssituasjonen i de okkuperte områder som ville gjøre det mulig for de fleste vestlige land å avstå ved votering. Dette lyktes, slik at det som vanlig bare var USA av de vestlige land som stemte mot disse resolusjonene. De fikk noe overraskende følge av Guatemala.

Kina foreslo som vanlig ikke-behandling av resolusjonen som USA framla om menneskerettighetssituasjonen i Kina, og de vant avstemningen om dette. Kina nedla stor aktivitet forut for behandlingen av resolusjonen og fikk god hjelp av sine mange støttespillere blant utviklingslandene. Norge stemte mot ikke-behandling av prinsipielle grunner.

I tråd med tidligere års praksis, var Cuba meget aktiv i arbeidet med å få nedstemt den tsjekkiske resolusjonen om menneskerettighetssituasjonen på Cuba. Det ble gjort forsøk på å få inn kritisk tekst om embargoen, uten at dette lyktes. Norge stemte for resolusjonen, men var ikke medforslagsstiller.

EU forhandlet på overtid med Russland for å komme til enighet om en formannstekst om situasjonen i Tsjetsjenia. Andre aktører følte seg satt på sidelinjen. USA valgte å ikke slutte seg til den enighet som ble oppnådd mellom EU og Russland. Resolusjonen som var fremmet i tilfelle forhandlingene om en formannstekst skulle bryte sammen, kom derfor til votering og ble vedtatt.

I lys av at Iran-resolusjonen i 2000 ble vedtatt med liten margin, var det i betraktning av Kommisjonens nye sammensetning en viss usikkerhet om resolusjonen ville oppnå flertall. Utfallet ble bedre enn ventet. Spesialrapportørens mandat ble forlenget med ett år.

Sudan-resolusjonen kom til avstemning, til tross for at både hovedsponsor EU og Sudan hadde bedt om at

1: resolutjonen skulle bli vedtatt ved konsensus. Fra amerikansk side ba man om votering blant annet under henvisning til for svak omtale av slaveri. Resultatet ble en lang rekke avståelser.

Den tradisjonelle omnibus-resolutjonen om Balkan ble endret til en resolutjon om Sørøst-Europa. Kommisjonen ble oppfordret til å utpeke en spesialrepresentant for ett år, som skal undersøke menneskerettighetssituasjonen i Bosnia-Hercegovina og Jugoslavia, samt med et spesialmandat til å se på situasjonen i Kosovo. Resolutjonen, som ikke lenger inkluderer Kroatia, ble vedtatt ved votering.

Resolutjonen om Rwanda som Afrikagruppen selv tok tak i uten å gå inn i reelle forhandlinger med utenforstående, ble vedtatt etter en lengre prosedyredebat og påfølgende votering. Spesialrapportørens mandat opphører. Norge støttet et kanadisk endringsforslag om blant annet å forlenge mandatet, men dette forslaget kom ikke til votering.

Irak-resolutjonen ble som vanlig vedtatt med stort flertall. De øvrige resolutjoner og formannstekster under dagsordenspunktet for landsituasjoner ble vedtatt ved konsensus.

Tematiske debatter og resolutjoner

De tematiske resolutjonene var langt vanskeligere enn tidligere år. Dette hadde dels sammenheng med den konfliktfylte politiske stemningen man kunne registrere før sesjonen startet, dels sammenheng med framleggelsen av resolutjonene om Kina og Cuba og dels sammenheng med mindre fleksible amerikanske posisjoner, der man blant annet avviste å ta inn henvisninger til rettigheter hentet fra konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter. Til sammen bidro dette til at de mest innflytelsesrike utviklingslandene inntok en langt strammere og mer aggressiv holdning til tradisjonelle konsensus-resolutjoner om sivile og politiske rettigheter. Terskelen for å kreve votering over de tematiske resolutjonene ble betydelig senket. Det var også en tendens til at man krevde votering der en stemmeforklaring kunne vært tilstrekkelig for å markere reservasjoner.

Resolutjonen om menneskerettighetsforsvarere som ble framlagt av Norge, ble vedtatt ved konsensus. Det var i alt 71 medforslagsstillere til resolutjonen. Med denne konsensus-beslutningen innfridde man målsettingen om å konsolidere Spesialrepresentantens mandat og virksomhet. I resolutjonen ble Spesialrepresentantens

rapport hilst velkommen. Dessuten fikk man inn en viktig operativ paragraf hvor statene ble oppfordret til å iverksette effektive tiltak for å beskytte menneskerettighetsforsvarere. Dette var en viktig tilføyelse i forhold til resolutjonen som ble vedtatt under Generalforsamlingens 55. sesjon.

Diskusjonene om retten til utvikling ble som forventet vanskelig. Sør-Afrika gjorde en iherdig, men forgjeves innsats for å oppnå konsensus. Basert på et utkast fra den alliansefrie gruppen hadde man mange forhandlingsrunder uten å komme fram til et resultat som var akseptabelt for Vestgruppen. I siste liten foretok den alliansefrie gruppen enkelte endringer i teksten. Dette gjorde det mulig for de fleste EU-land og Norge å stemme for resolutjonen, som ble vedtatt. Det ble imidlertid delavstemning på de mest kontroversielle paragrafene, der Norge sammen med en rekke andre land valgte å avstå for å markere avstand til den retning diskusjonen om retten til utvikling var i ferd med å ta. Resolutjonen fornyet den uavhengige ekspertens mandat med tre år og staket ut en vei videre som i hovedsak fører mot behandling av "den internasjonale dimensjonen" av retten til utvikling.

Kommisjonen behandlet også andre resolutjoner, hvor handelssamkvem statene i mellom, bistand og makroøkonomiske forhold sto i sentrum og hvor statenes ansvar er bortglemt. Pakistan framla en resolutjon om globalisering som ble vedtatt ved avstemning. Resolutjonen var ikke gjenstand for forhandlinger og hadde en uheldig virkning på stemningen i forhandlingene om retten til utvikling.

Et av Cubas nye initiativ var en resolutjon om internasjonal solidaritet, med vekt på forpliktelser i forhold til bistand og forholdet mellom internasjonal solidaritet og muligheten til fullt ut å respektere menneskerettighetsforpliktelser. Denne resolutjonen ble også vedtatt med et avstemningsresultat som ikke uventet gikk langs en ren nord-sør skillelinje.

Under forhandlingene om resolutjonen om økonomiske og sosiale og kulturelle rettigheter ble det i første rekke fokusert på spørsmålet om det videre arbeidet med en frivillig protokoll til konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter. Her la i særlig grad den latinamerikanske gruppen, enkelte afrikanske land og Finland vekt på rask framgang og tok til orde for opprettelse av en arbeidsgruppe. Mange land mente at dette var noe prematurl. Som kompromiss ble det foreslått å oppnevne en uavhengig ekspert som skal vurdere

spørsmålet og arbeide med utkastet fra komitéen med tanke på mulig opprettelse av en arbeidsgruppe til neste sesjon. Med unntak av USA kunne alle godta dette. I stedet for å markere sin reservasjon gjennom en stemmeforklaring, ba USA om delavstemning for å markere sitt syn.

Forhandlingene om kvinners rettigheter er blitt stadig vanskeligere. Dette synes å ha sammenheng med en klarere markering av kulturelle og religiøse skillelinjer. Denne utviklingen anses uheldig. Kun etter meget lange og vanskelige forhandlinger ble det til slutt konsensus om resolutjonen om eliminering av vold mot kvinner. Resolutjonen om kvinners rett til land, eieendom og husvære ble vedtatt etter avstemning.

Den klart vanskeligste resolutjonen under dagsordenspunktet vedrørende sivile og politiske rettigheter ble ikke uventet resolutjonen om tortur. Tradisjonelt er dette en resolutjon som vedtas ved konsensus. Nå ble resolutjonen imidlertid utsatt for systematiske og koordinerte angrep. Hovedmålet for angrepene var omtalen av Spesialrapportøren og hans rapport. En av de viktigste årsakene til angrepene var Spesialrapportørens manglende oppfølging av pålegget fra Kommisjonens spesialsesjon høsten 2000 om å besøke de okkuperte palestinske områder. Etter lange forhandlinger og mange utsettelse ble det votert over flere paragrafer i resolutjonen. Alle forslag ble nedstemt og resolutjonen som helhet kunne til slutt vedtas ved konsensus. Den kritiske omtalen av Spesialrapportørens arbeidsmetoder, som i særlig grad ble framført av Cuba, ble beklaget av flere medlemsland, som viste til at denne type kritikk av Spesialrapportøren bidrar til å undergrave Kommisjonens mekanismer.

Resolutjonen om ytringsfrihet, en annen resolutjon som tradisjonelt vedtas ved konsensus, ble også gjenstand for angrep. Mens torturresolutjonen blant annet ble angrepet med utgangspunkt i Midtøstenkontroversen, ble resolutjonen om ytringsfrihet angrepet med utgangspunkt i blant annet rasismedebatten (forbud mot rasistiske organisasjoner). Resolutjonen ble også angrepet ut fra et generelt motiv enkelte land syntes å ha om å svekke eller endre fokus på innholdet i de tematiske resolutjonene. Cuba og Pakistan klarte å oppnå en endring i en av paragrafene, som strengt kan tolkes som en forpliktelse til å forby rasistiske organisasjoner. Dette førte til at Australia og USA trakk seg som medforslagsstillere. Det ble dessuten krevd votering over en lang rekke paragrafer som alle oppnådde solid flertall. Resolutjonen som helhet ble vedtatt.

I lys av forhandlingene under Generalforsamlingens 55. sesjon fryktet man at mandatet til Spesialrapportøren for summariske og vilkårlige henrettelser ikke ville bli forlenget. Denne antakelsen slo ikke til, og mandatet ble forlenget med 3 nye år. Resolusjonsforhandlingene var vanskelige og tidkrevende. Organisasjonen av islamske land hadde problemer med henvisningen til henrettelser av personer p.g.a. seksuell legning, og for å oppnå konsensus ble denne henvisningen tatt ut.

Forhandlingene om resolutjonen om ufrivillige forsvinninger var også vanskelige. Problemene var knyttet til forslaget om å utnevne en uavhengig ekspert som skal se på et utkast til konvensjon på dette området, samt opprettelse av en arbeidsgruppe som deretter skal forhandle om konvensjonen. USA ba om votering på det siste punktet og begrunnet dette med at den uavhengige ekspertens bør stå fritt i sine anbefalinger. USAs forslag ble nedstemt. Etter først å ha stilt seg tvilende til behovet for et nytt juridisk instrument på dette området, tegnet Norge seg som medforslagsstiller til resolutjonen. Gruppen av latinamerikanske land betraktet vedtakelsen av resolutjonen som en viktig seier.

Nytt av året var en brasiliansk resolutjon om adgang til medisiner i forbindelse med HIV/AIDS. EU forsøkte å få slått sammen denne resolutjonen med den polske HIV/AIDS-resolutjonen, da det var en utbredt oppfatning at spørsmålet om adgangen til medisiner bør ses i en større sammenheng. Videre ble det stilt spørsmål ved om teksten til dels ville være i strid med handelspolitiske avtaler. Den brasilianske delegasjonen utviste stor fleksibilitet under forhandlingene, slik at teksten ble vedtatt med stor støtte. Norge var medforslagsstiller og holdt et innlegg i forbindelse med avstemningen. Innlegget ble møtt med stor interesse både av Sekretariatet, Brasil og en rekke andre land.

Resolutjonen om nedsettende omtale av religioner, som i 2000 ble vedtatt ved konsensus, ble i 2001 tatt til avstemning etter svært vanskelige forhandlinger. Man håpet at resolutjonen ikke ble fremmet, men striden fra Generalforsamlingens 55. sesjon om såkalte æresdrap førte til at de islamske land valgte å legge den fram. Resolutjonen ble vedtatt. Norge stemte sammen med alle nærtstående land mot resolutjonen, og holdt sammen med Canada en stemmeforklaring.

Forslaget fra Mexico og Guatemala om å opprette en Spesialrapportør om urfolk ble møtt med betydelig motstand, blant annet fra Canada, Australia, USA, New

Norge framla til sammen fem utkast til resolusjoner og beslutninger.

Fra norsk side er man særlig tilfreds med resolusjonen om menneskerettighetsforsvarere som ble vedtatt med konsensus.

NORGE. Foto: Lisa Maria Gamlem/ Amnesty International

Zealand og den asiatiske gruppen av land. Motstanden ble etter hvert noe dempet og resolusjonen ble til slutt vedtatt ved konsensus. Mandatet vil kunne få stor betydning for urfolk og vil også kunne føre til at underkommissjonens arbeidsgruppe for urfolk blir nedlagt etter at mekanismene på dette området skal gjennomgås.

Den kanadiske resolusjonen om straffrihet ble tatt til votering av Kina. Norge fikk ikke gjennomslag for sin skepsis til formuleringer i resolusjonen som antyder at individer og ikke-statlige grupperinger kan bryte menneskerettighetene, og det faktum at intet menneskerettighetsbrudd som sådant utgjør noen forbrytelse.

Norske målsettinger og resultater

Norge søkte å arbeide for å gjøre respekten for menneskerettighetene til et bredere anliggende i og utenfor FN samt for å fremme respekten for menneskerettighetene særlig i land med alvorlige og vedvarende brudd på disse rettighetene. På grunn av den generelle nord-sørpolariseringen ble ikke den positive utviklingen fra den 56. sesjonen videreført i ønsket grad. De tradisjonelle skillelinjer der de sivile og politiske rettigheter særlig opptar de vestlige land, mens de økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter i større grad blir prioritert av land i sør, var igjen framttredende.

Norge framla til sammen fem utkast til resolusjoner og beslutninger. Først og fremst gjaldt dette resolusjonen om menneskerettighetsforsvarere samt et utkast til beslutning om grunnleggende humanitære standarder. I tillegg la Norge på vegne av Vestgruppen fram forslag om tre beslutninger knyttet til Underkommissjonens arbeid, en om opprettelse av et "Social Forum", en om en studie om retten til drikkevann og en om en arbeidsgruppe om rettsadministrasjon. Alle de framlagte norske forslagene ble vedtatt ved konsensus.

Fra norsk side prøvde man også å arbeide for en mer presis og korrekt folkerettslig språkbruk i en rekke resolusjonsforhandlinger. Siktemålet var å unngå formuleringer der det kan framgå at andre enn stater kan bryte menneskerettighetene, blant annet for å hindre misforståelser i forhold til det som nå bygges opp i internasjonal strafferettspleie gjennom etablering av den internasjonale straffedomstolen og landtribunaler for det tidligere Jugoslavia og Rwanda. Norge fikk her gjennomgående bare beskjeden støtte for disse framstøt, dels fordi det i resolusjonsforhandlinger ofte dreier seg om etablerte formuleringer basert på politiske kompromisser, hvor en gjenåpning skaper flere problemer enn de løser, og fordi land som har det samme syn som Norge i forhold til den internasjonale straffedom-

stolen og internasjonal stafferettspleie ikke helt ser de samme farer i Menneskerettighetskommisjonens språkbruk.

Det ble holdt 10 norske innlegg i plenum, herunder hovedinnlegget av daværende utenriksminister Thorbjørn Jagland. Videre holdt Norge ett innlegg på vegne av de nordiske land, og var med på et tilsvarende nordisk innlegg som ble framført av Danmark. Videre tok Norge del i et fellesinnlegg holdt av New Zealand på vegne av Australia, Canada, Chile, New Zealand og Norge. Norge deltok aktivt i en lang rekke resolusjonsforhandlinger, og holdt 10 stemmeforklaringer og innlegg i forbindelse med votering, hvorav 5 sammen med Canada.

FNs høykommissær for menneskerettigheter

Kontoret til FNs Høykommissær for menneskerettigheter har tradisjonelt hovedsakelig tjent som sekretariat for Menneskerettighetskommisjonen og dens mekanismer, samt ivarettatt sekretariatsfunksjonen for de konvensjonsbaserte overvåkningskomitéene. I de senere år har kontoret også etablert tilstedeværelse i en rekke land der man har både rådgivnings- og overvåkningsfunksjoner. Med Generalsekretærens reform av FN-systemet i 1997, ble Høykommissærens kontor gitt en større rolle for å integrere menneskerettigheter i FN-systemet. Kontoret har derfor økt innsatsen når det gjelder faglig bistand og rådgivning på menneskerettighetsområdet i forhold til regjeringer såvel som FN-systemet.

Nåværende Høykommissær, den tidligere irske presidenten Mary Robinson, har gjennomført en rekke reformer og endringer i forhold til kontorets policy og administrasjon. Som følge av dette er kontorets effektivitet og generelle virksomhet gradvis blitt styrket.

Det økte aktivitetsnivå for kontoret er imidlertid ikke blitt fulgt opp med tilsvarende økning i tilskudd fra det regulære FN-budsjettet. Over halvparten av midlene i 2001 kom fra frivillige bidrag. I 2001 bidro Norge med cirka 2,8 mill USD (25 mill. kr.) og var på fjerdeplass blant alle bidragsyterne.

Overvåkingsorganene

FNs menneskerettighetskomité avgjorde to individkla-

gesaker mot Norge i 1999. I 2000 og i 2001 kom ingen nye saker til avgjørelse.

Europarådet

Menneskerettighetsdomstolen i Strasbourg avsier hvert år en rekke dommer mot medlemsland som ikke har overholdt menneskerettighetene slik de er nedfelt i Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK). Domstolen har med sine 41 faste dommere styrket kapasiteten til å behandle det sterkt økende antall klagesaker. Det store etterslep av ubehandlede saker vil imidlertid være en stor utfordring i kommende år. Europarådets ministerkomité drøftet under sitt møte i november 2001 Domstolens prekære ressursituasjon. Diskusjonen baserte seg på en evalueringsrapport utarbeidet av en evalueringsgruppe for domstolen. Fra norsk side pekte man på Domstolen som hjørnesteinen i Europarådet, på viktigheten av reformer og på at medlemslandene måtte være villige til å gi Domstolen mer ressurser for å møte de enorme utfordringene den sto overfor. Norge framhevet viktigheten av balanse mellom effektivitet og kvalitet på Domstolens arbeid og understreket at det i første rekke er medlemslandenes ansvar å beskytte menneskerettighetene, og at Domstolen er et subsidiært instrument i de tilfeller der medlemslandene ikke overholder sine forpliktelser.

I de senere år er Domstolen blitt supplert av flere nye kontrollmekanismer. Europarådets torturkomité (CPT) har uinnskrenket tilgang til psykiatriske klinikker og til fengsler og andre frihetsberøvende institusjoner i alle medlemsland. Ekspertkomiteen mot rasisme, intoleranse og fremmedfrykt (ECRI), Sosialkomiteen for beskyttelse av sosiale og økonomiske rettigheter og Den rådgivende komité for rammekonvensjonen for beskyttelse av nasjonale minoriteter er andre viktige instrumenter.

Europarådets kommissær for menneskerettigheter, Alvaro Gil-Robles, supplerer det arbeidet organisasjonen utfører på menneskerettighetsområdet og representerer et ansikt utad. Gjennom sitt engasjement i forbindelse med Tsjetsjeniakonflikten har kommissæren vist seg som et verdifullt tilskudd. Menneskerettighetskommissæren besøkte Norge i april 2001 og hadde da samtaler med myndighetspersoner og NGOer på menneskerettighetsområdet. I etterkant av besøket ga menneskerettighetskommissæren ut en rapport om Norge. Rapporten konkluderer med at menneskerettighetene i Norge generelt sett er godt ivarettatt. Likevel er det

områder der rettighetene til visse grupper bør forbedres, dette gjelder særlig for varetektsfanger, ungdoms-kriminelle og utlendinger, særlig asylsøkere.

Som en følge av terrorhandlingene i USA 11. september tok Europarådets generalsekretær initiativ til en handlingsplan i den hensikt å igangsette ”multikulturell og interreligiøs” dialog for å fremme toleranse og forståelse mellom ulike samfunnsgrupper. I den forbindelse er det nedsatt en arbeidsgruppe i Europarådet, som vil komme med forslag til konkrete prosjekter som ledd i en slik plan. Europarådet vil i første rekke kunne bidra innenfor de områder hvor Rådet har sin fremste kompetanse og erfaring, som demokratiutvikling og utvikling av rettsstaten. Det er bred enighet om at dette arbeidet må foregå i nært samarbeid med andre organisasjoner, som EU, OSSE og FN, for å få til konkrete resultater og for å unngå overlapping.

Europarådets ministerkomité har etablert en egen politisk mekanisme for å overvåke at medlemslandene overholder sine forpliktelser når det gjelder demokrati, menneskerettigheter og rettsstatsprinsipper. Hvert år velges temaer som får spesiell oppmerksomhet og hvor det enkelte medlemslands lovgivning på området gjennomgås. Temaene for overvåkingsmekanismen i 2001 var henholdsvis ytringsfrihet og kvaliteten på retts-systemet i medlemslandene.

Norge ga også i 2001 en rekke frivillige bidrag til tiltak for menneskerettighetene i Europarådets regi. Eksempler på norske bidrag er støtte til Europarådets prosjekter i Sørøst-Europa for bekjempelse av korrupsjon og kriminalitet, for styrking av lokaldemokratiet, for oppbygging av media og utvikling av institusjoner for beskyttelse av menneskerettigheter. Videre er det gitt bidrag til utdannings-, kultur- og sosialprosjekter.

Den europeiske menneskerettsdomstol (EMD) har i 2001 kun avgitt dom i én sak mot Norge, og dommen gikk i Norges favør. Klageren påsto brudd på EMK art. 6.1 fordi det hadde tatt over syv år å ferdigbehandle saken hans i det norske rettssystemet. EMD fant at det ikke forelå noe brudd på art. 6.1. En av årsakene til dette var at etterforskningen av saken var meget kompleks og tidkrevende. Det ble også lagt vekt på at man i straffeutmålingen hadde tatt hensyn til at prosessen hadde vart lenge.

Norge var også en av de anklagede statene i den såkalte Bankovic-saken, som dreide seg om NATO-landenes bombing av den serbiske radio- og tv-stasjonen i

Beograd i april 1999. Slektninger av de omkomne og en som selv ble såret innklaget samtlige NATO-land som også er medlem av Europarådet for flere brudd på EMK, blant annet art.2 (rett til liv) og art. 10 (ytringsfrihet). Saken ble avvist av domstolen i en enstemmig avgjørelse. Begrunnelsen for å avvise saken var at klagerne ikke befant seg under de innklagede staters jurisdiksjon.

Rettsavgjørelsene er tilgjengelig på Den europeiske menneskerettsdomstolens hjemmeside (www.echr.coe.int).

OSSE

OSSE – Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa

Romania overtok i 2001 det årlige OSSE-formannskapet etter Østerrike. Konflikten i Makedonia våren og sommeren 2001, og oppfølgingen etter terrorangrepene mot USA 11. september, fikk høy prioritet hos formannskapet. Etter 11. september ledet formannskapet blant annet arbeidet med en handlingsplan for OSSEs arbeid mot internasjonal terrorisme, som ble vedtatt under ministerkonferansen i Bucuresti i desember 2001. I Handlingsplanen er det understreket blant annet det må fokuseres ytterligere på årsakene til konflikt, herunder økonomisk og sosial isolasjon, og det spores til økt innsats gjennom fremming og styrking av menneskerettigheter, toleranse og multikulturelle samfunn. Dette er en sentral del av den menneskelige dimensjon i OSSEs arbeid og involverer alle de ulike institusjonene i OSSE.

Den menneskelige dimensjon har vært sentral i OSSEs arbeid også i 2001, og Norge har videreført en aktiv innsats på dette området også etter formannskapsperioden og deltakelsen i ledertroikaen. Grunnleggende i den menneskelige dimensjon har vært aktivt arbeid for å styrke medlemslandenes forpliktelser til å respektere menneskerettigheter og grunnleggende friheter, samt etablering demokratiske institusjoner og utvikling av rettsstatsprinsipper. Det er et grunnleggende prinsipp at forpliktelsene innen den menneskelige dimensjon ikke er å anse som et indre anliggende for medlemslandene. OSSE bistår stater som tidligere hadde totalitære regimer til å omstille seg til OSSEs verdifellskap.

Samspeillet mellom sendelagene og OSSE-institusjonene, Kontoret for demokratiske institusjoner og menneskerettigheter (ODIHR), Høykommissæren for nasjonale minoriteter (HCNM) og Representanten for frie media

Blant annet støttet Norge et regionalt mobilt prosjekt på Balkan, mobile.culture.container. 16 containere med bibliotek, internet-kafé, videolaboratorium m.m. skapte en ambulerende møteplass for ungdom, og muliggjorde organisering av seminar og arbeidsgrupper.

Foto: mobile.culture.container

(RFM) er viktig for påpeking av brudd på og fremming av menneskerettigheter. I særlig grad følges situasjonen i OSSE-landene gjennom OSSEs sendelag. Medlemslandenes dialog om den menneskelige dimensjon skjer både gjennom de ukentlige møtene i OSSEs Faste Råd og i andre OSSE-fora.

Det årlige gjennomføringsmøtet om den menneskelige dimensjon, hvor menneskerettighetsforpliktelser diskuteres mellom deltakerlandene og NGOer i OSSE-området, ble i oktober 2001 som vanlig avholdt i Warszawa. En egen konferanse om Roma/Sinti-tema ble arrangert i Bucuresti i forkant av implementeringsmøtet, og denne tok for seg ulike problemstillinger i relasjon til Roma-spørsmål i OSSE-regionen. I tillegg ble det i 2001 arrangert tre suppleringsmøter om aktuelle temaer innenfor den menneskelige dimensjon, innenfor temaene ytringsfrihet, toleranse og ikke-diskriminering og forsvar av menneskerettighetene. Norge har engasjert seg aktivt i oppfølgingen av det årlige gjennomføringsmøtet.

OSSEs ulike institusjoner arbeider aktivt med temaer innenfor den menneskelige dimensjon. Vern om minoriteter legges stor vekt på. Høykommissæren for nasjonale minoriteter (HCNM) arbeider aktivt i OSSE-området med fremming og styrking av nasjonale minoriteters rettigheter. En sentral del av HCNMs arbeide er også tidlig varsling av potensielle interne konflikter. Norge bidro også i 2001 med personell-ressurser til HCNMs stab.

Norge videreførte i 2001 sin årlige støtte på 2,5 mill. NOK til ODIHR og dets prosjektrelaterte virksomhet, som har hovedfokus rettet mot medlemsland i Sentral-Asia og Kaukasus-regionen. I tillegg bidro Norge med personellressurser til ODIHR. ODIHR engasjerer seg sterkt blant annet for Roma-befolkningens rettigheter, likestillingsspørsmål, kampen mot menneskehandel, og for overvåking av valg i OSSE-området. Norge deltok med observatører på de fleste av de valg ODIHR overvåket i 2001. Sekondering av valgobservatører til ODIHR er et viktig praktisk bidrag for å påse at landene overholder medlemsforpliktelsene. Gjennom aktiv deltakelse i valgobservasjon tilføres den norske ressursbasen nyttig erfaring om OSSEs arbeid og kjennskap til forholdene i medlemslandene.

OSSEs representant for frie media (RFM) konsentrerte seg i 2001 om arbeid mot strukturell sensur og hatefulle/rasistiske ytringer, samt om injurielovgivning og dennes innflytelse på frie medier og beskyttelse av jour-

nalister i konfliktområder. Norge har gitt økonomisk støtte til prosjekter i regi av medierepresentanten. Blant annet støttet Norge et regionalt mobilt prosjekt på Balkan, mobile.culture.container. 16 containere med bibliotek, internet-kafé, videolaboratorium m.m. skapte en ambulerende møteplass for ungdom, og muliggjorde organisering av seminar og arbeidsgrupper.

Norge satte i 2001 et spesielt fokus på menneskehandel, i tillegg til å følge opp engasjementet for likestilling. Blant annet gjennom Stabilitetspakten for Sørøst-Europa, hvor OSSE er en sentral aktør i gjennomføringen av prosjekter, støttet Norge kampen mot menneskehandel med 2 millioner NOK. Arbeidet med likestilling ble støttet med underkant av 3 millioner NOK.

Helsingforsføderasjonen, den norske Helsingforskomiteen og lokale Helsingforskomiteer i OSSE-området arbeider for å fremme og å styrke menneskerettigheter. Dette arbeidet tillegges stor vekt fra norsk side. Norge videreførte støtten til dette arbeidet med rundt 5.5 mill. NOK i 2001. Av det arbeidet som utføres av lokale Helsingforskomiteer på Balkan, støttet Norge lokale menneskerettighetsskoler for ungdom.

Østersjørådet

Østersjørådet ble opprettet i 1992, og Russland, de baltiske land, Polen, Tyskland og alle de nordiske land er medlemmer av rådet. Samarbeidet i Østersjørådet omfatter en rekke emner og temaer. Demokratiutvikling har i hele denne perioden vært det mest sentrale arbeidsområdet.

I 1994 ble det opprettet en stilling som “Østersjørådets kommissær for demokratiske institusjoner og menneskerettigheter, herunder etniske minoriteters rettighe-

ter”. Kommissæren har sitt sete i København. Menneskerettighetskommissæren har i årenes løp lagt fram en rekke rapporter om demokratiutvikling og menneskerettighetsspørsmål i Østersjørådets medlemsland.

Norge har i 2001-2002 formannskapet i Østersjørådets arbeidsgruppe for demokratiske institusjoner. Under det norske formannskapet vektlegges særlig barnas situasjon, likestilling og rasisme og fremmedfrykt.

I lys av de store forandringene som har skjedd i regionen i løpet av 90-tallet, vedtok rådet i 2000 et nytt mandat for kommissæren. Ifølge det nye mandatet er kommissæren “et redskap for å fremme og styrke den demokratiske utvikling i medlemslandene, grunnlagt på respekt for menneskerettighetene”. Kommissæren lar seg rettlede av målene, prinsippene og bestemmelsene i FN-pakten, og av Europarådets, OSSEs og andre internasjonale organisasjoners standarder.

Samtidig som mandatet ble endret i retning av sterkere vekt på demokratibygging, ble en ny kommissær innsatt. Juristen Ole Jespersen, som hadde sittet i stillingen siden den ble opprettet, ble etterfulgt av Helle Degn fra Danmark. Degn har omfattende nasjonal og internasjonal erfaring, blant annet som president for OSSEs parlamentarikerforsamling. Kommissær Degn legger vekt på bygging av demokratisk kultur og vil bidra til god lovgivingspraksis i medlemslandene. Kampen mot organisert kriminalitet, menneskehandel og korrupsjon er også prioriterte områder, fordi disse problemene truer utviklingen av stabile demokratier og legitime styresett.

Barentssamarbeidet

Barentssamarbeidet ble etablert i 1993 som et forpliktende politisk samarbeid mellom de nordiske landene og Russland, med EU-kommisjonen som støttespiller. Samarbeidet er forankret delvis på regjeringsnivå i det såkalte Euro-Arktiske Barentsrådet, delvis på regionalt nivå i det såkalte Barents Regionråd med nå 13 nordlige fylker eller tilsvarende i Russland, Finland, Sverige og Norge som medlemmer. Barentsregionen strekker seg således fra Nordland i vest til Ural i øst, et område mer enn fem ganger større enn Norge, med om lag seks millioner innbyggere. Et hovedmål er å bidra til bærekraftig utvikling i Barentsregionen, herunder styrke demokrati, rettsstatsprinsipper og godt styre i den russiske delen av regionen. Målsettingene konkretise-

res gjennom et omfattende og mangeartet prosjektsamarbeid. En bærebjelke er folk-til-folk samarbeid og direkte regionalt samvirke som savner parallell i tilsvarende typer internasjonalt samarbeid.

I motsetning til Østersjørådet er det i Barentssamarbeidet ikke noen arbeidsgruppe eller liknende knyttet til demokratisk utvikling og menneskerettigheter. I stedet søkes disse målsettingene ivaretatt på alle nivåer i det regulære samarbeidet, og spesielt gjennom det konkrete prosjektsamarbeidet.

Barentssamarbeidets prosjekter og økte kontaktmuligheter har gitt mange deler av den russiske befolkningen innblikk i hvordan et demokratisk samfunn er organisert og fungerer. I samarbeidet vektlegges blant annet informasjonsfrihet, åpenhet i forvaltning og beslutningstaking, involvering av underprivilegerte grupper, kompetanseoverføring på mange områder. Ungdomsarbeid står sentralt. Målet er blant annet å påskynde framveksten av en ny generasjon med styrket evne til å delta i reform og utvikling av landet.

Barentssamarbeidet representerer også en viktig plattform for samarbeid mellom urfolk i regionen, samer, nenetsere og vepsere. Ved siden av vern og styrking av urfolkenes kulturelle egenart, styrking av helse og øvrige livsvilkår, står også urfolkenes rettigheter i forhold til det øvrige samfunn sentralt. Det gjelder blant annet informasjon vedrørende lover som berører urfolkene i de fire landene, og ikke minst står urfolks rettigheter i forhold til målsettingene i kapittel 26 i Agenda 21 sentralt i samarbeidet.

Aktører i det internasjonale menneskerettighetsarbeidet

NORDEM

Norsk ressursbank for demokrati og menneskerettigheter (Nordem) er et program ved Institutt for menneskerettigheter, og har som sin fremste målsetting å aktivt fremme realiseringen av internasjonale menneskerettigheter. Nordem arbeider primært opp mot multilaterale organisasjoner som FN og Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE). Programmets operative mandat nedfeller seg først og fremst i innsats for å rekruttere og sende ut kvalifisert norsk personell til internasjonale oppdrag som fremmer demokratisering og respekt for menneskerettighetene. Programmet har dertil en rolle i forhold til å holde kurs før oppdrag, rapportering etter oppdrag, samt forskning og utredning tilknyttet aktuelle aktivitetsområder. Både kurs og øvrig virksomhet har generert annen internasjonal prosjektvirksomhet. De aller fleste av Nordems oppdrag kommer via Utenriksdepartementet.

Nordem skiller mellom Beredskapsstyrken og Ressursbasen. Beredskapsstyrken drives i samarbeid med Flyktningerådet og dekker de mest etterspurte personellkategoriene: menneskerettighetsobservatører, valgobservatører, etterforskere av grove brudd på menneskerettighetene, og personell til demokratiseringsarbeid eller institusjonsbygging innenfor sektorer som sivil administrasjon, rettsvesen, og medieutvikling, samt rådgivning når det gjelder gjennomføring av valg. Det store flertallet av aktiviteter gjennomføres innenfor rammen av Beredskapsstyrken. Ressursbasen drives av Instituttet alene og består av personer og miljøer med spisskompetanse innen demokratirelaterte temaområder som etterspørres på mer ad-hoc basis når rask utsendelse av personell ikke er avgjørende.

Virksomheten i 2001 har fokusert på de sentrale oppgavene rekruttering, opplæring, utvikling av kontakten med internasjonale samarbeidspartnere og betjening av løpende henvendelser om personellassistanse. Nordem har i 2001 mottatt 37 henvendelser hvorav over halvparten fra OSSE, åtte fra FN-systemet og de resterende fra Organisasjonen for amerikanske stater (OAS) eller gjennom bilaterale kanaler. Alle disse henvendelsene kom via Utenriksdepartementet. Institutt for menneskerettigheter har på selvstendig grunnlag tatt initiativ til to prosjekter. Alle henvendelser ble besvart og 27 prosjekter medførte utsendelse av 55 personer på oppdrag med tilsammen 190 månedsverk. For et mindre antall prosjekter ble 22 kandidater fremmet til stillinger i felt hvor andre organisasjoner og instanser skulle stå for utsendelse.

Oppdragene omfattet blant annet valgobservasjon, valgmedarbeidere og opplæring av valgmedarbeidere i Montenegro, Etiopia, Moldova, Peru, Uganda, Kroatia, Kosovo, Albania, Bangladesh, Hviterussland, Zambia og Slovakia. Det ble også sendt ut personell til diverse OSSE-operasjoner.

Det er på oppdrag fra Utenriksdepartementet gjennomført en ekstern evaluering av Nordem. Evalueringen er til behandling i departementet og i Nordem. Nordem har også arbeidet mye med revidering av Nordem-publikasjonen Manual on Human Rights Reporting, som utgjør det viktigste undervisningsmateriellet for opplæring av Nordem-personell. Nordem har videre gjennomført en rekke kurs og undervisningstiltak, både internt og eksternt.

Menneskerettighetsfondet

Det norske menneskerettighetsfondet yter støtte til lokale, regionale og/eller nasjonale frivillige organisasjoners prosjekter i utviklingsland. Støtten gis normalt til prosjekter og organisasjoner som faller utenfor andre norske støtteordninger og ofte til prosjekter med et høyt "risikoelement".

Menneskerettighetsfondet eies av Kirkens Nødhjelp, Norsk Folkehjelp, Institutt for menneskerettigheter, Mellomkirkelig Råd for Den norske kirke, Norges Røde Kors, Redd Barna, Landsorganisasjonen i Norge og Amnesty International Norge, hvorav sistnevnte organisasjon ble fullt medlem av styret i 2001. Tidligere hadde Amnesty International Norge observatørstatus i fondets styre.

Utenriksdepartementet bidrar normalt med ca. 2/3 av fondets midler, og deltar i fondets møter som observatør. UD's bidrag utgjorde i 2001 NOK 3 360 000, og bidragene fra eierorganisasjonene NOK 1 515 000. I tillegg har Utenriksdepartementet overført NOK 1 080 000 spesielt øremerket til menneskerettighetstiltak i Nigeria. Av fondets ordinære midler ble vel 22 prosent. kanalisert til Latin-Amerika, 35 prosent. Afrika, 37 prosent til Asia og 6 prosent. til Midtøsten. Fondets midler supplerer eierorganisasjonenes eget arbeid .

Fondet ble evaluert i 2001. Evalueringen ble foretatt av det Danske Institutt for Menneskerettigheter, og konklusjonene var gjennomgående positive når det gjelder fondets arbeid og prioriteringer. Tiltak for ytterli-

Fra åpningen av menneskerettighetshuset i Sarajevo

2001. Lederen for huset og statssekretær Janne

Haaland Matlary.

SERBIA. Foto: Stiftelsen Menneskerettighetshuset

gere å forbedre fondets virksomhet er igangsatt i lys av evalueringen, blant annet konsentrere virksomheten om 8-10 prioriterte land. En omstrukturering av styrearbeidet ble også vedtatt i 2001 med sikte på en sterkere fokusering på strategisk utvikling av fondets virksomhet.

Stiftelsen Menneskerettighetshuset

Stiftelsen Menneskerettighetshuset (HRH) har som formål å bidra til å øke respekten for menneskerettighetene i Norge og internasjonalt. Det viktigste virkemidlet er å samle sterke og anerkjente lokale menneskerettighetsorganisasjoner under samme tak for å etablere en ny og permanent institusjon, som igjen vil kunne styrke det sivile samfunn og være et ankerfeste for menneskerettighetsarbeidet i landet. Erfaringen fra menneskerettighetshusene viser at samarbeidet mellom organisasjonene øker, sikkerheten styrkes, kostnadene reduseres og at ofrene for overgrep lettere får tilgang til hjelp gjennom et slikt fellesskap.

Det finnes i dag menneskerettighetshus i Bergen, Moskva, Oslo, Sarajevo og Warszawa, i tillegg til et menneskerettighetssenter i Tiara. Det arbeides med opprettelse av nye menneskerettighetshus i Kenya, Kroatia, Tyrkia og Hviterussland. Stiftelsen Menneskerettighetshuset er initiativtaker, fødselshjelper og rådgiver i oppstartingsfasen. Stiftelsen utvikler også et

internasjonalt nettverk mellom menneskerettighetshusene, særlig for å fremme informasjonsutveksling og kompetansebygging. Rundt femti sentrale menneskerettighetsorganisasjoner er i dag tilknyttet nettverket, som er tilgjengelig på <http://www.humanrightshouse.org>.

Stiftelsen mottar økonomiske bidrag fra Utenriksdepartementet og fra norske privatpersoner for etablering av nye menneskerettighetshus internasjonalt.

Støtte til frivillige organisasjoner

Mange norske organisasjoner har samarbeidspartnere eller søsterorganisasjoner i land der menneskerettighetene krenkes. Norske myndigheter gir i størst mulig grad støtte til utenlandske organisasjoner gjennom de norske organisasjonene, for å oppmuntre til samarbeid og styrke overføringen av kunnskap og erfaring. Det gis støtte til lokale organisasjoner også gjennom den norske ambassaden på stedet. Norge gir også støtte til internasjonale organisasjoner som arbeider i visse land og regioner, eller med spesifikke temaer, som barns rettigheter, ytringsfrihet m.m. Blant de mange organisasjonene som fikk støtte til menneskerettighetsarbeid i 2001 var Den norske Helsingforskomiteen, Norsk P.E.N., LO, Redd Barna, Den norske Advokatforening, Regnskogsfondet, World View International Foundation, AUF, Kirkens Nødhjelp, Caritas Norge m.fl.

Menneskerettighetsdialoger

I Handlingsplanen er menneskerettighetsdialoger beskrevet som et samarbeid om menneskerettigheter med land med menneskerettighetsproblemer, men hvor det samtidig er et potensial for forbedring gjennom dialog og kontakt.

Målet med menneskerettighetsdialogene er å knytte kontakter mellom aktører på forskjellige nivåer. Politiske kontakter er et sentralt element i dialogen. Like viktig er den nettverksbygging som skjer mellom embetsverk, rettsvesen, akademikere og frivillige organisasjoner. Nettverkene gjør det mulig å utveksle informasjon, bekymring og kritikk gjennom kontakter basert på tillit.

Den gjensidige tilliten er dialogens forutsetning: Vi skal ikke tre vårt samfunnssystem ned over hodet på vårt samarbeidsland. Vi skal lytte og lære av våre samarbeidspartnere om hva de selv synes er de mest presserende menneskerettighetsproblemer, hvilke tiltak de mener vil være mest effektive, eller hvordan de mener menneskerettighetsprosjekter bør gjennomføres. Samtale, diskusjon og kritiske spørsmål om menneskerettighetssituasjonen presser fram refleksjoner og kanskje ideer til tiltak.

Handlingsplanen omtaler Kina, Tyrkia og Cuba som land Norge har en menneskerettighetsdialog med, og foreslår at det etableres dialoger med Vietnam og Indonesia. Situasjonen i dag er at vi har en menneskerettighetsdialog med Kina, at vi er ferd med å styrke menneskerettighetsdialogen med Indonesia, at vi har et utstrakt samarbeid om menneskerettigheter med Tyrkia, og at det vurderes å starte en menneskerettighetsdialog med Vietnam. Menneskerettighetsdialogen med Cuba ble suspendert fra cubansk side etter den norske avstemningen i FNs menneskerettighetskommisjon våren 2000. Fra cubansk side har en siden ikke ønsket å gjenoppta denne.

Kina

Norge og Kina har lenge hatt en dialog om menneskerettighetssituasjonen i Kina. Menneskerettighetsdialogen spilte en framtrødende rolle i det bilaterale samarbeidet også i 2001.

Den underliggende, langsiktige trenden i utviklingen i menneskerettighetssituasjonen i Kina er positiv. Kina fortsetter arbeidet med å utvikle landet til en rettsstat. Omfattende lovarbeid er gjennomført, men

implementeringen er fortsatt mangelfull.

Kinesiske myndigheter viser vilje til å diskutere menneskerettigheter med utlandet, og samarbeidet med FN er i positiv utvikling. Positivt er det også at Kina i 2001 ratifiserte FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter, selv om landet de facto reserverte seg mot enhver rett til selv å stifte og velge fagforening (artikkel 8(1)A).

I året som gikk ble en ny ”slå hardt”- kampanje mot kriminalitet iverksatt, fra april 2001 og to år framover. Dette har medført at antallet idømte og eksekverte dødsdommer har økt kraftig.

I Xinjiang retter ”slå hardt”- kampanjen seg også mot ”separatistiske krefter” og ”religiøse ekstremister”. Etter terrorhandlingene mot USA 11. september 2001 har kinesiske myndigheter søkt å forklare kontrollen i Xinjiang, og til dels også i Tibet, med behovet for å slå til mot terrorisme. Det er grunn til å være på vakt mot at denne utviklingen kan brukes til å legitimere overgrep i saker som gjelder ytrings-, tros- og organisasjonsfrihet i Kina.

De siste 20 årene har sett en dramatisk forbedring i religionens kår, og en solid økning i antall troende. Ifølge den kinesiske grunnloven er det trosfrihet i Kina. Imidlertid forsøker myndighetene å begrense religiøs utførelse til offisielt godkjente organisasjoner og registrerte forsamlingssteder, samt å kontrollere veksten og aktivitetene til religiøse grupper.

Kampanjen mot Falun Gong ble trappet opp i 2001, og har blitt mer preget av voldsbruk. Dette har bidratt til at bevegelsen nærmest er utradert på det kinesiske fastlandet.

Imidlertid nyter det overveldende flertall av kinesere i dag mer frihet enn noen gang tidligere. Man står fritt til å søke jobb på egenhånd, har man råd kan man kjøpe bolig som man ønsker, man kan organisere sitt liv som man vil, diskutere hva man vil privat, den intellektuelle frihet i forskningsmiljøene har øket betydelig, og pressen er langt mer kritisk (på de myndighetsdefinerte felt der kritikk tillates) enn før.

Ytrings- og pressefriheten begrenses av kravet om aksept for Kommunistpartiets ”ledende rolle” i samfunnet. Regjeringen og Partiet kontrollerer media gjennom sensur og medias selvrensensur, og bruker pressen til å fremme offisiell politikk. Med den rivende utviklingen i

avis- og mediemarkedet i Kina, er det imidlertid praktisk talt umulig å gjennomføre disse retningslinjene.

Norges menneskerettighetsdialog med Kina har siden 1997 vært sentrert om den årlige rundebordskonferansen om rettsstaten og menneskerettighetene, bilaterale politiske samtaler og finansiell støtte til relevante prosjekter. Menneskerettighetsdialogen verken avskjærer eller erstatter Norges muligheter til å ta opp menneskerettighetssituasjonen i Kina i multilaterale fora. De norske innleggene om menneskerettigheter i FNs menneskerettighetskommisjon våren 2001 og i FNs generalforsamling høsten 2001 inneholdt kritikk av flere forhold ved menneskerettighetssituasjonen i Kina.

Den femte rundebordskonferansen fant sted i Oslo juni 2001. Hovedtemaene var opplæring av politi, innsattes grunnleggende rettigheter, rapportering under FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter, og effektiv global implementering av økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter. Det ble ført en åpen og interessant diskusjon om menneskerettighetssituasjonen i Kina, både i gruppemøtene og i plenum.

Parallelt ble det gjennomført bilaterale politiske konsultasjoner ledet av statssekretær Raymond Johansen og viseutenriksminister Wang Guangya i forbindelse med rundebordskonferansen. Her ble spørsmål knyttet til rettstatsprinsipper og menneskerettighetsrelaterte saker tatt opp. Situasjonen i Tibet står i en særstilling, også i de bilaterale politiske samtalene. Norge har i flere år oppfordret myndighetene i Beijing til å starte en dialog med Dalai Lama, og har blant annet understreket betydningen av religionsfrihet og bevaring av kulturelle tradisjoner. Enkelt saker blir jevnlig tatt opp. Mulige samarbeidsprosjekter på menneskerettighetsområdet ble drøftet. Norsk-kinesisk samarbeid i forbindelse med det norske medlemsskapet i FNs sikkerhetsråd ble også behandlet.

Menneskerettighetsspørsmål ble drøftet i forbindelse med besøksutveksling på politisk nivå og embetsnivå. Menneskerettigheter var tema under den norske utenriksministerens offisielle besøk til Kina i juni 2001. Høyesterettsjustitiarius Carsten Smith ledet en delegasjon til Kina i oktober 2001. Domstolenes rolle og rettstatsprinsipper var naturlig hovedfokus. En kinesisk delegasjon bestående av representanter for trossamfunn og kinesiske myndigheter gjennomførte et større besøk i Norge september 2001.

Menneskerettighetsdialogen med Kina styrkes av støtten til en rekke relaterte prosjekter. Kinaprogrammet ved Institutt for menneskerettigheter, som ble startet opp i 1996, er her i en særstilling. Programmet omfatter i dag en rekke samarbeidsprosjekter, og ble styrket i 2001. Programmets overordnede og langsiktige mål er å styrke menneskerettighetene i Kina, bygge opp norsk kompetanse, styrke nettverket mellom norske bidragsytere til menneskerettighetsdialogen og arbeide med aktuelle temaer. Undervisningsprosjektene var i 2001 særlig knyttet til samarbeidet med kinesiske universitetsmiljøer om utviklingen av pensum og kurs for undervisning om internasjonale menneskerettigheter.

En stor del av den norske støtten har siden 1993 gått til prosjekter i Tibet og forhold som springer ut fra situasjonen der. I tillegg til prosjekter i regi av blant annet Røde Kors og Leger uten Grenser, støttet Utenriksdepartementet i 1994 en femårig avtale om et omfattende samarbeid mellom Tibet Universitet og fire norske universiteter. Denne avtalen ble fornyet høsten 1999 for en ny femårsperiode. Under dette «Nettverk for universitetssamarbeid Tibet-Norge» foregår en rekke prosjekter med hovedvekt på å styrke den tibetanske kulturen. Avtalen har også gjort det mulig å bringe et relativt stort antall tibetanere til Norge for utdanning og deltakelse i forskningsprosjekter. Prosjektstøtte ble i 2001 videre gitt til blant annet NTNU, Landsorganisasjonen i Norge, Redd Barna, universitetene i Tromsø, Bergen og Oslo og Worldview International Foundation. Et stort prosjekt knyttet til levekårsundersøkelser ble igangsatt av Forskningsstiftelsen Fafo i samarbeid med en kinesisk forskningsinstitusjon.

Norge, Canada og Kina planla gjennomføringen av det fjerde plurilaterale menneskerettighetssymposiet, men dette måtte utsettes til 2002 i hovedsak på grunn av den internasjonale situasjonen etter 11. september 2001. Seminaret ble holdt i Indonesia i april 2002.

Utenriksdepartementet utviklet en Kinastrategi høsten 2001. Her har menneskerettigheter – og menneskerettighetsdialogen med Kina – en framtrædende plass. Det er et siktemål gjennom denne å integrere menneskerettighetsarbeidet også i den øvrige bilaterale kontakten vi har med Kina. Planleggingen av statsminister Kjell Magne Bondeviks besøk til Kina januar 2002 var preget av en slik tilnærming til menneskerettighetene, i tillegg til at menneskerettigheter ble etablert som egne, isolerte dagsordenspunkter.

Tyrkia

Det norske menneskerettighetsengasjementet ovenfor Tyrkia inngår som en viktig del av en bred dialog. Norge tar opp menneskerettighetssituasjonen i Tyrkia i kontakter på politisk- og embetsmannsnivå. Norge tar også opp menneskerettighetssituasjonen i Tyrkia i relevante internasjonale fora som Europarådet og OSSE. I tillegg gis det støtte til samarbeid mellom frivillige organisasjoner.

Tyrkia fikk status som kandidat til EU i desember 1999, og et nasjonalt handlingsprogram for Tyrkias EU-tilpasning ble lagt fram i mars 2001. Tyrkia vedtok flere store grunnlovsendringer i oktober 2001, deriblant delvis opphevelse av dødsstraffen og innføring av rett til å kringkaste på andre språk enn tyrkisk. På norsk side vil omgjøringen av reformene til praktisk lovverk og implementering følges nøye. I EUs årlige framdriftsrapport for Tyrkia (offentliggjort 13. november 2001) omtales også situasjonen for menneskerettighetene. Rapporten var positiv til grunnlovsendringene, men var fortsatt kritisk til blant annet opprettholdelse av dødsstraff og imøteser implementering av grunnlovsvedtakene.

Menneskerettighetsengasjementet omfatter nettverksbygging på flere nivåer. Hovedvekten har ligget på besøksutveksling på politisk nivå og på samarbeid mellom frivillige organisasjoner.

En menneskerettighetsdialog på embetsmannsnivå ble etablert etter statssekretær Bjerkes besøk i Tyrkia i 1997. Dialogen ble trukket opp på et politisk nivå gjennom utviklingsministerens samtaler i Oslo med daværende visestatsminister Ecevit høsten 1997 og ved senere samtaler mellom norske og tyrkiske regjeringsmedlemmer. Daværende utenriksminister Jagland tok opp menneskerettighetsspørsmål i sine bilaterale samtaler med statsminister Ecevit og utenriksminister Cem i februar 2001. I april 2001 var det tyrkiske parlamentets menneskerettighetskommisjon på besøk i Norge.

I samarbeid med tyrkiske myndigheter og frivillige organisasjoner både i Tyrkia og i Norge, er Norge spesielt opptatt av å bedre situasjonen for menneskerettighetsforsvarerne og å bedre forholdene på områder som tortur og forsvinninger, ytringsfrihet og rettssikkerhet. Likestillingsspørsmål er i økende grad blitt en del av samarbeidet.

Kurdernes situasjon er fra norsk side blitt sett på som en hovedproblemstilling, og det er lagt vekt på at

kurdernes rettssikkerhet og kulturelle rettigheter som minoritet må respekteres. Fra tyrkisk side anses kurdernes situasjon ikke å være et menneskerettighets spørsmål, ettersom kurderne ikke anerkjennes som minoritet.

Vietnam

Menneskerettighetsdialogen med Vietnam er fremdeles i en helt innledende fase. En vietnamesisk menneskerettighetsdelegasjon på embetsnivå besøkte Norge i november 2001 for å studere den norske rettsstaten. De hadde møter med dommere, norske frivillige organisasjoner, LO, NHO, Advokatforeningen, Fylkesmannen i Oslo og Akershus, Stortingets ombudsmann for forvaltningen, Politihøyskolen, Institutt for menneskerettigheter og representanter for mediene i tillegg til møter i Justisdepartementet og Utenriksdepartementet. I Stortinget traff de også norske parlamentarikere. Dette kan være kimen til et konstruktivt samarbeide om menneskerettigheter med Vietnam.

Indonesia

Indonesiske myndigheter ønsker å innlede en menneskerettighetsdialog med Norge. En ustabil politisk situasjon har vanskeliggjort arbeidet. Blant annet var det planlagt et bredt anlagt indonesisk /norsk seminar i Jakarta våren 2001 som måtte avlyses. Norge var imidlertid en viktig bidragsyter ved et internasjonalt seminar om forbrytelser mot menneskeheten som ble arrangert i Jakarta i juni 2001. Departementet har også støttet et seminar som ble arrangert i Jakarta i januar 2002 for frivillige organisasjoner som arbeider for fremme av demokratiet i Indonesia.

Menneskerettigheter og utvikling

Rettighetsbasert utvikling

Utviklingssamarbeid og fremme av menneskerettigheter er ikke lenger to adskilte innsatsområder. I dag ser vi klare sammenhenger mellom utvikling og situasjonen for menneskerettighetene. Realisering av sivile og politiske rettigheter kan frigjøre krefter i samfunnet som igjen bidrar til utvikling. Det er liten tvil om at realisering av økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter bedrer folks livskvalitet og evne til å bidra til samfunnsutviklingen. Rettighetsbasering setter økt fokus på menneskeverdet, og gir derfor en kraftfull tilnærming til kampen mot fattigdommen. Utviklingssamarbeidet dreier seg med andre ord i stor grad om bistand til å realisere de rettigheter som er nedfelt i de internasjonale menneskerettighetskonvensjonene.

FNs Generalforsamling vedtok i 1986 en erklæring om retten til utvikling som legger viktige føringer på statene vedrørende fremme av menneskerettigheter. I erklæringen slås det fast at ethvert menneske og ethvert folk har krav på å delta i, bidra til og nyte godt av økonomisk, sosial, kulturell og politisk utvikling som gjør det mulig å realisere fundamentale friheter og grunnleggende menneskerettigheter. Arbeidet med å gjennomføre erklæringen er del av operasjonalisering av en rettighetsbasert utviklingspolitikk.

Innsats på områdene fred, menneskerettigheter og demokrati gjør seg gjeldende i alle land som Norge har utviklingssamarbeid med. Innsatsen på disse områdene er økende og dette kan settes i sammenheng med en økende erkjennelse av at fred, demokrati og menneskerettigheter er forutsetninger for fattigdomsbekjempelse. En betydelig del av innsatsen skjer gjennom spesifikke tiltak innenfor områdene fred, demokrati og menneskerettigheter. Men rettighetsbasering av utviklingssamarbeidet gir seg også utslag i at disse innsatsområdene i økende grad blir tverrgående hensyn i utviklingssamarbeidet på andre områder.

Retningslinjer

Retningslinjer for utviklingssamarbeidet, som ble utarbeidet i 1999, understreker betydningen av å benytte positive virkemidler i arbeidet med å fremme menneskerettigheter gjennom utviklingssamarbeidet. Disse retningslinjene ble presentert i Handlingsplanen for menneskerettigheter. Land og organisasjoner som viser vilje til å utarbeide planer, og som setter seg konkrete mål på menneskerettighetsområdet, blir gitt prioritet.

I Regjeringens utviklingspolitiske redegjørelse til Stortinget i 2000 ble det understreket at menneskerettighetene er grunnlaget for enhver utviklingsprosess. Dette betyr også at man innenfor utviklingspolitikken vil stille krav til samarbeidspartnerne når det gjelder menneskerettighetssituasjonen og forhold knyttet til godt styresett. Dersom disse forutsetningene ikke er til stede, kan også grunnlaget for et effektivt samarbeid om fattigdomsbekjempelse falle bort.

I retningslinjene legges det stor vekt på at innsatsen på menneskerettighetsområdet skal være fattigdomsorientert. Hensynet til kvinner, barn og funksjonshemmede blir tillagt særlig vekt i gjennomføringen av menneskerettighetsrelaterte tiltak.

Utviklingssamarbeidet skal bidra til å styrke samarbeidslandenes evne til å overholde sine internasjonale menneskerettighetsforpliktelser. I en slik sammenheng understreker retningslinjene betydningen av langsiktig institusjonsutvikling.

Rettighetsbasering av utviklingssamarbeidet

Utviklingssamarbeidet skal i større grad rettighetsbaseres. Rettighetsbasert utvikling er i tråd med fattigdomsorienteringen av norsk utviklingssamarbeid ved at den utgjør en helhetlig tilnærming som skal bidra til å realisere grunnleggende menneskerettigheter for fattige mennesker. Oppfølging av internasjonale konferanser og rapporteringsforpliktelser i henhold til internasjonale konvensjoner skal benyttes aktivt i samarbeidet for å skape en felles referanseramme for fremme av menneskerettighetene. Menneskerettighetsaspektet blir på denne måten en tverrgående dimensjon i utviklingssamarbeidet. Alle relevante tiltak skal vurderes utifra et menneskerettighetshensyn og det legges også opp til en mer systematisk støtte til menneskerettighetsrelaterte prosjekter.

Gjennom utviklingssamarbeidet vil man på en systematisk måte være i dialog med samarbeidslandene om de menneskerettighetsrelaterte internasjonale konvensjoner landene har sluttet seg til, og bidra til at landene rapporterer og klargjør sin egen situasjon. Norge bidrar på denne måten til å styrke samarbeidslandenes kunnskap og kompetanse om det internasjonale menneskerettighetsarbeidet, og bidrar til en bevisstgjøring om hvordan internasjonale menneskerettighetsinstrumen-

ter kan anvendes i eget land. Bistand til oppbygging av kompetanse og kapasitet til å håndtere nasjonale utfordringer på menneskerettighetsområdet og evne til å oppfylle internasjonale forpliktelser er kjernepunkter i dette arbeidet.

En sterkere rettighetsbasering av utviklingssamarbeidet er også et sentralt element i det arbeidet man på norsk side gjør gjennom de multilaterale utviklings- og finansieringsinstitusjonene. FN-systemet spiller en nøkkelrolle i å fremme menneskerettigheter gjennom sitt normsettende arbeid.

For å styrke FNs arbeid med rammene for en bærekraftig utvikling for alle, har det fra 1999 blitt gitt støtte til programmet HURIST (Human Rights Strengthening), som er et samarbeid mellom FNs utviklingsprogram (UNDP) og FNs høykommissær for menneskerettigheter. Gjennom HURIST vil man fra norsk side styrke UNDPs evne til å håndtere menneskerettighetsrelaterte spørsmål og prøve ut nye metoder for bedring av nasjonal kapasitet på området.

Verdensbanken og de regionale utviklingsbankene legger i økende grad vekt på sammenhengen mellom menneskerettigheter og økonomisk og sosial utvikling. For å oppnå en mer helhetlig tilnærming til utviklingsspørsmål har Norge, i samarbeid med de øvrige nordiske landene, arbeidet aktivt for å påvirke dagsorden og arbeidet i utviklingsbankene gjennom deltakelse i bankenes styrer, gjennom møter med bankenes ledelse og stab og ved samfinansiering av prosjekter.

Verdensbankens “World Development Report” i 2000, som i sin helhet var viet fattigdomsbekjempelse, gikk langt i å understreke betydningen av at de fattige gis bedre mulighet til å bli hørt og tas hensyn til i utviklingsprosessen. Dette er ikke minst viktig i forbindelse med utviklingen av bærekraftige fattigdomsstrategier og har også stor betydning for rettighetsbasering av utvikling. Også de regionale utviklingsbankene er aktive på områder som direkte eller indirekte knytter seg til menneskerettighetsspørsmål.

Fra norsk side har man støttet opp under utviklingsbankenes engasjement blant annet i fredsprosesser, modernisering av rettsystemer, tiltak for å bekjempe korrupsjon, voldsforebyggende tiltak og samarbeid med det sivile samfunnet. I alle utviklingsbankene er godt styresett blitt et viktig utviklingspolitisk perspektiv som legges til grunn i styresammenheng og i forhandlinger om kapitalpåfyllinger. Utviklingsbankene har også utvik-

let regelverk og kompensasjonsordninger knyttet til rettighetene til urfolk og andre minoritetsgrupper i forbindelse med gjennomføring av prosjekter som finansieres av lån og kreditter fra disse bankene.

Enkelte satsningsområder og eksempler på tiltak

Handlingsplanen for menneskerettigheter nevner i alt 9 områder som skal tillegges vekt. Dette reflekterer delvis områder som allerede i noen tid har vært gjenstand for særlig oppmerksomhet i norsk utviklingspolitikk.

Godt styresett og styrking av rettsstaten

I tråd med rettsstatens grunnleggende prinsipper skal samfunnet styres i henhold til et demokratisk vedtatt lovverk som håndheves av kompetente og uavhengige domsmyndigheter. Rettsstaten legger grunnlaget for bileggelse av konflikter og for stabilitet og forutsigbarhet, og dermed også for sosial og økonomisk utvikling. En sterk rettsstat, med domstoler og et politi som opererer i henhold til internasjonalt anerkjente normer, er en viktig forutsetning for respekt for menneskerettighetene.

Reform av rettsvesenet, og andre tiltak for å styrke rettssikkerheten, blir stadig viktigere innen utviklings-samarbeidet. På området rettsreform har Norge hittil ikke framstått som en sentral aktør, men i flere samarbeidsland støtter Norge slike tiltak sammen med andre givere. Dette omfatter blant annet Guatemala, Angola, Etiopia, Uganda, Bangladesh, Nepal og Indonesia. Støtten kanaliseres normalt gjennom multilaterale organisasjoner eller andre bilaterale givere, og omfatter grunnlovsreform, lovgivning med forskrifter og prosedyreregler, kompetanseheving hos påtalemakt, dommere, advokater og fengselsbetjening og styrking av infrastruktur, forvaltningsrutiner og systemer for saksbehandling.

Støtte til rettsstaten gjennom det sivile samfunn er også en aktuell strategi flere samarbeidsland. Ved å styrke menneskerettighetskompetansen og slagkraften i det sivile samfunn søker man på sikt å bidra til å etablere og styrke statlige institusjoner og praksis når det gjelder å beskytte og fremme menneskerettighetene. I Pakistan, Guatemala og Det palestinske området ble det i 2001 gitt støtte til grupper av frivillige organisasjoner som i sin virksomhet særlig arbeider med menneskerettigheter og rettssikkerhet. En viktig komponent i slikt arbeid er folks tilgang til rettsvesenet. I blant annet Bangla-

desh og Mosambik gis det derfor støtte til rettshjelpsordninger som gir marginaliserte befolkningsgrupper råd og veiledning i saker av juridisk karakter. Disse rettshjelpsordningene bistår i tillegg klientene i saker som kommer opp for domstolene.

Demokrati og menneskerettigheter er nært forbundet med godt styresett. Ofte skorter det på kompetanse og infrastruktur i offentlig forvaltning. I utviklingssamarbeidet er det gjennom 2001 blitt lagt økt vekt på å bidra til styrkingen av en effektiv og rettferdig forvaltningspraksis. Regjeringens arbeid har blant annet knyttet seg til utarbeidelse og oppfølging av strategier for korrupsjonsbekjempelse. Dette arbeidet er viktig fordi korrupsjon hindrer utvikling. I land hvor forvaltningen er effektiv, åpen og rettferdig, vil også internasjonal bistand gi de beste resultater når det gjelder kampen mot fattigdom.

Utdanning og forskning

Realisering av Verdenserklæringen om retten til utdanning er også gjennom 2001 blitt aktivt støttet. Tiårsgjennomgangen for erklæringen, som fant sted i Dakar i 2000, har ført til at utdanning har kommet høyere opp på den utviklingspolitiske dagsorden. Retten til utdanning og spørsmålet om universell tilgang til grunnutdanning for alle jenter og gutter står sentralt i Norges utviklingssamarbeid . Utdanning er i ferd med å bli oppprioritert som satsningsområde for bistand.

Kunnskap om menneskerettigheter vil bedre evnen til å beskytte, respektere og fremme rettigheter. Kompetanse er en forutsetning for effektivt menneskerettighetsvern på nasjonalt nivå. Gjennom programmet for forskningssamarbeid mellom universiteter i Norge og universiteter og forskningsinstitusjoner i sør (NUFU-programmet), har Norge i 2001 videreført arbeidet med å styrke utviklingslandenes forskningskompetanse og gi forskere i sør anledning til å knytte internasjonale kontakter og å utvikle kritisk og samfunnsrelatert forskning. Den forrige avtaleperioden mellom NORAD og Det norske universitets- og høyskolerådet om NUFU-programmet gikk ut i 2000, og programmet ble evaluert. Vurderingen var jevnt over meget positiv, og det ble besluttet å videreføre samarbeidet. En ny femårig avtale om NUFU-samarbeidet ble inngått i 2001.

Retten til utdanning og spørsmålet om universell tilgang til grunnutdanning for alle jenter og gutter står sentralt i Norges utviklingssamarbeid .

ETIOPIA. Foto: Per Kr. Lunden/ Majorityworld

Lokal kompetansebygging er tema for et samarbeid med Det interamerikanske menneskerettighetsinstituttet i Costa Rica (IIDH). Her har Norge i 2001 støttet et regionalt program som søker å styrke kapasitet ved statlige organer og frivillige organisasjoner som er involvert i menneskerettighetsopplæring og utdanning. Det er arbeidet målrettet for å utvikle prosjektet til et regionalt tiltak. Den norske støtten til IIDH er et ledd i en helhetlig satsing for å fremme menneskerettigheter i en region som inntil nylig har vært preget av væpnede konflikter.

Samarbeidet mellom Pakistan og Norge om menneskerettighetsopplæring ble videreført i 2001. Dette omfatter en mediekampanje rundt rettighetsspørsmål og tiltak for å innføre menneskerettigheter som fag i skolen.

Norsk internasjonalt menneskerettighetsengasjement

retter seg i stor grad mot kvinner og barn

THAILAND. Foto: Håkon Listerud/ Kirkens Nødhjelp

I Sør-Afrika er en hovedmålsetting i utviklingssamarbeidet å styrke menneskerettigheter og demokrati. Institutt for menneskerettigheter (IMR) i Oslo administrerer et helhetlig program for å bygge opp et institusjonelt samarbeid om menneskerettighetsspørsmål. I 2001 ble det foretatt en gjennomgang av erfaringene med første fase av Sør-Afrika-programmet som IMR administrerer. Det ble konkludert at programmet var godt tilpasset en rettighetsbasert tilnærming, og programmet vil bli videreført. I Sør-Afrika er det blant annet gitt støtte til produksjon av en fjernsynsserie om menneskerettigheter som belyser og kommenterer de menneskerettighetsrelaterte problemstillinger folk flest møter i hverdagen.

Ytringsfrihet og differensierte medier

Den største satsningen på medieområdet innenfor det bilaterale utviklingssamarbeidet har også i 2001 vært Zambia-programmet, som omfatter de fire institusjonene Evelyn Hone College, Zambia Institute of Mass Communication, The Media Trust Fund og Zambia Independent Media Association. Støtten bidrar til å styrke Zambias egen kapasitet til å utdanne journalister og teknikere og til å utvikle mediebedrifter. Det samarbeides også nært med internasjonale organisasjoner.

I Mosambik støtter Norge et program knyttet til uavhengige medier. Programmet omfatter blant annet journalistutdanning ved Nordic SADC Centre for Journalism, opprettelse av nærradiostasjoner samt støtte til en stiftelse som skaffer papir til lokalaviser. Støtten ble gitt gjennom UNESCO.

Norge ga også i 2001 betydelig støtte til Worldview International. Regionalt ble det også gitt støtte til Media Institute of Southern Africa, som blant annet overvåker medias behandling av sensitive spørsmål.

Kvinneres rettigheter

I 2000 avholdt FN en spesialsesjon for oppfølging av kvinnekongressen i Beijing, "Women 2000: gender

equality, development and peace for the 21st century". Sluttdokumentet fra spesialsesjonen omfatter tiltak for å styrke gjennomføringen av Handlingsplanen fra Beijing og styrker rettighetsperspektivet i forhold til den fem år gamle planen. Dette var i tråd med Norges innspill under forberedelsene til spesialsesjonen. Såkalte "æresdrap" ble for første gang omtalt i et forhandlet FN-dokument. Æresdrap fordømmes som brudd på menneskerettighetene.

Tiltak for å støtte samarbeidslandenes arbeid med å innfri forpliktelser i forhold til FNs Kvinnekonvensjon og Kvinnekongressen i Beijing er blitt videreført. I 2001 har Norge støttet oppfølgingen av dette i form av nasjonale handlingsplaner i blant annet Zambia, Malawi, Bangladesh og Pakistan. Støtte har også vært gitt til kvinneorganisasjoner som har vært pådrivere for holdningsendringer og ansvarliggjøring av offentlige myndigheter.

I 2000 vedtok regjeringen en handlingsplan mot kjønnslemlestelse. I 2001 har man fra norsk side fulgt opp den internasjonale delen av planen som omfatter tiltak for å intensivere det bilaterale arbeidet mot kjønnslemlestelse med land i Afrika. NORAD arbeider med en egen handlingsplan for oppfølging av dette arbeidet gjennom bilateralt utviklingssamarbeid. Det legges vekt på dialog om spørsmålet om kjønnslemlestelse med myndighe-

tene i samarbeidsland og direkte støtte til organisasjoner som arbeider med dette. I 2001 ble det gitt støtte gjennom Kirkens Nødhjelp og FOKUS/Kvinnefronten til deres samarbeidspartnere i sør. NORAD har også tatt initiativ til å starte et nettverk for organisasjoner og fagmiljøer i Norge som arbeider med kjønnslemlestelse.

I 2001 er arbeidet med å heve kompetanse om kvinners rettigheter blitt videreført. Det legges spesielt vekt på den rolle lovgivning spiller når det gjelder kvinners mulighet til å delta i prosesser som påvirker sosial og økonomisk utvikling. Avdeling for kvinnerett ved Universitetet i Oslo har i 2001 fortsatt samarbeidet med Universitetet i Peshawar, Pakistan, om opprettelse av en avdeling for kvinnerett, og har i tillegg et samarbeid med Human Rights Study Centre ved Universitetet i Peshawar om kompetansebygging om kvinners rettigheter og islam. Det er også tatt initiativ til et regionalt nettverk i Sør-Asia om kvinnerett med deltakelse fra Pakistan, Nepal, India, Bangladesh og Sri Lanka. Avdeling for kvinnerett har også i en årrekke samarbeidet med universitetet i Harare, Zimbabwe, om et regionalt kvinnevernsprogram.

Et annet område der kvinners rettigheter i relasjon til en rettighetsbasert tilnærming til utvikling har stått i fokus, er prosjekter for urfolk i Guatemala. Direkte støtte til rettshjelpsorganisasjoner utgjør viktige tiltak der kvinner kan få hjelp til å hevde sine rettigheter i prosjekter blant annet i Bangladesh og i Nicaragua.

Barns rettigheter

Arbeidet med barn i norsk utviklingssamarbeid bygger på FNs konvensjon om barns rettigheter av 1989, handlingsplanen fra Barnetoppmøtet i 1990 og Barnestrategien for norsk bistand fra 1992. I prosessen fram mot FNs spesialsesjonen om barn i 2002 legger Norge vekt på at barns rettigheter må være det grunnleggende rammeverket for Handlingsplanen ved spesialsesjonen.

Barnestrategien ble evaluert i 1998, og det ble i 1999 nedsatt en arbeidsgruppe for å gjennomgå strategien. Denne gruppen utarbeidet i 2000 et retningsgivende dokument om norsk bistand til barn, som grunnlag for den norske innsatsen på området i årene framover. Dokumentet vektlegger at det må ligge en helhetlig rettighetstenkning til grunn for bistand til barn. Dokumentet bygger videre på de prioriterte innsatsområder for norsk bistand til barn som er beskrevet i Barnestrategien, men har inkludert en del nye innsatsområder. De kommende år vil viktige innsatsområder være utdanning, helse og ernæring, omsorg og tidlig stimulering

av barn, fødselsregistrering, hiv/aids, banearbeid, salg av barn og seksuell utnyttelse av barn samt barn rammet av krig og konflikt.

Utenriksdepartementet har også i 2001 finansiert det norskbaserte internasjonale forskernetverket Childwatch International Research Network. Childwatch fanger opp aktuelle forskningsbehov og utvikler relevante forskningsprosjekter, blant annet om barns rettigheter, miljø og helse, virkningen av politiske og økonomiske endringer og betydning av moderne informasjonsteknologi for barn. I 2000 ble det foretatt en gjennomgang av Childwatch. Evalueringen var i hovedsak positiv til det arbeidet som gjøres og Utenriksdepartementet besluttet i 2001 å videreføre støtten til Childwatch for perioden 2001-2003.

Urfolk

I FNs Menneskerettighetskommisjon har Norge i 2001 videreført aktiv deltakelse i utarbeidelsen av en erklæring om urfolks rettigheter. FNs menneskerettighetskommisjon har også anbefalt overfor ECOSOC at det opprettes et permanent internasjonalt forum for urfolk, jfr. avsnittet om Menneskerettighetskommisjonen. I samarbeid med Sametinget har Norge støttet opp om WHO's arbeid med urfolks helse.

Urfolksspørsmål har også en viktig plass innenfor Barentssamarbeidet. I Barentsregionen lever tre urfolk – same, nenetser og vepsere. Representanter for urfolk deltar på alle felter innen Barentssamarbeidet.

Full involvering og aktiv deltakelse av representanter for urfolk er et sentralt anliggende også for det arktiske samarbeidet. Urfolksorganisasjoner i Arktis kan få status som permanente deltakere i Arktisk Råd. Samerådet er en av organisasjonene som har slik status.

Etter en evaluering av Det norske urfolksprogrammet ble det i 1999 utarbeidet en oppfølgingsplan for arbeidet med urfolk i bistanden. Oppfølgingsplanen legger til grunn at Norge gjennom deltakelse i styrende organer i FNs utviklingsorganisasjoner og i utviklingsbankene skal bidra til god politikk og praksis i forhold som angår urfolk. I utviklingssamarbeidet med prioriterte land skal urfolks situasjon vurderes som del av strategier for å bekjempe fattigdom og som ledd i arbeidet med bedring av menneskerettighetene. For å styrke bistandsadministrasjonens arbeid med urfolk, ble Det norske urfolksprogrammet i 2000 tilbakeført til NORAD, som i 2001 også arbeidet med nye retningslinjer for bistand til urfolk.

Funksjonshemmede

Funksjonshemmede i utviklingsland er ofte blant de fattigste. Funksjonshemmedes situasjon skal derfor synliggjøres i arbeidet med å bekjempe fattigdom. Utenriksdepartementets "Plan for arbeidet med funksjonshemmede i utviklingssamarbeidet" ligger til grunn for bistandsforvaltningens arbeid på dette feltet. Hovedmålet i denne planen er sosial integrering av mennesker med funksjonshemming. Arbeidet med å inkludere funksjonshemmede i bistanden gjelder både i vårt bilaterale utviklingssamarbeid og i forhold til multilaterale organisasjoner.

I oppfølgingen av denne planen utarbeidet NORAD i 2000 et arbeidsdokument om funksjonshemmede i den bilaterale bistanden. Dette arbeidet ble videreført i 2001. NORAD samarbeider nært med Atlas-alliansen for bedring av funksjonshemmedes kår i utviklingslandene. Sentrale elementer er styrking av de funksjonshemmedes bevissthet om egne rettigheter og hjelp til selvhjelp.

Arbeid og arbeidslivsstandarder

ILO har i de senere år vært inne i en reformprosess. Dette arbeidet ble også prioritert i 2001. Man har nådd langt i arbeidet med å definere prioriterte oppgaver for de enkelte medlemsland. ILO har gjennom sin "Erklæring om de grunnleggende rettigheter i arbeidslivet" forsterket innsatsen for at medlemslandene skal respektere, fremme og iverksette de prinsipper som er nedfelt i ILOs grunnleggende menneskerettighetskonvensjoner. Tiltak for å ivareta en rettslig og praktisk implementering av disse konvensjonene er blitt videreført.

En stadig viktigere utfordring for ILO er å bedre arbeidsvilkårene i den uformelle sektor, hvor en stor del av verdens fattige arbeider. Kampen mot barnearbeid og fokus på kvinners rolle i arbeidslivet har blitt gjenstand for mye oppmerksomhet også i 2001. Norge ratifiserte i desember 2000 ILO-konvensjon nr. 182 om forbud mot og umiddelbare tiltak for å avskaffe de verste former for barnearbeid. Norge støtter arbeidsgiverorganisasjonenes og fagforeningenes innsats for å bekjempe barnearbeid. Barnearbeid blir også bekjempet gjennom støtte til utdanning og opplæring.

I utviklingssamarbeidet sees retten til arbeid i nær sammenheng med satsningen på næringsutvikling i Sør. Det ble i 2001 nedlagt et betydelig arbeid med å operasjonalisere strategien for næringsutvikling i Sør og for å gjøre næringslivsordningene i utviklingssamarbeidet enklere og mer slagkraftige. Arbeidet med spørsmål knyttet til næringslivets rolle i fremme av demokrati og

rettigheter i arbeidslivet ble videreført. Det er økt interesse fra næringslivets side for en dialog med bistandsmyndighetene om tiltak som kan styrke bedriftenes sosiale engasjement i tilknytning til investeringer i og handel med utviklingsland.

Retten til mat

Retten til mat og frihet fra sult er nedfelt i artikkel 11 i FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter. I Handlingsplanen fra toppmøtet om matvaresikkerhet i 1996 forplikter statene seg til å arbeide for å sikre befolkningen rett til mat og å halvere antallet underernærte i verden innen 2015. Norge har i 2001 arbeidet aktivt i internasjonale fora når det gjelder retten til mat. Fra norsk side har det blitt påpekt at retten til mat og matvaresikkerhet er svært viktig for å bekjempe hiv/aids. Det er blitt gitt viktige bidrag fra norsk fagekspertise innen menneskerettigheter og ernæring. Utenriksdepartementet har i 2001 videreført samarbeidet med Institutt for menneskerettigheter og Institutt for ernæringsforskning ved Universitetet i Oslo om forskning, politikkutforming og informasjon om retten til mat som menneskerettighet.

Fra norsk side har man lagt vekt på støtte til næringsutvikling i Sør, herunder primærnæringene. Dokumentet "Oversikt over utviklingssamarbeid rettet inn mot landbrukssektoren" ble utarbeidet i 2000 og gjennomgår støtten til landbruksrelaterte tiltak i utviklingssamarbeidet. Bidragene til de internasjonale landbruksforskningsinstituttene (CGIAR-sentrene) ble videreført i 2001. Bevilgningen økte noe i forhold til 2000 og var i 2001 omlag 50 prosent høyere enn i 1997. Det er også igangsatt en ordning med forskeropphold for norske forskere ved CGIAR-sentrene.

Norge gav også i 2001 støtte til et "Rett til skolemat"-prosjekt i Brasil.

Landbruksdepartementet er i ferd med å utvikle en nasjonal mat- og landbrukspolitikk i tråd med FN-konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (ØSK). Dette er synliggjort i Stortingsmelding nr. 19 (1999-2000) om norsk mat- og landbrukspolitikk, og St.prp. nr. 1 (2001-2002) som henviser til konvensjonens artikkel 11 om retten til mat. I "General Comment (GC)12: The right to adequate food", har *Overvåkingsskomiteen* for konvensjonen konkretisert innholdet i retten til mat. I følge dette dokumentet er forpliktelsen oppfylt når alle mennesker til enhver tid har *fysisk og økonomisk tilgang til nok og trygg mat for et fullgodt kosthold som møter deres ernæringsmessige behov*

Retten til mat og frihet fra sult er nedfelt i

artikkel 11 i FNs konvensjon om økonomiske,

sosiale og kulturelle rettigheter

Foto: Christopher Black, IFRC/Røde Kors

og preferanser, og som danner grunnlag for et aktivt liv med god helse. Det er dette som ligger i begrepet matsikkerhet.

Det er utarbeidet en handlingsplan for forbrukerorientering av mat- og landbrukspolitikken som bygger på respekt for forbrukernes rettigheter, som å kunne velge et kosthold ut fra preferanser om ernæring og helse. Et overordnet mål for Handlingsplanen er retten til mat slik den er nedfelt i konvensjonens artikkel 11. I henhold til Handlingsplanen er det igangsatt et arbeid med å opprette et forbrukerpanel som skal ha en rådgivende funksjon i forhold til matpolitikken. Forbrukerpa-

nelet skal etter planen være operativt i 2002.

FNs høykommissær for menneskerettigheter arrangerte den tredje konsultasjonen om retten til mat i Bonn 12.-14. mars 2001. Tema for møtet var nasjonal implementering av retten til mat etter ØSK artikkel 11 og GC 12. Flere stater hadde innlegg om implementering av artikkel 11, deriblant Norge som blant annet viste hvordan forbrukerretting av matpolitikken i Norge var tuftet på retten til mat. Ytterligere seminarer, blant annet i Norge, om retten til mat er under planlegging og skal avholdes i 2002.

Norges arbeid for opprettelsen av en "biosafety"-protokoll under konvensjonen for biologisk mangfold er ett av flere eksempler på norsk innsats på området for matsikkerhet. Det samme gjelder *The International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture* (Plantetraktaten) som ble vedtatt på FAOs Generalkonferanse 3. november 2001. Traktaten har som formål å sikre bevaring og fortsatt åpen tilgang til plantegenetiske ressurser som er viktige for verdens matforsyning. Traktaten betraktes som et viktig bidrag i arbeidet for bærekraftig landbruk og global matvaresikkerhet.

Norge var en aktiv pådriver for å få inkludert retten til mat i erklæringen fra toppmøtet om matsikkerhet (WFS - World Food Summit) som fant sted i 1996. Erklæringen forplikter til utdyping og klargjøring av begrepet retten til mat som en menneskerettighet. I juni 2002 skal det arrangeres en oppfølgingskonferanse i Roma fem år etter

(WFS+ 5). Retten til mat som en menneskerettighet er en av hovedprioriteringene i arbeidet fram mot denne konferansen. I dette arbeidet vil de erfaringer som Norge har i forhold til å bruke menneskerettighetstenking i politikkutformingen være viktige. På FAO konferansen i Roma 2.-13. november 2001 ble det fra norsk side sterkt framhevet nødvendigheten av en ytterligere konkretisering av retten til mat. Norge ga en uforbeholden støtte til FAO og FNs høykommissær for menneskerettigheter som har startet en prosess for å utarbeide en "Code of Conduct on the Right to Adequate Food". Norge vil arbeide for at en slik Code of Conduct knyttes til retten til mat slik den er nedfelt i FN-konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter artik-

kel 11, og videre konkretisert i "General Comment 12: The right to adequate food".

Kompetanse

En forutsetning for at Norge skal kunne spille en aktiv rolle for fremme av menneskerettigheter gjennom utviklingssamarbeidet er at det skjer en kontinuerlig styrking av den forskningsmessige kompetansen om menneskerettigheter og utvikling. Gjennom Norges forskningsråd finansierer Utenriksdepartementet et større forskningsprogram om globalisering og marginalisering, hvor menneskerettighetsrelatert forskning inngår som et tema. Innenfor dette programmet ble det i 2001 øremerket midler til forskning omkring tema knyttet til menneskerettigheter. Det ble også arbeidet med å integrere et menneskerettighetsperspektiv i andre forskningsprogrammer som Forskningsrådet administrerer med midler fra Utenriksdepartementet.

"Milleniumsutgaven" av årboka for menneskerettigheter og utvikling (Human Rights in Development Yearbook) ble publisert i 2001. Årboka er et samarbeidsprosjekt mellom institutter og forskningsprogram som arbeider med menneskerettigheter og utviklingsspørsmål i Norge (Chr. Michelsens institutt og IMR), Danmark, Finland, Island, Canada, Østerrike, Nederland og Sverige. Det redaksjonelle ansvaret lå ved Chr. Michelsens institutt i en treårsperiode som ble avsluttet med "Milleniumsutgaven".

NORAD offentliggjorde i 2001 en håndbok for menneskerettighetsvurderinger i utviklingssamarbeidet. Målet er å styrke menneskerettighetskompetansen i bistandsforvaltningen og skape bevisstgjøring omkring menneskerettslige aspekter innenfor alle innsatsområder. I 2001 har det vært holdt 4 kurs på norske ambassader i land hvor vi har et omfattende utviklingssamarbeid om den nye håndboken. Ved to av disse ambasadene ble det inngått avtaler om systematisk bruk av Håndboken for utvalgte prosjekter.

Opplæring om menneskerettigheter er en integrert del av undervisningsopplegget ved Utenriksstjenestens kompetansesenter. I samarbeid med IMR ble det i 2000 utarbeidet et program for kompetansebygging innen menneskerettigheter og demokratisering. Undervisningsprogrammet omfatter rettighetsbasert utvikling, vurdering av bistandsprosjekters påvirkning på menneskerettighetssituasjonen i samarbeidsland og menneskerettigheter i det multilaterale systemet. Opplegget ble i

2001 også gjort tilgjengelig som et Internett-kurs.

Uavhengige nasjonale menneskerettighetsinstitusjoner er etablert i flere av Norges samarbeidsland. Disse går normalt under betegnelsen menneskerettighetsombud eller menneskerettighetskommisjoner, og er ofte etablert etter modell av den nordiske ombudsmannsordningen. Deres mandat er å overvåke menneskerettighetssituasjonen, rapportere om brudd på menneskerettighetene og anbefale oppfølginger. Opprettelsen av slike institusjoner er viktig for å bygge nasjonal kompetanse om rettighetsspørsmål. I skjøre demokratier og svakt utviklede rettsstater er det dessuten av avgjørende betydning for menneskerettighetssituasjonen at det finnes korrektiver til statlige myndighetsutøvelse som innehar en viss status og posisjon. Norge støtter menneskerettighetsombudene og menneskerettighetskommisjoner blant annet i Honduras, Guatemala, India, Indonesia og Nepal.

Arbeidet med å bedre FN-organisasjonens koordinering av humanitær bistand er en kontinuerlig prosess, og et aktuelt tema også i 2001. Norge tar derfor alltid opp dette spørsmålet i relevante fora og i særorganisasjonenes styrende organer.

Like viktig som å bedre koordineringen av FNs humanitære bistand, er arbeidet med å sørge for en god koordinering av tiltakene til våre egne frivillige organisasjoner og det internasjonale Røde Kors-systemet. Dette gjøres blant annet ved at Utenriksdepartementet i økende grad legger politiske føringer på budsjettmidlene som overføres til organisasjonene. Disse inneholder krav om bedret koordinering og tettere samarbeid med den organisasjonen som av FN er utpekt til å ha det overordnede ansvaret for den humanitære bistanden i det aktuelle området. Det blir satt fokus på utsatte grupper som kvinner, barn og funksjonshemmede ved tildelingen av midler til ulike prosjekter.

Det er viktig å sørge for en god koordinering av den humanitære bistanden, gjennom våre egne frivillige organisasjoner og gjennom det internasjonale Røde Kors.

RWANDA Foto: Howard J. Davies, IFRC/ Røde Kors

Næringsliv og menneskerettigheter

Det gjøres mye arbeid internasjonalt for å etablere frivillige standarder og gi selskapene råd og veiledning i hvordan de kan sikre at deres virksomhet drives sosialt ansvarlig. Mange selskaper har utarbeidet egne etiske retningslinjer. Norsk næringsliv har i stor grad tatt denne utfordringen alvorlig. Både i NHO og i enkelte store selskaper arbeides det med dette. Myndighetene ønsker å bidra til økt bevisstgjøring i næringslivet og vil legge forholdene til rette for praktisk samarbeid og utvikling av mekanismer som kan hjelpe selskapene til å drive sin virksomhet på en sosialt ansvarlig måte.

FNs Global Compact

Norge er en viktig bidragsyter til FNs Global Compact. Global Compact er et forum for dialog og læring om næringslivets sosiale ansvar og ble til etter initiativ fra FNs generalsekretær Kofi Annan i 1999. Flere norske bedrifter har sluttet seg til de ni prinsippene som ligger til grunn for Global Compact. Prinsippene omfatter de tre hovedområdene menneskerettigheter, arbeidslivsstandarder og miljø.

KOMPakt

Det er opprettet et eget konsultativt organ for menneskerettigheter og norsk økonomisk engasjement i utlandet (KOMPakt), som under ledelse av Utenriksdepartementet samler representanter for næringslivet, fagbevegelsen, arbeidsgiverorganisasjoner, menneskerettighetsorganisasjoner, forskningsmiljøer og myndigheter. KOMPakt er et forum for bevisstgjøring og meningsutveksling om næringslivets etiske ansvar ved investeringer og annet økonomisk engasjement i utlandet.

Økonomiske drivkrefter i krig og konflikt

Hvordan man forholder seg til økonomiske drivkrefter i krig og konflikt er et vanskelig tema som alle verdenssamfunnets aktører må forholde seg til, også næringslivet. I samarbeid med det britiske Utenriksdepartementet og FNs Global Compact arrangerte Utenriksdepartementet et større seminar om "Business Leadership in Development and Conflict Management" i mars 2001. Næringslivets ansvar i krig og konfliktsoner var også tema for KOMPakts møte i november 2001.

Utenriksdepartementet støtter også flere forskningsprosjekter som dreier seg om næringslivets rolle i krig og konflikt.

Årsaker til borgerkrig, terrorisme og voldsbruk er tema for et omfattende forskningsprosjekt i regi av Verdensbanken hvor Fredsforskningsinstituttet (PRIO) har en sentral koordineringsfunksjon. International Peace Academy (IPA) i New York har også fått norsk støtte til et prosjekt om økonomiske agendaer i borgerkrig. Dette er et mindre prosjekt med en mer praktisk, politisk tilnærming. Et tredje prosjektet er ledet av Forskningsstiftelsen Fafo. Formålet med prosjektet er å kartlegge politiske handlingsalternativer overfor økonomisk virksomhet som kan true internasjonal fred og sikkerhet.

Utenriksdepartementet ønsker å sette økonomiske agendaer i væpnet konflikt på den internasjonale dagsordenen. Økonomiske drivkrefter bak krig og konflikt er tema for et seminar i New York i forbindelse med Norges formannskap i Sikkerhetsrådet. Private aktørers lovlige og ulovlige rolle i konflikter vil bli berørt under seminaret, som arrangeres av Forskningsstiftelsen Fafo i samarbeid med International Peace Academy.

I juni 2001 arrangerte departementet et seminar om barnearbeid og næringslivets sosiale ansvar i samarbeid med Forskningsstiftelsen Fafo. Her ble norsk og skandinavisk næringsliv invitert til å komme med sine erfaringer i forhold til barnearbeid. Rapporten fra seminaret tar for seg problemstillinger som hvilke forventninger opinion, forbrukere og myndigheter har til næringslivet når det gjelder barnearbeid, hvordan bedriftene rent praktisk går fram for å etablere standarder og kontrollrutiner og hvordan andre aktører kan støtte bedriftenes arbeid for å innarbeide en sosialt ansvarlig virksomhet på dette området.

I Handlingsplanen for menneskerettigheter foreslås det gjennomført et pilotprosjekt for å stimulere utviklingen av mekanismer for frivillig basert rapportering, overvåking og verifisering av selskapers praksis når det gjelder etterlevelse av det sosiale ansvar. ECON Senter for økonomisk analyse og Institutt for menneskerettigheter har fått støtte til hvert sitt delprosjekt. ECON har arbeidet med utvikling av frivillige mekanismer, i nær kontakt med næringslivet. Prosjektet forventes å være ferdig i løpet av mars 2002, og har blant annet resultert i en "innholdsfortegnelse" over standarder for sosialt ansvar og en rapport om effektiviteten til og virkningene av ulike standarder. Det vil dessuten utarbeides en

lett tilgjengelig rettledning for de ulike fasene bedrifter må gjennom når de skal sette sitt samfunnsansvar ut i praksis. Institutt for menneskerettigheter skal se på hva som foregår i mellomstatlige organisasjoner, og på det nasjonale plan i ulike land.

Arbeidsstandarder i ILO

Som FNs særorganisasjon for arbeidslivet ligger det i ILOs mandat at den skal arbeide for å sikre arbeidstakeres arbeidsforhold og –rettigheter, gjennom utviklingen av internasjonale regler på arbeidslivets område. Viktigheten av denne oppgaven har gjennom globaliseringsprosessen blitt ytterligere forsterket. ILOs virksomhet på dette feltet må ses i sammenheng med virksomheten i WTO og ministererklæringen fra Doha (14. november 2001), der ILO anerkjennes som hovedarena for drøftelser og fastsettelse av arbeidsstandarder.

Fra juni 2002 vil Norge bli medlem av ILOs styre og dermed få økte muligheter for innflytelse i organisasjonen. Fremme av de grunnleggende arbeidstakerrettigheter, herunder kampen mot barnearbeid, vil bli høyt prioritert fra norsk side. Norge vil blant annet arbeide for å øke forståelsen blant ILOs medlemsstater for behovet for å ratifisere og gjennomføre de grunnleggende arbeidsstandardene, slik de er nedfelt i ILOs konvensjoner og i ILO-erklæringen fra 1998 om de grunnleggende rettighetene i arbeidslivet. Dette tas også opp i bilaterale samtaler med medlemsstatene. Norge har støttet aktivt opp om ILOs kampanje for å fremme ratifisering og gjennomføring av ILOs grunnleggende konvensjoner. Kampanjen har medført at et stort antall medlemsstater har ratifisert disse konvensjonene i løpet av de siste to - tre årene. 139 land har nå ratifisert konvensjon nr. 87 om fagforeningsfrihet. 151 har ratifisert konvensjon nr. 98 om retten til å føre frie forhandlinger. Henholdsvis 159 og 155 land har ratifisert konvensjonene nr. 29 og 105 om tvangsarbeid. 116 har ratifisert konvensjon nr. 137 om minstealder for barnearbeid, mens 156 har ratifisert konvensjon nr. 182 om de verste formene for barnearbeid. ILOs konvensjon nr. 111 om diskriminering i arbeidslivet har blitt ratifisert av 154 medlemsland (Pr. 1. mars 2002).

ILO har gjennom vedtak av sin Erklæring om de grunnleggende rettighetene forsterket sin innsats for at medlemslandene skal respektere, fremme og iverksette de prinsipper som er nedfelt i ILOs grunnleggende menneskerettighetskonvensjoner. Et viktig ledd i oppfølgingen av erklæringen er utarbeidingen av en årlig

global rapport om grunnleggende prinsipper og rettigheter. I 2001 utarbeidet ILO for andre gang en slik rapport. Rapporten “Stopping forced labour” omhandlet tiltak for avskaffelse av tvangsarbeid.

Under ILOs styre eksisterer en arbeidsgruppe for den sosiale dimensjonen ved globalisering. Som et ledd i å styrke arbeidsgruppens arbeid, blant annet i form av utarbeidelsen av en rapport om den sosiale dimensjon ved globalisering, besluttet man etter drøftelser gjennom 2001 å nedsette en kommisjon for dette formålet. ILOs generaldirektør har fått mandat til å oppnevne medlemmene av kommisjonen, som alle vil være medlemmer i personlig egenskap. Kommisjonen, “World Commission on the Social Dimension of Globalization”, ventes å ha sitt første møte i mars 2002.

ILOs sjøfartskommisjon besluttet i januar 2001 ved resolusjon at det var behov for gjennomgang av relevante ILO-instrumenter og utvikling av en ny konvensjon for å oppdatere og konsolidere den omfattende mengden maritime arbeidsstandarder til et helhetlig og enklere instrument. På bakgrunn av dette besluttet ILOs styre å nedsette en høynivå treparts arbeidsgruppe for maritime arbeidsstandarder for å bidra i utviklingen av det nye instrumentet. Arbeidsgruppen består av 12 representanter fra hver av de tre partene i ILO. Norge er medlem på myndighetssiden.

Kampen mot barnearbeid er blant spydspissene i ILOs arbeid med arbeidsstandarder. Norge ratifiserte i desember 2000 ILO-konvensjon 182 om forbud mot og umiddelbare tiltak for å avskaffe de verste formene for barnearbeid. Norge støtter arbeidsgivere og fagforeningers innsats for å avskaffe de verste formene for barnearbeid. Barnearbeid søkes også utryddet gjennom støtte til utdanning, opplæring og gjennom utarbeidelse av statistikk.

En arbeidsgruppe nedsatt av ILOs styre har gjennomgått alle ILOs konvensjoner og rekommandasjoner for å vurdere deres framtidige funksjon i forhold til ILOs totale normskapende virksomhet. Arbeidsgruppen fullførte i 2001 sitt arbeid og fant at i overkant av 100 konvensjoner og like mange rekommandasjoner må revideres eller oppheves.

Arbeidsstandarder i WTO

WTOs primære funksjon er å sikre at verdenshandelen ikke baserer seg på vilkårlighet, men på et felles sett av

Kampen mot barnearbeid er blant spydspissene

i ILOs arbeid med arbeidsstandarder.

PERU. Foto: Rune Eraker

kjøreregler. Regelverket dekker en rekke områder, herunder hovedprinsipper for ikke-diskriminerende handel med varer og tjenester, beskyttelse av immaterielle rettigheter og tvisteløsning.

Erfaringene med det multilaterale handelssystemet viser at det ikke kan sees isolert fra de bredere økonomiske og sosiale prosesser i verden. Norge har derfor i de senere år søkt å innlede en dialog om arbeidsstandarder i WTO. Hensikten har vært å oppnå forståelse for at WTO-medlemmenes handelsregimer ikke bare skal ha som mål å fremme økt økonomisk velstand, men også i større grad ta hensyn til sosiale forhold.

Selv om arbeidsstandarder primært er ILOs ansvarsområde, har Norge arbeidet for å få spørsmålet satt også på WTOs dagsorden. I erklæringen fra Ministerkonferansen i Singapore i 1996 ble det slått fast at WTOs medlemmer forplikter seg til å respektere grunnleggende arbeidsstandarder, men også at arbeidsstandarder er ILOs ansvar.

Utviklingslandene har vært samlet i motstanden mot å drøfte arbeidsstandarder i WTO. De frykter at industri-

landenes , ved å knytte sammen handel og arbeidsstandarder vil begrense utviklingslandenes adgang til industrilandenes markeder og hemme deres sosiale og økonomiske utvikling.

På WTOs ministerkonferanse i Doha i november 2001 ble det fra norsk såvel som fra EUs side foreslått at grunnleggende arbeidsstandarder ble omtalt i slutt-erklæringen og at det ble oppfordret til nærmere samarbeid mellom ILO og andre berørte multilaterale organisasjoner, herunder WTO.

Drøftelsene i Doha bekreftet at utviklingslandene fortsatt gir uttrykk for en samlet og klar motstand mot å inkludere arbeidsstandarder i WTOs arbeidsprogram. Erklæringen bekrefter imidlertid Singapore-erklæringens budskap og viser til arbeidet i ILO om den sosiale dimensjon ved globalisering.

I og med ILOs sentrale rolle og organisasjonens arbeid med å sette arbeidsstandarder inn i en bredere ramme, vil man fra norsk side medvirke til at WTO, såvel som andre relevante multilaterale organisasjoner, bidrar aktivt til det arbeidet som pågår i ILO på dette feltet.

OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper

OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper er anbefalinger fra regjeringene i OECD-landene om hvordan selskaper som har etablert seg i utlandet bør opptre i forhold til lovgivning og forholdene for øvrig i de landene de har etablert seg. De er frivillige anbefalinger og dekker ulike områder av selskapenes virksomhet. Retningslinjene inngår som en del av OECDs "Erklæring om internasjonale investeringer og flernasjonale selskaper" fra 1976.

Retningslinjene ble revidert våren 2000 og vedtatt på OECDs Ministerrådsmøte juni 2000 av de 30 OECD-landene samt observatørlandene Argentina, Brasil og Chile. Forhandlingene om revisjonen ble ført i dialog med representanter for næringslivet, arbeidstakerne og NGOer. Disse tre grupperinger har gitt sin støtte til de reviderte retningslinjer. Senere har Estland, Litauen og Slovenia sluttet seg til OECDs erklæring om internasjonale investeringer.

I henhold til retningslinjene bør selskapene :

- *Generelt:* Respektere menneskerettigheter og bidra til bærekraftig utvikling.
- *Informasjon:* Jevnlig gi informasjon om sin virksomhet, oppbygning, økonomiske situasjon og sine prestasjoner.
- *Forholdet til de ansatte:* Respektere de ansattes faglige rettigheter, samarbeide med de ansattes representanter og motarbeide barnarbeid og tvangsarbeid.
- *Miljø:* Ta tilbørlig hensyn til behovet for å verne miljøet og folks helse og sikkerhet.
- *Korrupsjon:* Ikke gi bestikkelser, fremme åpenhet og de ansattes bevissthet om selskapets politikk mot bestikkelser.
- *Forbrukerinteresser:* Gi opplysninger om produkter til forbrukerne og etablere rutiner for å løse forbrukertvister.
- *Vitenskap og teknologi:* Bidra til å overføre teknologi og kunnskap til vertslandet.
- *Konkurranse:* Avstå fra å inngå eller gjennomføre konkurransebegrensende avtaler mellom konkurranter.
- *Beskatning:* Betale skatter til rett tid.

Den institusjonelle rammen rundt retningslinjene består av to organer: Nasjonale kontaktutvalg og OECDs komité for internasjonale investeringer og flernasjonale selskaper (CIME).

De nasjonale kontaktutvalg har som oppgave: å gjennomføre informasjonsvirksomhet, behandle forespørsler og drøfte med berørte parter alle saker som omfattes av retningslinjene, slik at de kan bidra til å løse problemer som måtte oppstå i denne forbindelse. Det norske kontaktutvalget ligger i Utenriksdepartementet og er et samarbeidsorgan sammensatt av representanter for flere departementer, arbeidstakere (LO) og næringslivet (NHO).

CIME har som oppgave å holde meningsutvekslinger, jevnlig eller på forespørsel fra et tilsluttet land, om saker som omfattes av retningslinjene, og om erfaringene fra gjennomføringen av dem. Komiteen skal jevnlig invitere OECDs rådgivende komité for næringslivet (BIAC) og OECDs rådgivende komité for fagforeningene (TUAC) samt andre ikke-statlige organisasjoner til å uttrykke sine meninger om saker som omfattes av retningslinjene.

OECD-retningslinjer mot korrupsjon

Arbeidet i OECD-sammenheng med å utvikle felles retningslinjer innen eksportfinansiering som kan redusere omfanget av korrupsjon ble videreført i 2001.

Garantiinstituttet for eksportkreditt (GIEK)

Garantiinstituttet for eksportkreditt (GIEK) vil i løpet av 2002 ha implementert retningslinjer mot korrupsjon for alle garantityper. GIEK søkte, i samarbeid med de øvrige nordiske garanti-instituttene, å utarbeide felles forutsetninger og erklæringer for de ulike garantitypene. Det lyktes ikke å komme til enighet om helt like tekster, men ulikhetene anses ikke å være av en slik karakter at dette vil skape vanskeligheter for norske bedrifter og banker i felles saker. GIEK etterlever norsk politikk på menneskerettighetsområdet, og vektlegger i kredittvurderingen de politiske, samfunnsmessige og rettslige forhold i så vel kjøperland som i relasjon til den enkelte debitor. Dette kommer også til uttrykk i GIEKs miljøretningslinjer.

Petroleumssektoren

Norge har en betydelig og velfungerende petroleumssektor. Det er derfor stor interesse for hvordan vi har organisert og utviklet denne virksomheten. Olje- og Energidepartementet (OED) har i dag en god dialog og nære relasjoner på både politisk og industrielt plan med en rekke land. Med for eksempel Aserbajdsjan, Nigeria og Venezuela har vi inngått samarbeidsavtaler. Det er en økende etterspørsel etter norsk kompetanse, teknologi

og erfaring med forvaltning av vår petroleumssektor. Disse bilaterale relasjonene gir OED anledning til å ta opp saker knyttet til næringens samfunnsansvar.

OED er i løpende dialog med Statoil og Norsk Hydro med hensyn til deres spesifikke aktiviteter for å ivareta menneskerettigheter og samfunnsansvar i sine respektive satsningsland.

I 2001 har OED tatt initiativ til en ordning med prosjektmidler til næringsutvikling og ressursforvaltning. Det er her snakk om prosjekter som har en utvidet dimensjon, dvs at de dekker overordnede problemstillinger ved forvaltning av energisektoren med implikasjoner for næringens samfunnsansvar. Det er planer om å kartlegge de sosiale effektene av norske direkte investeringer i utvalgte petroleumsprovinser i land med en svak statsforvaltning.

Mange vertsland for petroleumsinvesteringer har svake demokratiske institusjoner og begrenset innsikt i hvordan man bør forvalte petroleumsinntekter og etablere lokal leverandørindustri. OED legger i samarbeid med norsk oljeindustri til rette for at spørsmål knyttet til menneskerettigheter, herunder for eksempel spørsmål knyttet til helse, miljø og sikkerhet, settes på dagsordenen. Gjennom Intsok (Norwegian Oil and Gas Partners) og Petrad (et organ i norsk bistandsarbeid om forvaltning og kompetanseoppbygging innenfor petroleumsområdet i utviklingsland og mer industrialiserte land), har det vært gjennomført arrangement overfor Nigeria for opplæring av lokal arbeidskraft og ressurspersoner.

Kompetanseoverføring er en metode for å stimulere petroleumsindustrien i vertsland. På dette området har OED arbeidet for en sterkere koordinering mellom norske myndigheter, utdanningsinstitusjoner og oljegassindustrien. OED har i samarbeid med Finansdepartementet gjennomført opplæring med hensyn til makroøkonomisk styring overfor eksempelvis Angola og Aserbajdsjan.

Oljedirektoratet (OD), gjennom sitt samarbeid med NORAD, bidrar til institusjonelt samarbeid. OD samarbeider aktivt med tilsvarende institusjoner i sentrale petroleumsproduserende utviklingsland for å etablere mer effektive rammebetingelser for blant annet ressursforvaltning og for HMS området. OD har tatt initiativ til en studie for å kartlegge utdannings- og opplæringsbehov innen petroleumssektoren i Angola. I tillegg bidrar Norges vassdrags og energidirektorat (NVE) med hjelp til utvikling av et godt lovverk og administrativt apparat

for å skape en fungerende elektrisitetssektor og vannressursforvaltning i flere utviklingsland i Asia og Afrika.

Intsok har i løpet av 2001 ved flere anledninger fokusert på samfunnsansvaret norsk olje- og gassindustri har når de investerer i utlandet. Under sine International Oil & Gas Business Days tok Intsok for seg landene Angola, Aserbajdsjan, Iran og Nigeria, og ved Intsoks årskonferanse var samfunnsansvar et sentralt tema.

I tillegg deltar OED i det konsultative organ for menneskerettigheter og norsk økonomisk engasjement i utlandet (KOMpakt). OED er representert i arbeidsgruppen som tar for seg næringslivsmessige aspekter.

Uttrekning av investeringer fra Statens petroleumsfond

Finansdepartementet endret 28. september 2001 forskriften for forvaltning av Statens petroleumsfond slik at Finansdepartementet kan utelukke finansielle instrumenter utstedt av nærmere angitte utstedere fra fondet, dersom plassering i slike instrumenter kan være i strid med Norges folkerettslige forpliktelser.

Finansdepartementet oppnevnte 30. november 2001 et råd som etter anmodning fra Finansdepartementet skal gi en vurdering av om Fondets plasseringsmuligheter i finansielle instrumenter utstedt av nærmere angitte utstedere kan være i strid med Norges folkerettslige forpliktelser. Rådet består av tre medlemmer med høy folkerettslig kompetanse.

Finansdepartementet har bedt rådet vurdere om en investering gjennom Petroleumsfondet vil kunne innebære brudd på de folkerettslige forpliktelser når det gjelder menneskerettigheter. Videre har en bedt rådet vurdere om investeringer i Singapore Technologies Engineering kan innebære et brudd på Norges folkerettslige forpliktelser. Fondet har ikke eierandeler i dette selskapet, men Finansdepartementet har ennå ikke tatt stilling til om selskapet skal fjernes fra fondets investeringsmuligheter i påvente av rådets vurdering.

Særskilte satsingsområder

Barn

ILO-konvensjon nr. 182 om de verste former for barnearbeid

Norge ratifiserte i 2001 ILOs konvensjon om de verste formene for barnearbeid. Konvensjonen pålegger de som ratifiserer den så snart som mulig å forby de verste formene for barnearbeid, så som slavearbeid og andre former for tvangsarbeid, kommersiell seksuell utnyttelse og arbeid som utsetter barn for ulykkes- eller helsefare. Pr. 1. mars 2002 har 156 av ILOs medlemsstater ratifisert denne konvensjonen.

Valgfri protokoll til FNs barnekonvensjon om salg av barn, barneprostitusjon og barnepornografi

Norge ratifiserte i 2001 som ett av de første landene tilleggsprotokollen til Barnekonvensjonen om salg av barn, barneprostitusjon og barnepornografi. Tilleggsprotokollen innebærer en styrking av Barnekonvensjonen, særlig fordi den pålegger statene å gjøre en lang rekke handlinger knyttet til salg av barn, barneprostitusjon og barnepornografi straffbare i sin lovgivning. Protokollen definerer salg av barn, barneprostitusjon og barnepornografi. Behovet for internasjonalt samarbeid, herunder i form av gjensidig juridisk bistand, framheves. Statspartene skal rapportere til FNs barnekomité om gjennomføringen av forpliktelsene etter protokollen. Protokollen trådte i kraft etter at ti land hadde ratifisert den. Pr. 10 mai 2002 har 27 stater ratifisert protokollen.

Barnestrategien

Barnestrategien, et dokument fra 1992 som gir retningslinjer for norsk bistand, ble evaluert i 1997-98. Det ble konkludert med at barnestrategien ikke er tilstrekkelig rettighetsfokusert. Som oppfølging av denne evalueringen ble det i 2000/2001 utarbeidet et retningsgivende dokument vedrørende barn i utviklingssamarbeidet.

Oppfølging av Barnetoppmøtet

Som oppfølging av Barnetoppmøtet i 1990 har FNs generalforsamling vedtatt at det skal avholdes en spesialsesjon om barn i mai 2002. Opprinnelig skulle den vært holdt i september 2001 men ble grunnet terrorhandlingene i New York utsatt til mai 2002. Formålet med Spesialsesjonen er å vurdere hva man har oppnådd i løpet av 1990-tallet, og å bli enige om framtidige prioriteringer om barn. Norge har deltatt aktivt i forberedelsesprosessene til Spesialsesjonen.

Barnearbeid

Norge har for perioden 1998- 2001 gitt 50 mill. NOK i støtte til UNICEFs globale program for bekjempelse av

barnearbeid. En stor del av disse midlene har gått til hovedkomponenten “utdanning som preventiv strategi mot barnearbeid”. Programmet har som mål å sikre at et utdanningstilbud av god kvalitet, som er relevant, og med lave kostnader, er tilgjengelig slik at skolegang kan være et reelt alternativ til barnearbeid. Det blir også støttet tiltak for bekjempelse av barnearbeid i Nicaragua gjennom UNICEF. I tillegg er det bevilget 66 mill. NOK over en fireårsperiode til ILO for støtte til PPC (Integrated Programme for Building Partnership and Capacity Against Child Labour). Dette er et fullstendig norskfinansiert program som involverer ILOs egen avdeling for bekjempelse av barnearbeid, arbeidsgiver- og arbeidstakeravdelingene i ILO. Programmet har som mål å øke bevisstheten rundt barnearbeid gjennom opplæring, utdanning og statistikkutvikling. Det er også bevilget 12.5 mill. NOK til bekjempelse av barnearbeid gjennom Verdensbanken. Utdanning er en viktig strategi for bekjempelse av barnearbeid, og i tillegg til bidrag til barnearbeidsprogram har Utenriksdepartementet bevilget totalt 369 mill. NOK til UNICEFs utdanningsprogram for jenter i Afrika som i løpet av 2001 ble utvidet til å dekke 34 land (fra 18 land i første fase). Programmet har vist god framgang, og mye tyder på at programmet har påvirket andre og tilsvarende initiativ. UNICEF leder på oppfordring av FNs generalsekretær et tiårs felles FN-initiativ for jenters utdanning.

Utenriksdepartementet satte i 2001 fokus på barnearbeid og næringslivets sosiale ansvar. Blant annet ble det organisert et idéseminar med næringslivsorganisasjoner vedrørende deres rolle og bidrag til bekjempelse av barnearbeid.

Samarbeid

Samarbeidet mellom ILO, UNICEF og Verdensbanken med sikte på å forbedre datainnsamling, analyse, forskning og kompetansebygging om barnearbeid, som ble påbegynt i 1999, bærer nå frukter. Organisasjonene understreker at samarbeidet hindrer overlapping og skaper mer effektiv utnytting av kunnskap og ressurser. Giverne har stilt seg positive til samarbeidet mellom FN-organisasjonene og Verdensbanken.

Dødsstraff

I 1979 ble samtlige norske lovbestemmelser om dødsstraff opphevet.

Dødsstraff er ikke forbudt etter Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen og FN-konvensjonen

Regjeringen tar avstand fra alle former for dødsstraff og markerer jevnlig motstand mot bruken av slike straffeformer.

Foto: Simen Kjellin/ Amnesty International

om sivile og politiske rettigheter, men forbud mot dødsstraff er gitt i egne tilleggsprotokoller. Tilleggsprotokollene binder de land som har sluttet seg til dem. Norge er part i begge protokoller.

Regjeringen tar avstand fra alle former for dødsstraff og markerer jevnlig motstand mot bruken av slike straffeformer. Norske myndigheter tar opp bruken av dødsstraff bilateralt overfor stater som benytter dødsstraff, og i multilaterale fora som FN, OSSE og Europarådet. I løpet av 2001 protesterte Norge ved to anledninger overfor amerikanske myndigheter mot planlagte henrettelser av personer som var mindreårige på gjernings-tidspunktet.

Under 57. sesjon i Menneskerettighetskommisjonen var Norge medforslagsstiller til en resolusjon om dødsstraff. Der blir stater som fremdeles praktiserer dødsstraff anmodet om å etablere et moratorium på gjennomføring av henrettelser med henblikk på senere total avskaffelse av dødsstraff. Man har fra norsk side også sluttet seg til flere erklæringer fra EU vedrørende dødsstraff.

Det er videre gitt økonomisk støtte til prosjekter hvor

det settes fokus på dødsstraffproblematikken.

Protokoll nr. 13 til Den europeiske menneskerettskonvensjonen om total avskaffelse av dødsstraff
Norge har deltatt i forhandlinger om utarbeidelse av protokoll nr. 13 til Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK), som påbyr statene total avskaffelse av dødsstraff, også i krigstid.

Protokoll nr. 13 går lengre enn protokoll nr. 6 til EMK, som ble vedtatt 28. april 1983. Protokoll nr. 6 har som utgangspunkt at dødsstraffen skal avskaffes. Artikkel 2 i denne protokollen tillater imidlertid at statene har dødsstraff for handlinger som er foretatt i krigstid eller under krigstrussel. Etter den nye protokoll nr. 13 vil det heller ikke være tillatt å idømme dødsstraff for handlinger begått i krigstid eller under krigstrussel. Tilslutning til protokollen vil på ny gi et viktig politisk signal om at dødsstraff anses som en uakseptabel form for straff. Protokollen ble undertegnet av Norge og 32 andre land 3. mai 2002. Tre land ratifiserte samtidig protokollen, som må ratifiseres av ti stater før den trer i kraft.

Kvinner

Arbeidet med å fremme kvinners menneskerettigheter internasjonalt ble videreført i 2001. Under FNs generalforsamling, FNs kvinnekommisjon og FNs menneskerettighetskommisjon ble det fra norsk side lagt vekt på kvinners menneskerettigheter i innlegg og arbeidet med resolusjoner og andre forpliktende dokumenter. Betydningen av den frivillige tilleggsprotokollen til Kvinnekonvensjonen for styrking av menneskerettighetene ble understreket i innlegg i FNs generalforsamling og Menneskerettighetskommisjonen.

Organisasjon for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE) er en annen arena der likestilling og rettighetsperspektivet ble framhevet. Under det årlige møte om OSSEs Menneskelige Dimensjon i Warszawa i september understreket Norge viktigheten av å arbeide for økt likestilling mellom kjønnene og av å motarbeide vold mot kvinner, og uttrykte i den sammenheng sin støtte til OSSEs Stability Pact Task Force for Gender Equality. Arbeidet med bekjempelse av handel med kvinner er også et sentralt tema i OSSE-sammenheng.

I utviklingssamarbeidet er rettighetsperspektivet generelt og kvinners rettigheter spesielt prioritert. Jenters utdanning og bekjempelse av hiv/aids er områder hvor rettighetsperspektivet understrekes.

Samarbeidet med Institutt for kvinneverett ved Universitetet i Oslo ble videreført. Formålet med dette samarbeidet er å bygge opp, befeste og videreutvikle kompetanse i kvinneverett og menneskerettigheter ved universiteter og undervisningsinstitusjoner i utviklingsland. Høsten 2001 tok instituttet blant annet i mot to kvinnelige forskere fra Universitetet i Peshawar, Pakistan, for et kortere studieopphold. Kvinnelige akademikere innen faget kvinners rettigheter, fra både Pakistan og Zimbabwe, bidro også i instituttets undervisning.

Regjeringens handlingsplan mot kjønnslemlestelse omfatter internasjonale tiltak. Multilateralt ble det gitt vesentlig støtte til FNs barnefond (UNICEF) og FNs befolkningsfond (UNFPA). Gjennom NORAD ble det dessuten gitt støtte til både internasjonale, norske og lokale organisasjoner som arbeider mot kjønnslemlestelse i flere land. Utenriksdepartementet deltar i den interdepartementale styringsgruppen som leder arbeidet med gjennomføringen av Handlingsplanen.

Når det gjelder reproduktiv helse, er dette nå ytterligere prioritert i UNFPA etter at organisasjonen fikk ny leder.

Det ble gitt tilslutning til arbeidet med å framheve arbeidet med å fremme reproduktive rettigheter.

Det ble gitt støtte til Verdensbanken og regionale utviklingsbanker i arbeidet med å fremme likestilling og kvinners menneskerettigheter.

I 2001 bekreftet FNs sikkerhetsråd forpliktelsene i resolusjon 1325 (2000) om kvinner, fred og sikkerhet med en presidentuttalelse. Kvinners menneskerettigheter generelt og i konfliktsituasjoner understrekes i denne sammenheng. Gjennom Norges plass i Sikkerhetsrådets bidro man også til at temaet beskyttelse av sivile i væpnet konflikt fikk en viktig plass på Sikkerhetsrådets dagsorden i 2001. Beskyttelse av kvinner og jenter er en sentral del av temaet beskyttelse av sivile i væpnet konflikt.

I november 2001 deltok Norge med en delegasjon sammensatt av Utenriksdepartementet og Utdannings- og forskningsdepartementet på konferansen International Consultative Conference on School Education in Relation with Freedom of Religion and Belief, Tolerance and Non-Discrimination, i Madrid. Konferansen ble arrangert av FNs Spesialrapportør om religions- og trosfrihet, UNESCO og spanske myndigheter. I det norske innlegget framhevet man blant annet at religionsfriheten aldri må brukes som et argument for å svekke jenters og kvinners stilling i samfunnet generelt og deres like rett til utdanning spesielt. Man understreket at prinsippet om ikke-diskriminering på grunnlag av kjønn er et prinsipp som må være grunnleggende også i arbeidet for å fremme religions- og trosfrihet. I arbeidet med konferansens sluttokument bidro Norge sterkt til at det ble tatt inn en egen paragraf om likestilling i skolen, om frihet fra diskriminering på grunnlag av kjønn generelt, og om kvinners like rett til religions- og trosfrihet.

I desember 2001 ble det holdt en internasjonal konferanse i Yokohama om kommersiell, seksuell utnyttelse av barn. Norge deltok med en delegasjon ledet av barne- og familieminister Laila Dåvøy og sammensatt av representanter fra Barne- og familiedepartementet, Utenriksdepartementet og Justisdepartementet i tillegg til en representant fra Redd Barnas tipstelefon mot barneporno og en ungdomsrepresentant fra PRESS. Norge holdt en høy profil under konferansen og arbeidet aktivt for å styrke sluttokumentet som ble vedtatt ved avslutningen av konferansen, det såkalte Yokohama Global Commitment 2001 against Commercial Sexual Exploitation of Children.

Handel med kvinner

Gjennomføring av en kampanje mot handel med kvinner i de nordiske og baltiske landene i 2002 ble vedtatt på det uformelle nordisk-baltiske likestillingsministermøtet i Vilnius 15. juni 2001. Det nordiske justisministermøtet, 16. august 2001, besluttet å delta i kampanjen. Kampanjen skal blant annet omfatte bevisstgjøring av allmennheten om denne formen for kriminalitet, opplysningsarbeid for å hjelpe ofrene og hindre at nye kvinner involveres i handel, samt øke bevisstheten/kunnskapen i institusjoner og organisasjoner som finansierer ulike samarbeidsprogram og prosjekter, om behovet for å sikre arbeidsmuligheter for kvinner.

Rasisme

FNs Verdenskonferanse mot rasisme, rasediskriminering, intoleranse og annen fremmedfrykt. Durban, Sør-Afrika 31. aug. – 7. sept. 2001

Verdenskonferansen var en unik mulighet for verdens land til å samles i kampen mot rasisme og rasediskriminering. På grunn av konferansedokumentenes tekst om Midtøstenkonflikten og kompensasjon for slavehandel og kolonitid, så det lenge ut til at konferansen skulle mislykkes.

Rasismekonferansen fikk en dramatisk avslutning med overhengende fare for "walk out", men det lyktes til slutt å oppnå enighet om et sluttdokument (erklæring og handlingsplan). Dokumentet er et resultat av halvannet års arbeid.

Den norske delegasjonen til rasismekonferansen besto av representanter fra Utenriksdepartementet, Justisdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet og Barne- og familiedepartementet. Dessuten deltok representanter fra Utlendingsdirektoratet, Senter mot etnisk diskriminering, Antirasistisk Senter, NHO, LO og Kontaktutvalget mellom innvandrere og myndighetene. Delegasjonen inkluderte to ungdomsrepresentanter, som også deltok på Ungdomsmarkeringen (Youth Summit) som ble arrangert i forkant av rasismekonferansen.

Utviklingsminister Anne Kristin Sydnes holdt det norske hovedinnlegget ved Verdenskonferansen mot rasisme. Hun la blant annet vekt på betydningen av utdanning og nasjonal lovgivning i kampen mot rasisme. Hun understreket at fattigdomsbekjempelse er en sentral del av dette arbeidet, og minnet om at mange er offer for flere typer diskriminering samtidig, og

derfor trenger ekstra oppmerksomhet og særskilte tiltak.

Forhandlingene under konferansen var svært vanskelige. De mest problematiske temaene var omtalen av fortidens ugjerninger (kolonistyre, slaveri og slavehandel) og situasjonen i Midtøsten. På begge områder ble det oppnådd tilfredsstillende løsninger.

Vedrørende fortiden har man både erkjent ugjerningene, bedt om unnskyldning og fastslått et moralsk ansvar. Statene, særlig de berørte stater, anmodes om å bistå dem som er spesielt rammet av fortidens ugjerninger med å utvikle programmer for sosial og økonomisk utvikling (fattigdomsbekjempelse, gjeldslette, markedsadgang, utviklingshjelp, teknologioverføringer m.m.).

I omtalen av Midtøsten anmodes partene om å stanse voldsbruken, gjenoppta forhandlingene og respektere menneskerettighetene.

Sluttdokumentet omtaler en rekke andre viktige temaer. Norge er spesielt tilfreds med enigheten som er oppnådd vedrørende flyktninger, urfolk, innvandrere og minoriteter.

I forhold til de begrensede forventninger man hadde til Verdenskonferansen er det grunn til å være tilfreds med resultatet. Sluttdokumentet er preget av kompromiss, men inneholder omfattende og handlingsrettede formuleringer som vil kunne bli av stor betydning for det anti-rasistiske arbeidet.

Spørsmålet er om alle stater vil være like pliktoppfylgende med hensyn til å følge opp de mange oppfordringer til konkret handling som ligger i sluttdokumentet. En viktig pådriver i dette arbeidet vil være de frivillige organisasjonene og det internasjonale nettverket disse er en del av. Det må også forutsettes at Menneskerettighetskommisjonen tar de nødvendige initiativ. FNs generalforsamling har behandlet et resolusjonsforslag om Verdenskonferansen, og vedtok i februar 2002 med stort flertall en resolusjon om implementering og oppfølging av Verdenskonferansen, her blir statene blant annet bedt om å vedta og gjennomføre nasjonal politikk og handlingsplaner for bekjempelse av rasisme, rasediskriminering, intoleranse og fremmedfrykt. I tillegg til denne resolusjonen, vedtok Generalforsamlingen tre resolusjoner ved konsensus om det tredje tiåret for bekjempelse av rasisme, tiltak for bekjempelse av rasisme, fremmedfrykt og intoleranse, og tiltak mot

Norge har ved flere anledninger uttrykt

støtte til arbeidet som FNs spesialrapportør

om religions- og livsynsfrihet utfører.

EGYPT. Foto: Rune Eraker

politiske doktriner og aktiviteter basert på rasistiske ideologier eller etnisk eksklusivitet og fremmedfrykt, herunder nynazisme.

Verdenskonferansen, NGO-forumet og ungdomstoppmøtet var tilsammen et gigantarrangement. Det hadde stor symbolsk verdi at konferansen fant sted i Sør-Afrika. At konferansen fant sted nettopp i Sør-Afrika bidro til at mange strakk seg langt for å sikre at utfallet skulle bli vellykket.

Norge deltok aktivt i forberedelsene og under konferansen. Den norske delegasjonen spilte en sentral rolle i arbeidet med Midtøstenspørsmålet, og la tidlig fram et forslag til omtale av dette. Hovedelementene i dette forslaget er reflektert i sluttdokumentet.

Norge fikk totalt sett gjennomslag for en lang rekke av de synspunkter vi ønsket å få reflektert i sluttdokumentet. Det ble lagt vekt på å være "en del av løsningen og ikke en del av problemet" og Norge forsøkte derfor å spille en aktiv og konstruktiv rolle både i de formelle forhandlingene og i mer uformelle konsultasjoner og sammenhenger.

Regjeringen arbeider med å følge opp sluttdokumentet

fra Verdenskonferansen, gjennom en kontinuerlig, fokusert og langsiktig innsats. Arbeidet med Handlingsplanen mot rasisme og diskriminering er et viktig element i denne prosessen. Det pågående arbeidet med Handlingsplanen bygger videre på Handlingsplanen mot rasisme og diskriminering (1998-2001) som Sentrumsregjeringen la fram i 1998.

Religions- og livssynsfrihet

Regjeringen setter arbeidet med å fremme religions- og livssynsfrihet høyt. Norge var medforslagsstiller til en resolusjon i Menneskerettighetskommisjonen og Generalforsamlingen som fordømmer alle former for diskriminering og intoleranse på grunn av religion og tro. Norge har også ved flere anledninger uttrykt støtte til arbeidet som FNs spesialrapportør om religions- og livsfrihet utfører.

I november 2001 deltok Norge under en stor internasjonal konferanse om religions- og trosfrihet i undervisning. Den norske delegasjonen bestod av medlemmer fra Utenriksdepartementet og Utdannings- og forskningsdepartementet, og deltok blant annet aktivt i forhandlinger for å få et best mulig sluttdokument fra

FNs permanente forum for urfolkssaker

har sin første sesjon i mai 2002.

INDONESIA. Foto: Rune Eraker

konferansen. Norge prioriterte i denne sammenheng menneskerettighetsperspektivet og fokuserte på jenters rett til utdanning og til religions- og livssynsfrihet i denne forbindelse.

Regjeringen har gitt økonomisk støtte til Oslo-koalisjonen for religions- og livssynsfrihet, herunder til arbeidet med boken “Facilitating freedom of religion”, i tillegg til andre frivillige organisasjoners prosjektvirksomhet.

Urfolk

Norge har aktivt tatt del i arbeidet i Menneskerettighetskommisjonens arbeidsgruppe for utarbeidelse av FN-erklæring om urfolks rettigheter. Dette arbeidet har nå gått i regi av menneskerettighetskommisjonen siden 1995. Generalforsamlingens uttalte målsetting er at FN skal vedta en slik erklæring innen utgangen av det internasjonale urfolkstiåret (2004). Forhandlingene har imidlertid vist seg å være svært problematiske og framdriften har vært meget begrenset. Norge søker gjennom sitt aktive engasjement å bidra til at man får vedtatt en urfolkserklæring i samsvar med Generalforsamlingens målsetting.

FNs Menneskerettighetskommisjon oppnevnte i april 2001 en Spesialrapportør for urfolks menneskerettigheter og grunnleggende friheter. Rudolfo Stavenhagen (Mexico) ble oppnevnt som Spesialrapportør for en periode på 3 år. Norge støttet forslaget om oppnevning av en egen spesialrapportør for urfolk.

Norge har også arbeidet aktivt til fordel for etablering av FNs Permanente Forum for urfolkssaker. Forumet er nå etablert og har sin første sesjon i mai 2002 i New York. Forumet er et rådgivningsorgan for FNs økonomiske og sosiale råd i forhold til spørsmål vedrørende urfolk. Forumet kan blant annet behandle spørsmål vedrørende menneskerettigheter, miljø, utdanning, helse, kultur og utvikling. Forumet har 16 eksperter som medlemmer, hvorav halvparten er nominert av urfolk. Den tidligere sametingspresidenten, professor Ole Henrik Magga, er oppnevnt som urfolksmedlem fra Europa og det Arktiske området, og valgt til forumets første leder.

Underkommisjonens arbeidsgruppe for urfolksspørsmål (Working Group on Indigenous Populations) ble opprettet i 1982. Norge har siden opprettelsen aktivt tatt del i diskusjonene i arbeidsgruppen. Det er forventet at

arbeidsgruppen i framtiden vil få mindre betydning, og muligens også opphøre å eksistere, som følge av opprettelsen av Permanent Forum.

I 2001 ga Norge 1 mill. kr i frivillig bidrag til FNs to frivillige fond for urfolk. Halvparten av dette beløp blir gitt til fondet som gir reisestøtte til urfolksrepresentanter slik at de kan delta i de forskjellige FN prosessene med stor relevans for urfolk. Den andre halvdel av midlene ble gitt til fondet for det internasjonale urfolkstiåret, hvorfra urfolk kan søke om støtte til prosjekter som bidrar til å fremme urfolks rettigheter og levekår. Formålet med urfolkstiåret (1995-2004) er å fremme internasjonalt samarbeid i et forsøk på å løse noen av de problemene som urfolk står overfor på områder som blant annet helse, menneskerettigheter, utvikling, utdanning, språk og kultur. I tillegg ga Norge i 2001 støtte til en rekke internasjonale og regionale prosjekter med formål å fremme urfolks rettigheter.

Tortur

Norske myndigheter har fulgt opp anbefalingene fra torturovervåkningskomiteene gjennom en rekke lovendringer, jf. også arbeidet med å utarbeide en tilleggsprotokoll til FNs torturkonvensjon på side 57.

Lesbiske og homofile

Handlingsplanen angir lesbiske og homofiles rettigheter som et av Norges særskilte satsningsområder i arbeidet for å fremme menneskerettighetene internasjonalt. I en rekke land finner det sted regelrett forfølgelse av seksuelle minoriteter, og Norge har i spesielt graverende tilfeller tatt dette opp med vedkommende lands myndigheter.

Utviklingsministeren tok i sitt innlegg på Verdenskonferansen mot rasisme og diskriminering i Durban høsten 2001 opp den ekstra sårbare situasjonen seksuelle minoriteter befinner seg i hvor de er gjenstand for såkalt ”multipl diskriminering”, som f.eks. diskriminering både på grunnlag av rase og legning. Det ble fra en av delegasjonene på konferansen fremmet forslag om at diskriminering på grunnlag av seksuell legning skulle omtales eksplisitt i sluttdokumentet fra konferansen. Norge støttet dette forslaget. Dette ble likevel ikke tatt inn pga. motstand fra en rekke land.

Norsk menneskerettighetsinnsats i de enkelte land

Europa

Menneskerettighetssituasjonen i **Sørøst-Europa** viste i 2001 en forbedring i forhold til det forutgående år, spesielt i Serbia, hovedsakelig som resultat av regime-skifte i Beograd oktober 2000. Også i Kroatia har det vært en noe positiv utvikling i forhold til den generelle menneskerettighetssituasjonen, blant annet i form av retur av minoritetsflyktninger. 2001 var preget av sterk internasjonal oppmerksomhet i forhold til den voldelige konflikten mellom albanere og makedonere i Makedonia. Denne konflikten kom i løpet av året under relativ kontroll etter fredsavtalen i Ohrid i august, men medførte en skjør og ustabil menneskerettighetssituasjon ut året. Menneskerettighetssituasjonen i Kosovo er fremdeles bekymringsfull, spesielt for etniske minoriteter. I Albania er situasjonen i stor grad fremdeles preget av lovløshet, noe som gir store konsekvenser for menneskerettighetssituasjonen. "Trafficking" av kvinner har utviklet seg til et stort problem i regionen, spesielt i Kosovo og Albania. Norge bidro også i 2001 primært til demokratiseringsarbeid i disse landene gjennom tiltak for å styrke offentlige institusjoner og det sivile samfunn. Som i år 2000, har det vært lagt vekt på å støtte opp om reform av retts- og politivesenet i regionen. Det gjenstår fremdeles mye å gjøre innen disse områdene, spesielt i Kosovo, Bosnia-Hercegovina, Sør-Serbia og Albania, og prosjekttiltak innen denne sektoren blir fremdeles prioritert høyt fra norske myndigheters side. Respekt for menneskerettigheter forutsetter et oppgjør med fortiden og vilje til å stille personer mistenkt for krigsforbrytelser for retten. Det var i løpet av 2001 noe framgang i forhold til samarbeidet med Jugoslavia-domstolen, blant annet representert ved utleveringen av Milosevic til Haag i juni. Samarbeidet med ICTY har representert store kontroversielle innenrikspolitiske spørsmål for de landene det gjelder, og mye gjenstår før dette samarbeidet fullt ut er tilfredsstillende. I forhold til betydningen av forsoningsprosesser for demokratisering av postkonflikt-områder, fortsatte Norge i 2001 støtten til ulike prosjekter som fremmer dialog- og forsoning mellom ulike folkegrupper på Vest-Balkan.

Norges engasjement i **Albania** i 2001 videreførte fokuset fra 2000 med institusjonsbygging gjennom samarbeid på justis- og politisektoren. Til tross for en rekke positive reformer og økt stabilitet, er situasjonen i Albania fremdeles preget av lovløshet, og justissektoren lider under mangelfull opplæring og dårlig avlønning av politi, dommere og øvrige ansatte. Dette bidrar igjen til å svekke den generelle menneskerettighetssituasjonen i

landet, og kvinner og barn er særlig utsatt. I 2001 støttet Norge prosjekter til hjelp for voldsutsatte kvinner, samt et prosjekt for barn, blant annet rettet mot undervisningssektoren. Norge søker også å identifisere gode prosjekter for å motvirke det økende problemet med menneskehandel (trafficking). For å støtte opp om justis- og politisektoren har Norge i tillegg videreført samarbeidet med den albanske riksadvokatens kontor med henblikk på modernisering og styrking av riksadvokatembetet.

Respekt for menneskerettighetene i **Bosnia** er fortsatt ikke tilfredsstillende, selv om framskritt gjøres. Det tar tid å bygge opp institusjoner og et sivilt samfunn som kan verne om befolkningens menneskerettigheter. Norge bidrar aktivt til å støtte opp om institusjonsbygging innen offentlig sektor, på såvel landsbasis, som i de to entitetene (Føderasjonen og Republika Srpska). Norge videreførte bistanden til reform av justis- og politisektoren også i **Bosnia-Hercegovina** i 2001. Det ble i denne sammenheng sekundært norske politifolk til FNs International Police Task Force, IPTF, samtidig som Norge bidro aktivt til reformarbeid i regi av OSSE-sendelaget i Bosnia og Office of the High Representative, OHR (herunder også støtte til menneskerettighetsinstitusjonene og Ombudsmannsordningen). Det ble videre gitt støtte til det nyopprettede International Judicial Commission, som tar sikte på omfattende reform av domstolene. Det bosniske sivile samfunns engasjement innen dialog- og forsoningsarbeid ble støttet gjennom Nansen-dialogsentra i henholdsvis Mostar, Sarajevo og Banja Luka. Også Helsingforskomitéens arbeid mottok støtte i 2001. Norge ga videre støtte til flyktningeretur, både i form av gjenoppbyggingsbistand og juridisk bistand, særlig til minoritetsflyktninger.

Valget av en demokratisk koalisjonsregjering i januar 2000, samt en ny demokratisk president i februar samme år, markerte et vendepunkt i **Kroatias** vilje til å respektere internasjonalt anerkjente menneskerettigheter. Koalisjonsregjeringen har forpliktet seg til å samarbeide med Jugoslavia-domstolen. Dette samarbeidet er imidlertid fortsatt tildels meget kontroversielt i store deler av den kroatisk befolkningen. Kroatisk myndigheter har videre åpnet for retur av etnisk-serbiske flyktninger. Til tross for rimelig god framgang for flyktningeretur, er det fortsatt tildels sterk motstand på lokalt nivå i enkelte kommuner. Norge støttet prosjekter rettet mot minoritetsretur til Kroatia i 2001. Norge bidro dessuten med juridisk veiledning for flyktninger, sekundering av politifolk til OSSE-politiet i Øst-Slavonia, sekunderinger til OSSE-sendelaget, samt opprettelse av et administra-

tivt Nansen dialogsenter i Osijek. Norge videreførte i tillegg støtten til den kroatisk Helsingforskomitéen.

Utviklingen i **Makedonia** i 2001 var preget av krigshandlingene mellom den etniske albanske "nasjonale frigjøringshær" og den makedonske hæren/sikkerhetsstyrker. Urolighetene resulterte i et stort antall flyktninger til Kosovo, samt til et betydelig antall internt fordrevne personer. Situasjonen i 2001 har bidratt til et sterkt internasjonalt fokus på manglende menneske- og minoritetsrettigheter i landet, tydeliggjort gjennom fredsavtalen mellom makedonske og albanske politikere i Ohrid 13 august 2001. Norge bidro i 2001 med støtte til menneskerettighetstiltak gjennom Nansen dialogsenter i Skopje, samt gjennom Helsingforskomitéens arbeid for å kartlegge menneskerettighetssituasjonen i landet. Videre støttet Norge et institusjonsbyggingsprosjekt mellom det norske og det makedonske barneombudet. Som et ledd i gjennomføringen av Ohrid-avtalen støtter Norge gjennom OSSE-sendelaget i Makedonia oppbyggingen av et multi-etnisk politiakademi for å styrke andelen etniske albanere i politistyrken. Norge har også bidratt med betydelig støtte til opprettelsen av et albansk-språklig universitet i Tetovo. Midler ble også kanalisert til krisetiltak for flyktninger og internt fordrevne personer.

Det politiske regimeskiftet i **Den føderale republikken Jugoslavia** høsten 2000 har medført en betydelig forbedret situasjon for menneskerettighetene i landet. De nye myndighetene på både føderalt nivå såvel som i republikken Serbia, har i tiden etter de fredelige omveltningene vist klar vilje til å overholde internasjonale menneskerettighetsstandarter. En rekke tiltak og loven dringer ble i så måte gjennomført i løpet av 2000, inkludert opphevelse av de kontroversielle informasjons- og universitetslovene. Samarbeidet med Jugoslavia-domstolen (ICTY) har vært kontroversielt og gjenstand for internasjonal kritikk. Norge videreførte ulike støttetiltak for uavhengige media og sivilt samfunn, herunder støtte til den serbiske Helsingforskomiteen og et Nansen dialogsenter i Beograd. Den norske støtten til fri retts-hjelp for flyktninger ble videreført også i 2000.

Menneskerettighetssituasjonen i **Kosovo** var også i 2001 meget vanskelig, først og fremst for minoritetsgrupper. Til tross for at statistikken for drap og voldsbruk er redusert fra år 2000, blir fremdeles kosovo-serbere og andre etniske minoriteter utsatt for trakassering og overgrep. Drap forekommer fremdeles, til tross for KFOR og UNMIK's bestrebelser, og etniske minoriteter, primært serbere og Roma, mangler grunn-

leggende sikkerhet og bevegelsesfrihet. Menneskerettighetssituasjonen for kosovoalbanere generelt er også bekymringsfull, noe drap på moderate politikere og 'kollaboratører' er en indikasjon på, samt den utbredte selvsensuren blant provinsens journalister. Det ble gjort noen framskritt med hensyn til institusjonsbygging i løpet av 2001. Provinsvalget i november 2001, der også den serbiske minoriteten deltok, åpnet for implementering av Kosovos midlertidige regjering og lokaladministrasjon. Norge fortsatte å støtte oppbyggingen av fungerende lokale politistrukturer, blant annet gjennom støtte til OSSEs politiskole i provinsen og gjennom sekundering av norske politifolk. Forøvrig bidro Norge med støtte for ulike menneskerettighetstiltak gjennom norske NGO'er, samt støtte til bygging av et varetekt-fengsel i regi av UNMIK. Norge videreførte også støtten til Nansensenteret i Pristina, samt dets utvidelse til et dialogprosjekt i Mitrovica.

I **Montenegro** (Den føderale republikken Jugoslavia) var menneskerettighetssituasjonen tilfredsstillende i 2001. Norge videreførte støtten til den montenegrinske Helsingforskomiteen og til Nansen dialogsenteret i Podgorica. Det ble gjennomført tiltak for å støtte opp om uavhengige media og demokratiseringsarbeid i republikken. Norge hadde fram til november 2001 en person sekundert til OSSE/ODIHR-kontoret i Podgorica, som i sitt arbeid også fokuserte på menneskerettighetssituasjonen i landet.

Situasjonen i **Tsjetsjenia** var også i 2001 en kilde til bekymring. Overgrepene mot sivilbefolkningen har ikke stanset. I likhet med det internasjonale samfunn for øvrig følger Norge utviklingen nøye. Saken er ved flere anledninger blitt tatt opp med russiske myndigheter bilateralt. Norge har også deltatt i behandlingen av spørsmålet i internasjonale fora som FNs menneskerettighetskommisjon, Europarådet og Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa. Under den 57. sesjon i FNs menneskerettighetskommisjon var Norge medfor-slagsstiller til resolusjonen om Tsjetsjenia.

Norge ga 17 mill. NOK til Tsjetsjenia-relaterte tiltak i 2001. Støtten var i hovedsak nødhjelp gjennom norske og utenlandske frivillige organisasjoner, FN og Røde Kors. Mange av programmene inneholdt også menneskerettighetselementer. Deler av bistanden var innrettet mot å tilrettelegge for retur av internt fordrevne samt dokumentasjon av menneskerettighetsforholdene. Arbeidet som utføres av eksperter fra Europarådet plassert ved kontoret til den russiske presidentens spesialrepresentant for menneskerettigheter i Tsjetsjenia, er

Etter opptaket i Europarådet, har man registrert framgang i Armenias arbeid med å bedre situasjonen mht. menneskerettigheter og grunnleggende friheter.

ARMENIA. Foto: Rune Eraker.

delvis finansiert av Norge.

Kaukasus

Selv om det kan spores en rekke positive utviklingstrekk i **Armenia**, **Georgia** og **Aserbajdsjan** mht. utviklingen av demokratiske institusjoner, begås det fremdeles brudd på menneskerettighetene.

Den generelle menneskerettighetssituasjonen i Georgia er fortsatt bekymringsfull. Menneskerettighetsbruddene finner sted innenfor områdene av politiske, sivile og sosiale rettigheter, såvel som grunnleggende tros- og ytringsfriheter. Særlig gjør mangelen på rettssikkerhet seg gjeldende. Internt fordrevne fra provinsene Abkhazia og Sør-Ossetia, samt religiøse grupperinger er spesielt utsatte grupper. Menneskerettighetsbruddene må blant annet ses i lys av manglende beskyttelse i loven, mangelfull oppfølging av lovverk og fravær av kunnskap

og bevissthet om menneskerettigheter. Aserbajdsjan og Armenia ble tatt opp som medlemmer i Europarådet i januar 2001. En av betingelsene for Aserbajdsjans opptak som medlem i Europarådet var frigivelse eller ny rettssak for de fanger som ble vurdert som "politiske fanger" av menneskerettighetsorganisasjonene i landet. Selv om aserbajdsjanske myndigheter har løslatt et stort antall fanger, viser oppdaterte lister over "politiske fanger" fra Europarådets eksperter at problemet ikke er løst.

Etter opptaket i Europarådet, har man registrert framgang i Armenias arbeid med å bedre situasjonen mht. menneskerettigheter og grunnleggende friheter. På lovsiden er det gjort framskritt, men en god del gjenstår, særlig i forbindelse med implementering og håndheving av lover.

Norge ga i 2001 ca. 43 mill. NOK til ulike tiltak i regionen, i hovedsak humanitær bistand. Menneskerettighetsprosjekter utgjorde i hovedsak en integrert del av den humanitære bistanden. Midlene ble i hovedsak kanalisert gjennom Flyktningerådet og Røde Kors, samt internasjonale fora som Europarådet og OSSE. Et viktig prosjekt i regionen har vært Flyktningerådets arbeid med å introdusere og styrke menneskerettighetenes plass i utdanningssystemet, blant annet med opplæring i menneskerettigheter for lærere. I tillegg jobbes det direkte mot de nasjonale myndigheter for å integrere undervisning om menneskerettigheter i skolenes pensum. I regi av Røde Kors har man arbeidet for å implementere internasjonale menneskerettigheter i nasjonalt lovverk, samt spre menneskerettighetskunnskap generelt.

Sentral-Asia

Menneskerettighetssituasjonen i de fem sentral-asiatiske tidligere sovjetrepublikkene er bekymringsfull. Menneskerettighetene brytes systematisk, om enn i ulik grad. **Turkmenistan** og **Uzbekistan** peker seg ut i negativ retning. Etter 11. september støttet alle landene raskt opp om den internasjonale koalisjonen mot terrorisme, men kampen mot terrorismen har også blitt brukt internt til å legitimere overgrep mot religiøse og verdslige regimemotstandere. Det økede internasjonale fokus på regionen har også ført til at større oppmerksomhet rettes mot menneskerettighetsspørsmål, noe

som kan gjøre det lettere å komme i dialog med myndighetene om dette. Det positive momentum fra gjenreisingsarbeidet i Afghanistan kan på sikt få gunstige ringvirkninger i den sentralasiatiske regionen. Alle de fem republikkene er medlemmer av OSSE. Norge har foretatt en rekke henvendelser om menneskerettighetsspørsmål og enkeltsaker i organisasjonens fora og bilateralt med myndighetsrepresentanter. Norge ga i 2001 22 millioner NOK til ulike humanitære tiltak og menneskerettighetsprosjekter i regionen, hovedsakelig kanalisert gjennom FN-systemet og Røde Kors. Den norske Helsingforskomité og ODIHR har fått finansiell støtte til menneskerettighetsprosjekter og OSSE til delfinansiering av terrorismekonferansen i Bisjkek medio desember.

Asia og Oceania

Gjennom flere år har det vært en meget alvorlig situasjon i **Afghanistan** i forhold til grunnleggende menneskerettigheter, og særlig i forhold til kvinners adgang til utdanning, helsetilbud og arbeid utenfor hjemmet. Året 2001 ble et meget dramatisk år for landet, de store endringene mot slutten av året endret også menneskerettighetssituasjonen. Gjennom året har det kommet rapporter om bruk av barnesoldater, og om massakre av sivilbefolkningen i forbindelse med kamphandlinger.

De konkrete overgrep fra Taliban ble stadig alvorligere fram til høsten 2001. Talibans leder Mulla Omars edikter satte kontinuerlig strammere rammer for landets befolkning. Flere hjelpearbeidere fra en kristen organisasjon ble arrestert og anklaget for misjonering, og ikke sluppet fri før en god stund etter at de amerikanske militærangrepene startet. Mange afghanske ansatte i samme organisasjon ble også arrestert, og deres skjebne er usikker.

I oktober 2001 ble den militære aksjonen mot Afghanistan igangsatt, og samme høst måtte Taliban-bevegelsen gi opp etter vel fem år ved makten. Mindre grupper fra denne samlingen studenter, som står for en ekstrem tolkning og praktisering av islam, finnes fortsatt aktive i landet, men Taliban som maktfaktor ble høsten 2001 avvirket gjennom bruk av militære styrker. Til tross for Talibans fall og overgangen til en interimadministrasjon i Afghanistan er menneskerettighetssituasjonen fortsatt alvorlig, selv om rammebetingelsene har endret seg til det bedre.

Etter innsettelsen av interimadministrasjonen 22. desember 2001 har menneskerettighetsspørsmålene endret karakter. Jenter og kvinner skal nå offisielt sikres både skolegang, tilgang til sosiale tjenester og rett til arbeid, og det er generelt større individuell frihet. Samtidig blir det rapportert om trakassering av bestemte etniske grupper, spesielt pasjtuner, som har utgjort hovedrekrutteringsgruppen for Taliban. Konkret består overgrepene av plyndring, fysisk vold, seksualisert vold og utpressing. Et indirekte resultat av trakasseringen er også at pasjtunere konsekvent taper under distribusjon av humanitær hjelp. Det meldes om store områder i det nordlige Afghanistan med tomme landsbyer tidligere bebodd av pasjtuner som nå har flyktet fra forfølgelsen. Blant det betydelige antall afghanere som fremdeles flykter til Pakistan er det registrert et betydelig antall pasjtunere som oppgir etnisk vold som viktigste årsak til flukt. I tillegg antas det at et betydelig større antall pasjtunere forflytter seg til mindre utsatte områder innenfor Afghanistan, og bidrar dermed til å øke antallet internt fordrevne. Interimadministrasjonen har nedsatt en uavhengig kommisjon for å undersøke de tallrike tilfellene av etnisk vold.

Nordalliansen har også fått kritikk for sin behandling av krigsfanger, spesielt utlendinger - både pakistanere, arabere og tsjetsjenere. I tillegg har det kommet rapporter om trakassering, vold og voldtekt mot kvinner i alle deler av landet. Flere av partene i dagens interimadministrasjon har fra tidligere et tvilsomt rykte for brudd på menneskerettighetene, men det kan være håp om at den nåværende politisk prosessen, som synes å være på riktig spor, samt økt internasjonal tilstedeværelse og press kan bidra til å skape grobunn for en bedre menneskerettighetssituasjon.

FNs Høykommissær for menneskerettigheter har lagt vekt på at det må opprettes en egen menneskerettighetskomponent som en del av oppsettet for FNs videre arbeid i Afghanistan. Etter at krigshandlingene til dels er over gir situasjonen i Afghanistan en mulighet til å få FN-systemets innsats til å fungere bedre og mer helhetlig.

Høykommissæren har også vært inne i diskusjoner om opprettelse av en nasjonal menneskerettighetskommisjon, forpliktelser i forhold til respekt for menneskerettighetene, overvåkning og at man skal ha et adekvat rettslig oppgjør for de alvorlige forbrytelser som er begått. Det har vært et sendelag i Afghanistan for å vurdere hvordan en skal sikre at personer blir stilt til ansvar for sine straffbare handlinger, og et nytt team vil

Situasjonen i Afghanistan representerer en enorm utfordring for norsk humanitær bistand og arbeid for menneskerettighetene.

AFGHANISTAN. Foto: Håkon Lislrud/ Kirkens Nødhjelp

foreta en vurdering av de ulike behov i den fasen man nå går inn i, blant annet i forhold til oppbygging av fungerende institusjoner, politi og rettsvesen.

Norge finansierer en egen menneskerettighetsrådgiverstilling gjennom UNDP for å utvikle kunnskap om situasjonen i Afghanistan. ASG, Afghanistan Support Group, har menneskerettigheter og kvinners situasjon som et hovedtema i sin dialog med partene i konflikten. Norge var i 2001 en del av troikaen i ASG, hvor arbeidet med menneskerettigheter står sentralt. Gjennom Norges formannskap for ASG i 2002 har Norge en rolle å spille for å sikre menneskerettighetsaspektet i den internasjonale innsatsen. Det er blant hovedmålsettingene i det norske ASG-formannskapets plattform å fremme forbedring av menneskerettighetssituasjonen, særlig med henblikk på kvinners rettigheter. Sentrale elementer i dette er arbeid for å fremme afghanske kvinners aktive deltakelse i freds-, forsonings- og gjenoppbyggingsprosessen, samt for å integrere hensyn til kvinner i bistandsprosjekter og -programmer. Norge støtter også andre menneskerettighetsrelaterte tiltak gjennom FN-systemet og norske frivillige organisasjoner.

Støtte til menneskerettigheter og utvikling av demokratiet er ett av tre hovedsatsingsområder for norsk utviklingssamarbeid med **Bangladesh**. I 2001 ble arbeidet

med revisjon av retningslinjene for samarbeidet med Bangladesh påbegynt. De nye retningslinjene vil ventelig bli godkjent i 2002, og en ny rammeavtale for samarbeidet forventes undertegnet.

Med utgangspunkt i den vanskelige situasjonen for kvinner i Bangladesh, har norsk bistand vært konsentrert om arbeidet knyttet til kvinne- og likestillingsperspektivet i utviklingssamarbeidet. Blant annet har disse initiativ og tiltak mottatt støtte i 2001:

- En rekke frivillige organisasjoner som gjennomfører opplæringstiltak for kvinner innen menneskerettighetsområdet, og som fremmer og beskytter deres rettigheter. Fokus er på handel med kvinner og barn, seksuell mishandling og vold mot kvinner. Flere av organisasjonene tilbyr også fri rettshjelp.
- Tiltak for fremme av landrettigheter.
- Tiltak for funksjonshemmedes rettigheter.
- Frivillige organisasjoners generelle opplysningsarbeid om demokrati og menneskerettigheter.

I den løpende dialog med myndighetene har Norge uttrykt bekymring for menneskerettighetssituasjonen, særlig utøvelsen av vold knyttet til økende politiske motsetninger og angrep mot minoriteter. Norge har også uttrykt bekymring for situasjonen når det gjelder barnearbeid og handel med kvinner og barn. Norge har også, blant annet i givermøter påtalt økt korrupsjon og fravær av lov og orden og har tatt opp den tilsynelatende manglende politiske vilje til å gjennomføre politiske reformer.

Ved valget til nasjonalforsamling høsten 2001 stilte Norge med valgobservatører.

Norge sendte høsten 2000 en invitasjon til en gruppe parlamentarikere fra **Bhutan**. Delegasjonen kom til Norge i mars 2001. Formålet med besøket var å vise hvordan demokratiet fungerer i Norge, både på nasjonalt og lokalt plan.

Burma har hatt førti års sammenhengende militærstyre som har undertrykt politisk opposisjon og etniske minoriteter. Partene mangler tradisjoner for konfliktløsning, dialog og forsoning. Forholdet mellom myndighetene og de etniske gruppene som utgjør 40% av befolkningen, er svært vanskelig. Militærregimet oppfatter

Situasjonen i Burma følges nøye av norsk opinion og en rekke frivillige organisasjoner og et aktivt eksilmiljø er engasjert i forhold til Burma. Her fra et møte med Aung San Suu Kyi .

BURMA. Foto: Ronny Hansen

seg selv som garantister mot oppløsning og balkanisering. Det foregår fremdeles systematiske brudd på menneskerettighetene. Burma befinner seg i en økende økonomisk, sosial og humanitær krise

Rapporter om alvorlige brudd på menneskerettigheter i Burma fortsatte gjennom 2001, på tross av kontakter mellom militærregimet og opposisjonen som ga grunnlag for et visst håp om etablering av politisk dialog. Kontakten startet i oktober 2000 i form av samtaler mellom opposisjonen ved Aung San Suu Kyi og regimet ved State Peace and Development Council (SPDC). Aung San Suu Kyi fører samtalene alene på vegne av National League for Democracy (NLD). I forbindelse med samtalene gjennomførte regimet enkelte tillitsbyggende tiltak, herunder løslatelse av ca 200 politiske fanger, lettelser i restriksjoner og trakassering, tillatelse for partiet NLD til å gjenåpne partikontorer i Rangoon og i hovedsak opphør av den negative propagandaen

mot opposisjonen.

Det synes også å eksistere en viss forsterket vilje på regimets side til dialog med det internasjonale samfunn, i første rekke representert ved FNs spesialutsending, menneskerettighetskommisjonens spesialrapportør for Burma og ILO. Verken kontaktene med opposisjonen eller dialogen med det internasjonale samfunn manifesterte seg imidlertid i vesentlige endringer i den politiske situasjonen eller menneskerettighetssituasjonen.

Ved utgangen av året var opposisjonsleder Aung San Suu Kyi fremdeles i husarrest, og mer enn 1000 politiske fanger befant seg i fengsel. ILO konstaterte at tvangsarbeid fortsatt var utbredt, selv om enkelte begrensede tiltak hadde blitt iverksatt av regimet for å imøtekomme ILOs tilrådinger. Rapporter tydet på at militærets brutale fremferd mot etniske minoriteter i grenseområdene fortsatte, inkludert tvangsarbeid, tvangsforflytninger, utpressing, summariske henrettelser, voldtekter, tortur og andre overgrep. Offentlig forvaltning og rettsystem fungerte svært dårlig og elementære prinsipper for rettssikkerhet ble ikke overholdt. Politiske rettigheter som pressefrihet, møte- og organisasjonsfrihet var i praksis nær ikke-eksisterende, det samme gjaldt i stor grad sosiale rettigheter knyttet til helse og utdanning. Flere etniske grupper ble i tillegg diskriminert med blant annet omfattende restriksjoner i bevegelsesfriheten.

Situasjonen i Burma følges nøye av norsk opinion og en rekke frivillige organisasjoner og et aktivt eksilmiljø er engasjert i forhold til Burma. Fra parlamentarisk hold søkes også politisk press mot militærregimet forsterket gjennom deltagelse i det internasjonale nettverket PD Burma. Tidligere Nobelprisvinnere uttrykte sin støtte til Aung San Suu Kyi i desember i forbindelse med en markering av hundreårsjubileet for Nobelprisen.

Samtidig som Norge fortsatte å kritisere overgrep, oppfordret man regimet til å fortsette de tillitsbyggende tiltakene med sikte på å etablere politisk dialog med opposisjonen og de etniske minoritetene, og sikre hurtig og fredelig overgang til demokrati og rettsstat. Norge var medforslagsstiller til Burma-resolusjonen i hhv. FNs generalforsamling og FNs menneske-

rettighetskommisjon, og Norge sluttet seg til EUs felles holdning til Burma. Norge støttet FNs spesialutsending, spesialrapportøren for Burma og ILO i deres respektive bestrebelser for å etablere politisk dialog, forbedre menneskerettighetssituasjonen og eliminere tvangsarbeid, og det ble ytt støtte til konkrete prosjekter inne i Burma rettet mot forsoning, dialog og menneskerettigheter. Den humanitære nødhjelpen til burmesiske flyktninger i Thailand ble opprettholdt, og norske myndigheter holdt gjennom året tett dialog med demokratibevægelsen i Burma og i eksil. Situasjonen i Burma ble også drøftet med en rekke lands myndigheter, både innen ASEAN og andre relevante fora, særlig med sikte på at nabolandene i større grad utnytter sin innflytelse til å påvirke regimet på en konstruktiv måte i retning av forsoning, dialog og demokrati.

Menneskerettigheter har stått sentralt i drøftelsene som Norge har vært vertskap for i 2001 mellom regjeringen på **Filippinene** og landets kommunistbevegelse, National Democratic Front. Et viktig framskritt i forhandlingsprosessen ble gjort da partene undertegnet en egen menneskerettighetsavtale, som blant annet forplikter dem til å etablere en felles kommisjon som skal behandle innrapporterte menneskerettighetsbrudd. Krigen mellom kommunistgeriljaen og militæret har pågått i mer enn 30 år og har påført landet store sosiale og økonomiske kostnader. Fredsprosessen er komplisert og har hatt flere tilbakeslag. Partene synes å stå langt fra hverandre og deler ikke samme oppfatning når det gjelder hva som bør være forhandlingenes form og innhold.

Norge har også støttet et regionalt prosjekt for å etablere en menneskerettighetsmekanisme for ASEAN-landene. Støtten har vært kanalisert gjennom en prosjektleidelse tilknyttet det velrenommerte Ateneo-universitetet i Manila. Formålet med prosjektet er blant annet å etablere mekanismer for systematisk utveksling av erfaringer mht. å fremme menneskerettigheter, samt å etablere en uavhengig menneskerettighetskommisjon for ASEAN-landene.

Selv om det er religionsfrihet i Filippinene, har landets muslimske minoritet (som utgjør i underkant av 5% av befolkningen, og hovedsakelig er bosatt på Mindanao) i en årrekke blitt diskriminert. Muslimene har blitt hengende etter både økonomisk og sosialt i forhold til landets kristne majoritet (90% av befolkningen), og har også hatt generelt liten innflytelse i nasjonale politiske fora. Siden Arroyo overtok som president i Filippinene i januar 2001, har myndighetene tatt flere initiativ for å

forsøke å rette på skjevhetene mellom muslimer og kristne. Norge har gitt økonomisk støtte via et større UNDP-program, til tiltak på Mindanao for å fremme sivile og politiske rettigheter, inkl. fred og forsoning, samt økonomisk utvikling i dette konfliktfylte området. Nøkkelen til å løse konflikten ligger i å fremme økonomisk og sosial utvikling.

En andel av norsk bistand til Filippinene har gått til menneskerettighetsopplæring, og har hovedsakelig vært kanalisert gjennom frivillige organisasjoner. Flere prosjekter er rettet mot kvinner og barn. Det norske menneskerettighetsfondet har i flere år gitt støtte til filippinske frivillige organisasjoner. Landsorganisasjonen, som blant annet har et eget representasjonskontor i Manila, gir støtte til filippinske fagorganisasjoner med sikte på å styrke de faglige rettigheter i landet.

Norge har gitt støtte til tiltak for bekjempelse av barnearbeid i **India**. Innsatsen er konsentrert rundt fem utdanningsprosjekter i regi av lokale frivillige organisasjoner og UNDP. For å oppnå strategiske effekter har ambassaden utarbeidet et strategidokument for barnearbeidsfeltet der bevisstgjøring, nettverksbygging, forskning og dokumentasjon står sentralt. Videre har Det norske menneskerettighetsfondet i løpet av 2001 gitt støtte til flere frivillige organisasjoner i India.

Norge opphevet i 2000 de begrensninger i bistands-samarbeidet som ble innført etter Indias kjernefysiske prøvesprengninger i 1998. Grunnlaget er nå lagt for en gjenopptagelse av vårt stat-til-stat utviklingssamarbeid med India.

Etter over 30 år med autoritært styre under Suharto er **Indonesia** nå i ferd med å etablere seg som verdens tredje største demokrati. Overgangen fra diktatur til et demokratisk styresett er imidlertid en langsom og vanskelig prosess hvor utfordringene er mange. Landet preges av omfattende sosial uro som følge av fattigdom, etniske spenninger og religiøse motsetninger. Selv om mange indonesiere i dag opplever at deres sivile og politiske rettigheter respekteres, er menneskerettighetssituasjonen i konfliktområdene Molukkene, Aceh og Vest-Papua foruroligende. På Molukkene er konflikten religiøst betinget, og flere tusen mennesker er drept de siste årene i sammenstøt mellom kristne og muslimske grupper. Konflikten kan imidlertid gå mot en løsning etter at partene ble enige om en fredsavtale i februar. I Aceh og Vest-Papua arbeider opprørsbevegelser aktivt for løsrivelse fra Indonesia, og voldelige konfrontasjoner mellom disse og det militære forekommer hyppig.

Felles for alle disse konfliktene er at det ofte er sivilbefolkningen som lider mest.

Den nye regjeringen som ledes av president Megawati Soekarnoputri har som uttalt mål å fortsette reform- og demokratiseringsprosessen, å styrke rettsstaten samt å bekjempe korrupsjon. Menneskerettigheter står høyt på den politiske dagsorden, selv om det svake rettssystemet og det militærets maktposisjon legger hindringer i veien for en aktiv menneskerettighetspolitikk fra myndighetenes side.

Sentralt i regjeringens arbeid for menneskerettighetene står etableringen av ad-hoc-domstoler for å etterforske menneskerettighetsbrudd, blant annet i forbindelse med opptøyene i forbindelse folkeavstemningen om Øst-Timors løsrivelse i 1999. Selv om mange stiller spørsmål ved domstolenes troverdighet både med hensyn til mandat og virkemåte, håper man at prosessen kan være et skritt på veien mot en mer rettferdig rettsprosess. Etter at dommere ble utnevnt og domstolen ser ut til å kunne starte sitt arbeid, har spørsmålet om internasjonal assistanse til rettsprosessen også fått ny aktualitet.

Menneskerettigheter er et høyt prioritert område for samarbeid mellom Norge og Indonesia. I Handlingsplan for menneskerettigheter ble Indonesia identifisert som ett av de landene Norge ønsker å innlede en menneskerettighetsdialog med. Dialogen vil bygge på gjensidig respekt og likhet og ble formelt innledet i 2002. Både norske og indonesiske myndigheter ønsker å bidra til at dialogen skal utvikles til et langsiktig samarbeid med sikte på å styrke rettsstaten, fremme en demokratisk utvikling og styrke respekten for menneskerettigheter generelt.

Indonesiske myndigheter har vist stor interesse for samarbeid med Norge for å bygge opp den nasjonale kompetanse og regelverk om menneskerettigheter, samt styrke rettsvesenet, påtalemyndigheter, NGOer og fagmiljøer slik at landet kan ivareta sine nasjonale og internasjonale forpliktelser innen dette området.

Norge har de siste årene bidratt med 6 mill. kr. til UNDP/ Verdensbankens Partnership-program for demokratiutvikling i Indonesia, og støttet UNDPs humanitære program i Aceh med 4 mill. kr. Man har også støttet internasjonale NGOers hjelpearbeid i konfliktområder som Aceh og Molukkene. I 2001 ble det utbetalt totalt 41 mill. kr. til Indonesia i langsiktige utviklingstiltak, humanitær bistand og menneskerettighetstiltak. Det forventes at støtten vil ligge på tilsvarende nivå i 2002.

Norge har i bistandssamarbeidet med **Kambodsja** særlig lagt vekt på arbeid for å fremme demokrati, menneskerettigheter, godt styresett, minerydding og minerelaterte tiltak for å tilrettelegge for økonomisk og sosial utvikling. Det gis norsk støtte til FN-organisasjoner, norske humanitære organisasjoner og til frivillige kambodsjanske menneskerettighetsorganisasjoner. Norge har også støttet nasjonale opplysningskampanjer som sprer informasjon om det planlagte rettsoppgjøret etter Røde Khmer.

Frivillige organisasjoner og multilaterale institusjoner har vært hovedkanalen for norsk bistand.

Det internasjonale samfunn la i 2001 stor vekt på at Kambodsja så raskt som mulig, og i samarbeid med FN, tilrettelegger for en rettferdig rettsprosess mot de mest ansvarlige lederne for Røde Khmer-regimet. Norge har gitt uttrykk for vilje til å støtte en slik rettsprosess, både overfor landets myndigheter og i internasjonale sammenhenger.

Det ble i 2001 også lagt stor vekt på at lokalvalget i februar 2002 skulle bli gjennomført på en demokratisk måte. Norge har lagt vekt på at lokalvalget er et viktig skritt i konsolidering av demokratiet i Kambodsja der man også skuer fram mot det nasjonale valget i 2003.

Norge var i 2001 medforslagsstiller til resolusjon om Kambodsja i FNs Menneskerettighetskommisjon og på FNs generalforsamling.

I **Laos** har Norge gjennom flere år støttet tiltak for å bygge kapasitet innen forvaltningen, både sentralt og på provinsnivå. Norge har støttet et prosjekt for å bedre den laotiske nasjonalforsamlingens kapasitet og arbeids-situasjon. Prosjektet inneholder viktige elementer for demokratiutvikling og institusjonsbygging. Norge støtter også tiltak innen skatte- og tollvesenet og miljøforvaltning, som har som målsetting å bidra til oppbygging av et godt styresett. Gjennom støtte til den laotiske kvinneunionen har Norge blant annet bidratt til at forskjeller mellom kvinner og menn nå for første gang synliggjøres i offentlig statistikk, og at det nå gis kurs til beslutningstakere på alle nivåer om å integrere hensyn til kvinner i utviklingsplanleggingen. Tiltaket anses som viktig for å bedre kvinners rettigheter i Laos.

Overfor malaysiske myndigheter har Norge oppfordret til at **Malaysia** tiltrer FNs to konvensjoner om hhv. politiske og sivile rettigheter og økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter. Malaysia besluttet i 2000 å tiltre

Retten til utdanning står sentralt i det norske samarbeidet med Nepal.

Norge har gitt finansiell støtte til det nasjonale programmet for å øke utbredelsen og kvaliteten på landets grunnskoler.

NEPAL. Foto: Håkon Liserud/ Kirkens Nødhjelp

ILOs barnearbeidskonvensjon.

Norge sluttet seg i august 2000 til det franske EU-formannskapetets uttalelse vedrørende domfellelsen av tidligere visestatsminister Anwar Ibrahim for sodomi. Den politiske utviklingen, og da særlig menneskerettighetsspørsmål som religionsfrihet, ytringsfrihet og kvinners stilling følges nøye.

Den økende voldelige konflikten i **Nepal**, skapt av den maoistiske opprørsbevegelsen, har medført en økning i menneskerettsovergrepene det siste året. I november 2001 ble det innført unntakstilstander og hæren er blitt satt inn. Økte militærutgifter har betydelige konsekvenser for statsbudsjettet og Nepals finansiering av utviklingsarbeid. I denne situasjonen har Norge deltatt aktivt i en lokal "Peace Support Group" under ledelse av

UNDP. På grunnlag av dette arbeidet er det opprettet et fond forvaltet av UNDP, som tilbyr finansiering av ulike konfliktreduserende initiativ, i regi av lokale frivillige og offentlige organisasjoner. Norge har også arbeidet for at konflikten og dens konsekvenser for utvikling skal være et tema i givernes dialog med myndighetene.

Retten til utdanning står sentralt i det norske samarbeidet med Nepal. Norge har gitt finansiell støtte til det nasjonale programmet for å øke utbredelsen og kvaliteten på landets grunnskoler. Norge har også gitt støtte til prosjekter som fokuserer på barns rettigheter. To lokale organisasjoner har mottatt støtte til utarbeidelse av en årbok om menneskerettigheter og til juridisk rådgivning for kvinner.

Norge har støttet opprettelsen av en nasjonal menneskerettskommisjon. Denne ble etablert i juni 2000.

Norge har i det siste året gitt omfattende humanitær bistand til **Nord-Korea**. I lys av de systematiske og gjennomgripende brudd på menneskerettighetene i Nord-Korea, har Norge i denne forbindelse uttrykkelig påpekt at man forventer at bistanden fordeles i henhold til internasjonalt anerkjente prinsipper. Norge har også overfor nordkoreanske myndigheter påpekt behovet for reformer, inkludert demokratisering, åpenhet og respekt for menneskerettighetene.

Demokrati og menneskerettigheter er prioriterte innsatsområder for norsk bistand til **Pakistan**, både gjennom direkte støtte til myndighetene og gjennom multilaterale organisasjoner og lokale frivillige organisasjoner.

Norge tok avstand fra militærkuppet høsten 1999, og har oppfordret regimet til snarest mulig å føre makten over til demokratisk valgte organer.

Den pakistanske regjeringen har lansert en plan for desentralisering og lokalt styre, inkludert folkevalgte organer på tre nivåer under provinsnivå. I samarbeid med FNs utviklingsprogram og DFID (Storbritannia) støtter Norge et prosjekt som har som målsetting å mobilisere kvinner både til å stille som kandidater og til å avgi stemmer. En frivillig kvinneverksorganisasjon (Aurat Foundation) leder arbeidet, og et nettverk av lokale organisasjoner deltar. Erfaringene fra første valgrunde er positive, og man har lyktes i å fylle hele 86% av plassene som er reservert for kvinner.

Den pakistanske valgkommisjonen har fått styrket sin uavhengighet og utvidet sitt mandat i tilknytning til lokalvalgene. Norge, også her i samarbeid med FNs utviklingsprogram og DFID, støtter et prosjekt som blant annet innebærer institusjonell styrking og kompetansebygging for valgkommisjonen. Mobilisering av velgere på lokalplan gjennom frivillige organisasjoner inngår også i dette prosjektet.

Menneskerettighetsprogrammet som Norge støtter sammen med Sveits har hatt god framgang, og støtter opp under en større menneskerettighetskampanje som ble lansert av myndighetene våren 2000. Som en del av programmet er et eget senter for menneskerettighetsstudier etablert ved universitetet i Peshawar, i nært samarbeid med Avdeling for kvinneverett ved Universitetet i Oslo. Samarbeidet med ILO om opplæring av offentlig ansatte, representanter for fagforeninger og frivillige organisasjoner om sentrale menneskerettighetsbegreper og konvensjoner m.m. ble videreført i 2001.

Ambassaden støtter flere frivillige organisasjoner som arbeider for fremme av menneskerettigheter generelt, samt organisasjoner som arbeider for beskyttelse av kvinners- og barns rettigheter spesielt. Det ble høsten 2000 utført en uavhengig gjennomgang av denne støtten. Hovedkonklusjonen er at de organisasjonene Norge støtter er blant de viktigste menneskerettighetsagentene i Pakistan. Organisasjonene gjennomfører et seriøst menneskerettighetsarbeid, ofte med et imponerende resultat og de har betydelig innflytelse i det sivile samfunn. Majoriteten av organisasjonene samhandler på sentrale områder med myndighetene, blant annet i forhold til lokalvalg og i gjennomføringen av myndighetenes menneskerettighetskampanje. Ambassaden oppmuntrer begge parter til å styrke dette samarbeidet for å fremme demokrati og beskyttelse av menneskerettigheter i Pakistan.

Menneskerettighetssituasjonen i **Sri Lanka** må ses i lys av at landet befinner seg i en blodig borgerkrig som har pågått i 18 år, kostet over 60 000 menneskeliv samt drevet hundretusener på flukt. Dette betyr at de største menneskerettighetsproblemerne er knyttet til den militære konflikten. Det meldes jevnlig om overgrep mot sivile i konfliktområdene, og begge parter må ta ansvar for grove brudd på grunnleggende menneskerettigheter. Krigen er brutal noe som blant annet framgår av at det registreres svært få krigsfanger. Både sivile og militære tapstall øker. Bruk av barnesoldater fra de tamilske tigrenes (LTTE) side utgjør også et

problem, og fra regjeringens hold meldes det om at dette er meget utbredt. Slik informasjon er imidlertid vanskelig å få verifisert, men det er lite tvil om at mange av LTTEs soldater er unge.

Blant frivillige organisasjoner er det en generell oppfatning at menneskerettighetssituasjonen i de regjeringskontrollerte områdene har bedret seg under president Kumaratungas tid. Generelt er menneskerettighetssituasjonen bedre i sør og vest enn i nord og øst

I Sri Lanka har en et forholdsvis omfattende lovverk for beskyttelse av menneskerettigheter og også i det nye grunnlovsforslaget har menneskerettighetene fått en sentral plass. Praktiseringen av lovverket er imidlertid mangelfull. En uavhengig menneskerettighetskomisjon ble utnevnt i 1997. Foreløpig har denne ikke fungert så godt som man hadde håpet. Dens effektivitet er svært avhengig av hvilke personer som til enhver tid jobber for institusjonen. Etter at den nye lederen tok over våren 2000 er det forventet en bedring. Et av hovedproblemene for kommisjonen i dag er at den blir nedlesset av "feil" type saker (for eksempel arbeidsrettsaker om forbigåelser i forfremmelsessaker), og at den derfor ikke har kapasitet til å konsentrere seg om de virkelige "tunge" menneskerettighetssakene.

Støtte til menneskerettighetstiltak inngår som en viktig del av utviklingssamarbeidet med Sri Lanka, som i henhold til retningslinjene skal konsentreres om prosjekter som bidrar til fred og forsoning, demokratiutvikling, rehabilitering og utvikling av konfliktrammede områder i tillegg til fremme av menneskerettigheter.

Norge bidro i 2001 til å støtte menneskerettigheter i Sri Lanka først og fremst ved å spille en helt sentral rolle i arbeidet med å bistå partene til starte forhandlinger om en politisk løsning på konflikten.

I tillegg støttet en fra norsk side blant annet:

- Program for å fremme nasjonal integrering og forsoning mellom folkegruppene.
- Omfattende støtte til valgovervåkning i forbindelse med parlamentsvalget inkludert støtte til overvåkning av medias opptreden.
- Støtte til frivillige menneskerettighetsorganisasjoners arbeid med opplæring, fri rettshjelp, utgivelse av juridiske publikasjoner.

Fra norsk side tar en opp forhold knyttet til menneskerettigheter i både bilaterale og internasjonale fora, blant annet i forbindelse med de årlige konsultasjoner og på

Norge bidro i 2001 til å støtte menneskerettigheter i Sri Lanka først og fremst ved å spille en helt sentral rolle i arbeidet med å bistå partene til starte forhandlinger om en politisk løsning på konflikten.

■ SRI LANKA. Foto: Rune Eraker

givermøter i regi av Verdensbanken.

Menneskerettighetssituasjonen i **Sør-Korea** er betydelig forbedret de siste 10 år, men fremdeles forekommer brudd på menneskerettighetene. I løpet av siste år har Norge overfor koreanske myndigheter tatt opp spørsmålet om en menneskerettslov.

Thailand har de senere år gått gjennom en omfattende prosess med hensyn til demokratisering og menneskerettigheter. Norge har de siste årene hatt nær kontakt med Thailand om menneskerettigheter og demokrati. I tillegg til en rekke besøk på ministernivå har Lysøenprosessen vært sentral i dialogen med Thailand. Det er også substansielle og regelmessige kontakter på embetsnivå.

Norge har gitt økonomisk støtte til frivillige organisasjoner med base i Thailand som er engasjert i menneskerettighetsspørsmål og demokratisering både nasjonalt og regionalt. Slike organisasjoner kan ha stor påvirkningskraft også utenfor Thailands grenser. Et konkret resultat er bla opplæringsmateriale med publisering av "Circle of Rights" som er en manual for rettighetsbasert tilnærming til sosiale og økonomiske utviklings-

spørsmål. I forbindelse med arbeidet med etablering av regionale menneskerettighetsmekanismer og nasjonale menneskerettighetsinstitusjoner i andre land kan Thailand være et foregangsland. Ved å fremme demokratiske rettigheter der dette er mulig i Sørøst-Asia, vil man kunne oppnå grenseoverskridende effekter som på sikt vil føre til mer effektive og demokratiske styresett i landene, tettere og mer forpliktende regionalt samarbeid og bedre utsikter til sosial og økonomisk utvikling.

Også norske frivillige organisasjoner har fått økonomisk støtte til arbeid med menneskerettighetsspørsmål i Thailand og Sørøst-Asia. Norge har ikke funnet grunn for å kritisere den generelle situasjonen for menneskerettigheter i Thailand, men har tatt til orde for at Thailand gir UNHCR et utvidet mandat til å beskytte burmesiske flyktninger i leire langs grensen til Burma, og at Thailand følger internasjonalt anerkjente prinsipper for behandling av flyktninger. Norge har også oppmuntret Thailand til å tiltre flere internasjonale konvensjoner; FNs rasediskrimineringskonvensjon, Den internasjonale Flyktningekonvensjon og FNs torturkonvensjon.

Norge støttet i 2000 det thailandske kandidaturet til FNs menneskerettighetskommisjon for 2001-2003, og har i 2001 holdt nær kontakt til Thailand om sentrale spørsmål i menneskerettighetskommisjonen. Norge støttet også den thailandske kandidaten til FNs barnekomité i 2001.

Det har vært dialog om utarbeidelse av våre respektive nasjonale handlingsplaner for menneskerettigheter. I forbindelse med etablering av en nasjonal menneskerettighetskommisjon i Thailand har Norge fortsatt dialog med sentrale aktører og institusjoner i Thailand. Menneskerettighetskommisjonen startet opp sitt arbeid i 2001, og den anser norsk støtte som viktig i fasen der kommisjonen staker opp veien for sitt arbeid. Dette vil bli fulgt opp i 2002. Norge har også samarbeidet med Thailand om menneskerettighetsdialoger med andre land i regionen. Fra norsk side har en støttet aktivitet med utgangspunkt i Thailand for å arbeide videre med å opprette en regional mekanisme for menneskerettigheter. Norge har blant annet gitt økonomisk støtte til en regional arbeidsgruppe som ser på opprettelsen av en menneskerettighetsmekanisme for ASEAN-landene.

I april 2001 ble det i Bangkok avholdt et nettverksarrangement med utgangspunkt i lansering av mediaprojektet om "Retten til utvikling" - sammen med FNs økonomiske og sosiale kommisjon for Asia og Stillehavsområdet (ESCAP) og Worldview Rights - for en rekke menneskerettighetsaktører i Thailand. Formålet var å markere støtte til og øke anerkjennelsen av menneskerettighetsorganisasjoners arbeid, inklusive den nasjonale menneskerettighetskommisjonen i Thailand og videre bidra til en utvidet dialog mellom myndigheter og det sivile samfunn både i en nasjonal og regional kontekst.

Menneskerettighetssituasjonen i **Vietnam** er betydelig bedret i løpet av de siste 10-15 årene, ikke minst som følge av den generelle åpningen av landet og Doi Moi prosessen som startet i 1986. Den alminnelige vietnameser har fått større frihet, og den raske økonomiske utviklingen på nittitallet har medført at et betydelig antall mennesker har kommet over fattigdomsgrensen. Men Vietnam er fortsatt et fattig land, med gjennomsnittsinntekt på ca USD 340 pr innbygger, ujevnt fordelt mellom by og land. Landet har også gjennomgått en forbedring i de sivile og politiske rettigheter og en større åpenhet fra regjeringens side når det gjelder å drøfte menneskerettigheter og demokrati. Situasjonen bærer imidlertid fortsatt preg av partiets og myndighetenes ønske om å sikre stabilitet og de

sentrale myndigheters kontroll. Det er likevel fortsatt store begrensninger mht ytringsfrihet, religionsfrihet og forsamlingsfrihet, samt kontroll med etniske minoriteter.

Menneskerettighetsdialogen med Vietnam er fremdeles i en helt innledende fase, men menneskerettighets-spørsmål blir tatt opp i de årlige bistandsmøtene Norge har med Vietnam, senest i 2001. Vietnam har siden 1. januar 2001 vært medlem av FNs menneskerettighetskommisjon og har med unntak av torturkonvensjonen underskrevet de seks viktigste FN menneskerettighetskonvensjoner.

En vietnamesisk menneskerettighetsdelegasjon på embetsnivå besøkte Norge i november 2001 for å studere den norske rettsstaten. De hadde møter med dommere, norske frivillige organisasjoner, LO, NHO, Advokatforeningen, Fylkesmannen i Oslo og Akershus, Stortingets ombudsmann for forvaltningen, Politihøgskolen, Institutt for menneskerettigheter og representanter for mediene i tillegg til møter i Justisdepartementet og Utenriksdepartementet. I Stortinget traff de også norske parlamentarikere. Dette var et første skritt i et utvidet samarbeid med Vietnam om menneskerettigheter, rettsstatsprinsipper og godt styresett.

I etterkant av folkeavstemmingen om uavhengighet fra Indonesia høsten 1999 ble **Øst-Timor** nærmest rasert av indonesiske politistyrker, militære og pro-indonesisk milits. En særskilt enhet for forbrytelser mot menneskeheten ble i 2000 opprettet innen FNs administrasjon (UNTAET). Et titalls saker er prioritert, og omfatter de mest alvorlige menneskerettighetsbruddene begått i 1999. Hittil er en sak ferdigbehandlet og rettsforhandlinger er igang i to av sakene.

Parallelt er en sannhetskommisjon (Commission on Reception, Truth and Reconciliation) opprettet som skal dokumentere overgrep av mindre alvorlig karakter begått mellom 1974 og 1999. Kommisjonen vil dessuten arbeide med integrering av tilbakevendte flyktninger fra Vest-Timor samt fremme lokale forsoningsinitiativ.

Norge støtter både FNs enhet for forbrytelser mot menneskeheten og sannhetskommisjonen og har dessuten bidratt til opplæring av øst-timoresiske politistyrker. Siden 1999 har Norge støttet Øst-Timor med omtrent NOK 50 millioner årlig.

For Norge har det vært viktig å delta i prosjekter som kan beskytte befolkningen mot overgrep og legge forholdene til rette for det sivile samfunns deltagelse i fredsprosessen.

COLOMBIA. Foto: Paul Grabhorn, ICRC/ Røde Kors

Amerika

Colombia er et av verdens mest voldelige samfunn. Den væpnede konflikten har vart i bortimot 40 år. President Pastrana har etablert separat dialog med geriljabevegelsene FARC og ELN uten at det kan sies kort tid før et nytt presidentvalg og uten at det har medført forpliktende avtaler eller nedtrapping av volden. Geriljaen er godt organisert og har en betydelig slagkraft i det meste av landet. Dens styrke er til en viss grad knyttet til "melking" av den enorme rikdom som genereres av narkotikaproduksjon og -trafikk i Colombia. Krigshandlingene rammer i overveiende grad vanlige fattige colombianere, og geriljaen har liten støtte i befolkningen selv blant folk som kjemper for dyptgripende politiske endringer og reformer. Norge er engasjert i fredsbestrebelsene med begge geriljaorganisasjonene og opprettet i 2001 ambassade i Bogotá. FARC fikk flere ganger forlenget sin frisone i det sørlige Colombia som ble opprettet i 1999, men deres terrorhandlinger framtvang i februar 2002 et brudd i dialogen med regjeringen som også gjorde slutt på frisonen. Arbeidet med å få etablert en "møtesone" for ELN strandet i 2001, men dialogen mellom regjeringen og ELN – hvor en femlands vennegruppe spiller en aktiv rolle – er gjenopptatt og fungerer på sparebluss. Forestående valg på president og nasjonalforsamling gjør at alle aktører pr. første halvår 2002 er avventende.. Det internasjonale

samfunn har kritisert geriljaens manglende respekt for internasjonal humanitær rett, men påpeker samtidig at regjeringen har et betydelig troverdighetsproblem mht sin angivelige bekjempelse av de paramilitære styrker.

I 2001 ble det samlet utbetalt NOK 49,5 mill. over Utenriksdepartementets poster til Colombia. For Norge har det ved siden av den humanitære støtten vært viktig å styrke FNs tilstedeværelse i landet, og å delta i prosjekter som kan beskytte befolkningen mot overgrep og legge forholdene til rette for det sivile samfunns deltagelse i fredsprosessen. Dette vil også utgjøre de viktigste innsatsområdene framover. Tiltak som partene måtte bli enige om gjennom forhandlinger vil bli gitt prioritet.

Fredsavtaleverket i **Guatemala** er trolig det mest omfattende i sitt slag sammenliknet med andre land i regionen. Fem år etter avtaleundertegnelsen gjenstår da også mye av implementeringen. Særlig gjelder dette avtalen om urfolks rettigheter og avtalen om sosiale og økonomiske reformer.

President Alfonso Portillo fra Frente Republicano Guatemalteco (FRG) erklærte etter at han overtok i januar 2000 at fredsavtalene var et statlig anliggende, og at hans regjering forpliktet seg til å fortsette implementeringen. Det er imidlertid i brede politiske kretser i Guatemala en mangel på eierskap til fredsavtaleverket, som skaper vansker for politisk oppslutning om nødvendige reformer bl. a. på det sosioøkonomiske område.

Selv om det politiske rom er blitt større, eksisterer det fortsatt en utbredt voldskultur. Trusler mot advokater og menneskerettsforkjempere, journalister og NGO-representanter har de siste to år økt igjen. Antallet utenrettslige henrettelser – lynsjinger – er bekymringsfullt.

Etter fredsslutningen har norsk bistand til Guatemala ligget på ca NOK 80-100 mill årlig. Mens bistanden i begynnelsen i hovedsak var knyttet til demobilisering og reintegrering av tidligere stridende, flyktninger og menneskerettighetsovervåkning, har bistanden de senere årene vært rettet mer mot rettsstatsbygging og

demokratibyggende tiltak. Støtte til det sivile samfunn og programmer knyttet til urfolks rettigheter har hatt høy prioritet i hele perioden.

I de gjeldende retningslinjer for bistanden til Guatemala er det fortsatt styrking av rettsstaten, demokratiseringsprosessen og urfolksrettigheter som er hovedprioritetene. Videre skal støtten også bidra til at Sannhetskommisjonens anbefalinger følges opp.

Nicaragua var norsk hovedsamarbeidsland i perioden 1987-2001. Som følge av omleggingene i forbindelse med budsjettet for 2002, hører Nicaragua nå til gruppen andre samarbeidsland.

Til tross for høyt internasjonalt bistandsnivå under hele 90-tallet, er virkningene av konfliktene på 80-tallet fortsatt merkbare. Dette er en av årsakene til at levevilkårene i beskjeden grad er blitt forbedret. Mangel på åpenhet og gjennomsiktighet i forvaltning og politisering av uavhengige statsmakter/institusjoner (Valgråd, Riksrevisjon og Høyesterett) har vært et problem som har svekket både den økonomiske utvikling og konsolideringen av demokratiet. Den nye regjeringen som overtok i januar 2002 har erklært kampen mot korrupsjon som en av sine hovedprioriteringer.

Det overordnede mål for samarbeidet med Nicaragua er å styrke landets evne og mulighet til å dekke grunnleggende behov for brede lag av befolkningen. Fattigdomsbekjempelse, godt styresett og åpenhet/gjennomsiktighet har vært sentrale elementer i norsk bistand og er nøkkelord i Norges dialog med myndighetene. Den norske bistanden har de siste årene ligget i overkant av NOK 100 mill.

På **Cuba** har det ikke funnet sted noen substansiell bedring av menneskerettighetene det siste året. Fundamentale rettigheter som ytrings- og forsamlingsfrihet krenkes fortsatt. Under FNs menneskerettighetskommisjons sesjon ble det påny vedtatt en resolusjon med oppfordring til Cuba om å slutte seg til de internasjonale og interamerikanske konvensjoner om sivile og politiske rettigheter. I likhet med mange andre land, har en fra norsk side forsøkt å holde i gang en dialog med Cuba om menneskerettigheter, men denne ble suspendert fra cubansk side etter den norske avstemningen i FNs menneskerettighetskommisjon våren 2000. Fra cubansk side har en siden ikke ønsket å gjenoppta denne.

Nord-Afrika og Midtøsten

Egypt er på mange måter et åpnere og mer demokratisk samfunn enn mange av de andre landene i Midtøsten/Nord-Afrika. Sammen med landets størrelse og betydning som intellektuelt sentrum både innen islam og innen den sekulære sfære, bidrar dette til hyppige konfrontasjoner med de autoritære maktstrukturer som tross alt eksisterer. Ikke minst kommer landets autoritære trekk til syne ved at mangeårige unntakslover, opprinnelig fastsatt under henvisning til kampen mot terrorisme, brukes til å slå ned på klart ikke-voldelig opposisjon. Norge og andre vestlige land engasjerer seg ofte i enkeltsaker. Et eksempel på en slik sak i 2001 er dr. Saad Eddin Ibrahim, en intellektuell som var idømt fengselsstraff på et tvilsomt grunnlag. Norske representanter var tilstede ved rettssaken og besøkte Ibrahim i fengslet. Vinteren 2002 ble dommen mot Ibrahim opphevet.

Bashar Al-Assad tok over presidentvervet i **Syria** etter sin far i juli 2000. Så langt har endringene på menneskerettighetsområdet vært beskjedne siden presidentskiftet. Syria avleverte i 2001 for første gang på en årrekke sin rapport til FNs menneskerettighetskomité, i henhold til FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter. Syria er styrt av unntakslover som gir myndighetene omfattende fullmakter til å begrense ytrings- og forsamlingsfrihet, kontrollere post og annen kommunikasjon, sensurere media, rekvirere og konfiskere privat eiendom og til å arrestere personer som truer statens sikkerhet.

Unntakstilstanden, som er folkerettslig tvilsom, blir begrunnet med at landet er i krig med Israel. Nittini intellektuelle gikk høsten 2000 åpent ut i media og krevde politiske reformer og frigivelse av alle politiske fanger. Etter at myndighetene slapp fri 600 fanger hovedsakelig fra Det muslimske brorskapet i november 2000, anslår menneskerettighetsorganisasjoner tallet på politiske fanger i Syria til å være ca. 1500. Situasjonen for menneskerettighetene følges nøye fra norsk side. Det er lokalt et utstrakt samarbeid med andre lands ambassader. Ambassaden i Damaskus har også ved flere anledninger vært til stede i forbindelse med rettsaker mot personer som har organisert politiske diskusjonsgrupper og/eller har kritisert regimet.

I **Iran** pågår det en kamp mellom autoritære og liberale krefter. Et av målene for Norges gradvise tilnærming til Iran, er å støtte opp under de reformvennlige kreftene. Når kontaktene er bedre, er det lettere for Norge å ta

Et av målene for Norges gradvise tilnærming til Iran, er å støtte opp under de reformvennlige kreftene. Kurdere i flyktningeleir i Iran.

IRAN. Foto: F. von Survy, IFRC/ Røde Kors

menneskerettighetsspørsmål, herunder enkeltsaker, opp med iranske myndigheter. Det har vært gjort ved en rekke høve. Norge stemte for en kritisk resolusjon om menneskerettighetene i Iran i FNs 3. komité høsten 2001.

Selv om det har vært en bedring av menneskerettighets-situasjonen i Iran, er utviklingen ikke entydig. Det skjer tilbakeslag i form av inhuman rettspraksis og stengning av aviser. Den langsiktige trend, særlig på ytringsfrihetsområdet, er allikevel positiv. Den norske PEN-klubben fikk 50.000 NOK til arbeidet med å fremme ytringsfriheten i Iran.

FNs spesialrapportør for menneskerettigheter i **Irak** rapporterer at irakiske myndigheter står bak en rekke brudd på menneskerettighetene. Det er utstrakt bruk av utenomrettslige henrettelser, forsvinninger, fengsling uten lov og dom og tortur. Det irakiske folket er frarøvet de mest grunnleggende friheter, og situasjonen gir grunn til dyp bekymring. Norge var derfor aktivt med i utarbeidelsen av resolusjoner om den alvorlige situasjonen i FNs organer. Norske myndigheter tok opp både den alvorlige humanitære situasjonen og menneskerettighetssituasjonen under den irakiske statssekretær Nizar Hamdoons besøk til Norge i juni 2001.

Israels politiske system er bygget på demokratiske

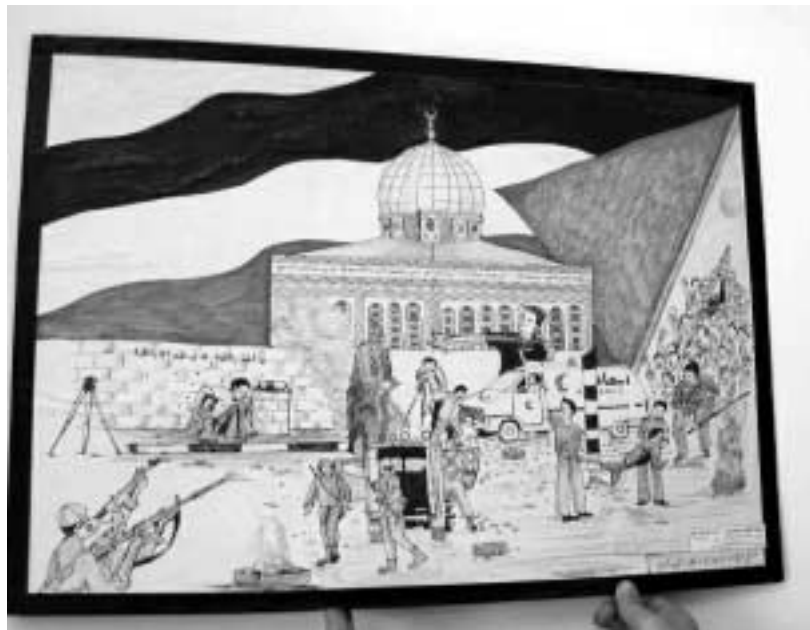
prinsipper. Etter loven eksisterer det rettsikkerhet for alle borgere og Israel har undertegnet de viktigste menneskerettighetskonvensjonene. Likevel har i praksis den ikke-jødiske befolkningen blitt utsatt for diskriminering. Historisk sett har Israels største problemer på menneskerettighetssiden vært knyttet til okkupasjonen av Det palestinske området. Israel var ansvarlig for en rekke alvorlige menneskerettighetsbrudd og brudd på internasjonal humanitær rett overfor den palestinske befolkningen og overfor libanesiske fanger i israelske fengsler.

Den nye palestinske "intifadaen" som startet høsten 2000 har ført til en dramatisk forverring av menneskerettighetssituasjonen i de okkuperte områdene, og en markant økning i antall israelske menneskerettighetsovergrep og brudd på internasjonal humanitær rett. Ifølge US State Department har israelske sikkerhetsstyrker drept over 500 og skadet 6300 palestinere i løpet av 2001. Israel gjennomfører systematisk likvidering ("extra-judicial killings") av palestinere som er mistenkt for å ta del i terrorvirksomhet mot israelere, og minst 33 personer skal ha blitt drept i 2001 som følge av denne politikken.

Stengningen av Det palestinske området, blokader rundt byer og landsbyer og lengre perioder med portforbud har lagt store restriksjoner på palestinernes

Barnetegningen fra Gaza viser mange israelske soldater. Norge har konsekvent tatt avstand fra terrorhandlinger mot israelske borgere. Samtidig har man påtalt Israels bruk av overdreven makt i forbindelse med sikkerhetstiltak og gjengjeldelsesaksjoner.

DET PALESTINSKE OMRÅDE. Foto: Norsk Folkehjelp

bevegelsesfrihet. Veisperringar har hindret tilgangen til medisinsk hjelp og medført tap av menneskeliv. Restriksjoner på transport av personer og varer mellom Israel og Det palestinske området har ført til store økonomiske tap for palestinerne. Både antallet fattige og arbeidsløse steg kraftig i Det palestinske området i 2001.

Israel har arrestert mer enn 1500 palestinere, hvorav mange barn, for lovbrudd i forbindelse med intifadaen. Lokale menneskerettighetsorganisasjoner rapporterer om en økning i antall beskyldninger om bruk av tortur og umenneskelig behandling i israelske fengsler. Av andre menneskerettighetsbrudd kan nevnes beskyting og riving av palestinske sivile boligområder. Israelske styrker har ødelagt et stort antall bolighus til familier til personer mistenkt for å ta del i terrorvirksomhet. I tillegg har man det siste året sett en økning i rivninger av palestinske hus som, i følge israelske myndigheter, er bygd uten de nødvendige tillatelser.

Norge har konsekvent tatt avstand fra terrorhandlinger mot israelske borgere. Samtidig har man påtalt Israels bruk av overdreven makt i forbindelse med sikkerhetstiltak og gjengjeldelsesaksjoner som følge av det palestinske opprøret, og eksplisitt kritisert israelsk praksis med likvidering av palestinere mistenkt for terrorvirksomhet. Norge har også gjentatte ganger bedt israelske myndigheter om å stanse angrepene på palestinsk infrastruktur, lette på blokadene og redusere antall sjekkpunkter. Norge gir økonomisk støtte til flere

menneskerettighetsorganisasjoner som arbeider i Israel og i Det palestinske området.

Det palestinske området er ikke en selvstendig stat og kan derfor ikke være part i folkerettslige instrumenter som menneskerettighetskonvensjonene. Det forventes likevel at palestinske myndigheter følger folkerettslig sedvane hva angår ivaretagelse av menneskerettighetsprinsipper og humanitærrettslige prinsipper. Det palestinske området preges av å ha et svakt utviklet rettsystem og en svak demokratisk struktur. En rekke ferdigbehandlede lover, deriblant Grunnloven og domstolsloven, er ennå ikke ratifisert av presidenten. Uklare grenser mellom det sivile rettsapparatet, det

militære rettsapparatet og sikkerhetsdomstolene, samt manglende oppfølging av domsavsigelser, underminerer det sivile rettsapparatet. Ytringsfriheten er begrenset og terskelen for kritikk og politisk opposisjon er lav. De palestinske myndigheter praktiserer dødsstraff for mistanke om kollaboratørvirksomhet, og det har forekommet drap på påståtte kollaboratører uten at myndighetene har forsøkt å arrestere de skyldige. Norge har gjentatte ganger kritisert De palestinske myndigheter for slik praksis, både bilateralt og i internasjonale fora.

Etter urolighetene som startet i september 2000 har både israelske militære og sivile mål vært utsatt for angrep fra ulike palestinske væpnede grupperinger. Det var i følge US State Departement nesten 2000 palestinske voldsaksjoner mot israelere i 2001. Over 200 ble drept og mer enn 1500 skadet i angrepene. Dette er en kraftig økning fra året før. Norge har gjentatte ganger krevd at palestinske myndigheter slår sterkere ned på terrorisme.

Hensikten med både norsk politisk engasjement og norsk utviklingsbistand til Det palestinske området er å støtte opp om fredsprosessen. Utvikling av demokrati og ivaretagelse av menneskerettighetene er viktige mål for norsk engasjement i Det palestinske området. Derfor går en stor del av norsk bistand som bidrag til etablering av velfungerende offentlige institusjoner som fullt ut respekterer grunnleggende menneskerettigheter, og til organisasjoner i det sivile samfunn. Det gis økonomisk støtte til både palestinske og israelske fri-

villige organisasjoner som driver overvåking og kartlegging av brudd på menneskerettighetene i Det palestinske området.

Afrika sør for Sahara

Angola har også i 2001 vært preget av grove brudd på menneskerettighetene. Bruddene har omfattet både krigsrelaterte overgrep som skyldes institusjonelle svakheter innen rettsvesen, politi og fengselsvesen. Fred og respekt for menneskerettighetene er forutsetninger for økonomisk og sosial utvikling, og det norske engasjementet i Angola på menneskerettighetssiden har økt hvert år, både ved bruk av ambassadens personellressurser og økonomiske tildelinger.

Innsatsen har vært kanalisert gjennom FNs menneskerettighetsavdeling (ONUA-HRD), den lokale frivillige organisasjonen ADRA og den kanadiske organisasjonen Development Workshop (DW). I tillegg til å samarbeide med lokale kirker og frivillige organisasjoner er hovedinnsatsen rettet mot det angolanske rettsvesenet inkludert domstolene, politi og fengselsvesen. Denne innsatsen har vært kanalisert gjennom ONUA-HRD. Domstolene ble styrket gjennom trening og modernisering av prosedyrer blant annet med elektronisk oppfølging av prosessene som finnes i systemet. ADRA og DWs arbeid har fokus på grasrotnivå. En fundamental svakhet ved tidligere fredsprosesser i Angola har vært at dialogen utelukkende har funnet sted på høyt politisk nivå. Gjennom ADRA og DWs arbeid har et bredt spekter av aktører fra det sivile samfunn, kirkene og tradisjonelle ledere blitt inkludert i prosessen, og arbeidet med å utvide eierskapet til prosessen vil fortsette. Norge har i 2001 også gitt støtte til en lokal frivillig menneskerettighetsorganisasjon, Maos Livres (Frie Hender), som har vært involvert i flere betydningsfulle, prinsipielle saker i det angolanske samfunnet. Det ble også gitt støtte til et samarbeid mellom Maos Livres og den mosambikiske menneskerettighetsorganisasjonen Liga de Direitos Humanos som også får norsk støtte.

Menneskerettighetssituasjonen i **Etiopia** er i positiv forandring, men på flere områder er det fortsatt grunn til bekymring. Dette gjelder bl.a. gjennomføringen av lokalvalgene i sør og måten myndighetene håndterte studentdemonstrasjonene og de påfølgende opptøyene i april 2001. Kapasitet og kompetanse i rettsvesenet utgjør en fare for rettssikkerheten. Viljen og åpenheten til å diskutere disse problemene er imidlertid voksende fra sentralt politisk hold, og dette har også påvirket den

offentlige debatten i positiv retning. Denne trenden er imidlertid delvis avgrenset til de større byene. På landsbygda, hvor 80 prosent. av befolkningen bor, er situasjonen ofte preget av sterk styring og delvis maktmisbruk fra regjeringspartiets lokale partiapparat. Situasjonen for mediene har bedret seg, selv om det fortsatt forekommer inngrep fra myndighetenes side. En ny utvikling er at den politiske opposisjonen i økende grad får sine synspunkt fram i de statlige mediene. Det er et stort antall frivillige organisasjoner i landet som arbeider med menneskerettighets- og demokratispørsmål. Vilklårene for å drive slikt arbeid har bedret seg betydelig de siste årene. Arbeidet med å etablere en offentlig menneskerettighetskommisjon og ombudsmann er i gang, og det regnes med at disse skal bli operative i løpet av året.

Norsk støtte til Etiopia i 2001 gikk særlig til FN-systemet, Røde Kors systemet og norske frivillige organisasjoner. Innsats for menneskerettigheter og demokrati utgjorde en betydelig del av dette. Støtten til den internasjonale Røde Kors komiteen bidro blant annet til organisasjonens viktige arbeid for rettighetene til deporterte, krigsfanger og sivilt internerte. Barns rettigheter har vært fokus for den norske støtten til norske Redd Barnas innsats innen justissektoren og primærutdanning. Kirkens Nødhjelp har med norsk støtte drevet et meget viktig forsoningsarbeid mellom Etiopia og Eritrea gjennom de religiøse lederne i de to landene. Institutt for Menneskerettigheter fikk støtte til videreføring av sitt forskningsarbeid innen valgprosessen i Etiopia i forbindelse med lokalvalgene i 2001.

Støtten til demokrati, menneskerettigheter og godt styresett utgjorde i overkant av 30 prosent. av den samlede bilaterale støtten til Etiopia. Det ble bevilget tre mill. NOK til etiopiske frivillige organisasjoners innsats innen menneskerettighetsopplæring, overvåking av menneskerettighetssituasjonen, velgeropplæring, barns og kvinners rettigheter samt faglige rettigheter. I tillegg til denne direkte støtten kom det forberedende arbeidet med støtte til justissektoren i gang igjen, etter å ha stoppet opp under konflikten med Eritrea. Videre ble arbeidet med et større program for støtte til utvikling av media ble satt i gang, med sikte på å bidra til utvikling av en fri, kritisk og profesjonell mediasektor i Etiopia. Støtten til observasjon og analyse av rettsoppgjøret mot de ansvarlige for menneskerettighetsovergrep under Mengistu-regimet ble videreført.

Demokratiseringsprosessen i **Eritrea** fikk et svært alvorlig tilbakeslag i september 2001. En gruppe på 15

Mange etiopere er repatriert fordi det var umulig for dem å oppholde seg i Eritrea på grunn av trakassering fra myndighetene.

Foto: Rune Eraker

sentrale parti- og regjeringsmedlemmer skrev et åpent brev til partiet hvor de anklaget regjeringen for å opptre ulovlig og i strid med grunnloven. 11 av disse ble arrestert. Samtidig ble alle de uavhengige avisene i landet stengt, under påskudd av å bryte presseloven. Ni journalister ble arrestert i forbindelse med dette. Under parlamentsesjonen i januar 2002 ble de 11 partimedlemmene anklaget for forræderi og undergravende virksomhet, uten at saken har vært for retten og uten en formell anklage. De stengte avisene ble anklaget for å spille på lag med opposisjonen, og for å bidra til å svekke landets enhet. De planlagte valgene i desember 2001 er utsatt på ubestemt tid. Parlamentet besluttet også at spørsmålet om flerpartisystem ikke var aktuelt nå. I tillegg er det bare aktuelt å gi tillatelse til såkalte ansvarlige aviser.

Mange etiopere er repatriert fordi det var umulig for dem å oppholde seg i Eritrea på grunn av trakassering fra myndighetene.

Medlemmer av sekten Jehovas Vitner har ingen rettigheter og de får ikke utøve sin religion.

Det har i siste periode vært begrenset spillerom for samarbeid om menneskerettigheter og demokratiutvikling. I dialogen med myndighetene om det framtidige samarbeidet vil det bli lagt vekt på menneskerettigheter og demokrati, samt innsatser som kan sikre freden og fredsprosessen.

Menneskerettighetssituasjonen i hele **DR Kongo** er fortsatt bekymringsfull. Men særlig er forholdene i de østlige provinser vanskelige pga. av fraværet av offentlige strukturer i de opprørerkontrollerte områdene. Vilkaarlige arrestasjon, ulovlig forvaring og generelt dårlig behandling blir brukt for å trakassere og ydmyke befolkningen, menneskerettighetsgrupper, kirkesamfunn og andre frivillige organisasjoner. Det store antallet

barnesoldater er også et meget stort problem. Det finner sted en pågående rivalisering om makten i en rekke rebellgrupper, noe som har ført til økt rivalisering innen og mellom etniske grupperinger. Dette har bidratt til å forverre situasjonen mer enn tidligere antatt for den sivile delen av befolkningen. Det har vært en markert økning i antallet lokale krigsherrer ("warlords") som har vært med på systematisk ødeleggelse av sivile strukturer. Mai-Mai militsen, støttet av væpnede hutuopprørere, har fortsatt sine omfattende brudd på menneskerettighetene. Disse har regelmessig angrepet landsbyer, tvunget sivilbefolkningen til å gi fra seg verdisker eller de har blitt truet med å bli drept. Et stort antall kvinner og barn av rwandisk opprinnelse skal ha blitt drept.

I regjeringskontrollert område fortsetter, om enn i redusert omfang, bruken av dødsstraff til tross for regjeringens moratorium mot slik straff. President Joseph Kabila har kunngjort at militærdømstolene ikke lenger skal benyttes i avstraffelse av sivile. I strid med folkeretten har journalister og politiske motstandere blitt dømt i slike dømstoler. Presidenten har også sagt at ingen flere barn vil bli rekruttert som barnesoldater og at regjeringen har forpliktet seg til å ratifisere barnekonvensjonen. På den positive siden kan det også noteres at flere menneskerettighetsforkjempere har blitt løslatt og en del restriksjoner mot frivillige organisasjoner har blitt hevet. Regjeringen har også fått gjennom lovgiving som gjør det lettere for politiske partier å operere. Det norske bidraget til menneskerettighetsprosjekter i DR Kongo er begrenset. I 2001 ble det gitt støtte til: Flyktningerådet – oppstart av deres virksomhet i Goma, forsoning og humanitær bistand; gjennom Pinsemenighetens Ytremisjon til demokratitiltak og humanitær bistand; gjennom Christian Relief Network til repatriering av flyktninger og demobilisering av geriljasoldater; støtte til den interkongolesiske dialog, dvs. forhandlingene om DR Kongos politiske framtid (USD 500 000 ble utbetalt i november 2000); I tillegg ble det gitt støtte gjennom internasjonale frivillige organisasjoner (via Norges Røde Kors til ICRC).

Rwanda står fortsatt overfor betydelige politiske utfordringer både nasjonalt og regionalt. Landet styres av en minoritet ("tutsier"), mens majoriteten ("hutuene"), som utgjør om lag 85% av befolkningen, har liten politisk innflytelse. Siden 1994 har Rwanda formelt hatt en samlingsregjering med medlemmer fra begge etniske grupperinger, men regjeringen er fortsatt dominert av Rwandan Patrotic Front, som er president Paul Kagames parti.

Det sitter fremdeles 120 000 fanger i fengsel uten lov og dom, mistenkt for deltakelse i folkemordet i Rwanda.

RWANDA, KVINNEFENGSEL. Foto: Rune Eraker

nasjonale menneskerettighetskommisjon (siden 1999). Kommisjonen har et meget bredt mandat, men samtidig er dens evne til iverksette sine anbefalinger svak. Det er for tidlig å si noe om denne kommisjonen vil fungere uavhengig i forhold til regjeringen. En rekke av medlemmene i kommisjonen har sterk tilknytning til regjeringen.

Landets militære styrker blir også beskyldt for å være delaktig i grove brudd av menneskerettigheter i områder i DR Kongo, hvor Rwanda har en de facto militær kontroll. Myndighetene i Rwanda avviser stort sett disse beskyldningene, men ikke totalt. De hevder imidlertid at alle som forgriper seg må svare for sine handlinger.

Norge støttet ulike former for forsonings- og tillitsskapende tiltak både på nasjonalt og lokalt nivå, dels gjennom FN-systemet (UNDP) og Røde Kors-samarbeidet, og dels gjennom norske frivillige organisasjoner. Norge har aktivt støttet etableringen av den internasjonale dømstolen for Rwanda. Følgende tiltak har mottatt støtte:

Rettsoppgjøret etter folkemordet i 1994 og landets engasjement i krigen i DR Kongo utgjør landets politiske hoveutfordringer. Det sitter fremdeles 120 000 fanger i fengsel uten lov og dom, mistenkt for deltakelse i folkemordet. For raskere å kunne behandle disse sakene, har Rwanda opprettet en folkedømstol som skal tre i kraft våren 2002 ("Gacaca"). Til tross for visse betenkeligheter i forhold til rettsikkerheten, er det nå akseptert av det internasjonale samfunnet at innføring av systemet er den eneste veien å gå for å kunne gjennomføre rettsoppgjøret innen rimelig tid.

Menneskerettighetssituasjon er fortsatt preget av folkemordet og selv om situasjonen er bedret de siste årene, er det fortsatt store mangler. De politiske og sivile rettighetene er fremdeles begrenset, særlig har ytringsfriheten dårlige vilkår og en rekke journalister har blitt anholdt i 2001/2002. Og det skjer fortsatt overgrep overfor enkeltindivider. Den nye konstitusjon vil være et viktig skritt i riktig retning mot demokrati. Myndighetene har hatt et anstrengt forhold til internasjonale menneskerettighetsinstitusjoner og FN. Samarbeidet med FNs menneskerettighetskommisjon er imidlertid tatt opp igjen, etter at Rwanda har etablert sin egen

Finansielle og personelle bidrag til den internasjonale Rwanda-dømstolen. Norge finansierer blant annet en dommerstilling ved dømstolen (lagdommer Erik Møse) og det internasjonale informasjonsarbeidet om dømstolen (Hirondelles "Out reach"-informasjonsprogram; støtte til Norsk Folkehjelp og Kirkens Nødhjelps forsoningsvirksomhet og reintegreringsarbeid; UNDP Good Governance-prosjekter; War Torn Society – forsoningsprosjekter;

På samme måte som de to ovenstående land har **Burundi** en dårlig menneskerettighetspraksis. Sikkerhetsstyrkene står trolig bak en rekke drap mot sivile. Hæren i landet anklages for å stå bak drap på væpnede opprørere, ubevpnede sivile, inkludert kvinner og barn. Hæren skal også av sikkerhetsgrunner ha hindret forskjellige menneskerettighetsobservatører adgang til visse områder i landet. Angrep fra ulike opprørsgrupper mot militæret har gjerne blitt fulgt av represalier mot sivile, mistenkt for å ha samarbeidet med opprørerne. Til tross for visse forbedringer synes forholdene i landets fengsler å være uholdbare og livstruende. Tilfeldig arrest og forvaring, og lang varetekstid før rettsaker fortsetter å være et problem. Rettsvesenet er dessuten preget av store mangler og en rekke overgrep

begås uten at de ansvarlige blir straffet. Dette skyldes både rettsvesenets manglende uavhengighet, manglende ressurser, ineffektivitet, korrupsjon og administrative mangler. Urbefolkningen Twa (pygméer) forblir økonomisk, sosialt og politisk marginalisert. Burundi styres av en minoritet ("tutsier"), mens majoriteten ("hutuene"), som utgjør om lag 85% av befolkningen, har liten politisk innflytelse. Hutu-rebeller (særlig FNL og FDD) står fortsatt bak alvorlige overgrep mot sivile, inkludert drap, voldtekter, tyveri og tvangsarbeid.

Det norske bidraget til menneskerettighetsprosjekter i Burundi er begrenset. I 2001 ble det gitt støtte til følgende:

- Norge har over flere år gitt støtte til meglingsprosessen/Arusha-fredsforhandlingene for å finne en politisk løsning på konflikten i Burundi.
- Norske myndigheter støtter Flyktningerådets arbeid for forsoning, rehabilitering og kapasitetsbygging.
- FNs senter for Menneskerettigheters arbeid i Burundi.
- I tillegg har det blitt gitt USD 1 million til den sørafrikanske beskyttelsesstyrken som er utplassert i Burundi, samt NOK 30 millioner i overgangsbi-stand i 2002. Dette kommer i tillegg til den omfattende humanitære bistanden til regionen via FN og norske humanitære organisasjoner.

Norsk innsats for menneskerettighetene i **Kenya** effektueres hovedsakelig gjennom støtte til et landsomfattende samfunnsopplæringsprogram som gjennomføres i regi av fire konsortier av frivillige organisasjoner. I 2001 utgjorde støtten ca. 3 mill. kr. Også arbeid med sikte på å etablere et menneskerettighetshus i Nairobi er gitt norsk støtte, likeså enkelte andre prosjekter vedrørende menneskerettigheter og demokratibyggende tiltak, inkludert støtte på 200 000 NOK til en organisasjon som arbeider for frigjøring av politiske fanger.

I **Malawi** gir Norge støtte til institusjoner som har som hovedoppgave å styrke borgernes rettigheter og konsolidere demokratiet. Det gjelder offentlig oppnevnte organer som kommisjonen for menneskerettighetene og den nasjonale lovkommisjonen. Videre omfatter det støtte til landets ombudsmann og til det offentlige kontoret mot korrupsjon. Norge støtter videre folkeopplysning og opplæring innenfor FNs program for styrking av demokratiet i landet.

Årsakene til brudd på menneskerettighetene i Malawi ligger delvis i fattigdom og mangel på ressurser, men

det tar også tid å endre holdninger og atferd hos politi og fengselsvesen etter 30 års diktatur. Forståelsen for demokratiske spilleregler og individets rettigheter er heller ikke alltid like stor hos ledende skikt, og i løpet av det siste året har det vært en del tegn på økt politisk intoleranse og politisk inspirert vold

Den norske støtten til freds- og demokratiseringsprosessen i **Mali** ble videreført gjennom UNDPs demobilisering og reintegrering av tidligere soldater fra borgerkrigen. Videre ble det gjennom International Institute for Environment and Development (IIED) gitt støtte til et prosjekt som omhandler landrettigheter, desentralisering og konfliktløsning innen jordbrukssektoren. Tiltak gjennom multilaterale kanaler og de frivillige organisasjonene fokuserte på oppbygging og styrking av lokaldemokratiet. Flere av disse tiltakene rettet seg spesielt mot kvinner og barn. Norge har besluttet å bidra med 6 millioner NOK til gjennomføring av presidentvalget i 2002.

Norge støtter to frivillige organisasjoner i **Mosambik** som arbeider direkte med menneskerettigheter, LDH (Liga dos Direitos Humanos) og DHD (Associacao dos Direitos Humanos e Desenvolvimento). Begge organisasjoner har anledning til å arbeide fritt og har utgitt flere kritiske rapporter om forholdene innenfor politi og fengsel. I forbindelse med dødsfallene i Montepuez utarbeidet begge organisasjonene uavhengige rapporter som ble publisert og kommentert i media.

LDH har gjort en stor innsats for å nå fram til folk flest med informasjon om hvilke rettigheter de har. Blant annet gjøres dette i form av "paralegals" en type "legmannsjurister" som kan gi en første veiledning i hvor og hvordan man bør legge fram sitt problem f.eks. i husspørsmål, arbeidstakerspørsmål eller fysisk/psykisk mishandling. DHD er en nyere organisasjon hovedsakelig etablert med støtte fra regjeringspartiet Frelimo. DHD har publisert årsrapporter om menneskerettighetssituasjonen i Mosambik med varierende kvalitet.

Norge støtter også et mediaprojekt i regi av UNESCO som driver med opplæring av journalister, etablering av lokalradioer og teknisk støtte. Videre støtter Norge et treningssenter for personer ansatt innenfor den juridiske sektoren i Mosambik. Et mindre tiltak har vært støtten til spredning av en rapport om vedrørende undersøkelse av korrupsjon som ble foretatt av den frivillige mosambikiske organisasjonen Etica Mocambique.

Norge støtter to frivillige organisasjoner i Mosambik som arbeider direkte med menneskerettigheter. I forbindelse med dødsfallene i Montepuez utarbeidet begge organisasjonene uavhengige rapporter som ble publisert og kommentert i media.

MOSAMBIK. Foto: Per Kr. Lunden/Majorityworld

Menneskerettighetsspørsmål inngår som en del av den løpende dialogen med myndighetene. Ambassaden har blant annet tatt opp dødsfallene i Montepuez, både i separat møte med statsministeren, under de årlige konsultasjonene om utviklingssamarbeidet i 2001 og under CG-møtet i oktober 2001.

Til tross for at situasjonen i **Nigeria** når det gjelder politiske rettigheter har forbedret seg betydelig siden sivilt styresett ble innført i 1999, har Nigeria fortsatt store problemer når det gjelder økonomiske og sosiale menneskerettigheter. Utdannings- og helsetilbudet er meget svakt og "demokratiets frukter" er ikke særlig merkbare for de omlag 70 prosent av befolkningen som lever på mindre enn USD 2 pr. dag.

Brutalit fra politi, militære og sikkerhetsstyrker forekommer stadig. Det må erkjennes at det vil ta tid før en holdningsendring kan finne sted i den ofte brutale måten slike tjenestemenn forholder seg til enkeltindivider og grupperinger i det sivile samfunn. Rettssystemet og rettssikkerheten, som nærmest falt i grus under militærregimene, vurderes fortsatt også som lite tilfredsstillende, men myndighetene har satt i gang reformer i politi-, fengsels- og rettsvesenet med bistand blant annet fra flere givere. Politisk, etnisk og religiøs uro har resul-

tert i en forringelse av den personlige sikkerheten i flere deler av landet.

Helt eller delvis innføring av den muslimske straffelovgivningen "sharia" på det strafferettslige plan i 12 delstater i nord bidrar til økte spenninger mellom muslimer og kristne, særlig i områder hvor grupper av muslimer og kristne bor tett sammen. Praktiseringen av muslimsk lov av sharia-domstolene har resultert i at flere amputasjoner har funnet sted. I januar 2002 ble en mann hengt for mord i delstaten Kaduna. Dette var det første tilfellet av henrettelse siden sharia ble innført i nord. En

kvinne er dømt til døden for å ha fått barn utenfor ekteskapet; dommen er påklaget og kommer opp for ny høring i mars 2002.

Det norske menneskerettighetsfondets relativt omfattende engasjement i Nigeria er videreført, og det ble også i 2001 gitt en ekstrabevilgning fra Utenriksdepartementet til dette formålet. Det er Fondets intensjon at man i større grad enn tidligere skal støtte organisasjoner utenfor de større byområdene. Fondet planlegger et oppfølgingsbesøk til Nigeria våren 2002.

Utenriksdepartementet har siden statsminister Bondeviks besøk til Nigeria i 2000 også kanalisert midler via ambassaden til menneskerettighets- og demokratiltak i regi av nigerianske menneskerettighetsorganisasjoner.

Høsten 2001 ble det besluttet at Nigeria blir et samarbeidsland for norsk bistand. NORAD vil støtte tiltak for å bedre styresett. NORAD er i dialog med UNDP om mulig støtte via UNDP til myndighetenes program for godt styresett via UNDP. Det nyopprettede sekretariatet for programmet vil overta UNDPs arbeid med å koordinere regelmessige givermøter.

Sierra Leone er svært ødelagt etter ti års krig, og den største utfordringen er å gjennomføre retur og reinte-

grering av et stort antall flyktninger, internt fordrevne og tidligere opprørssoldater. Størstedelen av landet er nå erklært sikkert for hjemvending.

Gjennom Verdensbanken har Norge bidratt med USD 1,5 mill. til avvæpnings-, demobiliserings- og reintegreringsprogrammet (DDR), hvorav USD 0,5 mill. ble overført i desember 2001. De mange barnesoldatene i landet er viet spesiell oppmerksomhet, og Norge bidrar gjennom UNICEF til beskyttelsesprogram for barn spesielt rettet mot barnesoldater. Både gjennom UNICEF og Flyktningerådet gir Norge støtte til spesialtilpassede utdannelsesprogrammer for barn som har mistet skolegang.

Norge har også bidratt til støtte til gjennomføring av valg gjennom UNDP, og det er besluttet å sende norske valgobservatører til valgene i mai 2002. Utenriksdepartementet har også bidratt med midler til Sierra Leone-domstolen.

En rapport avdekker omfattende seksuelt misbruk av flyktningebarn begått av humanitære hjelpearbeidere i Vest-Afrika, og Norge har tatt opp dette med samarbeidende organisasjoner og i internasjonale fora. Det er også avdekket omfattende seksuelt misbruk av barn og kvinner under krigen i Sierra Leone, også av personer som deltok i fredsbevarende oppdrag.

Norge bidro med i alt 112 mill. NOK i 2001 til Vest-Afrika hvorav 81 mill. NOK til Sierra Leone.

Spørsmålet om brudd på menneskerettigheter i forbindelse med hendelsen rundt valget i 2000 og opptøyene på Zanzibar i **Tanzania** i januar 2001, har stått sentralt gjennom hele 2001, både innenrikspolitisk og i Tanzanias forhold til givelandene. Norge har tatt forholdet opp i den løpende dialogen og i forbindelse med CG-møtet i september. Ved slutten av året kom opposisjonspartiet CUF og regjeringspartiet CCM fram til en avtale som blant annet innebærer at en kommisjon er nedsatt for å etterforske hendelsene. De som ble arrestert i forbindelse med opptøyene ble frigitt umiddelbart etter avtaleinngåelsen. Det vil nå være aktuelt å støtte tiltak på Zanzibar, blant annet med tanke på å styrke forsonings- og demokratiprosessen.

Norge deltar aktivt i samarbeid med myndighetene og andre givere om tiltak for å få fortgang i planene om en reform innen rettsvesenet. Det er avsatt 4 millioner til dette fra norsk side. Reformen omfatter alle nivå, og vurderes som helt nødvendig for å styrke rettssikkerhe-

ten i landet.

Forholdene i fengslene er fremdeles meget dårlige, og gjennom støtten til African Commission on Human Rights and People's Rights og deres spesialrapportør, er det mulig å få fram kunnskap om forholdene og fremme gjennomføring av internasjonale normer også i Tanzania.

Frivillige organisasjoner representerer en viktig kanal for styrking av det sivile samfunn. I den sammenheng er spesielt støtten til organisasjoner som arbeider med fri rettshjelp for kvinner, samt bevisstgjøring om kvinners rettigheter, viktig. Norge støtter også opplæring av politikere på flere nivå, gjennom frivillige organisasjoner. Også gjennom lokalforvaltningsreformen, som Norge støtter, gis det opplæring i demokratiske prosesser for lokalpolitikere.

Demokratiutvikling og menneskerettigheter sto sentralt i forhandlingene om retningslinjer for norsk samarbeid med Tanzania, og vil være en viktig del av samarbeidet også i framtiden.

Hovedproblemene i **Ugandas** menneskerettighetssituasjon er spesifikt relatert til væpnede terrorbevegelser i vest og nord som foretar bestialske overgrep mot befolkningen. Disse bevegelsene synes ikke å ha andre mål enn å destabilisere det sittende regime. Virksomheten til terrorgruppene synes imidlertid å ha avtatt den seneste tiden, og myndighetene påstår nå at de helt har nedkjempet terroren i vest (Allied Democratic Forces) Oppmykingen av forholdet til Sudan synes også å ha medført redusert aktivitet av Lords Resistance Army (LRA). Begge disse grupper er blitt klassifisert som terroristorganisasjoner.

Det har vært rapportert om overgrep mot sivilbefolkningen i DR Kongo i områder hvor kongolesiske grupper med ugandisk støtte har kontroll. Ugandas militære tilstedeværelse i DR Kongo er imidlertid den seneste tiden blitt sterkt redusert, både i antall personell og antall steder disse er stasjonert, slik at en ikke like ofte som tidligere hører om påståtte overgrep.

Myndighetene har en klar politikk som går ut på å redusere brudd på menneskerettighetene maksimalt. Landet har ratifisert en rekke internasjonale menneskerettighetskonvensjoner og har også en uavhengig Human Rights Commission som rapporterer direkte til parlamentet, og som utgir en årlig rapport om menneskerettighetssituasjonen i landet. Det finnes mange frivillige

Rettssystemet fungerer relativt godt på høyere nivå.

Ved lavere rettsinstanser fungerer det ofte dårligere og det rapporteres om betydelig korrupsjon.

UGANDA. Foto: Ingvald Hestad

menneskerettighetsorganisasjoner som arbeider fritt. Constitutional Court har nylig i en dom slått fast at legemlige avstraffelse av fanger som straffeloven tillater, er i strid med prinsipper og bestemmelser i Ugandas grunnlov (riktignok med 3 mot 2 stemmer).

Menings- og ytringsfriheten, inkludert presse og mediafrihet, er god og kanskje den viktigste kontroll og forebyggelse av menneskerettighetsbrudd, enten de er foretatt av myndighetspersoner eller av private. Dog må nevnes at journalister og redaktører i enkelte tilfeller er blitt innkalt til politiet/etterforskningsorganer for å måtte avgi forklaring i forbindelse med ting de har skrevet. Situasjonen for forsamlings- og organisasjonsfrihet er god med et viktig unntak: Det eksisterer betydelige restriksjoner på politiske partiers virksomhet. Et lovforslag, Political Organization Bill, som foreslår en viss oppmykning i dette, er for tiden til behandling i parlamentet. Religionsfriheten står sterkt og er respektert.

De fleste sivile rettigheter er garantert i ugandisk lov, men i praksis forekommer det overgrep som utenomrettslige henrettelser (som oftest mob-justis, men også fra politiets side i forbindelse med forfølgelse av personer mistenkt for forbrytelser), tortur og mishandling i forbindelse med arrestasjoner/etterforskning, grove

brudd på fengslings- og varetektsbestemmelser og uverdige fengselsforhold. Det er dødsstraff for drap og andre grove voldsforbrytelser. Det er stor forståelse for dødsstraff i befolkningen og det er lite sannsynlig at den vil bli opphevet med det første, selv om det fra flere hold (blant annet kirkesamfunn og menneskerettighetsorganisasjoner) arbeides iherdig for å få avskaffet dødsstraff. Rettssystemet fungerer relativt godt på høyere nivå. Ved lavere rettsinstanser fungerer det ofte dårligere og det rapporteres om betydelig korrupsjon. Det er lange ventelister for å få saker opp. Bøter som brukes i økonomiske saker er altfor lave. Samfunnstjeneste (community service) blir nå gradvis innført i stedet for fengsels-

straff for mindre forbrytelser på spesielle vilkår. Det svake rettsapparatet er også et hinder for utvikling av næringslivet. En egen Commercial Court er imidlertid nylig trådt i funksjon, noe som blant annet vil lette registreringer, pantsettelser m.m. og også føre til en raskere saksgang for denne type saker. En strategisk investeringsplan for hele justissektoren er imidlertid nylig vedtatt, og gjennomføringen av denne forventes med tiden å medføre vesentlige forbedringer innenfor alle enheter som omfattes av denne.

Bevegelsesfriheten anses som god og ugandere kan lett få pass og anledning til å reise ut av landet. Et felles East African Community pass er innført for Uganda, Tanzania og Kenya. Dette er lett og raskt å få utstedt, og gir grei adgang mellom disse landene.

Myndighetene har gjort adskillig for å bedre likeverd mellom kjønnene gjennom forbedret lovgivning og ratifisering av internasjonale avtaler. Implementeringen er imidlertid ofte mangelfull, særlig på landsbygda. Landet har en kvinnelig visepresident og flere sterke kvinnelige politikere. Det finnes en rekke frivillige organisasjoner som arbeider for folks likeverd. Det er allikevel fremdeles mange overgrep. De fleste antageligvis innenfor familien, hvor kvinner tradisjonelt står svakt. Omskjæ-

ring av kvinner praktiseres fremdeles i enkelte områder, selv om det sannsynligvis er noe på hell. Det drives et omfattende arbeid av mange organisasjoner for å bekjempe kvinnelig omskjæring.

Forberedelser og gjennomføring av valg til president, nasjonalforsamling samt lokalvalg preget **Zambia** i 2001. Det har til tider vært en del spenning og motsetningene har vært tilspisset, men uten at det kom til alvorlige voldeligheter. Ytringsfrihet og pressefrihet er stort sett godt respektert. Det har imidlertid vært visse utfall mot private radiostasjoner og aviser, særlig i forberedelsen til valget. Valget ble gjennomført i desember 2001, med norske valgobservatører til stede. Zambia har en spesielt framtrædende rolle i fredsarbeid i regionen ved at Zambia har formannskapet i OAU til juli 2002. Generelt utgjør overgrep mot barn og kvinner et alvorlig samfunnsproblem.

Godt styresett er ett av fire hovedområder for Norges samarbeid med Zambia. Menneskerettighetsarbeidet kommer inn i flere forhold. Norge fortsetter sin støtte til den Permanente Menneskerettighetskommisjonen, og inngikk 2001 avtale på NOK 3 millioner om treårig samarbeid for desentralisering av kommisjonens virke. I samarbeid med statlige myndigheter er et større prosjekt for bedring av fangers rettssikkerhet igangsatt, samtidig som det gis bistand til en kvalitativ bedring av rettsvesenet. Det er snakk om omlag NOK 20 millioner de første par årene. Sverige og Danmark er de andre samarbeidslandene i dette.

Norge samarbeider med flere frivillige organisasjoner for å sikre rettigheter til fattige og øke bevisstheten om menneskerettigheter generelt. Ambassaden har siste år spesielt økt sin innsats for rettigheter for hiv/aids rammede familier. Bistanden skal bedre rettighetene for kvinner og barn, og motarbeide voldstendenser mot disse gruppene. Innsatsen for å hjelpe barn, særlig de som har mistet sine foreldre vil bli et hovedmål for innsatsen også på menneskerettighetssiden framover.

Situasjonen for menneskerettighetene i **Zimbabwe** har blitt ytterligere forverret i år 2001. Den politiske volden rettet mot opposisjonen har økt, samtidig som volden i forbindelse med landreformen fortsetter. Den frie presse har vært utsatt for press, og det er introdusert ny lovgivning som tar sikte på å gjøre arbeidet for opposisjonen vanskeligere. Som følge av dette har stat til stat samarbeidet blitt frosset, samtidig som den norske bistanden til Zimbabwe er dreid mer i retning av det

sivile samfunn og demokrati, godt styresett og menneskerettigheter.

Fra norsk side ble det lagt spesiell vekt på å støtte tiltak i forbindelse med parlamentsvalget i 2001 og presidentvalget i 2002. Dette omfattet støtte til velgeropplæring og overvåking av valgene. Det ble også gitt bistand til ofrene for overgrep i forbindelse med den politiske volden.

Norge deltok med hele 25 valgobservatører til presidentvalget i mars 2002, og fikk en sentral rolle i denne forbindelse i lys av at EU valgte å trekke tilbake sitt planlagte valgobservasjonsopplegg.

Av andre tiltak kan nevnes:

- Støtte til arbeidet med å forebygge mishandling av kvinner og barn, samt å fremme respekt for kvinner og barns rettigheter.
- Støtte til den uavhengige fagbevegelse samt støtte til arbeidet med å sikre landarbeidernes rettigheter i forbindelse med den pågående landreformen.
- Arbeidet med å styrke ytringsfriheten ble videreført gjennom tiltak som sikrer en fri og uavhengige media.
- Støtte til frivillige organisasjoners antikorrupsjonsarbeid.
- Støtte til å trene parlamentarikere i deres rolle som representanter for valgkretser.

En viktig målsetning for bistandssamarbeidet med **Sør-Afrika** er å konsolidere demokratiet og å bidra til at arbeidet for menneskerettigheter videreutvikles.

Foruten direkte støtte til enkeltorganisasjoner har ambassaden et samarbeid med Institutt for Menneskerettigheter ved Universitetet i Oslo, som har bistått ambassaden med å utarbeide en omfattende prosjektportefølje på dette området. Målet er å bidra til implementeringen av eksisterende lovverk og internasjonale menneskerettighetskonvensjoner som Sør-Afrika har undertegnet og å bidra til å styrke og videreutvikle kompetansen på menneskerettighetsområdet i Sør-Afrika. Det er videre et mål å etablere kontakt mellom norske og sørafrikanske faginstitusjoner med bærekraft ut over bistandsperioden.

Av konkrete tiltak som har fått støtte i 2001 kan følgende nevnes:

- Samarbeid med EISA (Electoral Institute of Southern Africa) om blant annet kvinners deltakelse i politikk.

- Samarbeid med IDASA (Institute for Democracy in South Africa) om blant annet konsekvensene av myndighetenes budsjettallokeringer for barns sosiale og økonomiske rettigheter ("Children's Budget") samt dokumentasjon og spredning av informasjon fra Parlamentets komitémøter ("Parliamentary Monitoring Group").
- Samarbeid med Rape Crisis om støtte til misbrukte og voldtatte kvinner
- Samarbeid med CALS (Centre for Applied Legal Studies, Faculty of Law, University of Witwatersrand) om diskriminering i arbeidslivet.
- Samarbeid med CCR (Centre for Conflict Resolution) om konfliktløsning og "peace education" for barn og ungdom.
- Samarbeid med University of Western Cape/School of Government vedrørende spørsmålet om landreform. Norges landbrukshøyskole ved NORAGRIC inngår i samarbeidet.
- Samarbeid med Institute for Justice and Reconciliation vedrørende oppfølging av Sannhetskommisjonen samt meglingsprosjekter i konfliktområder i Afrika.
- Samarbeid med South African Human Rights Commission om overvåking av og rapportering om sosiale og økonomiske rettigheter.
- Samarbeid med South African Broadcasting Cooperation om produksjon av en fjernsynsserie om menneskerettigheter – Justice for All.

Ambassaden støtter også to prosjekter ved ISS (Institute of Security Studies)- ett vedrørende "Children in armed conflict" og ett vedrørende kontroll og begrensnings av håndvåpen i Afrika. Som et ledd i arbeidet for å øke Afrikas kapasitet innen fredsbevarende virksomhet finansierer Norge dessuten programmet "Training for Peace", med vekt på opplæring og forskning.

Norge har også bidratt med USD 400.000 til destruksjon av håndvåpen og ammunisjon. I tillegg ga Norge NOK 3,5 mill til Sør-Afrika i forbindelse med FNs Rasismekonferanse i Durban i september 2001.

Håndvåpen – Vest-Afrika

På grunn av de mange borgerkrigene og væpnede konfliktene som har herjet i Vest-Afrika det siste tiåret, utgjør ulovlige håndvåpen et stort problem. Norge har siden starten støttet et moratorium på lette håndvåpen i Vest-Afrika. Moratoriet omfatter blant annet Mali, Elfenbenskysten, Ghana, Guinea, Burkina Faso, Sierra Leone, Liberia, Gambia og Senegal. En forlengelse av moratoriet ble vedtatt i 2001, og vil kreve videre oppfølging.

Statistikk

Tabeller og forklaring av forkortelser

1:

2:

3:

Statistikk

Tabell 1. Statistikk over økonomisk støtte til menneskerettighetstiltak internasjonalt, regionsvis

Regioner	Totalt
Afrika	
Afrika uspesifisert	87 380
Angola	46 605
Botswana	3 788
Burundi	3 075
Egypt	123
Elfenbenskysten	323
Eritrea	8 734
Etiopia	25 477
Gambia	176
Ghana	690
Guinea	5 854
Guinea-Bissau	160
Kamerun	532
Kapp Verde	67
Kenya	10 000
Kongo	1 049
Kongo (Dem Rep)	9 336
Lesotho	1 438
Liberia	1 021
Madagaskar	4 280
Malawi	10 007
Mali	25 474
Mauretania	961
Mauritius	115
Mosambik	60 622
Namibia	545
Niger	3 237
Nigeria	1 522
Rwanda	3 899
Sør for Sahara uspesifisert	15 361
Sierra Leone	4 998
Somalia	8 615
Sudan	25 369
Sør-Afrika	46 689
Tanzania	20 692
Tchad	254
Togo	350
Tunisia	210
Uganda	45 298
Zambia	34 199
Zimbabwe	37 455
Totalt Afrika	555 981
Asia	
Afghanistan	13 507
Armenia	1 604
Aserbajdsjan	3 809
Asia uspesifisert	40 821
Bangladesh	33 315
Bhutan	139
Burma	15 853
Filippinene	3 132
Georgia	3 788
India	23 941
Indonesia	17 402
Kambodsja	17 134
Kina	20 703
Kirgisistan	89
Laos	12 355
Malaysia	729
Mongolia	2 471
Nepal	20 400
Nord-Korea	2 700
Pakistan	18 474
Sri Lanka	32 181
Sør Asia uspesifisert	438
Tadsjikistan	717
Thailand	94
Usbekistan	500
Vietnam	2 958
Øst-Timor	27 159
Totalt Asia	316 410

Regioner	Totalt
Europa	
Albania	8 832
Bosnia-Herzegovina	20 197
Europa uspesifisert	120 477
Jugoslavia	66 365
Kroatia	16 554
Makedonia(Fyrom)	21 725
Moldova	2 050
Tidligere Jugoslavia uspesifisert	1 979
Tyrkia	1 427
Totalt Europa	259 606
Latin-Amerika	
Amerika uspesifisert	21 326
Argentina	374
Belize	284
Bolivia	6 697
Brasil	20 210
Chile	5 574
Colombia	38 263
Costa Rica	538
Cuba	5 625
Dominikanske Rep	2 213
Ecuador	13 448
El Salvador	6 405
Guatemala	74 203
Haiti	11 406
Honduras	6 732
Jamaica	903
Mellom-Amerika uspesifisert	21 295
Mexico	2 047
Nicaragua	48 841
Paraguay	3 508
Peru	7 125
Sør-Amerika uspesifisert	1 547
Uruguay	114
Venezuela	128
Totalt Latin-Amerika	298 804
Midtøsten	
Det Palestinske Område	150 721
Irak	1 750
Iran	420
Jordan	5 024
Libanon	2 975
Midtøsten uspesifisert	17 692
Totalt Midtøsten	178 583
Oceania	
Papua Ny-Guinea	1 244
Totalt Oceania	1 244
Globale tiltak	
Globalt uspesifisert	261 547
Totalt globalt	261 547
Multilaterale bidrag¹⁾	1 000
Totalt	1 873 175

1) Omfatter generell støtte til Office of the High Commissioner for Human Rights (UNHCHR)

Tabell 1. Statistikk over økonomisk støtte til menneskerettighetstiltak internasjonalt, alfabetisk

Land	Totalt
Afghanistan	13 507
Afrika Uspesifisert	87 380
Albania	8 832
Amerika Uspesifisert	21 326
Angola	46 605
Argentina	374
Armenia	1 604
Aserbajdsjan	3 809
Asia Uspesifisert	40 821
Bangladesh	33 315
Belize	284
Bhutan	139
Bolivia	6 697
Bosnia-Herzegovina	20 197
Botswana	3 788
Brasil	20 210
Burma	15 853
Burundi	3 075
Chile	5 574
Colombia	38 263
Costa Rica	538
Cuba	5 625
Det Palestinske Område	150 721
Dominikanske Rep	2 213
Ecuador	13 448
Egypt	123
El Salvador	6 405
Elfenbenskysten	323
Eritrea	8 734
Etiopia	25 477
Europa uspesifisert	120 477
Jugoslavia	66 365
Filippinene	3 132
Gambia	176
Georgia	3 788
Ghana	690
Guatemala	74 203
Guinea	5 854
Guinea-Bissau	160
Haiti	11 406
Honduras	6 732
India	23 941
Indonesia	17 402
Irak	1 750
Iran	420
Jamaica	903
Jordan	5 024
Kambodsja	17 134
Kamerun	532
Kapp Verde	67
Kenya	10 000
Kina	20 703
Kirgisistan	89
Kongo	1 049
Kongo (Dem Rep)	9 336
Kroatia	16 554
Laos	12 355
Lesotho	1 438

Land	Totalt
Libanon	2 975
Liberia	1 021
Madagaskar	4 280
Makedonia(Fyrom)	21 725
Malawi	10 007
Malaysia	729
Mali	25 474
Mauretania	961
Mauritius	115
Mellom-Amerika uspesifisert	21 295
Mexico	2 047
Midtøsten uspesifisert	17 692
Moldova	2 050
Mongolia	2 471
Mosambik	60 622
Namibia	545
Nepal	20 400
Nicaragua	48 841
Niger	3 237
Nigeria	1 522
Nord-Korea	2 700
Pakistan	18 474
Papua Ny-Guinea	1 244
Paraguay	3 508
Peru	7 125
Rwanda	3 899
Sør-Amerika uspesifisert	1 547
Sør for Sahara uspesifisert	15 361
Sierra Leone	4 998
Somalia	8 615
Sri Lanka	32 181
Sudan	25 369
Sør Asia uspesifisert	438
Sør-Afrika	46 689
Tadsjikistan	717
Tanzania	20 692
Tchad	254
Thailand	94
Tidligere Jugoslavia uspesifisert	1 979
Togo	350
Tunisia	210
Tyrkia	1 427
Uganda	45 298
Uruguay	114
Usbekistan	500
Venezuela	128
Vietnam	2 958
Zambia	34 199
Zimbabwe	37 455
Øst-Timor	27 159
Globalt uspesifisert	261 547
Multilaterale bidrag¹⁾	1 000
Totalt	1 873 175

1) Omfatter generell støtte til Office of the High Commissioner for Human Rights (UNHCHR)

Tabell 2. Bistandstype 1

Regioner / Land	Bilateralt	Multi-bilateralt	Totalt
Afrika			
Afrika uspesifisert	45 605	41 775	87 380
Angola	25 605	21 000	46 605
Botswana	3 788		3 788
Burundi	3 075		3 075
Egypt	123		123
Elfenbenskysten	323		323
Eritrea	5 734	3 000	8 734
Etiopia	18 977	6 500	25 477
Gambia		176	176
Ghana	690		690
Guinea	1 854	4 000	5 854
Guinea-Bissau	160		160
Kamerun	532		532
Kapp Verde	67		67
Kenya	10 000		10 000
Kongo	1 049		1 049
Kongo (Dem Rep)	8 836	500	9 336
Lesotho	1 438		1 438
Liberia	1 021		1 021
Madagaskar	280	4 000	4 280
Malawi	8 007	2 000	10 007
Mali	18 374	7 100	25 474
Mauretania	961		961
Mauritius	115		115
Mosambik	47 472	13 150	60 622
Namibia	545		545
Niger	3 237		3 237
Nigeria	1 522		1 522
Rwanda	1 690	2 208	3 899
Sør for Sahara uspesifisert	15 361		15 361
Sierra Leone	477	4 522	4 998
Somalia	3 615	5 000	8 615
Sudan	25 369		25 369
Sør-Afrika	46 689		46 689
Tanzania	20 242	450	20 692
Tchad	254		254
Togo		350	350
Tunisia		210	210
Uganda	45 298		45 298
Zambia	33 771	428	34 199
Zimbabwe	37 347	108	37 455
Totalt Afrika	439 504	116 477	555 981
Asia			
Afghanistan	2 560	10 947	13 507
Armenia	1 604		1 604
Aserbajdsjan	3 809		3 809
Asia uspesifisert	16 522	24 299	40 821
Bangladesh	32 515	800	33 315
Bhutan	139		139
Burma	15 853		15 853
Filippinene	3 132		3 132
Georgia	3 788		3 788
India	18 645	5 296	23 941
Indonesia	14 552	2 850	17 402
Kambodsja	11 334	5 800	17 134
Kina	20 703		20 703
Kirgisistan	89		89
Laos	7 282	5 073	12 355
Malaysia	729		729
Mongolia	942	1 529	2 471
Nepal	7 450	12 950	20 400
Nord-Korea	2 700		2 700
Pakistan	14 149	4 325	18 474
Sri Lanka	32 181		32 181
Sør Asia uspesifisert	438		438
Tadsjikistan	717		717
Thailand	94		94
Usbekistan	500		500
Vietnam	2 958		2 958
Øst-Timor	2 839	24 320	27 159
Totalt Asia	218 220	98 189	316 410

Tabell 2. Bistandstype 1. Fortsetter

Regioner / Land	Bilateralt	Multi-bilateralt	Totalt
Europa			
Albania	7 832	1 000	8 832
Bosnia-Herzegovina	19 697	500	20 197
Europa uspesifisert	81 398	39 078	120 477
Jugoslavia	57 020	9 345	66 365
Kroatia	16 554		16 554
Makedonia(Fyrom)	19 942	1 784	21 725
Moldova	2 050		2 050
Tidligere Jugoslavia uspesifisert	1 979		1 979
Tyrkia	1 427		1 427
Totalt Europa	207 898	51 707	259 606
Latin-Amerika			
Amerika uspesifisert	5 142	16 184	21 326
Argentina	374		374
Belize	284		284
Bolivia	6 697		6 697
Brasil	20 210		20 210
Chile	5 574		5 574
Colombia	34 263	4 000	38 263
Costa Rica	538		538
Cuba	5 625		5 625
Dominikanske Rep	2 213		2 213
Ecuador	13 448		13 448
El Salvador	6 405		6 405
Guatemala	37 528	36 675	74 203
Haiti	10 406	1 000	11 406
Honduras	6 732		6 732
Jamaica	903		903
Mellom-Amerika uspesifisert	10 954	10 342	21 295
Mexico	2 047		2 047
Nicaragua	35 616	13 225	48 841
Paraguay	3 508		3 508
Peru	6 710	415	7 125
Sør-Amerika uspesifisert	1 547		1 547
Uruguay	114		114
Venezuela	128		128
Totalt Latin-Amerika	216 964	81 841	298 804
Midtøsten			
Det Palestinske Område	59 893	90 828	150 721
Irak	1 750		1 750
Iran	420		420
Jordan	4 671	353	5 024
Libanon	2 975		2 975
Midtøsten uspesifisert	17 692		17 692
Totalt Midtøsten	87 402	91 181	178 583
Oceania			
Papua Ny-Guinea	1 244		1 244
Totalt Oceania	1 244		1 244
Globalt			
Globalt uspesifisert	129 681	131 866	261 547
Totalt Globalt	129 681	131 866	261 547
Multilaterale bidrag¹⁾			1 000
Totalt	1 300 913	571 262	1 873 175

1) Omfatter generell støtte til Office of the High Commissioner for Human Rights (UNHCHR)

Tabell 3. Bistandstype 2

Regioner / Land	Bilateralt	Multi-bi	Totalt
Afghanistan	2 560	10 947	13 507
Afrika uspesifisert	45 605	41 775	87 380
Albania	7 832	1 000	8 832
Amerika uspesifisert	5 142	16 184	21 326
Angola	25 605	21 000	46 605
Argentina	374		374
Armenia	1 604		1 604
Aserbajdsjan	3 809		3 809
Asia uspesifisert	16 522	24 299	40 821
Bangladesh	32 515	800	33 315
Belize	284		284
Bhutan	139		139
Bolivia	6 697		6 697
Bosnia-Herzegovina	19 697	500	20 197
Botswana	3 788		3 788
Brasil	20 210		20 210
Burma	15 853		15 853
Burundi	3 075		3 075
Chile	5 574		5 574
Colombia	34 263	4 000	38 263
Costa Rica	538		538
Cuba	5 625		5 625
Det Palestinske Område	59 893	90 828	150 721
Dominikanske Rep	2 213		2 213
Ecuador	13 448		13 448
Egypt	123		123
El Salvador	6 405		6 405
Elfenbenskysten	323		323
Eritrea	5 734	3 000	8 734
Etiopia	18 977	6 500	25 477
Europa uspesifisert	81 398	39 078	120 477
Jugoslavia	57 020	9 345	66 365
Filippinene	3 132		3 132
Gambia		176	176
Georgia	3 788		3 788
Ghana	690		690
Guatemala	37 528	36 675	74 203
Guinea	1 854	4 000	5 854
Guinea-Bissau	160		160
Haiti	10 406	1 000	11 406
Honduras	6 732		6 732
India	18 645	5 296	23 941
Indonesia	14 552	2 850	17 402
Irak	1 750		1 750
Iran	420		420
Jamaica	903		903
Jordan	4 671	353	5 024
Kambodsja	11 334	5 800	17 134
Kamerun	532		532
Kapp Verde	67		67
Kenya	10 000		10 000
Kina	20 703		20 703
Kirgisistan	89		89
Kongo	1 049		1 049
Kongo (Dem Rep)	8 836	500	9 336
Kroatia	16 554		16 554
Laos	7 282	5 073	12 355
Lesotho	1 438		1 438
Libanon	2 975		2 975
Liberia	1 021		1 021
Madagaskar	280	4 000	4 280
Makedonia(Fyrom)	19 942	1 784	21 725
Malawi	8 007	2 000	10 007
Malaysia	729		729
Mali	18 374	7 100	25 474
Mauretania	961		961
Mauritius	115		115
Mellom-Amerika uspesifisert	10 954	10 342	21 295
Mexico	2 047		2 047
Midtøsten uspesifisert	17 692		17 692
Moldova	2 050		2 050
Mongolia	942	1 529	2 471
Mosambik	47 472	13 150	60 622
Namibia	545		545

Tabell 3. Bistandstype 2. Fortsetter

Regioner / Land	Bilateralt	Multi-bi	Totalt
Nepal	7 450	12 950	20 400
Nicaragua	35 616	13 225	48 841
Niger	3 237		3 237
Nigeria	1 522		1 522
Nord-Korea	2 700		2 700
Pakistan	14 149	4 325	18 474
Papua Ny-Guinea	1 244		1 244
Paraguay	3 508		3 508
Peru	6 710	415	7 125
Rwanda	1 690	2 208	3 899
S.Amerika uspesifisert	1 547		1 547
S.For Sahara uspesifisert	15 361		15 361
Sierra Leone	477	4 522	4 998
Somalia	3 615	5 000	8 615
Sri Lanka	32 181		32 181
Sudan	25 369		25 369
Sør Asia uspesifisert	438		438
Sør-Afrika	46 689		46 689
Tadsjikistan	717		717
Tanzania	20 242	450	20 692
Tchad	254		254
Thailand	94		94
Tidl.Jugoslavia uspesifisert	1 979		1 979
Togo		350	350
Tunisia		210	210
Tyrkia	1 427		1 427
Uganda	45 298		45 298
Uruguay	114		114
Usbekistan	500		500
Venezuela	128		128
Vietnam	2 958		2 958
Zambia	33 771	428	34 199
Zimbabwe	37 347	108	37 455
Øst-Timor	2 839	24 320	27 159
Globalt uspesifisert	129 681	131 866	261 547
Multilaterale bidrag ¹⁾			1 000
Totalt	1 300 913	571 262	1 873 175

1) Omfatter generell støtte til Office of the High Commissioner for Human Rights (UNHCHR)

Tabell 4. Midler kanalisert via norske og utenlandske frivillige organisasjoner

Regioner / Land	Ikke NGO	Norsk NGO	Lokal NGO
Afrika			
Afrika uspesifisert	56 517	27 242	2 800
Angola	29 284	17 321	
Botswana		3 788	
Burundi		3 075	
Egypt		123	
Elfenbenskysten		323	
Eritrea	3 420	5 134	180
Etiopia	14 101	10 609	767
Gambia	176		
Ghana		690	
Guinea	4 000	1 854	
Guinea-Bissau		160	
Kamerun		532	
Kapp Verde		67	
Kenya	3 058	6 510	
Kongo		1 049	
Kongo (Dem Rep)	500	8 836	
Lesotho		1 438	
Liberia		1 021	
Madagaskar	4 000	280	
Malawi	8 101	659	997
Mali	7 161	15 522	
Mauretania		961	
Mauritius		115	
Mosambik	25 987	29 204	5 432
Namibia		545	
Niger		3 237	
Nigeria	1 094	428	
Rwanda	2 475	1 424	
Sør for Sahara uspesifisert	3 668	5 690	3
Sierra Leone	4 522	477	
Somalia	6 595	2 020	
Sudan	3 266	22 103	
Sør-Afrika	17 371	18 556	1 174
Tanzania	12 553	4 782	3 357
Tchad		254	
Togo	350		
Tunisia	210		
Uganda	25 675	19 623	
Zambia	17 885	1 806	11 608
Zimbabwe	20 189	9 381	5 180
Totalt Afrika	272 157	226 840	31 498
Asia			
Afghanistan	10 947	2 028	
Armenia	28	1 576	
Aserbajdsjan	2 322	1 382	
Asia uspesifisert	31 145	8 376	
Bangladesh	10 402	4 509	18 104
Bhutan	139		
Burma	3 353	12 499	
Filippinene	2 145	986	
Georgia	887	2 522	
India	12 681	3 886	7 349
Indonesia	13 344	3 558	
Kambodsja	9 170	7 964	
Kina	6 227	11 048	
Kirgisistan	89		
Laos	5 073	7 282	
Malaysia		729	
Mongolia	1 529	942	
Nepal	13 831	6 302	128
Nord-Korea			
Pakistan	7 601	409	10 308
Sri Lanka	14 756	10 085	7 339
Sør Asia uspesifisert		438	
Tadsjikistan	54	663	
Thailand	50	45	
Usbekistan		500	
Vietnam	1 055	903	1 000
Øst-Timor	24 564	2 565	
Totalt Asia	171 392	91 197	44 229

Tabell 4. Fortsetter. Midler kanalisert via norske og utenlandske frivillige organisasjoner

Regioner / Land	Ikke NGO	Norsk NGO	Lokal NGO
Europa			
Albania	4 231	4 601	
Bosnia-Herzegovina	8 573	11 623	
Europa uspesifisert	72 918	20 566	
Jugoslavia, Den føderale republikk	32 714	33 182	469
Kroatia	4 799	11 255	500
Makedonia(Fyrom)	18 928	1 973	
Moldova	1 968	82	
Tidligere Jugoslavia uspesifisert	29	1 950	
Tyrkia	1 040	387	
Totalt Europa	145 201	85 620	969
Latin-Amerika			
Amerika uspesifisert	16 184	5 142	
Argentina	249	125	
Belize		284	
Bolivia		6 697	
Brasil	1 684	12 391	5 973
Chile		4 054	1 129
Colombia	15 776	19 416	1 300
Costa Rica		538	
Cuba	912	4 713	
Dominikanske Rep		2 213	
Ecuador		13 448	
El Salvador	2 250	3 405	750
Guatemala	44 785	21 040	7 015
Haiti	4 180	7 226	
Honduras	2 635	4 097	
Jamaica		903	
Mellom-Amerika uspesifisert	19 055	2 084	156
Mexico	18	2 029	
Nicaragua	19 123	22 517	7 201
Paraguay	137	811	2 560
Peru	2 829	2 590	1 706
Sør-Amerika uspesifisert		1 547	
Uruguay		114	
Venezuela	128		
Totalt Latin-Amerika	129 945	137 383	27 790
Midtøsten			
Det Palestinske Område	109 556	36 452	3 562
Irak	1 750		
Iran	420		
Jordan	4 333	691	
Libanon		2 975	
Midtøsten uspesifisert	6 270	11 423	
Totalt Midtøsten	122 329	51 541	3 562
Oceania			
Papua Ny-Guinea		1 244	
Totalt Oceania			1 244
Globale tiltak			
Globalt uspesifisert	178 567	40 349	725
Totalt Globalt		178 567	40 349
Multilaterale bidrag¹⁾			
Totalt	1 019 590	634 175	108 771

1) Omfatter generell støtte til Office of the High Commissioner for Human Rights (UNHCHR)

Kilder til mer informasjon

Et utvalg frivillige organisasjoner og offentlige institusjoner som arbeider med menneskerettighetsspørsmål.

Amnesty International

Postboks 702 Sentrum
0106 OSLO
Tlf.: +47 22 40 22 00
Faks: +47 22 42 94 70
E-post: admin@amnesty.no

Antirasistisk Senter

Antiracist Centre
Postboks 244 Sentrum
0103 OSLO
Tlf.: +47 22 11 60 00
Faks: +47 22 11 61 00
E-post: nadeem@antirasistisk-senter.no

Barneombudet

Ombudsman for Children
Postboks 8036 DEP
0030 OSLO
Tlf.: +47 22 24 26 30
Faks: +47 22 24 95 24
E-post: fokuskvinner@online.no

Chr. Michelsens Institutt

Christian Michelsen Institute
Fantoftveien 38
5036 FANTOFT
Tlf.: +47 55 57 40 00
Faks: +47 55 57 41 66
E-post: cmi@cmi.no

Den norske Helsingforskomité

Norwegian Helsinki Committee
Urtegata 50
0187 OSLO
Tlf.: +47 22 57 12 20
Faks: +47 22 57 00 88
E-post: nhc@nhc.no

Den norske lægeforenings MR-utvalg

Norwegian Medical Association's Committee on Human Rights
Bjørn Oskar Hoftvedt
Postboks 1152 Sentrum
0107 OSLO
Tlf.: +47 23 10 90 00
Faks: +47 23 10 90 01
E-post: bjorn.hoftvedt@legeforeningen.no

Den norske Tibet-komité

Norwegian Tibet Committee
Urtegata 50

0187 OSLO
Tlf.: +47 22 68 88 84
Faks: +47 22 57 00 88
E-post: info@tibetkomite.no
andrew.preston@online.no

Fellesrådet for Afrika

Norwegian Council for Africa
Osterhausgate 27
0183 OSLO
Tlf.: +47 22 98 93 10
Faks: +47 22 98 93 01
E-post: africa@online.no

Flyktningerådet

Norwegian Refugee Council
Postboks 6758 St. Olavs Plass
0130 OSLO
Tlf.: +47 23 10 98 00
Faks: +47 23 10 98 01
E-post: nrc-no@online.no

FN-sambandet

UN Association of Norway
Storgata 33 A
0184 OSLO
Tlf.: +47 22 20 91 70
Faks: +47 22 20 81 42
E-post: hovedkontoret@fn-sambandet.no

FOKUS - Forum for kvinner og utviklingsspørsmål

Forum for Women and Development
Storgata 33 C
0184 OSLO
Tlf.: +47 23 01 03 00
Faks: +47 23 01 03 01
E-post: fokuskvinner@online.no

Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon

Norwegian Federation of Organizations of Disabled people
Postboks 4568 Torshov
0404 OSLO
Tlf.: +47 22 79 91 00
Faks: +47 22 79 91 98
E-post: info@ffo.no

Human-Etikisk Forbund

Norwegian Humanist Association
Postboks 6744 St. Olavs Plass
0166 OSLO
Tlf.: +47 22 11 10 10
Faks: +47 22 11 02 40

E-post: human@human.no

Institutt for menneskerettigheter (UiO)

Norwegian Institute for Human Rights
Universitetsgata 22 - 24
0162 OSLO
Tlf.: +47 22 84 20 01
Faks: +47 22 84 20 02
E-post: admin@nihr.no

International Romani Union - Norway

Kjelsåsveien 28 F
0488 OSLO
Tlf.: +47 22 89 20 21
Faks: +47 22 15 77 58

International Society for Health and Human Rights

Urtegata 50
0187 OSLO
Tlf.: +47 22 68 22 20
Faks: +47 22 57 00 88
E-post: ishhr@online.no

Kirkens Nødhjelp

Norwegian Church Aid
Postboks 4544 Torshov
0404 OSLO
Tlf.: +47 22 22 22 99
Faks: +47 22 22 24 20
E-post: nca-oslo@sn.no

LO

Norwegian Confederation of Trade Unions
Youngsgate 11
0181 OSLO
Tlf.: +47 23 06 10 50
Faks: +47 23 06 17 43
E-post: lo@lo.no

Landsrådet for norske barne- og

ungdomsorganisasjoner - LNU
Norwegian Youth Council
Rolf Hofmosgate 18
0655 OSLO
Tlf.: +47 23 31 06 00
Faks: +47 23 31 06 01
E-post: lnu@lnu.no

Latin-Amerikagruppene i Norge

Latin America Groups in Norway
Solidaritetshuset
Osterhausgate 27

0183 OSLO
Tlf.: +47 22 98 93 00
Faks: +47 22 98 93 01
E-post: lag norge@online.no

Likestillingsombudet

Norwegian Gender Equality Ombudsman
Grensen 5
Postboks 8048 DEP
0031 OSLO
Tlf.: +47 22 24 25 61
Faks: +47 22 24 09 01
E-post: post@likestillingsombudet.no

Utdanningsforbundet

Education International, Norway
Postboks 9190 Grønland
0134 OSLO
Tlf.: +47 24 14 20 00
Faks: +47 24 14 21 00
E-post: post@utdanningsforbundet.no

Mellomkirkelig Råd for Den norske kirke

Church of Norway Council of Ecumenical and International Relations
Postboks 5816 Hegdehaugen
0308 OSLO
Tlf.: +47 22 93 27 50
Faks: +47 22 93 28 28
E-post: churchnor@kirken.no

MiRA-ressurscenter for innvandrerkvinner

MiRA Resource Centre for Black, Immigrant and Refugee Women
Postboks 1749 Vika
0212 OSLO
Tlf.: +47 22 11 69 20
Faks: +47 22 36 40 19
E-post: post@mirasenteret.no

NHO

Confederation of Norwegian Business and Industry
Postboks 5250 Majorstua
0303 OSLO
Tlf.: +47 23 08 80 00
Faks: +47 23 08 80 01
E-post: firmapost@nho.no

NORAD

Norwegian Agency for Development Cooperation
Postboks 8034 DEP
0030 OSLO

Tlf.: +47 22 24 20 30
Faks: +47 22 24 20 31
E-post: informasjonssenteret@norad.no

Norges Røde Kors
Norwegian Red Cross
Postboks 1 Grønland
0133 OSLO
Tlf.: +47 22 05 40 00
Faks: +47 22 05 40 40
E-post: documentation.centre@redcross.no

Norsk Folkehjelp
Norwegian People's Aid
Postboks 8844 Youngstorget
0028 OSLO
Tlf.: +47 22 03 77 00
Faks: +47 22 20 08 77
E-post: norsk.folkehjelp@npaid.no

Norsk Forum for Ytringsfrihet
Norwegian Forum for Freedom of Expression
Urtegata 50
0187 OSLO
Tlf.: +47 22 67 79 64/22 68 77 03
Faks: +47 22 57 00 88
E-post: nffe@online.no

Norske Kveners Forbund/Ruijjan Kveeniliitto
Norwegian Kven Foundation
Strandvegen 144 B
9006 TROMSØ
Tlf.: +47 77 69 65 02
Faks: +47 77 69 53 86
E-post: kvener@c2i.net

Norsk Organisasjon for Asylsøkere (NOAS)
Norwegian Organisation for Asylum Seekers
Postboks 8893 Yongstorget
0028 OSLO
Tlf.: +47 22 36 56 60
Faks: +47 22 36 56 61
E-post: noas@noas-asyl.no

Norsk P.E.N.
Norwegian P.E.N.
Etterstadgata 25
0658 OSLO
Tlf.: +47 22 19 45 51
Faks: +47 22 19 45 51
E-post: k-o-jens@online.no

Organisasjonen mot offentlig diskriminering (OMOD)
Organization Against Public Discrimination
Postboks 2832 Tøyen
0608 OSLO
Tlf.: +47 22 20 87 37
Faks: +47 22 20 62 17
E-post: omod@online.no

Oslokoalisjonen for religions- og livssynsfrihet
The Oslo Coalition on Freedom of Religion or Belief
Universitetsgata 22 - 24
0162 OSLO
Tlf.: +47 22 84 20 45
Faks: +47 22 84 20 02
E-post: lena.larsen@nihr.no

Redd Barna
Norwegian Save the Children
Postboks 6902 St. Olavs Plass
0130 OSLO
Tlf.: +47 22 99 09 00
Faks: +47 22 99 08 60
E-post: post@reddbarna.no

Romanifolket (taterne/de reisende)
Romanifolkets Landsforening
Postboks 80
2436 VÅLER
Tlf.: +47 62 42 35 31

Samerådet
Saami Council
FIN-99980
UTSJOKI, Finland
Tlf.: +358 16 677 351
Faks: +358 16 677 353
E-post: samiradd@netti.fi

Sametinget
Saami Parliament
Postboks 144
9730 KARASJOK
Tlf.: +47 78 47 40 00
Faks: +47 78 47 40 90
E-post: adm@samediggi.no

Senter mot etnisk diskriminering
Centre for Combating Ethnic Discrimination
Postboks 677 Sentrum
0106 OSLO
Tlf.: +47 22 24 69 70
Faks: +47 22 24 69 72
E-post: smed@smed.no

Skogsfinske interesser i Norge
Forest Finns
v/ Anne Berit Gullikstad
2256 Grue-Finnskog
Tlf. (p.): 62 94 81 60
Tlf. (arb.): 62 94 72 08
E-post: smed@smed.no

Stiftelsen Menneskerettighetshuset
Norwegian Human Rights House
Urtegata 50
0187 OSLO
Tlf.: +47 22 57 12 20
Faks: +47 22 57 00 88
E-post: mail@humanrightshouse.org

Stiftelsen Roma
Roma Foundation
v/Anne-Jorunn Merkesvik
Nettaveien 22
4275 Sævelandsvik
Tlf.: 52 81 71 96

Stiftelsen romanifolket/taterne
Skarpsnogata 2
0271 OSLO
Tlf.: +47 22 12 51 20
E-post: thunlaw@online.no

SOS Rasisme
SOS Racism
Postboks 4720 Sofienberg
0506 OSLO
Tlf.: +47 22 35 00 56
Faks: +47 22 35 00 57
E-post: au@sos-rasisme.no

